د لیکوالۍ عملي لارښود

لیکوال: محب الله زغم نسیمي

Ketabton.com

٣٩٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه

کتاب : **د لیکوالۍ عملي لارښود**

لیکوال: **محب الله زغم نسیمي**

چاپ کال: **۱۳۹۹**

چاپ شمېر: **۱۰۰۰**

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالۍ!

ارواښاد عاشق الله یعقوب

گرانه ملگریه! زما استاده!

هغه وختونه مې ښه په یاد دي. د ۱۳۸۳ هجري کال منی و. تازه تازه مې په پښتو ژبه مقاله لیکل پیل کړي وو. په هره جمله یا دوو جملو کې به مې یوه تېروتنه خامخا وه. ته به د چهلستون په جگړو ځپلي کنډواله باغ کې پر پوله راسره ناست وې او په نرمه غاړه به دې زما تېروتنې اصلاح کولې. دا دی اوس، د چهلستون باغ او ماڼۍ ښه ښایسته رغول شوي او زما نثر هم دومره ښه شوی دی چې داسې کتابونه پرې لیکلی شم.

خو، دریغه چې ته نه یې!

د دې کتاب ټول مادي او معنوي امتیاز تا ته ډالۍ کوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا کتاب مې ولې ولیکه؟

موږ ډېر پښتانه کادرونه لرو چې په مختلفو مسلکونو کې یې تر ماسټرۍ او ان تر پي ایچ ډي پورې زده‌کړې کړې دي، خو له یو څو تنو پرته، نور یې په خپل مسلک کې، په خپله ژبه مقاله نه شي لیکلی. همدارنګه د پښتو ادبیاتو د پوهنځي خورا لږ فارغان د لیکوالۍ جوګه وي. همدارنګه، ځینې کسان ښې ښکلې مفکورې لري، خو لیکلی یې نه شي او که ویې لیکي، د خبرو هغه خوند او رنګ یې په لیکنه کې نه وي. دوی ګرم په دې نه دي چې نه په ښوونځي او نه په پوهنځي کې چا د لیکوالۍ تخنیکونه او د نثر لیکلو هنر ورښوولي دي.

یو کال کېږي چې د پوهنې وزارت د تعلیمي نصاب د ریاست له پښتو څانګې سره د نوي نصاب په جوړولو کې همکاري کوم. تېر کال زموږ د همکارانو ډېر وخت د پخوانیو کتابونو پر ایډېټ تېر شو. ما هم په ایډېټ کې ورسره برخه واخیسته. ځینې کتابونه دومره خراب لیکل شوي وو چې تر سم ناسم په کې زیات وو: د کلمو املاء غلطه، د جملو جوړښت فارسي، مفهوم ګونګ او په ځینو ځایونو کې معلومات ناسم ... جالبه دا چې د پښتو ژبې کتابونه یې هم، په دې لحاظ، تر نورو مضمونونو ډېر ښه نه وو.

د ښوونځیو د تعلیمي نصاب نوي مفردات د بهرنیو متخصصانو په همکارۍ برابر شوي دي چې بشپړ متفاوت او ښه دي. په نویو کتابونو کې به مختلف معلوماتي، روایتي، او اقناعي متنونه، او له خاطرې رانیولې تر لنډې کیسې، ناول او شعره پورې بېلابېل تخیلي او ناتخیلي ژانرونه راغلي وي. زموږ نوي کتابونه به شاګردانو ته د مقالې د مختلفو ډولونو او همدارنګه د خاطرې، کیسې، ډرامې، بیوګرافۍ او نورو ژانرونو لیکل ورزده کړي او که دا نصاب له خیره سره سم تطبیق شو، راتلونکي نسلونه به مو په لیکوالۍ کې تکړه وي.

خو زموږ هغه نسلونه چې تر دې دمخه له ښوونځیو او پوهنځیو فارغ شوي دي یا د نویو کتابونو تر تألیف او تطبیق مخکې فارغېږي، هغوی به د لیکوالۍ مهارتونه څنګه زده کوي؟ دې پوښتنې د دې کتاب لیکلو ته وهڅولم. دا چې سر و کار مې له تعلیمي نصاب سره و، نو فکر مې وکړ چې د لیکوالۍ لارښود باید د درسي کتاب غوندې ولیکم چې لوستونکو ته عملي تمرینونه ولري، یعنې د فعالې زده‌کړې میتود به کاروم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا کتاب د ښوونځیو شاګردانو، د پوهنتون محصلانو او د لیکوالۍ ځوانو مینه‌والو ته لیکل شوی دی او پنځه برخې لري. لومړۍ برخه یې د ژانر تعریف، د ژانر ډولونه، او د لیکوالۍ عمومي تخنیکونه رانغاړي. دا داسې تخنیکونه دي چې د ډېرو ژانرونو د لیکلو لپاره په کارېږي. دوهمه برخه یې د پراګراف او مقالې د مختلفو ډولونو لیکل درزده کوي. په درېیمه برخه کې هغه ادبي ژانرونه راغلي دي چې لیکل یې نسبتاً آسانه دي. څلورمه برخه د متنونو تحلیل، ارزونې او نقد ته ځانګړې شوې ده. د کتاب په وروستۍ برخه کې به د ژبې (املاء، انشاء، ګرامر، لیکنښې ...) په اړه زما مقالې ولولئ. په دې مقالو کې زموږ د متنونو عامې تېروتنې، ناسمې ژباړې، د نثر ښکلا او ځینې نورې خبرې راسپړل شوې دي. البته، د کتاب په څلورو لومړیو برخو کې یوازې د لیکلو نه، بلکې د مختلفو متنونو د درک او فهم، تحلیل او ارزونې، تغییر او خلاصه کولو فعالیتونه هم راغلي دي چې د زده‌کوونکو او محصلانو لپاره به ګټور وي.

لیکوالي داسې مهارت دی چې ډېر تمرین او ریاضت غواړي نو که غواړې چې نثر دې ښه او لیکوالي دې پخه شي، د دې کتاب د هرې برخې ټول فعالیتونه ترسره کړه. که غواړې پوه شې چې د دې کتاب تمرینونو څومره ګټه درته کړې ده، د کتاب تر لوستلو مخکې د یوې موضوع په اړه مقاله ولیکه. دا لیکنه درسره وساته او بیا چې دې کتاب تمام کړ، پر هماغه موضوع یو ځل بیا مقاله ولیکه. بیا یې له لومړۍ مقالې سره مقایسه کړه.

د ایلینو خپرندویې ټولنې او قدرمن زاهد صمدزي مننه‌وی یم چې دا کتاب یې راته چاپ کړ. دوی له لیکوال/ ژباړن سره د واضح او روښانه لیکلي قرارداد پر اساس کتابونه چاپوي او د لیکوال/ ژباړن حق الزحمه مني. دا به په افغانستان کې د کتاب او تألیف په کار و بار کې نوی باب وي.

همدارنګه د ډاکټر عبدالحمید بهیج زیاته مننه کوم چې د پښتو ژبې لپاره یې ښایسته فونټونه جوړ کړي دي. زه چې هره لیکنه کوم، د بهیج صاحب فونټونه کاروم او که یې مننه ونه کړم، پور به یې راباندې شي.

په دې هیله چې دا کتاب به دې د لیکوالۍ مهارتونه لا زیات وغوړوي.

په مینه او درنښت

چهلستون – کابل – جمعه د ۱۳۹۹ د ثور ۱۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

دا کتاب مې ولې ولیکه؟.. 2

لومړۍ برخه 7

۱. د لیکوالۍ عمومي تخنیکونه 7

۱.۱. ژانرونه/ د متنونو ډولونه/ Genres.........................7

۱. ۲. تشبیه/ Simile 8

۱. ۳. توصیف/ Description................................ 10

۱. ۴. صحنه/ Scene 13

۱. ۵. مکالمه/ Dialogue.................................. 16

۱. ٦. کرکټر کښنه/ Characterization 19

۱. ۷. لیدلوری/Point of View 23

۱. ۸. روایت/Narrative 27

دوهمه برخه 31

۲. پراګراف او مقاله.. 31

۲. ۱. پراګراف/ Paragraph.................................. 31

۲. ۱. ۱. د پراګراف لیکلو پړاوونه.............................. 36

۲. ۱. ۲. د پراګراف ډولونه 41

۲. ۲. ۱. د مقالې تحلیل.. 61

۲. ۲. ۳. د مقالې جوړښت...................................... 64

۲. ۲. ۴. د مقاله لیکنې پړاوونه 82

۲. ۲. ۵. د مقالې ډولونه 88

درېمه برخه 113

۳. ادبي ژانرونه 113

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. ۱. غیر تخیلي ادبي ژانرونه 113
۳. ۱. ۱. خاطره Memoir 113
۳. ۱. ۲. یونلیک/ سفرنامه Travelogue..................118
۳. ۱. ۳. خاکه یا طرحه/ Literary Sketch 122
۳. ۱. ۴. ژوندلیک Biography 125
۳. ۱. ۵. خپل ژوندلیک Autobiography.................135
۳. ۲. تخیلي ادبي ژانرونه 140
۳. ۲. ۱. ادبي ټوټه 140
۳. ۲. ۲. طنز Satire/ Irony 143
۳. ۲. ۳. لنډه کیسه Short Story..................................148
د کیسې تحلیل 154
څلورمه برخه..172

۴. نقد او تحلیل 172
۴. ۱. انتقادي مطالعه Critical Reading 172
۴. ۲. تحلیل Analysis 179
۴. ۳. نقد Critique/ Review 192
پنځمه برخه 202

۵. ژبه، املأ او انشأ 202
۵. ۱. په پښتو کې د «ی» ډولونه 202
۵. ۲. په قتل ورسېدل، سم که نا سم؟ 203
۵. ۳. د خبریالانو ځینې ژبنۍ تېروتنې.......................206
۵. ۴. معیاري ژبه، اړتیا که هوس؟ 208
۵. ۵. د لهجو کمال...211
۵. ٦. په نومونو او لوحو کې د اضافت اضافي «د» 213
۵. ۷. دقت، ګردان او ښکلا.......................................215

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. ۸. د ليکوال سبک او د ژبې ظرفيت 217
۵. ۹. فاصله 220
۵. ۱۰. د فعلونو تکرار/ د اوبو د ثاڅکو څټك 222
۵. ۱۱. ليکنښې..222

مأخذ: 237

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ برخه

۱. د ليکوالۍ عمومي تخنيکونه

۱.۱. ژانرونه/ د متنونو ډولونه/ Genres

ژانر هغه قالب، چوکاټ يا فارمټ دی چې يو متن په کې ليکل کېږي. هر ژانر داسې ځانګړنې لري چې له نورو ژانرونو يې بېلوي. دغه ځانګړنې د متن له شکل او محتوا دواړو سره رابطه لري. ژانر دا هم معلوموي چې يوه موضوع په کوم ډول ژبه بايد وليکو؛ مثلاً: د خاطرې موضوع زموږ شخصي تجربې دي او خاطره په صميمي ژبه ليکو او خپل احساسات او عواطف هم په کې بيانولی شو خو د علمي مقالې موضوع ثابت شوي واقعيتونه او علمي تجربې وي چې په رسمي ژبه ليکل کېږي او د عواطفو له پاره چنداني ځای په کې نشته. مثلاً، په خاطره کې وايم: «بې درکه خوشحاله وم. هغه مې ډېره موده وروسته وليده. له هيجانه مې زړه ټوپونه وهل. لاسونه مې رېږدېدل.» خو په علمي مقاله کې ليکم: «ناولې اوبه د نس ناستي، پېچش او ځينو نورو ناروغيو عمده سبب دی.»

ژانرونه له لويه سره په دوو عمده ډلو وېشل کېږي:

تخيلي او غيرتخيلي (Fiction and Non Fiction).

تخيلي ژانرونه هغه دي چې محتوا يې د ليکوال د تخيل زېږنده وي يا لږ تر لږه تخيل په کې دخيل وي يعنې نږه واقعيت نه وي، لکه: شعر، لنډه کيسه، ادبي ټوټه، ناول، ډرامه، سناريو. دغه ژانرونه ليکوال په خيال کې جوړوي. سره له دې چې د دې ژانرونو د محتوا خام مواد په ټولنه او/ يا په طبيعت کې وي خو پخول کېږي د هنرمند (شاعر، ليکوال) په ذهن کې. کله کله تخيلي ژانرونه د واقعيتونو پر بنا هم پنځول کېږي؛ مثلاً: تاريخي ناولونه چې د تاريخي واقعاتو له مخې ليکل کېږي يا ځينې ناولونه، ډرامې يا فلمنامې چې د يو چا د ژوند په اړه جوړېږي او د هغه/ هغې د ژوند واقعي پېښې بيانوي خو د پېښو ځينې جزيات، د کرکټرونو تر منځ ځينې خبرې اترې او همدارنګه ځينې پېښې او صحنې ليکوال د تخيل په مټ ورته جوړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غیرتخیلي ژانرونه هغه دي چې د عیني واقعیتونو د بیان له پاره کارېږي؛ لکه: خاطره، یونلیک، ژوندلیک، خپل ژوندلیک، مقاله، ګزارش، او نور. خاطره زموږ د سترګو لیدلی حال وي، یونلیک/ سفرنامه د هغو پېښو او ځایونو بیان دی چې په واقعیت کې مو لیدلي دي، مقاله د علمي واقعیتونو پر بنا لیکل کېږي، ژوندلیک او خپل ژوندلیک (Autobiography) د خاطرې په شان د چا د ژوند واقعي کره وره او پېښې رانغاړي. په دې ټولو ژانرونو کې خیالي پېښې نه ځایېږي خو په خاطره، یونلیک او ژوندلیک کې د تخیل ځینې عنصرونه لکه تشبیه، استعاره، کنایه، او سیمبولیک بیان راتلی شي.

په دې کتاب کې به عمدتاً د غیرتخیلي ژانرونو د لیکلو تخنیکونه له بېلګو او تمرینونو سره بیان کړو خو د ځینو تخیلي ژانرونو اساسات به هم راوسپړو. پر دې سربېره، په پیل کې به ځینې داسې تخنیکونه تشریح کړو چې د ډېرو تخیلي او غیرتخیلي ژانرونو د لیکلو له پاره په کارېږي، لکه: تشبیه، توصیف، صحنه، مکالمه، لیدلوری، کرکټرکښنه، او روایت.

۱. ۲. تشبیه/ Simile

د آشنا شیانو په مرسته د ناآشنا شیانو توضیح کولو ته تشبیه وایي. تشبیه د شیانو، منظرو، او پېښو د بیان له پاره په کارېږي او تقریباً په هر ډول لیکنه کې ورنه ګټه اخیستلی شو. موږ او تاسې په عادي خبرو اترو کې د دې له پاره چې مخاطب مو یو شی سم درک کړي، له تشبیه څخه کار اخلو. مثلاً وایو:

په اتڼ کې داسې تېز تاوېده لکه بړبوکی.
رنګ یې د تبې غوندې تور و.
داسې مړ بوی ترې لتېده لکه د ماهي.
لاسونه یې داسې ځیږه وو لکه ریګمال.
نه یو مخ خوږ و، نه بېخي تروش، د انارو غوندې ترسکون و.
هوا یې داسې سړه وه لکه سایبریا.

موږ پوهېږو چې مخاطب مو د بوړبوکي په چټکتیا پوهېږي؛ تبې پېژني او د توروالي اندازه یې ورته معلومه ده؛ د ماهي بوی، د ریګمال ځیږوالی او د انارو ترسکون خوند یې تجربه کړي دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو کله چې دا آشنا شیان ورته یادوو، تمه مو دا وي چې هغه ناآشنا شیان به په ذهن کې ښه مجسم کړی شي.

که فرضاً ووایم چې بوی یې داسې و لکه د شنل (Chanel) عطر، خوند یې د پاین اپل (Pine Apple) غوندې دی، شونډې یې د انجلینا جولي غوندې وې، غږ یې د استاد قاسم افغان په شان دی ... دلته دا سمه ده چې شنل د دنیا یو مشهور عطر دی خو زموږ د وطن څو کسانو به دا عطر لیدلي او بوی کړي وي؟ پاین اپل یا انناس به د هماغه شي د خوند له پاره ښه مثال وي، خو دا مېوه زموږ په وطن کې څو کسانو خوړلې وي؟ د یو چا شونډې به کټ مټ د انجلینا جولي د شونډو په شان وي خو زموږ کلیوالو به د دې فلمي ستورې عکسونه لیدلي وي؟ د یو چا غږ به د استاد قاسم افغان آواز ته ډېر ورته وي، خو استاد قاسم د امان الله خان د دور سړی و او ډېرې کمې سندرې یې ثبت شوې دي نو زما مخاطب چې د افغانستان عام لوستونکی دی، د هغه غږ به وپېژني؟ سایبریا خورا یخ وطن دی خو ټول لوستونکي به د سایبریا د هوا په اړه معلومات ولري؟ نو کله چې غواړو یو شی د تشبیه په وسیله خپلو لوستونکو ته ښه ور وپېژنو، باید د مخاطب سویه، د معلوماتو اندازه او د لیدلو، اورېدلو او د تجربو دایره یې په پام کې ونیسو. هسې نه چې د هغه ړانده ټوکه ځنې جوړه شي.

وایي چا ړانده ته وویل چې پلانکی شی تک سپین دی.

هغه پوښتنه وکړه چې سپین څنګه وي؟

ده وویل: سپین د زانې رنګ دی.

ړانده بیا وپوښتل: زانه څه شی دی؟

هغه وویل: هغه اوږده غړۍ چې لري.

بیا یې د ړانده لاس د هغه پر امسا تېر کړ، ویې ویل: لکه دغه.

ړانده وویل: پوه شوم. معنا دا چې سپین زما د امسا غوندې شی وي.

په تشبیه کې باید واقعیت په پام کې ولرو او مبالغه ونه‌کړو. مثلاً که یو غنمرګی انسان له کارغه یا تبۍ سره تشبیه کړو، دا مبالغه ده. که د چا اورمبړ یوه لوېشت اوږده وي او ووایو چې د اوښ په شان یې غاړه ده، مبالغه به مو کړې وي. البته په شعر کې مبالغه عامه ده خو په نثري ژانرونو کې په تېره بیا په غیرتخیلي ژانرونو کې تشبیه باید واقعیت ته نژدې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فعالیت: خپل شاوخوا ته وګوره. یو څو شیان انتخاب کړه. ښه ورته ځیر شه. اوس یې د اندازې، رنګ، بڼې، بوی، خوند ... د بیان له پاره په ذهن کې داسې شیان پیدا کړه چې د انتخاب شویو شیانو ځانګړنو ته ورته وي، نورو ته آشنا وي او بل چا ته یې درک آسانه کړي. اوس یې ولیکه.

دوهم فعالیت: خپلې جملې ولوله او وګوره چې:

۱. هغه آشنا شی چې تا د ناآشنا شي د تشبیه له پاره غوره کړی، مناسب دی که نه؟ یعنې مشبه او مشبه‌به یو بل ته څومره ورته دي؟

۲. ستا مخاطب (عام لوستونکی) به دغه شیان پېژني چې تا د تشبیه له پاره ورنه کار اخیستی؟

۳. تشبیه دې واقعیت ته نژدې ده که مبالغه دې په کې کړې ده؟

۴. جملې دې بل چا ته ولوله او وګوره چې په ذهن کې یې د تشبیه شویو شیانو سم تصور پیدا کېږي که نه؟

۱. ۳. توصیف/ Description

توصیف د یوه ځای یا یوې منظرې تفصیلي او مشرح بیان دی. توصیف د لنډې کیسې، ناول، ادبي ټوټې، خاطرې، یونلیک، ژوندلیک او ګزارش د لیکلو له پاره په کاروړي.

بېلګه

خوندور وږم مې حس کړ. دغه خوشبویي راته آشنا غوندې وه، خو داسې بوی پخوا هېڅکله راباندې نه و نښتی. دا وږم داسې و لکه د سنځلو او د ګلابو خوشبویي چې سره ګډه شوې وي.

اسمان تک شین و، داسې روڼ لکه له بارانه وروسته چې وي. لمر نېغ زما پر سر ولاړ و. نه ګرمي وه، نه یخني. چارچاپېره ونې وې، ګلان وو. سره، سپین، زېړ، نارنجي، ګلابي، تور، او نیلي ګلونه. د ونو پاڼې او د ګلونو ګلپاڼې داسې پاکې، داسې ځلېدونکې وې لکه هره یوه دې چې په خپل لاس په رڼو اوبو مینځلې وي. ټوله ځمکه په شنه چمن پوښلې وه. چمن داسې پوست و لکه بخمل. نري سپین کالي مې پر تن وو. کالي مې داسې پاسته او ښوی وو لکه د ګلابو ګلپاڼې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځنګ ته مې د مڼو ونه، ډکې ځانګې ولاړه وه. په هره ځانګه کې يې هر رنګه مڼې ځړېدې، زېړې، شنې، نيلي، ګلابي، سرې او تورې. مڼې يې د سپنج غوندې وې، خورا نرمې، خورا خوږې. مڼې په خوله کې داسې وېلې کېدې لکه شيريخ چې په خوله کې اوبه کېږي او ژوولو ته يې حاجت نه وي. مڼو نه زړي لرل، نه خلي. د ايسته غورځولو هېڅ شی په کې نه و. [زما د ناچاپ ناول «دوزخ په جنت کې» يوه برخه]

د دې له پاره چې ښه توصيف وليکو، بايد هر شي ته په ځير وګورو. بايد د هر شي فيزيکي خصوصياتو يعنې بڼې، رنګ، اندازې، بوی، کلکوالي/ پوستوالي، او (که د خوراک شی وي) خوند ته يې دقت وکړو.

کله چې د يوه ځای توصيف ليکو، هر څه بايد هماغسې تشريح کړو چې پخپله مو درک کړي دي. د دې کار له پاره جملې بايد داسې وليکو چې هماغه ځای او شيان د لوستونکو سترګو ته ودروي. که ووايو چې:

«د پغمان دره ډېره ښکلې ده – هوا يې سړه ده. د پغمان په دره کې لوی سيند بهېږي – هلته دنګې ونې او رنګ رنګ ګلونه دي.»

دلته «ښکلې، لوی، دنګې، رنګ رنګ» مبهم او ګونګ صفتونه دي ځکه چې ښکلا، لويوالی، دنګوالی او رنګ رنګوالی نسبي مفاهيم دي. لوی يعنې څومره؟ د کوټې په اندازه؟ د غونډۍ په اندازه؟ د غره په اندازه؟ د سمندر په اندازه؟ دنګ بوټی ممکن دوه متره وي او دنګه ونه کېدای شي دېرش متره وي. يو منار که شل متره لوړ وي، دنګ بلل کېږي او که شپېته متره وي هم. نو د دې له پاره چې دغه توصيف واضح شي، بايد ابهام ځنې وباسو.

دا بېلګه وګوره:

«د پغمان درې هوا داسې سړه ده چې د اوړي په سره غرمه کې هم څوک نه خولې کېږي. هلته يو سيند دی چې پنځه ګزه يې سور دی او دومره ژور چې سړی تر اوږو پورې په کې ډوبېږي. دا سيند ډک بهېږي او اوبه يې داسې تېزې روانې وې چې که دې څپلۍ يوسي، په منډه هم ورپسې نه شې رسېدلی. د اوبو شرهار يې له سل متره لرې واټن څخه اورېدل کېږي. اوبه يې دومره روڼې دي چې په تل کې يې سپينې ګردې تيږې ليدلی شې او د ګوتې په اندازه واړه واړه سپين او زرين کبان په کې وينې چې دې خوا ها خوا ګرځي. د سيند په دواړو غاړو کې د چنار

(c) ketabton.com: The Digital Library

دومره دنګې ونې ولاړې دي چې دوه پوړيز کورونه يې تر نيمايي هم نه دي. تر ونو ها خوا د مرسل سره، زېړ، نارنجي، سپين او ګلابي ګلونه قطار دي.»

په دې دوهمه بېلګه کې د تشبيه، مقياس او مقايسې، او د مخاطب د عيني تجربو په مرسته د هر شي وصف داسې شوی دی چې لوستونکي ته يې درک آسانه کړی او مبهم په کې څه پاتې نه شي. د سيند لويوالی د ګز په مقياس، د اوبو د شرهارو د غږ تېزي د متر په مقياس توضيح شوي دي. د چنارونو دنګ والی د دوه پوړيزو کورنو له دنګوالي سره پرتله شوی دی. د اوبو روڼوالی د عيني تجربې په مټ ښودل شوی دی. کېدای شي ډېر کسان د سيند په تل کې د تيږو او کبانو د ليدلو تجربه ولري نو له همدې عيني تجربې څخه د اوبو د روڼوالي له پاره يو مقياس جوړوو. لوستونکی د اوړي د سختې ګرمۍ تجربه لري او کله چې ورته وايې د پغمان هوا داسې سړه ده چې د اوړي په سره غرمه کې هم په کې نه خولې کېږې نو د دې سوړوالي تصور خامخا کولی شي.

توصيف بايد داسې وليکو چې د لوستونکو پنځه‌ګونو حواسو ته خطاب وکړي. د اوبو شرهار د اورېدلو حس ته، د ګلونو رنګ، د سيند د اوبو روڼوالی او د ونو دنګوالی د ليدلو حس ته، د ګلونو وږم د بويولو، خوږوالی د ذايقې حس ته او د هوا سوړوالی د لامسې حس ته خطاب کوي. کله چې لوستونکی داسې بيان لولي، هر څه داسې احساسوي لکه په خپلو حواسو يې چې درک کوي.

لومړی فعاليت: په هر ځای کې چې يې، شاوخوا ته دې ښه ځير شه. د هر شي بڼه، رنګ، اندازه يا حجم، پوستوالی، ځيږوالی او نورې ځانګړنې په ذهن کې وساته. خپل ټول حواس وکاروه. څه وينې، څه اورې، څه بويوې، څه لمس کوې؟

اوس نو سترګې پټې کړه او دا هر څه په ذهن کې مجسم کړه. بيا سترګې پرانيزه او وګوره چې د هر څه ځانګړنې دې سمې په ياد وې که نه؟ يو وار بيا هر شي ته ځير شه. کاغذ او قلم راواخله. خپله مشاهده داسې وليکه چې لوستونکي ته هر څه له جزيياتو سره واضح بيان کړي. په ياد ولره چې د لوستونکي ټول حواس به په پام کې نيسې او د منظرې بيان به ورته داسې کوې چې هر څه ويني، واوري، بوی کړي، لمس کړي او (که د څکلو شی وي) وڅکي.

دوهم فعاليت: اوس خپل متن ولوله، يو ځل بيا شاوخوا ته وګوره او دغو پوښتنو ته ځواب ورکړه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. په متن کې هر څه واضح بيان شوي دي؟
۲. کله چې متن لولې، داسې احساس کوې چې ته پخپله په هماغه ځای کې يې؟
۳. په متن کې مختلفو حواسو ته خطاب شوی دی؟
۴. مبهم يا ګونګ صفتونه په کې راغلي دي؟
۵. داسې څه شته چې هلته وي او تا نه وي بيان کړي؟

۱. ۴. صحنه/ Scene

تعريف: څنګه چې توصيف د يوه ځای يا منظرې تشريح ده، صحنه هم د پېښو تفصيلي بيان ته وايي. استاد اسدالله غضنفر په يوه مقاله کې صحنه داسې تعريفوي: «هغه څه ته چې په واحد زمان و مکان کې پېښېږي او لوستونکي ته په مستقيم ډول وړاندې کېږي؛ د داستان صحنه وايو. د ادبي اصطلاحاتو په يوه ډکشنري کې لولو: د داستاني آثارو په بحث کې صحنه د روايت نمايشي [ډراماتيک] ډول ته وايي چې پېښې پکې هماغسې، لکه څنګه چې د پېښېدلو تصور يې کوو، وړاندې کېږي.»

البته صحنه يوازې په داستاني ادبياتو (لنډه کيسه، ناول، ډرامه) پورې محدوده نه ده، بلکې د توصيف په شان د خاطرې، يونليک، ژونديک او ګزارش د ليکلو له پاره هم په کارېږي.

بېلګه

لمر د چهلستون د غره له سره لا يو نيزه پورته شوی و چې لارۍ ببرته راغله. د خيرآباد د غونډۍ په بېخ کې يوه سپينه کرولا ولاړه وه. بانټ يې پورته و. يوه سړي د موټر په ماشين کې ګوتې وهلې.

بل سړي لارۍ ته لاس ونيو، و يې ويل: استاده! ته خو يو وار دا موټر وګوره. سم دم روان و، ناڅاپه ګل شو.

موټروان په ملنډو وويل: تاسې ټول د شټرنګ ډرېوران يئ.

له جلوه راکښته شو. د کرولا خوا ته روان شو.

ناڅاپه «ټک» شو.

شا ته يې مخ واړاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

میوند ورته تمانچه نیولې وه.

ده چې شا ته کتل، فهیم رامنډې کړې او په څټ کې ورته کلکه لغته ورکړه.

سړی پړمخې ولوېد.

فهیم یې لاسونه شا ته وروتړل.

سړي چیغه کړه: څه مې کړي دي؟ تاسې څوک یئ؟

میوند یې خوله په پلن رابړ ټېپ سره بنده کړه.

فهیم او میوند موټړوان له مټو ونیو، د کرولا په شاتني سیټ کې یې څملاوه. پښې یې هم وروتړلې.

میوند کرولا چالانه کړه.

فهیم له لارۍ څخه پل موندونکی راواخیست او په منډه کرولا ته وروخوت.

[«د ولسمشر فرمان» له ناول څخه]

صحنه به یا واقعي پېښه بیانوي یا خیالي. د واقعي پېښې بیان د ګزارش، خاطرې، یونلیک او ژوندلیک له پاره په کارېږي او خیالي صحنه بیا د لنډې کیسې، ادبي ټوټې، ډرامې او ناول له پاره جوړېږي. هماغسې چې د یوه ځای یا منظرې د توصیف له پاره لیکوال باید هر څه ته په ځیر وګوري او په خپل ټول حس سره یې درک کړي، د صحنې د لیکلو له پاره هم باید همداسې وکړي.

کله چې صحنه لیکو، باید هڅه وکړو چې تر ممکنه حده پورې د لوستونکو بېلابېلو حسونو ته خطاب وکړو. په پورتنۍ بېلګه کې یوازې دوو حسونو، لیدلو او اورېدلو، ته خطاب شوی دی. د کرکټرونو ترمنځ خبرې او په تمانچه کې د مرمۍ د تېرولو غږ «ټک» په لوستونکي اورېدل کېږي او د کرکټرونو حرکتونه، د لمر موقعیت، د کرولا موټر سپین رنګ او پورته شوی بانټ ... د لیدلو حس ته مخاطب دي. خو که په پېښه کې فرضاً د عطرو بوی، سوړ باد، تېزه ګرمي ... هم وي، باید داسې بیان شي چې لوستونکی فکر وکړي چې پخپله د پېښې په ځای کې ولاړ دی او هر څه په خپلو حواسو درک کوي.

دا مهمه ده چې پېښه په زماني ترتیب سره بیان شي؛ یعنې اول څه پېښېږي، بیا څه کېږي او همداسې تر پایه پورې. په دې مثال کې اول د لارۍ ډرېور وینې چې یوه سپینه کرولا ولاړه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

او بانټ يې پورته دی. بيا يو سړی د لارۍ مخې ته درېږي او لاس ورته نيسي چې ودرېږي. ورپسې ميوند ورته وايي چې موټر يې خراب دی. بيا موټروان کوزېږي. وروسته په تمانچه کې د مرمۍ د تېرولو غږ اوري. بيا د شا له خوا په لغته وهل کېږي ....

پېښه هم د توصيف په شان، د صفتونو او مقياسونو په مرسته بيانېږي خو دا چې په پېښه کې حرکت او عمل هم وي نو د عملونو د توصيف له پاره ممکن قيدونه هم وکارول شي. دا صفتونه او قيدونه بايد مناسب او دقيق وي او د پېښې د مجسم کولو چاره آسانه کړي. په راغلې بېلګه کې «سپينه، کلکه او پلن» صفتونه دي چې د کرولا رنګ، د لغتې شدت او د رابرټېپ اندازه راښيي. «سم دم، ناڅاپه، په ملنډو، په منډه» قيدونه دي چې د موټر د روانېدو او درېدو، د موټروان د خبرو انداز او د فهيم د حرکت څرنګوالی ښيي.

لومړی فعاليت: په کلي، ښار، مکتب، پوهنتون يا هر ځای کې چې يې، خامخا يوه نيمه پېښه پېښېږي. حتمي نه ده چې دا پېښه دې عجيبه او حيرانوونکې وي. هره عادي پېښه چې وينې، ښه ورته ځير شه. د پېښې جزياتو ته دقت وکړه. مثلاً:

⇐ ليني موټر ته منتظر يې. ماښام نږدې دی. ډېر خلک د سړک په غاړه ولاړ دي خو موټر نشته. اوس نو هر موټر چې رارسېږي، وګوره چې خلک د موټر خوا ته څنګه ځي؟ ورو ورو ځي که منډې کوي؟ نوبت ته ګوري که هر څوک هڅه کوي پخپله موټر ته وخېژي؟ د ښځو، سپين ږيرو، ماشومانو پروا کوي که يوازې د ځان غم کوي؟

⇐ له دوکان څخه سودا اخلې. وګوره چې دوکاندار شيان څنګه بيه کوي؟ څنګه يې تلي؟ څنګه يې په کڅوړه کې اچوي؟ پيسې چې ورکوې، څنګه ورته ګوري؟ پيسې په جيب کې اچوي که په دخل کې؟

⇐ په صنف کې ناست يې. استاد لا نه دی راغلی. شاګردان څه کوي؟ څه وايي؟ استاد صنف ته په کوم انداز راننوځي؟ شاګردان د استاد په راتلو سره څه کوي؟

⇐ د سړک پر غاړه ولاړ يې. د موټرو ټکر کېږي. وګوره چې دا ټکر څنګه پېښېږي؟ موټروانان له ټکر وروسته څه کوي او څه وايي؟ ټرافيک څه وايي؟ خلک څه کوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلم او کاغذ راواخله او څه دې چې ليدلي، اورېدلي او حس کړي دي، په تفصيل سره يې وليکه. کولی شې د هغو پېښو بيان هم وليکې چې پخوا دې ليدلې دي. حافظه دې وکاروه. د پېښې جزيات در ياد کړه او ويې ليکه.

دوهم فعاليت: اوس دې نو ليکلی متن ولوله او دې پوښتنو ته ځواب ووايه:

۱. د پېښې جزيات واضح بيان شوي دي؟

۲. پېښه په ترتيب سره راغلې ده؟

۳. کله چې متن لولې، داسې احساسوې چې ته پخپله په هماغه ځای کې يې؟

۳. په متن کې مختلفو حواسو ته خطاب شوی دی؟

۴. د پېښې د بيان له پاره کارول شوي صفتونه او قيدونه، مناسب او دقيق دي؟

۵. داسې څه شته چې په پېښه کې وي خو تا ليکلي نه دي؟

که واقعي پېښو ته ښه ځير شې او د ليکلو چل يې زده کړې، بيا به تخيلي پېښې هم وليکلای شې. کله چې په ذهن کې يوه خيالي پېښه جوړوې، داسې يې جوړه کړه چې د واقعي پېښې غوندې وي يعنې منطقي وي او لوستونکو ته داسې ښکاره شي چې په رښتيا به پېښه شوې وي.

۱ .۵. مکالمه/ Dialogue

د دوو يا څو کسانو ترمنځ خبرو اترو ته مکالمه يا ډيالوګ وايي. مکالمه هم د صحنې غوندې کېدای شي واقعي وي چې دا ډول يې په خاطرو، ګزارشونو، ژوندليکونو او يونليکونو کې راوړل کېږي او يا به خيالي وي چې ليکوال يې په خپل ذهن کې جوړوي. خيالي مکالمه د تخيلي ژانرونو (لنډه کيسه، ناول، ډرامه) برخه وي.

د واقعي مکالمې په ليکلو کې بايد صداقت په پام کې ولرو. د هر چا خبرې بايد هماغسې راواخلو چې کړې يې دي، نه دا چې د هغه له خبرو خپل تعبير وليکو. [خبريالونو څو وارې راسره ټيلفوني مرکې کړې دي خو کله يې چې ليکلې دي، بل شی يې ترې جوړ کړی. اوس که څوک د هغوی ليکنه ولولي، فکر کوي چې ما به هماغسې خبرې کړې وي. دا کار ناسم دی.] کله چې د بل خبره ليکو، بايد امين وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه د هر چا د خبرو انداز متفاوت وي او هر څوک له خپلې پوهې او سويې سره سمې کلمې او جملې کاروي. يو بېسواده کس به «اروا‌پوهنه، بنسټپالنه، ترهګريز، روزنيز، ښوونه او روزنه، ...» کلمې په خپلو خبرو کې نه وايي.

خيالي مکالمه چې ليکوال يې د خپلې لنډې کيسې، ناول يا ډرامې له پاره جوړوي هم بايد د هر کرکټر له سويې، پوهې، اروايي حالت، مقام، سيمې او لهجې سره اړخ ولګوي. د خيالي مکالمې ليکل نورې باريکۍ هم لري او که غواړې تخيلي ژانرونه وليکې نو په دې باره کې د استاد اسدالله غضنفر مقاله ولوله.

د خيالي مکالمې بېلګه:

د جومات له بل سره په پاکو سپينو جامو، تور واسکټ او سپينې پګړۍ کې يو نوراني سړی زما خوا ته راغی.

په لويه ږيره کې يې ګوتې وهلې. څنګ ته مې کېناست. ويې ويل: مهاجر يې؟

- هو.

- خه، خه، خه، خه. ماشاالله، ماشاالله. سه روزګار کيې؟

- د ټايپلونو په فېکټرۍ کې مزدوري کوم.

- ګوره، بچيه! د دنيوي کارونو ختمېدا نيشتې. لګ لګ د آخرت کارونه هم کوه کنه، سه پوی شوې؟

- څنګه؟

- جي، هغه داسې چې تبليغ وکه. د نبي کريم سنت. ګوره ته خو خپله خه سړی يې، مونز دې قايم کړې خو د نورو بنده ګانو غم به هم کيې که نه. نورو له به هم تبليغ کيې، امر بالمعروف و نهی عن المنکر به کيې.

- مولانا صيب! زه کله په څه پوهېږم. ايله مې يو څو سورتونه زده کړي چې په لمانځه کې يې ووايم. نور نو «ان پړهـ» سړی يم. قرآن شريف له رويه لا نه شم ويلی.

- جي، هېس پروا نيشتې. دومره خو پوييګې چې مونز فرض دې، روژه فرض دې، زکات فرض دې، حج فرض دې. تبليغ خو بل سه نه دې، همدقه خبرې به خلکو له کيې کنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- په دې خو نو هر څوک پوهېږي. مولانا صیب! زه غریب سړی یم، خپله مزدوري به کوم.
- خو زه درله همدا وایم چې مونګه سره رایشه. خرما او ثواب دواړه به وګټې جې. خرچه به درله درکو. نورو زایونو له به دې لېګو. لاهور له، پېخور له، اسلام آباد له. که دې وخت راسره تېر کو، بیا دې یورپ له لېګو، امریکې له دې لېګو. سوچ وکه جي. [زما د ناچاپ ناول «دوزخ په جنت کې» یوه برخه]

لومړی فعالیت: هره ورځ د یو څو کسانو خبرو ته غوږ شه. وګوره چې څه رقم غږېږي، کوم تکیه کلام کاروي، کومې کلمې او څه ډول جملې وایي. بیا د هغوی خبرې ټکي په ټکي هماغسې ولیکه چې دوی کړې وي. بله ورځ بیا د هماغه کسانو خبرو ته ځیر شه او خپله لیکلې مکالمه وګوره چې د دوی له خبرو څخه څه توپیر لري. که د واقعي مکالمو لیکل زیات تمرین کړې بیا خیالي مکالمې هم لیکلی شې.

دوهم فعالیت: که غواړې چې خیالي مکالمه ولیکې، دوه کسان په ذهن کې مجسم کړه. د هر یوه د پوهې او معلوماتو اندازه، تحصیل، مقام او دنده په پام کې ونیسه او بیا پر یوې موضوع د دوی ترمنځ کېدونکې خبرې اترې ولیکه. د کار د آسانۍ له پاره لاندې د کرکټرونو ځانګړنې او د خبرو اترو موضوعګانې درکړل شوې دي. ته ورته مکالمې ولیکه.

- ✓ یو ډاکټر چې حرص یې زیات دی، له لابراتوار او اکسرې والا سره لاره لري او د معایناتو په بدل کې کمېشن ورنه اخلي. بل کرکټر یو بېوسه او بېسواده کلیوال ناروغ دی. ډاکټر غواړي هغه قانع کړي چې ډېر معاینات وکړي. اوس د دوی تر منځ یوه مکالمه په ذهن کې جوړه کړه او ویې لیکه.
- ✓ یو رشتخوره مامور چې د پنځوسو کالو دی او یو ځوان چې هروخت یې د رشوت او فساد پر ضد په خپل فېسبوک کې لیکنې کړې دي. د ده کار قانوني دی خو مامور یې ورته نه کوي. دی ډېره بېړه لري او که کار یې همدا نن اجرا نه شي، ډېر تاوان به وکړي. د دوی ترمنځ مکالمه جوړه کړه.
- ✓ یو تکړه محصل چې په امتحان کې یې نومرې کمې شوې دي او دی باور لري چې باید یې نومرې پوره وای. دی له هغه استاد سره خبرې کوي چې د ده نومرې یې کمې کړې دي. محصل ته ویل شوي دي چې دا استاد پیسې خوري.
- ✓ په اډه کې وار د یوه موټر دی خو بل موټروان سپرلۍ خپل موټر ته خېژولې دي. دغه موټروان هر وخت سرزوري کوي او د بل وار ته نه ګوري خو هغه بل د اډې

(c) ketabton.com: The Digital Library

قانون مني، عاجز انسان دی خو له خپل حقه هم نه تېرېږي. دریم کس د اړې منشيـ دی. هغه ډارن دی او له سرزوري ډېر ځخه وېرېږي. د درې واړو تر منځ يوه مکالمه جوړه کړه.

۱. ٦. کرکټر کښنه/ Characterization

د وګړو د ظاهري او باطني ځانګړنو بيان ته کرکټر کښنه وايي. هماغسې چې د ځايونو او منظرو د بيان له پاره توصيف او د پېښو د انځورولو له پاره صحنه ليکل کېږي، د کسانو پېژندګلوي هم په کرکټر کښنه کېږي.

کرکټر کښنه د توصيف، مکالمې او صحنې غوندې هم د تخيلي ژانرونو له پاره په کارېږي هم د غيرتخيلي هغو ته. که د چا په اړه خپله خاطره ليکو، که د چا يا خپل ژوندليک او يا خپل يونليک ليکو، نو د دې له پاره چې کرکټرونه د لوستونکي سترګو ته ودروو، سم يې بايد معرفي کړو.

۱. ظاهري ځانګړنې: د کرکټر په ظاهري ځانګړنو کې د هغه ونه، بڼه، رنګ، مخ، سترګې، پوزه، خوله، اندامونه، کالي ... شامل دي.

بېلګه

يو دنګ غنم رنګی هلک د ښوونځي په دروازه راننوت. برګ نيم لستوڼی کميس يې د پتلانه پر سر پروت و. نه دومره ډنګر و، نه چاغ. له چابک تګ سره يې تور وېښتان پورته پورته غورځېدل. لاسونه يې ډېر خوځول. نرۍ شونډې يې موسکې وې. کله يې ښي طرف ته کتل او چا ته يې د سلام لپاره لاس پورته کاوه او کله چپ طرف ته. په شنو سترګو کې يې اثرناکه ځلا وه. [«ترلی» لنډه کيسه «د ... فلسفه» له ټولګې ځخه]

په دې بېلګه کې د کرکټر ځينې ظاهري ځانګړنې او ځينې باطني خصوصيتونه بيان شوي دي. جامې، د پوستکي، ويښتانو او سترګو رنګ، جسامت، ونه ... يې ظاهري خصوصيات دي. دا چې موسک وی او هر چا ته د سلام له پاره لاس جګوي، د ده اجتماعي توب ښيي او باطني ځانګړنې يې دي. البته که د يوه کرکټر د ظاهر او باطن په اړه ټول معلومات يوستوي او په يوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای کې وليکو، د لوستونکي زړه ورسره تنګېږي. ښه به دا وي چې د داستان یا بلې لیکنې په اوږدو کې په مختلفو پېښو او صحنو کې کرکټر ورو ورو معرفي کړو. پورته مثال له یوې لنډې کیسې اخیستل شوی دی. کرکټر ایمل نومېږي او لوستونکی د هغه شخصیت هغه مهال سم پېژني چې کیسه تر پایه پورې ولولي.

د کرکټرونو یا وګړو ظاهري بڼه معمولاً په دوو لارو بیانېږي. یوه دا چې د یو چا ټولې ځانګړنې یوستوې بیان کړې؛ مثلاً:

په ونه ټیټ و خو داسې چاغ لکه بېلر. خېټه یې راوتلې وه. غمبوري یې له ډېرې چاغۍ نه پر ژامې راځړېدلي وو. له رنګه تک تور و. مخ یې ګرد لکه دایره، سترګې یې ورې او پوزه یې پېړه وه. د پوزې سر یې د یوه غټ مټک په اندازه و. ږیره یې تر ټټره پورې رسېده او برېتونه یې خریيلي. غاړه یې دومره لنډه وه چې ته وا سر یې په اوږو کې ننوتلی دی. د سر څېرې یې پک و خو د ټېکونو له پاسه او په څټ کې یې تار تار ویښته ښکارېده. سپین کمیس پرتوګ یې په خیرو کې زېړبخون شوي وو. په تور واسکټ کې یې سپېره خاپونه وو لکه پر غوړ ټوکر چې دوړې ناستې وي.

دا ډول بیان که اوږد شي، ممکن د لوستونکي زړه تنګ کړي او د «و، وه، وو» فعلونو ډېر تکرار هم بېخوندي جوړوي.

د کرکټر د انځورولو بله لاره دا ده چې د کرکټر ځانګړنې د هغه د حرکتونو په ترځ کې بیان کړې، لکه ښاغلي نصير احمد احمدي چې په «رڼا» ناول کې دا کار کړی دی. دلته به یې بېلګه وګورې:

« په وره کې یو ګردی سړی ودرېد. دی له ونې ټیټ و، راوتلې ګېډه یې درلوده او پاسنۍ شونډه یې په ګڼو سپینو ویښتو کې پټه وه ... سړي خپل پټکی په غولي کېښود، د ککرۍ تار، تار سپین ویښته یې په خولو لانده وو. بیا یې په خپله ګڼه ږیره کې د ښي لاس لنډې ګوتې تېرې کړې.»

څنګه چې په دې بېلګو کې یې ګورې، کرکټر کښنه هم د صفتونو او تشبیه‌ګانو په مټ کېږي.

لومړی فعالیت: هغه چا ته چې غواړې ظاهري بڼه یې بیان کړې، ښه په ځیر وګوره. سترګې دې پټې کړه او د هغه بڼه له ټولو جزیاتو سره په ذهن کې راژوندۍ کړه. سترګې دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرانیزه او بیا ورته ځیر شه. وګوره چې کومه ټکي درنه هېر وو. هماغو ټکو ته بیا هم وګوره. اوس نو د مناسبو صفتونو او تشبیه‌ګانو په مرسته، د هغه ظاهري ځانګړنې یوستوې ولیکه.

دوهم فعالیت: اوس د هماغه کس ظاهري خصوصیتونه په تدریج سره د پېښې یا حرکتونو په ترڅ کې بیان کړه چې له یوستوي حالت څخه راوځي.

که د واقعي کسانو د ظاهري بڼې لیکل ښه تمرین کړې، بیا کولی شې خیالي کرکټرونه هم په کامیابۍ سره وکاږې.

۲. باطني ځانګړنې: د کرکټر باطني ځانګړنې یعنې شخصیت، اخلاق، مفکورې او باورونه د هغه په کړو وړو او خبرو اترو کې معلومېږي. لکه دغه فارسي شعر چې وایي:

تا مرد سخن نگفته باشد

عیب و هنرش نهفته باشد

ځینې کسان وي چې په ظاهره کې به یې هر څه ښه برابر وي، ښه لوکس کالي یې اغوستي وي، خو کله چې خبرو ته خوله خلاصه کړي، بیا ګورې چې هېڅ کمال نه لري. داسې هم کېږي چې د چا خبرې ښې وي خو چې کارونو ته یې وګورې، د خپلو خبرو خلاف، په عمل کې چندان سړی نه وي.

په هره توګه، د کرکټر د کړو وړو او خبرو اترو بیان هماغسې کېږي چې د صحنې او مکالمې په برخه کې مو وویل. د یوه کرکټر د خوی بوی د تشریح کولو له پاره معمولاً له صفتونو څخه کار اخیستل کېږي؛ لکه: هغه ډېر شوم و. کریم مهربانه انسان دی. ګل ببو زړه سواندې ده. جبار سخت غوسه ناک سړی و.

خو که د یوه کرکټر باطني ځانګړنې د صفتونو په مرسته بیان کړو، دا به د هغوی په اړه زموږ قضاوت وي او پر لوستونکو به چنداني اغېزه ونه کړي. که غواړې چې لوستونکي دې پخپله د یوه کرکټر د شخصیت په باره کې قضاوت وکړي، د کرکټر خویونه، باورونه او اخلاق د هغه/ هغې په خبرو او عملونو کې وښییه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلګه

ډاکټر د سپين ږيري ناروغ د وينې د معاينې نتيجه وکتله. ويې ويل: هماغه زما خبره ده. محرقه يې.

نسخه يې وليکله. ناروغ ته يې ورکړه.

ناروغ په ټيټ غږ وويل: ډاکټر صيب! امممممم. دا دوايي به د څو روپيو وي؟

ډاکټر نسخه بېرته واخيسته، څو شېبې يې ورته وکتل. د هرې کرښې په کتلو سره به تر شونډو لاندې بونګېده. په آخر کې يې وويل: يو دوه – دوه نيم زره افغانۍ.

نسخه يې بېرته سپين ږيري ته ورکړه.

ډاکټر پوښتنه وکړه: کاکا، څه کار و بار کوې؟

ناروغ وويل: روز مزدوري کوم، خووو ... که پيدا شي.

ډاکټر وويل: دوايي دې واخله، ښه به شې. خدای مهربانه دی.

ناروغ د زاړه واسکټ له بغلي جېب څخه څو زاړه سلګون نوټونه راوايستل. مخ يې دېوال ته واړاوه. په ځيرو ګوتو يې وګڼلې. څلور دانې وې. پيسې يې بېرته جېب ته کړې. اسويلی يې وکيښ.

ډاکټر مخ بلې خوا ته کړی و خو د سترګو له کونجه يې ناروغ څاره.

ناروغ پاڅېد. ويې ويل: خير يوسې ډاکټر صيب.

دی لا د کتنځي وره ته نه و رسېدلی چې ډاکټر پرې غږ وکړ: کاکا! دوايي دې بيا راوړه چې ويې ګورم.

ناروغ مخ راواړاوه، ويې ويل: ولا ډاکټر صيب، اوس خو پيسې نه لرم. چې پيدا مې کړې، وابه يې خلم.

ډاکټر له ځايه پاڅېد. درې چابک ګامونه يې واخيستل. ناروغ ته يې ځان ورساوه. له لاسه يې نسخه واخيسته.

ناروغ وويل: خير دی ډاکټر صيب، ستا فيس به پرې کړم، نسخه مه رانه اخله.

ډاکټر له وره ووت، ويې ويل: ته راځه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نسخه يې درملتون والا ته ورکړه، ويې ويل: کاکا ته دوايي پوره ورکړه، پيسې يې په ما پسې وليکه.

که دغه بېلګې ته ځير شې، وبه وينې چې د کرکټرونو د معرفۍ لـه پـاره هـيڅ صـفت نـه دی راغلی خو د ناروغ او د ډاکټر د شخصيتونو او وضعيت په اړه دې خپل تصور او قضـاوت جـوړ شـوی دی.

لومړی فعاليت: پورتنۍ بېلګه يو ځل بيا ولوله. د نـاروغ او ډاکـتر خـبرو اتـرو او کـړو وړو تـه ځير شه او د هر يـوه لـه پاره درې درې صـفتونه وليکـه. مـثلاً د نـاروغ يـو صـفت دا دی چـې هغـه غريب دی.

دوهـم فعاليـت: لانـدې د يـو څـو کرکټرونـو لـه پاره مـې صـفتونه راوړي دي. تـه د هـر يـوه صفت د هغه/ هغې په عملونو کې داسې راوښـيه چـې د خـيرمن، مهربـان، ظـالم، سـخي، ... کلمې په کې رانه شي.

- ❖ خيرمنه ښځه
- ❖ ظالم قوماندان
- ❖ مهربانه نجلۍ
- ❖ سخي دوکاندار
- ❖ غوسه‌ناک موټروان
- ❖ ډارن هلک
- ❖ ريشخند ځوان
- ❖ ټوکي سپين ږيری

۱. ۷. ليدلوری/Point of View

ليدلوری يعنې پېښو ته له کوم لوري څخه ګورې. په دې کې دوې خبرې دي: سـتا موقعيـت او ستا مفکوره. همدا اوس چې په هر ځای کې يې، تا ته هغه څه ښکارېږي چې مخې ته دې پراتـه دي يا پېښېږي خو څه چې ستا له سـترګو پنـاه دي، درتـه نـه ښـکارېږي. دلتـه سـتا موقعيـت سـتا ليدلوری تعيينوي خو دا چې پېښو يا شيانو ته په کومه سترګه ګـورې، دا هـم د ليـدلوري برخـه ده. په بله وينا ليدلوری يعنې دا چې څه وينې او څنګه يې وينې. دې پېښې ته ځير شه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمد او محمد په یوه وخت کې یوې حجرې ته ورننوځي. هلته یو سپین ږیری سړی د حجرې په بر سر کې پر چوکۍ ناست دی. اوږده ږیره یې ده او وېښتان یې په تورې پګړۍ کې پټ دي. سپین کالي یې په تن او امسا یې په لاس کې ده. په یوه لیکه کې ځوانان، ماشومان او بوډاګان ولاړ دي. یو یو کس په وار سره سپن ږیري ته ورځي، مخې ته یې سجده کوي. پښې یې ښکلوي. لاس یې مچوي او پر سترګو یې موښي. بیا د کوټې له دېوال سره د نورو کسانو په څنګ کې کېني. په لیکه کې ټول ولاړ کسان چې دا وار تېر کړي او کېني، بیا ذکر شروع کېږي. «هې، هو، الله هو» نارې کوي او سر او سټه وړاندې وروسته خوځوي. بیا د دې کسانو له منځه یو تن راپاځي او په لوړ غږ د «هل و هو» نارې کوي او ګرد تاوېږي راتاوېږي. سترګې یې د کوټې چت ته نیولې دي او لکه برېوکۍ څرخېږي، څرخېږي، څرخېږي. وار په وار سره تېزېږي او په آخر کې ګرېوان په دواړو لاسو راشکوي او خپل کمیس تر لمنې پورې څیروي. بیا نور کسان پاڅېږي او هغه راټینګوي.

پېښه هماغه ده چې پورته مو ولوسته. اوس نو په دې دوو کسانو کې چې دې حجرې ته تللي دي او دا پېښه یې لیدلې ده، احمد صوفيوزمه سړی دی او په پیرانو عقیده لري خو محمد دا کارونه غیرشرعي ګڼي. همدا پېښه به د دواړو له لیدلوریو جلا جلا ولیکو.

الف. د احمد له لیدلوري:

قربان یې شم، د پیر صاحب حجرې ته تللی وم. محمد هم راسره و. پیر صاحب مبارک نو داسې نوراني و چې له مخ څخه یې نور ورېده. پیر صاحب د کوټې په بر سر کې پر مبارکه چوکۍ ناست و. مریدان ورته په لیکه کې ولاړ وو. یو یو به د مبارک مخې ته تعظیم وکړ. مبارکې پښې به یې ښکل کړې. مبارک لاسونه به یې مچو کړل او بیا به د نورو مریدانو په خوا کې کېناستل او د کوټې یوه دېوال ته به یې ډډه ولګوله. دا څومره بختور کسان دي چې د پیر صاحب زیارت یې په نصیب شوی دی. ترې جار مې کړې، پیر صاحب نو پر مریدانو دومره مهربانه دی چې ټولو ته یې اجازه ورکړه چې خپلې شونډې او سترګې د ده مبارک په پښو او لاسونو متبرکې کړي. بیا نو ذکر شروع شو. اخ چې څومره راباندې ښه لګېده. «هې، هو، الله هو» دې نارو داسې اثر راباندې وکړ چې د بدن ویښتان مې نېغ ودرېدل. زړه مې په ټوپو و. په رګونو کې مې عشق جاري و، د پیر صاحب عشق. بیا نو یو مرید جذباتي شو. راپاڅېد او ګډ شو. څومره بختور مرید و. که په چا

(c) ketabton.com: The Digital Library

باندې د پیر صاحب خاص نظر نه وي، هغه هېڅ کله نه جذباتي کېږي. نو دا مرید سخت بختور و. دومره جذباتي شو چې وشرخېد، وشرخېد، وشرخېد او بیا یې ګرېوان ته لاس واچاوه، خپل کمیس یې تر لمنې پورې یې وشکاوه. خو افسوس چې نورو مریدانو هغه غریب راټینګ کړ او پرې یې نه ښود چې د جذبې کیف یې پوره شي.

ب. د محمد له لیدلوري:

له یو چا سره یوې حجرې ته تللی وم خو په تلو پښېمانه شوم. داسې خرافاتي کارونه مې ولیدل چې نه په شرع کې شته، نه په عقل کې. یو سپین ږیری چې پیر پیر یې باله، د کوټې په بر سر کې پر چوکۍ ناست و. ښه اوږده ږیره یې وه خو داسې په کبر ناست و چې ته وا فرعون دی. یو څو جاهل او له دینه ناخبره کسان ورته په لیکه کې ولاړ وو. هر یوه به په وار سره ورته سجده کوله. خدای دې یې غرق کړي چې دومره هم نه پوهېږي چې سجده یوازې الله ته کېږي، بنده ته نه کېږي. بیا به یې د پیر خیرنې پښې ښکلولې، لاسونه به یې داسې مچو کول او پر خپلو سترګو یې موښل چې ته وا بالاتشبیه قرآن شریف وي. دا خو یې لا څه کوې چې وروسته یې د لېونیانو غوندې شور جوړ کړ: «هی، هو، الله هو» الله هو مو ملا ماته کړه، دا نو څه شی شو؟ بیا نو یو چرسي غوندې ببر سری راپاڅېد. داسې ګرد تاوېده او ځرخېده چې ته وا پېریان پرې ناست دي یا خو کوم لېونی دی چې پړې یې شکولي دي. وشرخېد، وشرخېد، وشرخېد او بیا یې ګرېوان ته لاسونه بند کړل، خپل کمیس یې تر لمنې پورې وشکاوه. خدای خبر چې څومره نور لېونتوب به یې کاوه خو ښه شو چې نور جاهلان راپاڅېدل او هغه یې راټینګ کړ.

پېښه یوه ده خو پاس د روایت درې بڼې وینې. په اول روایت کې یوازې یوه پېښه بیان شوې ده. راوي (څوک چې پېښه بیانوي) نه ورته ښه وایي، نه بد. هغه یوازې هغه څه بیانوي چې لیدلي اورېدلي یې دي او خپل نظر راته نه وایي. دوهم روایت احمد راته کوي. هغه چې پخپله هم په پیرانو عقیده لري، دا هر څه ورته ښه ښکاري او محمد چې د دې شیانو خلاف دی، پېښه بل رقم بیانوي او غندي یې. د دې له پاره چې د لیدلوري اهمیت ښه واضح شي، د پېښې دغه برخه په درې واړو روایتونو کې بیا وګوره:

۱. بیا د دې کسانو له منځه یو تن راپاڅي او په لوړ غږ د هل و هو نارې کوي او ګرد تاوېږي راتاوېږي. سترګې یې د کوټې چت ته نیولې دي او لکه بړبوکۍ ځرخېږي، ځرخېږي، ځرخېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وار په وار سره تېزېږي او په آخر کې گرېوان په دواړو لاسو راشکوي او خپل کمیس تر لمنې پورې څیروي. بیا نور کسان پاڅېږي او هغه راټینگوي.

۲. بیا نو یو مرید جذباتي شو. راپاڅېد او گډ شو. څومره بختور مرید و. که په څه بانديې د پیر صاحب خاص نظر نه وي، هغه هېڅ کله نه جذباتي کېږي. نو دا مرید سخت بختور و. دومره جذباتي شو چې وڅرخېد، وڅرخېد، وڅرخېد او بیا یې گرېوان ته لاس واچاوه، خپل کمیس یې تر لمنې پورې وشکاوه. خو افسوس چې نورو مریدانو هغه غریب راټینگ کړ او پرې یې نه ښود چې د جذبې کیف یې پوره شي.

۳. بیا نو یو چرسي غوندې ببر سری راپاڅېد. داسې گرد تاوېده او څرخېده چې تا وا پېریان پرې ناست دي یا خو کوم لېونی دی چې پړي یې شکولي دي. وڅرخېد، وڅرخېد، وڅرخېد او بیا یې گرېوان ته لاسونه بند کړل، خپل کمیس یې تر لمنې پورې وشکاوه. خدای خبر چې څومره نور لېونتوب به یې کاوه خو ښه شو چې نور جاهلان راپاڅېدل او هغه یې راټینگ کړ.

لومړی فعالیت: په ټلوېزیون کې یوه نجلۍ/ ښځه سندره وایي. سر یې لوڅ دی. اوږد تنگ کمیس یې اغوستی دی چې د بدن لوړې ژورې یې اوچتې ښکاري. له سندرې سره لړه لړه گډېږي هم. ډېر سینگار یې کړی دی. هغه کتونکي چکچکو ته رابولي او پر شونډو یې موسکا ده. مخامخ ډېر خلک ورته ناست دي، سړي، ښځې، هلکان او نجونې. ټول خاندي خوشحالي کوي، چکچکې وهې او ځینې یې نارې کوي او شپېلکې وهي. یو نیم ځوان د سندرې په منځ کې راپاڅي او گډېږي.

اوس نو:

۱. دغه پېښه د هغه چا له لیدلوري بیان کړه چې سخت مذهبي دی. سندرې او موسیقي ورته حرامه ښکاري. سندرو ته کېناستل او چکچکې وهل او نڅا کفري اعمال بولي.

۲. همدغه پېښه د داسې کس له لیدلوري ولیکه چې موسیقي او نڅا ته د هنر په سترگه گوري، خوشحالي، شور او هیجان د روغتیا په گټه بولي او په دې باور دی چې هنر د انسان د ذوق د خړوبولو له پاره مهم دی.

دوهم فعالیت: یوه داسې دردوونکې خاطره دریاده کړه چې څه خپه کړی وې او ته فکر کوې چې سل په سلو کې گرم هغه و او تا هېڅ گناه نه درلوده. لومړی هغه پېښه څنگه چې تا

(c) ketabton.com: The Digital Library

احساس کړې ده، وليکه. د هغه کس په اړه خپل نظر او خپل احساسات بيان کړه. وروسته هماغه پېښه د هغه بل کس له ليدلوري وليکه. د هغه په سترگو پېښې ته وگوره او فکر وکړه چې هغه به ستا په اړه څه نظر لري او د خپل کار له پاره به څه دليلونه لري.

يادونه

د روايت لومړۍ بڼه، هغه چې راوي د کامرې غوندې يوازې هغه څه راښکاره کوي چې پېښ شوي دي او د ښه يا بد قضاوت يې لوستونکو ته پرېږدي، د تخيلي او غيرتخيلي ژانرونو دواړو له پاره په کارېږي، په تېره بيا کله چې واقعي ژانرونه يعنې خاطره، يونليک، ژوندليک او گزارش ليکې؛ بهتره ده چې په همدې بڼه يې وليکې خو علمي مقاله بايد خامخا په همداسې ناپلوي نثر وليکل شي.

که د تخيلي ژانرونو يعنې لنډې کيسې، ډرامې، ناول ... د ليکلو شوق لرې نو دا بايد زده کړې چې څنگه د بل چا په سترگو پېښو ته وگورې. دا کار کټ مټ د تمثيل غوندې دی. تکړه ممثل هم د غله نقش ډېر ښه لوبوي او هم د پوليس. تکړه ليکوال واقعيتونه د نورو له ليدلوري هم بيانولی شي او له خپل ليدلوري هم او ان کولی شي عين پېښه له متضادو ليدلوريو بيان کړي.

۱ . ۸. روايت/ Narrative

هر متن چې لولې، داسې احساس کوې چې يو څوک درته خبرې کوي. په همدې وجه د داستاني ژانرونو بيان ته روايت ويل کېږي او هغه چا ته چې يوه پېښه روايت کوي، راوي وايو.

لومړۍ فعاليت: دغه درې بېلگې ولوله او د روايتونو توپير ته يې ځير شه.

۱ . راباندې ناوخته و. په بيړه مې جامې بدلې کړې. جورابې او بوټونه مې ژر ژر په پښو کړل. له کوره راووتم. چابک گامونه مې واخيستل او پاخه سړک ته مې ځان ورساوه. هر موټر چې تېرېده، ډک به و. يوه ټکسي راغله. لاس مې ورته ونيو. ټکسي ودرېده. د کرايې پوښتنه مې و نه کړه، په زړه کې مې وويل چې دا يې شل دېرش افغانۍ زياتې اخيستې، مقصد چې ژر مې ورسوي. دفتر ته چې ورسېدم، پوښتنه مې وکړه: کرايه دې څو شوه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

جېب ته مې لاس کړ. تش و. په همدې وخت کې مې رایاده شوه چې بټوه مې په کور کې پاتې ده. حیران شوم چې اوس به څه کوم. ګورم چې همکار مې له دفتره راووت. سخت خوشحاله شوم. غږ مې ورباندې وکړ: جمیله! یو دوه سوه افغانۍ راکړه.

۲. ورباندې ناوخته و. په بېړه یې جامې بدلې کړې. جورابې او بوټونه یې ژر ژر په پښو کړل. له کوره ووت. چابک ګامونه یې واخیستل او پاخه سړک ته یې ځان ورساوه. هر موټر چې تېرېده، ډک به و. یوه ټکسي راغله. لاس یې ورته ونیو. ټکسي ودرېده. د کرایې پوښتنه یې ونه کړه. په زړه کې یې وویل چې دا یې شل دېرش افغانۍ زیاتې اخیستې، مقصد چې ژر مې ورسوي. دفتر ته چې ورسېد، پوښتنه یې وکړه: کرایه دې څو شوه؟

جېب ته یې لاس کړ. تش و. رنګ یې والوت. اوتر اوتر یې دې خوا اخوا وکتل. بټوه یې په کور کې پاتې وه. یو همکار یې له دفتره راووت. د هغه په لیدو موسکی شو. غږ یې ورباندې وکړ: جمیله! یو دوه سوه افغانۍ راکړه.

۳. درباندې ناوخته و. په بېړه دې جامې بدلې کړې. جورابې او بوټونه دې ژر ژر په پښو کړل. له کوره راووتې. چابک ګامونه دې واخیستل او پاخه سړک ته دې ځان ورساوه. هر موټر چې تېرېده، ډک به و. یوه ټکسي راغله. لاس دې ورته ونیو. ټکسي ودرېده. د کرایې پوښتنه دې و نه کړه، په زړه کې دې وویل چې دا یې شل دېرش افغانۍ زیاتې اخیستې، مقصد چې ژر مې ورسوي. دفتر ته چې ورسېدې، پوښتنه دې وکړه: کرایه دې څو شوه؟

جېب ته دې لاس کړ. تش و. په همدې وخت کې درياده شوه چې بټوه دې په کور کې پاتې ده. حیران شوې چې اوس به څه کوې. ګورې چې همکار دې له دفتره راووت. سخت خوشحاله شوې. غږ دې ورباندې وکړ: جمیله! یو دوه سوه افغانۍ راکړه.

راوي درې ډوله وي. هغه راوي چې د متکلم په ژبه روایت کوي اول ګړی راوي بلل کېږي. دغه راوي خپله کیسه درته کوي، لکه لومړی بېلګه. هغه راوي چې د بل چا کیسه کوي، درېیمګړی راوي دی. دی په خپله د روایت په پېښو کې دخیل نه وي او نقش په کې نه لري بلکې پر بل چا تېره شوې پېښه بیانوي، لکه دوهمه بېلګه. په درېم مثال کې راوي ستا کیسه کوي. د هغه مخاطب ته یې او کله یې چې روایت لولې، فکر کوې چې پر تا باندې تېره شوې پېښه بیانوي. دغه راوي دوهم ګړی راوي دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې خپله خاطره، یونلیک یا ژوندلیک لیکو، روایت مو د اول ګړي راوي وي. کله چې د بل چا په اړه څه لیکو مثلاً د بل چا ژوندلیک یا کیسه لیکو، دریم ګړی راوي غوره‌وو. په داستاني ادبیاتو کې که چېرې کیسه د هغه چا له خولې کوو چې پخپله د کیسې کرکټر وي، راوي به مو اول ګړی وي. دا کرکټر معمولاً، خو نه همېشه، د کیسې اتل یا مرکزي کرکټر وي. خو که یو داستان د داسې کس له خولې بیانوو چې په کیسه کې دخیل نه وي او د کیسې پېښې او کرکټرونه لکه یو نندارچي له پاسه یا له لرې ویني، راوي به یې دریم ګړی وي. اکثره داستانونه یا د اول ګړي روایت وي یا د دریم ګړي. داسې داستانونه خورا کم دي چې راوي یې دوهم ګړی وي او کله چې داستان لولې، فکر کوې چې ستا کیسه کوي. مقالې بیا معمولاً د دریم ګړي راوي په ژبه لیکل کېږي.

دوهم فعالیت: د اول ګړي او دریم ګړي راویانو د روایت دغه برخه بیا ولوله او توپیر ته یې ښه ځیر شه.

اول ګړی راوي: جېب ته مې لاس کړ. تش و. په همدې وخت کې مې رایاده شوه چې بټوه مې په کور کې پاتې ده. حیران شوم چې اوس به څه کوم. ګورم چې همکار مې له دفتره راووت. سخت خوشحاله شوم. غږ مې ورباندې وکړ: جمیله! یو دوه سوه افغانۍ راکړه.

دریم ګړی راوي: جېب ته یې لاس کړ. تش و. رنګ یې والوت. اوتر اوتر یې دې خوا اخوا وکتل. بټوه یې په کور کې پاتې وه. یو همکار یې له دفتره راووت. د هغه په لیدو موسکی شو. غږ یې ورباندې وکړ: جمیله! یو دوه سوه افغانۍ راکړه.

څه فکر کوې چې په راویتونو کې دا توپیر ولې راغلی دی؟

خپل دلیل/ دلیلونه په کتابچه کې ولیکه.

دریم فعالیت: دغه بېلګه ولوله او بیا یې د اول ګړي راوي له خولې بیان کړه، داسې چې راوي یې ابراهیم وي.

«هغوی لاړل او ابراهیم کور ته راغی.

بلنداژ ته ورکښته شو.

ببو سونګېده.

ټول غلي وو.

ابراهیم یې څنګ ته کېناست: ببو! ولې ژاړې؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ببو د تور پړوني په پيڅکه اوښکې وچې کړې، ويې ويل: خدای دې يې وبخښي. څومره ښه سړی و.

ابراهيم ورغبرگه کړه: تېر کال منی دې په زړه دی. په خپله کراچۍ کې يې لرگي راته راوړل. غريب و خو غيرتي. يوه روپۍ يې رانه وانه خيسته.»

څلورم فعاليت: دا بل مثال د اول گړي راوي روايت دی. ته يې د درېيم گړي راوي په روايت واړوه.

«د عاشقان و عارفان مکتب ته تلم. په صنف کې راسره يو څو تنه هندوان او سيکهان هم وو. دوی به د قرآن کريم په ساعت کې له صنفه وتل. کله کله به مو هغوی ځورول. سيکهه ماشومان د سر ويښتان د سر په څېرۍ کې لکه غونډاره تړي. نه پوهېږم چا دا خبره کړې وه چې دوی په لونگۍ کې کچالو پټوي. زما زړه ته هم لوېدلې وه چې رښتيا به وي. د دوی لونگۍ ته به مې لاس اچاوه چې راوباسه کچالو دې. دوی به رانه تښتېدل. يوه ورځ يې سرمعلم ته شکايت وکړ. سرمعلم په چپړاسي باندې قف پايي کړم. داسې يې ووهلم چې بيا نه پوهېدم پر ځمکه روان يم که پر سکروټو. ان بوټونه مې په پښو کې تنگ شوي وو. خو سبا بيا هغه زه وم، هغه د سردار زامن.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه برخه

۲. پراګراف او مقاله

۲. ۱. پراګراف/ Paragraph

پراګراف د هر نثري متن واحد دی. پراګراف څو جملې دي چې یوه اصلي مفکوره بیانوي. د پراګراف هره جمله باید د اصلي مفکورې له شرحې او بیان سره مرسته وکړي. پراګراف باید داخلي انسجام ولري او د جملو تر منځ یې منطقي تړاو وي. یو پراګراف کېدای شي ډېرې جملې ولري خو که ډېر اوږد شي د لوستونکي زړه تنګوي.

هر پراګراف درې برخې لري: موضوعي یا اساسي جمله، ملاتړې جملې، او رانغاړونکې جمله. موضوعي جمله د پراګراف اصلي موضوع مطرح کوي. په حقیقت کې موضوعي جمله یوه ادعا کوي او یا یوه خبره کوي. ورپسې جملې ملاتړې جملې بلل کېږي چې په موضوعي جمله کې د شوې ادعا د اثبات له پاره دلیلونه، شواهد، مثالونه، ثبوتونه او د نورو ویناوې رانغاړي او یا د موضوعي جملې په اړه نور معلومات او تفصیل وړاندې کوي. ملاتړې جملې باید د لوستونکي د قانع کولو له پاره کافي وي. رانغاړونکې جمله بیا هماغه خبره چې په موضوعي جمله کې شوې ده، په نورو ټکو کوي.

ښه پراګراف لیکل د لیکوالۍ اساس دی. که ښه پراګراف ولیکلی شې، ښه مقاله، رساله او کتاب به هم ولیکې ځکه چې مقالې له پراګرافونو رغېږي او رسالې او کتابونه د مقالو ټولګه وي. نو که غواړې چې ښه نثر لیکونکی شې، د ښه پراګراف لیکل زده کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلګه

افغان ادبي بهیر د ځوانانو په روزلو کې لوی لاس لري. د بهیر په اونیزو غونډو کې کره کتنه او مشاعره کېږي، لکچرونه وړاندې کېږي او ورکشاپونه دایرېږي. د ادبیاتو محصلان د بهیر په غونډو کې عملي کره کتنه زده کوي او د ادبیاتو د تیورۍ په اړه خبرې اوري. نوي شاعران او لیکوال د تکړه بهیروالو تجربې خپلوي. ځوانان د ادبیاتو او ځینو نورو موضوعاتو په اړه لکچرونه اوري او نوي معلومات ترلاسه کوي. په ورکشاپونو کې بهیروال د لیکوالۍ هنر او تخنیکونه په عملي بڼه زده کوي. د دې دور اکثره نوموتي لیکوال او شاعران په افغان ادبي بهیر کې روزل شوي دي. لنډه دا چې افغان ادبي بهیر د نوي نسل د فکر او هنر په وده کې مهم نقش لوبولی دی.

تشریح

په پاسني مثال کې لومړۍ جمله موضوعي جمله ده. هغه اساسي مفکوره چې دا جمله يې بیانوي «د ځوانانو په روزولو کې د افغان ادبي بهیر نقش» دی. دلته ادعا کېږي چې افغان ادبي بهیر د ځوانانو په روزلو کې لوی لاس لري.

وروسته ځو نورې جملې د همدې ادعا د اثبات له پاره راغلې دي. دا جملې هغه فعالیتونه چې د افغان ادبي بهیر په غونډو کې ترسره کېږي، بیانوي او دا چې د ادبیاتو محصلان او ځوان لیکوال او شاعران له دې فعالیتونو څخه څنګه ګټه اخلي، همدارنګه وايي چې اوسني اکثره تکړه او نوموتي لیکوال او شاعران په افغان ادبي بهیر کې روزل شوي دي.

وروستۍ جمله، رانغاړونکې جمله ده « لنډه دا چې افغان ادبي بهیر د نوي نسل د فکر او هنر په وده کې مهم نقش لوبولی دی.» دا جمله په حقیقت کې هماغه خبره کوي چې په لومړۍ جمله یعنې په موضوعي جمله کې شوې ده.

موضوعي جمله معمولاً د پراګراف په سر کې راځي خو کله کله د پراګراف په آخر کې هم راتلی شي او که داسې شوي وي، رانغاړونکې جمله به خپل ځای موضوعي جملې ته ورکوي او په پراګراف کې به رانغاړونکې جمله نه وي.

هغه مفکوره چې موضوعي جمله يې بیانوي باید نه ډېره لويه وي، نه ډېره وړه او جزئي. که موضوع لويه وي، په یوه پراګراف کې يې نه شو تشریح کولی. که ولیکو چې «په تېرو شلو کلونو کې د افغانستان داستاني ادبیات ښه غوړېدلي دي.» دا موضوع په یوه پراګراف کې نه ځایېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که موضوعي جمله دا وي چې «ور او دروازه سره مترادفې کلمې دي.» دلته د خبرو له پاره څه پاتې شول چې په نورو جملو کې يې وکړو؟ نو د پراگراف موضوعي جمله بايد داسې څه ووايي چې نه ډېره کُلي خبره وي او نه ډېره وړه خبره.

موضوعي جمله بايد تلوسه وزېږوي او لوستونکی د پراگراف د نورو جملو لوستلو ته لېواله کړي. په همدې وجه کله کله موضوعي جمله د پوښتنې په انداز ليکل کېږي. مثلاً د پورتني پراگراف موضوعي جمله داسې هم ليکلی شو: «افغان ادبي بهير د ځوانانو په روزلو کې څومره لاس لري؟» يا «د ځوانانو په روزلو کې د افغان ادبي بهير نقش څه دی؟»

رانغاړونکې جمله د پراگراف مهم ټکي په لنډ ډول بيانوي او موضوعي جمله په متفاوتو کلمو سره بيا تکراروي. رانغاړونکې جمله بايد کومه نوې موضوع يا نوې مفکوره مطرح نه کړي. رانغاړونکې جمله عموماً د اوښتلو په کلمو لکه: نو، بناً، لنډه دا چې، نتيجه دا چې، د پای خبره دا چې ... پيلېږي.

لومړی فعاليت: دغه پراگراف ولوله او موضوعي جمله، اصلي مفکوره، ملاتړې جملې او رانغاړونکې جمله په کې په نښه کړه.

په کلاسيکو غربي نقاشيو کې د شيانو يا کسانو موقعيتونه ځانته معناگانې لري. هغه څه چې د تابلو په ښی او پاسنی برخه کې کښل شوي دي، بر يا مهم دي او کوم شيان چې د تابلو په کيڼه يا کښتنی څنډه کې وي، کم اهميته وي. په دې تابلوگانو کې اصل په منځ کې او فروع په حاشيو کې وي. د غرب په کلاسيکو تابلوگانو کې معمولاً نارينه د تابلوگانو په مهمه برخه کې ځای لري او ښځمنې يې په کم اهميته څنډه کې. همدارنگه مذهبي نښې او سيمبولونه د نرينه‌وو غوندې مرکزي موقعيتونه لري. نو د غربي نقاشانو په کلاسيکو آثارو کې د وگړو يا شيانو موقعيت هسې اټکلي نه وي انتخاب شوی بلکې په ټولنه کې د هغوی اهميت او مقام ته په کتلو سره شوی وي.

دوهم فعاليت: دا بل پراگراف رانغاړونکې جمله نه لري. ته د موضوعي او ملاتړو جملو له مخې ورته يوه مناسبه رانغاړونکې جمله وليکه.

په تابلوگانو کې ځينې شيان سيمبوليکه معنا لري. مثلاً کله کله وينو چې د يوه تابلو په کښتنی برخه کې ښځې او ماشومان ښکاري او لږ اخوا ته مېړې او پسونه انځور شوي دي. بيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغوی او د څارویو شاوخوا ته د شپاله په شان لرګینه کټاره راتاوه ده. په داسې تابلوګانو کې هنرمند غواړي ووايي چې د هغه په ټولنه کې ښځې او ماشومان د څارویو هومره کم اهمیته دي. دلته کټارې د ایسارولو او محدودولو په معنا دي او هنرمند پر ښځو باندې د ټولنې لګول شوي محدودیتونه انځور کړي دي.

رانغاړونکې جمله:

....

....

درېیم فعالیت: د دې موضوعګانو په اړه موضوعي جملې ولیکه.

- ښه ملګرى
- د مطالعې ګټې
- زموږ ښه دودونه
- ناوړه چلند
- زما د خوښې سیمه

اوس خپلو موضوعي جملو ته په انتقادي نظر وګوره او دا پوښتنې ځواب کړه:

۱. جمله دې د موضوع په اړه یوه اصلي مفکوره لري؟

۲. جمله دې واضحه او روانه ده؟

۳. جمله دې کشش لري او لوستونکي ته تلوسه پیدا کوي؟

۴. په جمله کې کومه ادعا شوې ده؟

۵. جمله دې داسې څه لري چې ملاتړې جملې یې باید تشریح کړي، مثالونه او دلیلونه ورته راوړي او اثبات یې کړي؟

څلورم فعالیت: د دغو درېیو موضوعي جملو له پاره ملاتړې جملې او نتیجه ولیکه.

- د فېسبوک ډېر کارول تاوان لري.
- فیزیکي لوبې د ماشومانو له بدني او ذهني ودې سره مرسته کوي.
- ښه استاد کومې ځانګړنې لري؟

پنځم فعالیت: د پورتنیو موضوعګانو په اړه خپل لیکلي پراګرافونه وارزوه او وګوره چې:

۱. ملاتړې جملې د اصلي مفکورې د اثبات او توضیح له پاره کافي دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. ملاتړې جملې لوستونکي قانع کولی شي؟
۳. په ملاتړو جملو کې راغلي دليلونه او شواهد منطقي او واقعي دي؟
۴. ملاتړې جملې انسجام لري؟
۵. ملاتړې جملې يوه له بلې سره منطقي تړاو لري که نه؟
٦. رانغاړونکې جمله اصلي مفکوره په نورو ټکو تکراروي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. ۱. ۱. د پراګراف ليکلو پړاوونه

۱. تر ليکلو مخکې پړاو

په دې پړاو کې د پراګراف ليکلو له پاره يوه موضوع غوره کوې او په باره کې يې معلومات، مفکورې او خبرې راټولوې. د موضوع په اړه مفکورې او خبرې په څو لارو راټولولی شې. که موضوع علمي يا د بل چا په اړه وي، بايد لومړی دا معلومه کړې چې کوم اړخونه به يې څېړې. بيا د هماغو برخو په اړه يې مطالعه وکړه او يادښتونه واخله. که موضوع شخصي يا ستا د کور کلي په اړه يا داسې څه وي چې معلومات يې ستا په ذهن کې تيار پراته دي نو د مغزي باران له ميتوده کار واخله. داسې چې د کاغذ په سر کې موضوع يا عنوان وليکه او بيا د موضوع په اړه هره کلمه او هر خبره چې دې په ذهن کې تېرېږي، ويې ليکه. په دې پسې مه ګرځه چې دا کلمې او خبرې به دې د پراګراف د ليکلو پر مهال پکارېږي که نه. هر څه چې دريادېږي، ويې ليکه.

لومړی فعاليت (د مفکورو مغزي باران)

د پراګراف موضوع ده: هغه څوک چې زما په برياوو کې لوی لاس لري. د هغو کسانو لست جوړ کړه چې ستا په برياوو کې يې مهم نقش لرلی دی؛ مثلاً:

پلار	نيکه	تره	مور
مشر ورور	ملګری	د تره زوی	شاه‌ولي خان (زما معلم)

اوس په دې منځ کې يو کس انتخاب کړه. فرضاً دا کس ستا پلار دی. اوس د پلار په باره کې چې هره خبره ذهن ته درځي، پر کاغذ يې وليکه؛ لکه دا:

بې سواده	خواري کښ (د خلکو دهقاني)
غريب	صادق او امانت کاره

پخپله به يې سپوره خوړله خو موږ ته به يې شيدې مستې راکولې

تنباکي لاسونه او چاودې پښې

مهربانه (موږ يې نه وهلو)

ښار يې نه و ليدلی	ډېر نه غږېده
مکتب کې يې شامل کړم	کيسې به يې راته کولې
د چا حق يې نه خوړه	نفلي روژې
په اخترونو کې جامې	د درسونو پوښتنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

درسونو ته به يې هڅولم	تربيه

دوهم فعاليت

اوس هغه ټکي چې د پلار په اړه دې ليکلي دي، بيا ولوله او وګوره چې کوم يې د موضوع بيانولو ته په کارېږي او کوم يې بايد پرېږدې. هغه ټکي چې نه غواړې په پراګراف کې يې وليکې، کرښه پرې وکاږه. په انتخاب کې بايد دقيق وې او يوازې هغه څه بايد انتخاب کړې چې اصلي موضوع پرې توضيح کېدای شي؛ مثلاً:

بې سواده	خواري کښ (د خلکو دهقاني)
غريب	صادق او امانت کاره
پخپله به يې سپوره خوړله خو موږ ته به يې شيدې مستې راکولې	
تڼاکې لاسونه او چاودې پښې	
مهربانه (موږ يې نه وهلو)	
ښار يې نه و ليدلی	ډېر نه غړېده
مکتب کې يې شامل کړم	کيسې به يې راته کولې
د چا حق يې نه خوړه	نفلي روژې
په اخترونو کې جامې	د درسونو پوښتنه
درسونو ته به يې هڅولم	تربيه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. د معلوماتو او مفکورو ترتیبول

په دې پړاو کې هغه معلومات او مفکورې چې د پراګراف د لیکلو له پاره دې راټول کړي دي، په څو ډلو ترتیب او تنظیم کړه. هره ډله به یې یوه اساسي مفکوره (main idea) شي او دغه ټولې اساسي مفکورې به د اساسي موضوع په توضیح کې مرسته وکړي. پاسنۍ بېلګه به راواخلو او معلومات به یې ترتیب کړو:

زما پلار زما په برياوو کې لوی لاس لري څکه چې:

۱. تعلیم

- پخپله بې‌سواده و خو په ما باندې یې ښه تعلیم وکړ.
- هر وخت به یې د درسونو پوښتنه راڅخه کوله.
- درسونو ته به یې هڅولم.

۲. اخلاق

- غریب و خو صادق او امانت کاره.
- موږ یې نه وهلو.
- کیسې به یې راته کولې.

۳. فداکاري

- پخپله به یې سپوره خوړله.
- په اخترونو کې به یې ځان ته جامې نه کولې.

۴. زیار

- خواري کښ و او د زیار ایستلو درس یې راکړ.

په پاسنۍ بېلګه کې څلور عمده مفکورې ترتیب شوې. اوس باید پر دې فکر وشي چې کومه یې باید په اول سر کې راشي، کومه ورپسې او کومه په آخر کې. دا انتخاب باید منطقي وي.

۳. د پراګراف خاکه

په دې پړاو کې له راټولو شویو او ترتیب شویو معلوماتو او مفکورو څخه پراګراف لیکل کېږي. عنوان، موضوعي جمله، ملاتړې جملې او رانغاړونکې جمله ورته جوړېږي؛ لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما پلار او زما برياوې

زما پلار زما په برياوو کې لوی لاس لري. پلار ښه تعليم راباندې وکړ، ښه تربيه يې راکړه، د زيار ايستلو درس يې راکړ او له نورو سره خواخوږي او مهرباني يې رازده کړه. پلار مې پخپله بې سواده و خو زه يې په مکتب کې شامل کړم. هره شپه به يې رانه پوښتنه کوله چې نن مو په مکتب کې څه زده کړل. نورو کليوالو به د غنملو په وخت کې خپل زامن مکتب ته نه پرېښودل او لو به يې ورباندې کاوه خو زما پلار به ويل چې مکتب به نه قضا کوې. پلار مې غريب و خو د بل مال ته به يې سترګې نه وې. هغه خواري کوله. د نورو دهقاني به يې کوله، لاسونه به يې هر وخت تناکي وو خو په حرام مال به يې لاسونه نه ټکورول. مور ته به يې ويل: «حرامه ګوله به له ستوني نه تېروئ.» پلار مې مهربانه انسان و. مور به يې نه وهلو. لکه ملګري به يې را ته کيسې کولې. ما له پلار څخه دا زده کړل چې څنګه د نورو په اړه فکر وکړم. هغه به تر ځان مور ته ډېر پام کاوه. پخپله به يې سپوره ډوډۍ خوړله خو پر مور به يې شيدې او مستې خوړې. پخپله به يې يوه جوړه جامې درې څلور کال اغوستلې خو مور ته به يې په هر اختر کې نوې جامې کولې. دا چې پلار راباندې ښه تعليم وکړ نو په آسانۍ سره مې کار پيدا کړ. هغه زيارکښ، صادق او امانت کاره روزلی يم نو اداره مې له کاره خوشحاله ده او ورځ تر بلې په کې ترقي کوم. همدارنګه دا چې پلار مې له نورو سره خواخوږي رازده کړې ده، له همکارانو او دوستانو سره مې اړيکي ښه دي او پر هغوی ګران يم او دا ټول زما د پلار له برکته دي.

فعاليت:

۱. په پاسني پراګراف کې موضوعي جمله او رانغاړونکې جمله وښيه.
۲. پخپله ورته نوې موضوعي او رانغاړونکې جملې وليکه.
۳. د عمده مفکورو ترتيب يې وارزوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴. د پراگراف د خاکې ایډېټ

په دې پړاو کې د پراگراف خاکه د ژبې، گرامر، او ترتیب او تنظیم په لحاظ ایډېټ کېږي.

لیکوال باید وگورې چې:

۱. د کلمو املأ او د جملو ترتیب او اوډون یې سم دی؟

۲. د متن ژبه یې ساده، واضحه، روانه او ښایسته ده که نه؟

۳. کوم فعلونه، صفتونه، قیدونه یې مناسب نه دي او باید بدل شي؟

۴. معلومات او عمده مفکورې یې په منطقي ترتیب راغلي دي که نه؟

۵. کله چې پراگراف بل چا ته لولي، هغه یې په مفهوم او مطلب سم پوهېږي که نه؟

۵. د پراگراف له سره لیکل

تر ایډېټ وروسته پراگراف له سره لیکل کېږي او که کومه نیمگړتیا پـه کـې پـاتې وي، هغـه هم لرې کېږي.

یادونه: پاخه لیکوال مجبور نه دي چې ټـول پـورتني پړاوونـه عمـلي کـړي. دوی کـولی شي چې خپل معلومات او مفکورې مخامخ په پراگـراف کـې ولیکـي او تـه هـم کـه د لیکلـو ډېـر تمـرین وکړې، همداسې به وکولی شې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. ۱. ۲. د پراګراف ډولونه

پراګرافونـه لـه لويـه سره درې ډولـه دي. ۱) معلومـاتي پراګـراف، ۲) روايتـي پراګـراف، ۳) اقناعي پراګراف. معلومـاتي پراګـراف حقـايق او معلومـات وړانـدې کـوي. روايتـي پراګـراف د يـوې پېښې کيسه راته کوي. اقناعي پراګراف يو نظر يا مفکوره بيانوي، يا مو د يـوه فکـر او بـاور منلـو تـه هڅوي.

د پراګراف هره ډله بيا څو نور ډولونه لري چې په دې ډياګرام کې يې ګورې.

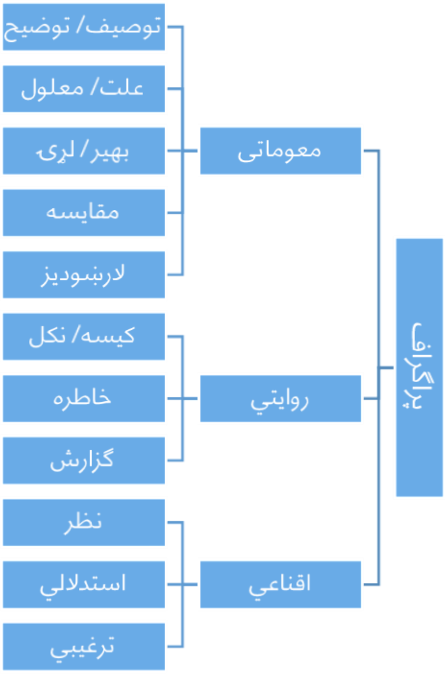

دلته به د پراګراف د هرې ډلې څو نمونې وړاندې شي.

۱. توضيحي پراګراف/ Expository Paragraph

دا ډول پراګراف د يوې موضوع پـه بـاره کـې معلومـات د توضـيح او تشرـيح پـه بڼـه وړانـدې کوي. معلومات بايد دقيق، واضح او په روانه ژبه وي. د دې ډول پراګـراف تـر ليکلـو مخکـې بايـد دې پوښتنو په اړه فکر وکړو: دا معلومات ولې ليکم؟ چا ته يې ليکم؟ څنګه يې بايد وليکم؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د «ولې يې ليکم؟» پوښتنه ليکوال مجبوروي چې د موضوع د اهميت په باره کې فکر وکړي يعنې دا معلومات څومره گټور دي او زما د مخاطب په کوم درد به ولگېږي. هوښيار ليکوال داسې معلومات انتخابوي چې مخاطبانو ته يې خير ورسوي، ښو ته يې وهڅوي، په عملي ژوند کې ورته په کار شي او ستونزه يې پرې لرې شي. دنيا له معلوماتو ډکه ده خو د دغو خورا ډېرو معلوماتو له منځه انتخاب دقت غواړي. يو حکايت دی وايي چې يو سړی يوه حکيم ته ورغی. ورته يې وويل: يوه خبره مې درته کوله.

حکيم وويل: څه چې راته وايې، رښتيا دي؟

سړي وويل: امممم. رښتيا او دروغ خو يې راته نه دي معلوم.

حکيم پوښتنه وکړه: د خير خبره ده که د شر؟

سړي ځواب ورکړ: د خير خبره خو نه ده.

حکيم وويل: نو داسې خبره ولې راته کوې چې رښتيا او دروغ يې نه دي معلوم او د چا خير هم په کې نشته؟

نو که معلومات سم او رښتياني هم وي خو د ټولنې په زيان وي، ليکل يې نه دي په کار.

- «چا ته يې ليکم؟» د ليکوال مخاطب معلوموي. هر ډول ليکنه چې کوو بايد مخاطب مو مشخص وي. د مخاطب عمر، سويه، او د معلوماتو کچه بايد په پام کې ونيسو. د وړو ماشومانو له پاره ليکنه بايد په ډېره ساده ژبه او لنډو جملو وليکل شي. انتزاعي او مجرد مفاهيم ورته ونه ليکل شي او داسې کلمې بايد په متن کې نه وي چې ماشوم پرې نه پوهېږي. د ماشومانو له پاره ساده مثالونه او عيني مفاهيم بايد راوړل شي. همدارنگه عامو خلکو ته ليکل له هغو ليکنو بايد توپير ولري چې مسلکي کسانو ته يې کوو. طبي معلومات د طب د محصلانو له پاره په علمي ژبه او د طب په اصطلاحاتو ليکل کېږي خو عامو خلکو ته په عامه او آسانه ژبه. همدارنگه د متن اوږدوالی هم په مخاطب پورې فرق کوي. د ماشومانو له پاره متنونه بايد لنډ وي خو د لويانو يا د مسلکي کسانو له پاره تفصيلي معلومات په کار وي. هغو تجارتي اعلانونو او د مختلفو ادارو پيغامونو ته ځير شه چې په راډيوگانو او ټلويزيونو کې خپرېږي. عام خلک به د دې پيغامونو په مفهوم پوه شي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- «څنګه لیکل» په موضوع او مخاطب دواړو پورې اړه لري. هره موضوع د لیکلو خپل طرز غواړي او دا هم چې د چا له پاره لیکل کېږي، باید په پام کې ونیول شي. په ټوله کې لیکنه باید په زړه پورې وي. ژبه یې ساده، روانه او خوندوره وي. لیکنه باید داسې تلوسه ولري چې لوستونکی یې تر پایه پورې په خوند ولولي. که موضوع هر څومره په زړه پورې او ګټوره هم وي خو د لیکنې ژبه یې ستومانوونکې وي، څوک یې نه لولي.

بېلګه

منډیګک د افغانستان د پنځه زره کلن تمدن ثبوت دی. له میلاد څخه ۳۵۰۰ تر ۳۰۰۰ کاله پخوا یعنې له نن څخه پنځه – پنځه نیم زره کاله مخکې، دلته یو تمدن ایجاد شوی و. ډېر خلک دلته په یوه سیمه کې اوسېدل، کورونه او معبدونه یې جوړ کړي وو، کر کیله یې کوله او هنر یې ایجاد کړی و. دا ټول د تمدن نښې او ځانګړنې دي. د منډیګک د اوسېدونکو هنر له دې معلومېږي چې پر کولالي لوښو یې د پیچک ګل او ښکلي هندسي شکلونه کښلي وو. دوی له خټو څخه د انسان څېرې یا مجسمې جوړې کړې وې. په دې مجسمو کې یوه د اناهیتا وه. اناهیتا د پخوانیو آریاییانو الهه وه. دوی باور درلود چې اناهیتا بارانونه اوروي او ځمکه ښېرازه کوي. د منډیګک په راسپړل شویو خونو کې یوه خونه تر نورو لویه ده او د سالون بڼه لري. داسې ښکاري چې دا به د هاغه وخت د واکمنانو دفتر و او د اداري چارو له پاره به کار ځنې اخیستل کېده. د دې خونې تهدابونه په ځینو ځایونو کې راوتلې او په ځینو ځایونو کې ننوتلې برخې لري یعنې دوی د ودانۍ ښکلا ته هم پام کاوه. له دې ځای څخه د مختلفو دورو آثار کشف شوي دي. د نوي ډبرپېر، د مسو ـ ډبر پېر او نورو دورو آثار په کې موندل شوي دي، لکه له مسو څخه جوړې شوې ګانې، کولالي لوښي، د اوبدلو وسایل، د کر کیلې سامان، د غَلو دانو کندوان، او ډبرینې مجسمې. نو د منډیګک په کشف او راسپړلو سره، دا ثابته شوه چې افغانستان د تمدن پنځه زره کلن تاریخ لري.

لومړی فعالیت: پورتنی پراګراف یو ځل بیا ولوله. دې پوښتنو ته ځواب ووایه:

۱. موضوع یې په زړه پورې ده؟

۲. ورکړل شوي معلومات د لوستونکي په درد لګېږي؟

۳. دا معلومات لوستونکو ته څه پیغام ورکوي؟

۴. متن تلوسه لري، که د لوستونکي زړه تنګوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. کومه خبره په کې ګونګه او مبهمه ده؟

٦. د متن ژبه څنګه ده؟ (د وضاحت، روانوالي، او خوند په لحاظ یې ورازوه)

دوهم فعالیت: لاندې د یوې موضوع په باره کې په څو جملو کې معلومات راغلي دي. ته یې د توضیحي پراګراف په بڼه ولیکه. البته موضوعي جمله او نتیجه به یې پخپله ورته لیکې.

⇐ آکسیجن د انسانانو او حیواناتو له پاره ډېر مهم دی.

⇐ ونې د هوا کاربن ډای اکسایډ جذبوي او له دې سره د هوا د بې درکه تودېدو مخه نیسي.

⇐ ونې آکسیجن تولیدوي.

⇐ د ونو پاڼې د هوا ګرد او دوړې جذبوي.

⇐ د ونو ولې/ ریښې د ځمکې خاوره کلکوي او نه پرېږدي چې د واورې او باران اوبه ځمکه وښویوي.

⇐ هماغسې چې د اخېړ له پاره له خټې سره بوس ګډوو او بې له بوسو خټه پر دېوال یا بام نه ټینګېږي، د ونو ریښې هم همدغه کار کوي.

⇐ ونې د مختلفو مرغانو او ژویو د اوسېدو ځالې دي.

⇐ ونې انسانانو او ډېرو ژویو ته خواړه برابروي.

⇐ د ونو له لرګیو څخه کړکۍ، دروازې، تیرونه، الماری، مېزونه، څوکۍ، کاغذ او ځینې نور شیان جوړېږي.

درېیم فعالیت: لاندې څو موضوعي جملې راغلې دي. د هرې موضوعي جملې له پاره څو ملاتړې جملې او رانغاړونکې جمله ولیکه چې توضیحي پراګراف ورنه جوړ شي.

❖ په دولتي ادارو کې فساد ناامني زیاتوي.

❖ د هوا بې درکه ګرمېدل، ډېر تاوانونه لري.

❖ زموږ په سیمه کې اخترونه خوندور دي.

❖ د کوکنارو له کرلو سره په افغانستان کې معتادان زیات شوي دي.

څلورم فعالیت: دغه توضیحي پراګراف داسې ولیکه چې جملې یې سمې، روانې او خوندورې شي.

دموکراسي اخیستل شوې ده د دوه کلمو څخه چې عبارت ده له دمو او کراسي څخه. دمو په معنا د وګړي ده چې دا یوناني لغت دی او کراسي حکومت کولو ته ویل شوي دي او دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لغت هم ریښه په یوناني کې لري. نو د دې کلمې څخه مراد عبارت ده له حکومت د خلکو څخه. د دموکراسي په صورت کې خلک د خپلو رایو په کار وړلو سره خپل حاکمان ټاکي او خپل حکومت ته مشروعیت وربخښي. خلک باید د خپل نظر وړ نوماند څخه بشپړه پېژندنه ولري او بیا هغه ته د خپلې رایې په کار وړلو ته اقدام وکړي. هغه کس چې د خلکو د رایو په لاس ته راوړلو سره مشروعیت په لاس راوړي صلاحیت لرونکی وي.

۲. ترغیبي پراګراف/ Persuasive Paragraph

دا پراګراف د لوستونکي د قانع کولو او هڅولو له پاره لیکل کېږي. لیکوال د هغې خبرې له پاره چې غواړي په لوستونکو یې ومني، دلیلونه او شواهد وړاندې کوي. دلیلونه باید منطقي او شواهد واقعي وي. بله خبره دا ده چې ډېر ټینګار او تأکید لوستونکي ستا پر خبرې بې باوره کوي نو که غواړې چې لوستونکي دې خبره ومني، بې ځایه ټینګار مه کوه.

بېلګه

د خپلې ناروغۍ د تشخیص له پاره د اضافي معایناتو مخه ونیسئ. د هرې ناروغۍ د سم تشخیص له پاره څلور پړاوونه وي. لومړی پړاو یې د ناروغ خبرې دي. ناروغ ډاکټر ته خپل شکایتونه وايي، مثلاً وايي چې تېزه تبه مې ده، ملا او هډونه مې خوږېږي، اشتها مې نشته ... ډاکټر چې د ناروغ شکایتونه واوري، څو ناروغۍ یې ذهن ته ورځي چې یا به دا وي، یا دا او یا هغه ناروغي. بیا ډاکټر د ناروغ فیزیکي معاینه کوي. په دې معاینه کې ډاکټر د ناروغ مختلف سیستمونه او حیاتي علایم یعنې نبض، فشار، د تنفس اندازه او د بدن حرارت ګوري. دا کار ډاکټر د ناروغۍ تشخیصولو ته نژدې کوي. په دریم پړاو کې، د دې له پاره چې تشخیص یقیني شي ډاکټر ځینې لابراتواري معاینات لیکي. که په دې معایناتو هم ونه شو، څلورم پړاو ته ځي یعنې نور پرمخ تللي معاینات چې معمولاً قیمتي وي، تجویزوي. نو څومره چې ډاکټر ته د خپلې ناروغۍ په باره کې ډېر او دقیق معلومات ورکړئ، هماغومره به د ناروغۍ تشخیص ورته آسانه شي او اضافي معاینات به دربانديې نه کوي.

لومړی فعالیت: پورتنی ترغیبي پراګراف بیا ولوله او دې پوښتنو ته ځواب ووایه.

۱. دلیلونه یې درته واقعي ښکاري؟

۲. دا دلیلونه به لوستونکی قانع کړي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. لیکوال پر خپلو خبرو ټینګار کړی دی؟

ښه به دا وي چې توضیحي او ترغیبي پراګرافونه په خنثی نثر ولیکل شي یعنې لیکوال خپل عواطف او احساسات په کې دخیل نه کړي.

دوهم فعالیت: دلته د توضیحي او ترغیبي پراګرافونو بله بېلګه ولولئ. چېرته چې د لیکوال عواطف او احساسات یا مبالغه درته ښکاري، په نښه یې کړه.

د توضیحي پراګراف بېلګه:

منډيګک زموږ د ګران افغانستان د وياړلي پنځه زره کلن تمدن داسې ښکاره ثبوت دی چې غلیم ترې انکار کولی نه شي. له میلاد څخه ۳۵۰۰ تر ۳۰۰۰ کاله پخوا یعنې له نن څخه پنځه – پنځه نیم زره کاله مخکې، زموږ باتورو آریایي نیکونو دلته یو تمدن ایجاد کړی و. ډېر خلک دلته په یوه سیمه کې اوسېدل، ښایسته کورونه او معبدونه یې جوړ کړي وو، کر کیله یې کوله او لوږ هنر یې ایجاد کړی و. دا ټول د ربښتیني تمدن نښې او ځانګړنې دي. د منډيګک د اوسېدونکو لوړ هنر پر کولالي لوښو د پیچک ګل او ښکلو هندسي شکلونو له انځورونو معلومېږي. زموږ نیکونه د مجسمو په جوړولو کې هم ډېر تکړه وو. دوی له خټو څخه د انسان ډېرې ښکلې څېرې یا مجسمې جوړې کړې وې. په دې مجسمو کې یوه د اناهیتا وه. اناهیتا د پخوانیو آریاییانو یعنې زموږ د نیکونو سپېڅلې الهه وه. دوی باور درلود چې اناهیتا بارانونه اوروي او ځمکه ښېرازه کوي.

د ترغیبي پراګراف بېلګه

زړه ته رانژدې لوستونکو! تاسې په ډېرې آسانۍ سره د خپلې ناروغۍ د تشخیص له پاره د اضافي معايناتو مخه نیولی شئ. د هرې ناروغۍ د سم تشخیص له پاره څلور پړاوونه وي. لومړی پړاو یې چې خورا زیات مهم دی، د ناروغ خبرې دي. ناروغ ډاکټر ته خپل شکایتونه وايي، مثلاً وايي چې تېزه تبه مې ده، ملا او هډونه مې خوږېږي، اشتها مې نشته ... ډاکټر چې د ناروغ شکایتونه واوري، څو ناروغۍ یې ذهن ته ورځي چې یا به دا وي یا دا او یا هغه ناروغي. بیا ډاکټر د ناروغ فيزيکي معاینه کوي. په دې معاینه کې ډاکټر د ناروغ مختلف سیستمونه او حیاتي علايم یعنې نبض، فشار، د تنفس اندازه او د بدن حرارت ګوري. دا کار ډاکټر د ناروغۍ تشخیصولو ته بیخي نژدې کوي. په دریم پړاو کې، د دې له پاره چې تشخیص پوره یقیني شي ډاکټر ځینې لابراتواري معاینات لیکي. که په دې معایناتو هم ونه شو، څلورم پړاو ته ځي یعنې نور پرمخ تللي معاینات چې معمولاً ډېر قیمتي وي، تجویزوي. نو ښاغلو او آغلو! څومره چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکټر ته د خپلې ناروغۍ په باره کې ښه ډېر او پوره دقیق معلومات ورکړئ، هماغومره به د ناروغۍ تشخیص ورته آسانه شي او پر تاسو عزیزانو به هسې غیر ضروري اضافي معاینات نه کوي.

دریم فعالیت: د دغو موضوعاتو په اړه ترغیبي پراګراف ولیکه.

- ❖ د پولیو واکسین
- ❖ د مطالعې ګټې
- ❖ بل ته احترام
- ❖ د جګړې تاوانونه

څلورم فعالیت: اوس خپل لیکلي پراګرافونه ولوله او دې پوښتنو ته ځواب ووایه.

١. دلیلونه او شواهد یې لوستونکی قانع کولی شي؟
٢. جملې یې واضحې او روانې دي؟
٣. د لیکوال احساسات او عواطف په کې ښکاري؟
۴. مبالغه په کې شته؟
۵. دلیلونه یې منطقي دي؟
٦. بې ځایه ټینګار په کې وینې؟

٣. روایتي پراګراف/ Narrative Paragraph

روایتي پراګراف د یوې پېښې روایت دی. دا پېښه به یا واقعي وي یا خیالي. که پېښه پر تا تېره شوې وي او پر تا یې اغېزه کړې وي کولی، شې خپل احساسات او عواطف هم په کې شامل کړې خو مبالغه به نه کوې. روایتي پراګراف به په داسې صمیمي انداز لیکې چې ګواکې له یوه ملګري سره خواله کوې.

بېلګه

وړمه شپه د یوه ملګري (فرید خوشبخت) مېلمه وم. زه چې نه وم، مجیب الله، وړوکی زوی مې چې شپږ کلن دی، بستره په شا کړې وه، د بابا کره تللی و. مور ته یې ویلي وو: «زه پوه شوم چې دی له مېلمستیاوو نه درېږي.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېګاه چې کور ته راغلم، ګیله یې وکړه چې ته هر وخت د فرید کره ځې او ما یوازې پرېږدې. بیا یې بستره واخیسته چې بابا ته ځم.

مور یې وویل: «زوی درنه ولاړ، نور به هره شپه د بابا کره وي.»

ومې ویل چې داسې نه ده. اوس به یې وګورې چې څنګه به بېرته راځي.

نهه نیمې بجې به وې چې ور یې راوټکاوه. بېرته راغلی و. را ته کړه یې: «راشه نو کیسه راته ووایه چې ویده شم.»

ومې ویل: سمه ده. خو یو څو شېبې صبر وکړه.

پخلنځي ته ولاړم. اوبه مې وڅښلې. د انګړ ور مې قلف کړ، نو په دې کې څو دقیقې تېرې شوې.

چې بېرته راغلم، ویې ویل: چېرې ورک وې؟

ومې ویل: ته پخپله تر اوسه پورې چېرې ورک وې؟

لنډ ځواب یې راکړ: د فرید کره.

فعالیت: دري داسې پېښې چې اغېزه یې دربانديې کړې وي، په جلا جلا پراګرافونو کې ولیکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴. توصيفي پراګراف/ Descriptive Paragraph

څرنګه چې د کتاب په لومړۍ برخه کې مو ولوستل، په توصيفي پراګراف کې د يوې سيمې يا منظرې جزيات تشريح کېږي. هڅه وکړه چې د لوستونکو مختلفو حسونو (ليدلو، اورېدلو، بويولو، څکلو او لمس کولو) ته خطاب وکړې.

بېلګه

د آيوا سيند منظره ډېره په زړه پورې ده. د آيوا سيند لوی او آرام دی. تقريباً ۱۲۰ متره سور به يې وي او هر وخت ډک بهېږي خو اوبه په کې په کراره درومي، داسې ورو ورو چې د بهيدو په لوري هم نه پوهېږې. د آيوا د سيند په غاړو کې دنګې څانګورې ونې ولاړې دي. دوی د اوړي په ګرميو کې خپل سيوری له لارويو څخه نه دريغوي، لکه سخي مالدار چې په تنګسه کې د خلکو مرسته کوي. د سيند په غاړو کې سپېره ځمکه نه وينې. چې هرې خوا ته ورشې، شنه چمنونه دي. د سيند په غاړه کې هوا يو څه نمجنه وي او چې ساه اخلې، د اوبو خوږ لوند بوی په کې احساسوې. د مختلفو مرغانو چغهار اورې او نری شمال دې پوستکی نازوي. د شپې چې ورشې، د سيند اوبه د سپوږمۍ رڼا ته د سپينو زرو په شان ځلېږي. د اوبو پر سر د سپوږمۍ تصوير پروت وي او د سيند د داوړو خواوو د کورونو ژېړ، سره او شنه څراغونه په اوبو کې داسې انعکاس کوي چې ته وا تر اوبو لاندې بلېږي.

فعاليت: هغه درې ځايونه درياد کړه چې ډېر دې خوښېږي. د هر يوه په باره کې يو توصيفي پراګراف وليکه چې د لوستونکو مختلفو حسونو ته په کې خطاب شوی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. د علت او معلول پراګراف Cause/ Effect Paragraph

په دې ډول پراګراف کې هغه سببونه چې په اثر کې یې یوه پېښه رامنځته شوې ده، بیانېږي. هغه عاملونه چې بیانېږي، باید منطقي او پر واقعیتونو ولاړ وي.

بېلګه

په تېرو دوو کلونو کې د ملکي تلفاتو زیاتېدل درې عمده سببونه لري. د دولت مخالفانو خپل بریدونه زیات کړي دي چې د سولې په خبرو اترو کې زورور ښکاره شي او زیات امتیاز ترلاسه کړي. د لویو ښارونو نیول ان که د لنډ وخت له پاره هم وو، د دوی له پاره لویه بریا ګڼل کېده. په همدې وجه دوی د کندوز، غزني او فراه پر ښارونو لویې حملې وکړې چې په نتیجه کې یې ډېر کسان ووژل شول. همدارنګه طالبانو پر مختلفو ولسوالیو باندې بریدونه وکړل او په کابل کې پر دولتي تأسیساتو یې حملې وکړې چې د دې پېښو اکثره قربانیان ملکي وګړي وو، لکه د مخابراتو پر وزارت باندې حمله. له بلې خوا د دولت په بمباریو کې هم ډېر ملکي کسان تلف شول. له یوې خوا دولت هم د خپل قوت د ښودلو له پاره پر مخالفانو خپل بریدونه زیات کړل چې په دې کې هوایي حملې هم زیاتې شوې. له بلې خوا ناسم استخباراتي راپورنه د دې سبب شول چې د عامو خلکو پر کورونو بمباري وشي. درېیم سبب یې په کلیو، جوماتونو او د خلکو په کورونو کې د طالبانو دېره کېدل دي. کله چې دولت پر داسې ځایونو حملې کوي، خامخا د طالبانو تر څنګ ملکي وګړو ته هم مرګ ژوبله اوړي. نو ملکي تلفات ځکه زیات شوي دي چې جنګ تېز شوی دی، د دولت استخباراتي معلومات دقیق نه دي او طالبان د ملکي وګړو په منځ کې ځانونه پټوي.

تشریح

په دې ډول پراګراف کې هم موضوعي جمله، ملاتړې جملې او رانغاړونکې جمله وي. موضوعي جمله په واضحو ټکو سره د علت او معلول خبره کوي لکه په دې پراګراف کې چې وایي: « په تېرو دوو کلونو کې د ملکي تلفاتو زیاتېدل درې عمده سببونه لري.» ملاتړې جملې هغه سببونه تشریح کوي چې نتیجه او اثر یې په موضوعي جمله کې یاد شوي دي. رانغاړونکې جمله: «نو ملکي تلفات ځکه زیات شوي دي چې جنګ تېز شوی دی، د دولت استخباراتي معلومات دقیق نه دي او طالبان د ملکي وګړو په منځ کې ځانونه پټوي.» سببونه او نتیجه یې په لنډو ټکو رانغاړي. رانغاړونکې جمله یو ځل بیا د لوستونکي پام د پراګراف عمده ټکو ته وراړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فعالیت: د علت او معلول دغه پراګراف موضوعي او رانغاړونکې جمله نه لري. ته ورته مناسبه موضوعي او رانغاړونکې جمله ولیکه.

موضوعي جمله: ....

د ناروغیو په تشخیص کې ستونزه وي ځکه چې ځینې لابراتوارونه معیاري نه دي او که د عین ناروغ معاینات په څو لابراتوارونو کې وکړې، مختلفې نتیجې راوځي. په بازار کې بې کیفیته درمل خرڅېږي ځکه چې د چارواکو په وینا د افغانستان سرحدونه خلاص دي او دولت یې د کنټرول توان نه لري نو قاچاقچیان په قاچاقي لارو بې کیفیته درمل واردوي. بله دا چې پر صحي سیستم کافي نظارت نشته نو په ځینو ځایونو کې نرسان هم ناروغان ګوري او نسخې ورکوي او په ډېرو ځایونو کې ځینې ډاکټران د خپلې څانګې او تخصص خلاف ناروغان تداوي کوي؛ مثلاً: که د یوه ډاکټر مسلک به جراحي وي خو هغه به د داخله ناروغیو مریضان هم ګوري.

رانغاړونکې جمله:

....

دوهم فعالیت: د دغو موضوعي جملو له پاره د علت او معلول پراګرافونه ولیکه.

⇐ په روژه کې د خوراکي موادو ګرانېدل څو سببونه لري.

⇐ د کابل – کندهار پر لویه لاره د ټرافیکو پېښو عمده عاملونه کوم دي؟

⇐ څلور عاملونه د دې سبب شوي دي چې شاګردان د ساینسي مضمونونو د زده کړې له پاره کورسونو ته ورشي.

⇐ د نړۍ د اقلیمي بدلون عمده سببونه درې دي.

درېیم فعالیت: د خپلې سیمې (کور، کلی، ښار) د یوه لوی بدلون په اړه فکر وکړه. هغه عاملونه پیدا کړه چې د دې بدلانه سبب شوي دي. بیا ورته د علت او معلول پراګراف ولیکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦. د تعریف پراګراف/ Definition Paragraph

دا پراګراف د ځینو انتزاعي مفاهیمو، د معنا اسمونو او د دودونو د تعریفولو له پاره لیکل کېږي. انتزاعي مفاهیم او د معنا نومونه هغه دي چې د انسان په ذهن کې شته خو په فیزیکي نړۍ کې نشته، په بله وینا مادي بڼه نه لري؛ لکه: مینه، کرکه، سوله، مېړانه، زړورتوب. همدارنګه ځینې دودونه چې ممکن د نورو له پاره ناآشنا وي؛ مثلاً: نذر، د نوروز مېله، عاشورا، په زرمت کې د طالبانو مېله او نور.

د طالبانو مېله

د طالبانو مېله د زرمت ډېره پخوانۍ مېله ده خو د پیل تاریخ یې دقیق نه دی معلوم. لیکوال او قومي مشر میراجان سیقي وایي چې دی په ځواني کې یعنې په ۱۳۱۹ لمریز کال دغې مېلې ته ورغلی و چې هغه وخت هم دا مېله کافي پخوانۍ وه. د طالبانو یا د توتو مېله په لومړي سر کې د زرمت د مرکز تعمیر په جنوب ختیځ کې د ممموزو په کلي کې جوړېدله. وروسته د منځ زیارت ته راغله او بیا د خواجه فتح الله زیارت ته چې د ډمانو په زیارت هم مشهور دی او د توتو ډېر باغونه لري، ولېږدول شوه. بیا تر پایه پورې هر کال د جوزا په میاشت یعنې د توتو د رسېدو په موسم کې همدلته جوړېدله. دغه مېله به کله درې ورځې او کله هم اوه ورځې روانه وه. د سیمې ملایانو او طالبانو به د دغې میلې چارواکي وو. دوی به یو ځانګړی حکومت جوړاوو. پاچا، صدراعظم او وزیران به یې لرل او د مېلې د تنظیم لپاره به یې ځانګړي پولیس، چې زیاتره به طالبان او چړیان وو، موظف کړل. پاچا او صدراعظم به دریشي اغوستلې. دوی به په مېله کې ګرځېدل. مېلهوالو به یې هر امر مانه. دغه حکومت به ځانګړي نرخونه ټاکل چې پر ټولو به منل کېدل. د زیارت خوا ته به طالبانو د سندرو او ګډا ځانګړي مراسم جوړ کړي وو چې ډېر خلک به یې ننداري ته ولاړ وو. خو په دغه مېله کې په ساز او سرود بندیز و. د توتو یا طالبانو مېلې ته به د پکتیا د نورو ولسوالیو او شاوخوا ولایتونو لکه غزني، میدان وردګ، زابل، لوګر او کله له کابل او له ختیځو ولایتونو څخه هم خلک راتلل. د نورو سیمو خلکو به خپل ځینې حاصلات، حیوانات او نور شیان د خرڅلاو لپاره دغې مېلې ته راوړل چې د مېلې په څو ورځو کې ټول خرڅېدل. په دغه مېله کې به اکثره وخت ملا عبیداله یا د خواجه ګانو د کلي ملا چې په خواجه صاحب مشهور و، د طالبانو پاچا و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدراعظم به یې ډېر وخت د ظفرخېلو کلي ملا، ګل رسول و. [د زرمت ولسوالۍ پخوانیو مېلو ته کتنه، د ښاغلي علم ګل سحر مقاله. د مقالې دا برخه مې د سحر صاحب په اجازه راخیستې او رانلډه کړې ده.]

لومړی فعالیت: د پورتني پراګراف موضوعي جمله پیدا کړه. هغه موضوع چې په دې جمله کې بیان شوې ده، په نښه یې کړه. د موضوع د تعریفولو له پاره څو عمده ټکي بیان شوي دي؟ په یوه لست کې یې ولیکه.

بله بېلګه

خواخوږي هغه احساس دی چې د بل په درد دردېږي او د بل غم احساسوي. خوا د زړه معنا لري او خوږ درد ته وایي؛ معنا دا چې زړه دې په نورو وخوږېږي. کله چې پر چا ظلم شوی وي، د چا یو عزیز مړ شوی وي، چا ماتي خوړلې وي، څوک په امتحان کې ناکام شوی وي یا په بله وجه غمجن وي؛ انسان ورسره د خواخوږۍ احساس کوي. په دې وخت کې خواخوږی انسان هغه ته داد او تسلي ورکوي او داسې خبرې ورته کوي چې غم یې هېر شي. خواخوږي یوازې له انسان سره نه، بلکې له حیواناتو سره هم په کار ده. که څوک له نورو سره خواخوږي ولري، په آسانۍ سره چا ته زیان نه رسوي نو که خواخوږي زیاته شي، په ټولنه کې ظلم، تېری او جنایت کمېږي.

دوهم فعالیت: وګوره چې د خواخوږۍ د تعریف او توضیح له پاره کوم ټکي یاد شوي دي. دغه ټکي په کټګوریو ووېشه. فکر کوې چې دا خبرې به د خواخوږۍ د تعریفولو له پاره کافي وي؟

درېیم فعالیت: د خپلې سیمې داسې دود چې ممکن نورو ته ناآشنا وي، پیدا کړه او بیا یو تعریفي پراګراف ورته ولیکه.

څلورم فعالیت: د دغو مفاهیمو له پاره خپل ذهن څخه یو یو تعریفي پراګراف ولیکه خو په قاموسونو او یا انټرنټ کې به یې په معنا پسې نه ګرځې بلکې هماغسې به یې تعریفوې چې تا درک کړې دي.

- انسانیت
- زړورتوب
- بخیلي/ کنجوسي
- مرسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷. د مقايسې يا پرتلې پراګراف Comparison/ Contrast Paragraph

ډېرځله ليکوال مجبورېږي چې دوه پديدې سره پرتله کړي. د دوو پديدو تر منځ د توپيرونو او ورته واليو په بيانولو سره ليکوال کولی شي لوستونکو ته مهم معلومات وړاندې کړي. د مقايسې تخنيک په تجارتي اعلانونو، انتخاباتي کمپاينونو، علمي بحثونو او ادبي څېړنو کې ډېر کارول کېږي. که مو په ياد وي، د ۲۰۱۴ په انتخاباتو کې به اشرف غني احمدزي ويل: «موږ د کابل بانک ټيم نه يو، موږ د افغانستان بانک ټيم يو.» ده به په همدې دوو جملو کې د خپلې او مخالفې ډلې يو لوی توپير بياناوه. د ده مطلب دا و چې رقيبان يې هغه کسان دي چې کابل بانک يې لوټ کړ.

بېلګه

خاطره او لنډه کيسه ځينې شباهتونه او ځينې توپيرونه لري. خاطره او لنډه کيسه دواړه روايتي ژانرونه دي. په دواړو کې توصيف، صحنه، کرکټرکښنه، او مکالمې وي. خو خاطره غيرتخيلي ژانر دی او لنډه کيسه تخيلي. په خاطره کې هغه څه بيانېږي چې په واقعيت کې پېښ شوي وي خو د لنډې کيسې پېښې د ليکوال په تخيل کې پنځول کېږي. همدارنګه د خاطرې ځای زمان او کرکټرونه رښتياني وي خو د لنډې کيسې زمان، مکان او شخصيتونه کېدای شي خيالي وي. بل توپير يې په جوړښت کې دی. لنډه کيسه منظم پلاټ غواړي چې د پېښو ترمنځ يې بايد منطقي تسلسل وي. همدارنګه غوټه په کې وي چې دا غوټه د کرکټرونو يا نورو عاملونو ترمنځ له ټکر څخه پيدا کېږي او د غوټې په حل کېدو سره کيسه ختمېږي. معنا دا چې لنډه کيسه پيل، اوج او پای لري چې دا هره برخه يې د خاصو اصولو له مخې ليکل کېږي خو خاطره داسې نه ده. خاطره څنګه چې ده، هماغسې بيانېږي او همدا ورته بس دی چې په زړه پورې وي. نو خاطره او لنډه کيسه ځينې توپيرونه او ځينې ورته‌والي لري. دا چې دواړه روايت کېږي، په دواړو کې کرکټرونه، ځای، پېښې او خبرې اترې وي دا ژانرونه سره ورته کوي خو په دې چې خاطره واقعي پېښه بيانوي او لنډه کيسه خيالي پېښه او همدارنګه لنډه کيسه ځان ته منظم جوړښت لري، له يو بله توپير لري.

لومړی فعاليت:

۱. په پاسني پراګراف کې موضوعي جمله او اصلي مفکوره کومه ده؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. په ملاتړو جملو کې کوم عمده ټکي بیان شوي دي؟

۳. رانغاړونکې جمله/ جملې یې په نښه کړئ.

۴. د لنډې کیسې او خاطرې تر منځ کوم توپیر/ توپیرونه په دې پراګراف کې نه دي یاد شوي؟

۵. ستا په فکر، خاطره او لنډه کیسه نور ورته‌والي هم لري؟

دوهم فعالیت: لاندې د مقایسې بل پراګراف لولې چې یوازې ملاتړې جملې لري. موضوعي او رانغاړونکې جملې به ورته پخپله لیکې.

موضوعي جمله:

....

ډسک ټاپ کمپیوټر سکرین، سي پي یو، کیبورډ او موس لري. لپ ټاپ کمپیوټر هم سي پي یو، سکرین، کیبورډ او موس لري خو دا هرڅه په یوه وسیله کې ځای پر ځای شوي دي او بېل بېل نه دي. ډسک ټاپ کمپیوټر لوی وي خو لپ ټاپ وړوکی او سپک دی او له ځانه سره یې وړلی شې. لپ ټاپ بېټری لري او بې له برقه هم یو یا څو ساعته کار کوي خو ډسک ټاپ خپله بېټری نه لري او که برق نه وي، کار نه کوي. که په ډسک ټاپ کمپیوټر دې ځینې کارونه کړي وي خو خوندي کړي دې نه وي، د برق له پرې کېدو سره کړی کار دې په اوبو لاهو کېږي خو په لپ ټاپ کې بیا دا ستونزه نشته. ډېر کارونه په لپ ټاپ او ډسک ټاپ دواړو کې کېږي خو ځینې کارونه لکه ډیزاین او انیمېشن چې لوړ ګرافیک غواړي، په خاصو ډسک ټاپونو کې ښه ترسره کېدای شي.

رانغاړونکې جمله:

....

دریم فعالیت: په دې موضوعاتو کې دوه انتخاب کړه او د مقایسې پراګرافونه ورته ولیکه.

- ❖ په قلم او په کمپیوټر سره لیکل
- ❖ خصوصي او دولتي پوهنتونونه
- ❖ په وطن او په بهر کې اوسېدل
- ❖ په وطن او په بهر کې د ناروغانو علاج
- ❖ کرېکټ او فوټبال
- ❖ فیزیکي او کمپیوټري لوبې (فیزیکي لوبې لکه خوسی، ټوپ ډنډه، غېږه نیول ...)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸. د پروسې یا بهیر پراګراف Process Paragraph

دا ډول پراګراف د هغه څه د توضیح کولو له پاره لیکل کېږي چې مختلف پړاوونه لري. په دې ډول پراګراف کې د تخنیکي وسایلو د کارونې، د مختلفو خوړو د پخولو طریقه، یوه هدف ته د رسېدو لارې چارې ... لیکلی شو. لیکوال باید پړاوونه په زماني ترتیب سره بیان کړي؛ یعنې څه چې اول باید وشي، په سر کې او څه چې په آخر کې باید وشي، په پای کې ولیکي.

بېلګه

فعاله غوږ نیول

فعاله غوږ نیول یو اساسي مهارت دی چې درې پړاونه لري. تر وینا مخکې، د وینا په بهیر کې، او تر وینا وروسته. که د وینا له پیله مخکې د موضوع په اړه مطالعه وکړې، وینا به درته په زړه پورې شي او د ویناوال پر خبرو به لا ښه پوه شې. کله چې ښوک وینا کوي، سترګو ته یې وګوره، نرۍ موسکا وکړه، د تأییدولو له پاره سر ورته وخوځوه، همدارنګه کله چې د ویناوال له خبرو سره موافق یې، په خوله ورته ووایه «هو»، «همداسې ده»، «امممم»، «ډېر ښه». البته دا ټکي دومره ډېر باید ونه وایې چې د ویناوال خبرې اخلال کړې. یوې خوا ته د سر کوږ نیول یا مخې ته لږ کاږه کېناستل هم د فعاله غوږ نیولو نښې دي. د ویناوال د خبرو مهم ټکي ولیکه او که په اړه یې تبصره یا پوښتنه لرې، په مناسب وخت کې یې مطرح کړه. د وینا په پای کې خپل یادښتونه بیا ولوله او که ممکن وي خلاصه یې په واضحو ټکو ویناوال ته ووایه.

لومړۍ فعالیت:

۱. د پاسني پراګراف موضوعي جمله او رانغاړونکې جمله په نښه کړه.

۲. په ملاتړو جملو کې کوم عمده ټکي یاد شوي دي؟ لست یې کړه.

۳. د فعاله غوږ نیولو له پاره سپارښتنې په زماني لحاظ ترتیب کړه: ۱) د وینا له پیلېدو څخه مخکې؛ ۲) د وینا په بهیر کې؛ او ۳) تر وینا وروسته

د پروسې په پراګراف کې رانغاړونکې جمله کله کله لکه پورتني پراګراف کې یې چې وینې، د پروسې وروستی پړاو بیانوي. دا بېلګه هم ولوله:

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر متن څان څنگه وپوهوو؟

د دې له پاره چې پر متن سم وپوهېږئ، دغه کارونه باید وکړئ. لومړی، متن له سره تر پایه له نظره تېر کړئ. په دې کار سره به د متن کُلي موضوع درته ښکاره شي چې لیکوال د څه شي په اړه خبرې کړې دي. بیا متن له سره په دقت ولولئ. پنسل راواخلئ او هغه کلمې او اصطلاحات چې په معنا یې نه پوهېږئ، په نښه یې کړئ. بیا یې معنا له قاموس یا انټرنټ څخه راوباسئ او د هماغه پراگراف په څنگ کې یې ولیکئ چې دا اصطلاح په کې راغلې ده. په دې پړاو کې به د متن لوستلو ته کافي وخت ورکوئ. وروسته، متن یو ځل بیا ولولئ او عمده خبرې یې پیدا کړئ. تر مهمو کلمو یې کرښې وباسئ. ښه متن معمولاً په هر پراگراف کې یوه عمده خبره بیانوي. د هر پراگراف اصلي مفکوره په نښه کړئ او وگورئ چې د موضوع په اړه یې څه ویلي دي. وروسته متن کېږدئ او عمده ټکي او اصلي مفکوره یې په ذهن کې تېر کړئ. بیا قلم او کاغذ راواخلئ او د متن د عمده خبرو توضیح لنډه ولیکئ خو د لیکوال عبارتونه او جملې به ټکي په ټکي نه تکراروئ، بلکې له خپل ذهنه به یې په نویو جملو کې لیکئ.

لومړی فعالیت:

۱. د دې پراگراف موضوعي او رانغاړونکې جملې ته ځیر شه او فکر وکړه چې د نورو پراگرافونو له موضوعي او رانغاړونکې جملې څخه څه توپیر لري.

۲. د دې پراگراف لارښوونې په جلا جلا جملو کې په ترتیب ولیکه خو جملې به دې په نویو کلمو او عبارتونو وي، نه دا چې کټ مټ د پراگراف جملې رانقل کړې، لکه:

۱. پر متن یو ځغلنده نظر واچوئ.

۲. ...

۳. ...

۴. ....

۵. ....

دوهم فعالیت: په لاندې موضوعاتو کې دوه انتخاب کړه او د بهیر یا پروسې پراگرافونه ورته ولیکه.

* خپله غوسه څنگه قابو کړو؟
* اي میل آدرس څنگه جوړولی شو؟
* که څوک غواړي چې تذکره واخلي، څه باید وکړي؟
* کاغذ څنگه جوړېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. ۲. مقاله Essay

د پراګراف په بحث کې مو وویل چې که د پراګراف لیکل زده کړې، مقاله به هم په آسانۍ سره ولیکې. مقاله هم د جوړښت په لحاظ د پراګراف غوندې درې برخې لري: موضوعي پراګراف یا د معرفۍ برخه، ملاتړي پراګرافونه او رانغاړونکی پراګراف. په حقیقت کې په مقاله کې د موضوعي جملې پر ځای موضوعي یا پیلوونکی پراګراف، د ملاتړو جملو پر ځای ملاتړي پراګرافونه او د رانغاړونکې جملې پر ځای رانغاړونکی پراګراف یا نتیجه لرو. د مقالې او پراګراف توپیر دا دی چې مقاله اوږده وي او یوه موضوع له څو اړخونو بیانوي. په تېره برخه کې دې د پراګراف لیکلو تمرین وکړ، اوس به مقاله لیکل زده کړې. لومړی به د توضیحي مقالې یوه بېلګه وګورو.

د علم په وده کې د مسلمانانو ونډه

مسلمانانو د ساینس، فلسفې او بېلابېلو علمونو په وده کې لویه برخه اخیستې ده. که په تېرو پېړیو کې د مسلمانو پوهانو هلې ځلې نه وای، نن به دومره ډېر علمي پرمختګونه، عصري ټکنالوجي او هوساینه نه وای. د غربي پوهانو په باور، مسلمانانو ۱۰۰۰ داسې اختراعګانې او کشفونه کړي دي چې د علم په انکشاف کې خورا مهم ګڼل کېږي.

د نړۍ لومړنی پوهنتون یوې مسلمانې نجلۍ جوړ کړی دی. دا نجلۍ فاطمه الفهري نومېده او د مراکش وه. فاطمې په ۸۵۹ میلادي کال کې د «القرويين» په نامه پوهنتون تأسیس کړی و چې ساینس او دیني علوم به په کې تدریسېدل. [۱]

په منځنیو پېړیو کې پر ټوله اروپا د کلیسا واکمني خپره وه. کلیسا د خلکو فکرونه یرغمل کړي وو. د کلیسا کسانو به ریاضي، فزیک، کیمیا او نورو علمونو ته د کفر په سترګه کتل. هغوی به پوهان جادوګران بلل او ژوندي به یې په اور کې اچول. دوی د علم او حکمت ټول پخواني کتابونه وسوځول. خو په همدې وخت کې مسلمانان د علم او فلسفې په راټولولو، خوندي کولو او بډای کولو لګیا وو. مسلمانانو د لرغوني یونان علمي او فلسفي آثار عربي ته راوژباړل. دوی پر دې سربېره چې د لرغوني یونان پوهه یې خوندي کړه، نقد یې هم ورباندې وکړ، د هغوی پوهه یې اصلاح کړه او نوې مفکورې یې په کې ورزیاتې کړې. وروسته بیا همدغه آثار د څو پېړیو په ترڅ کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاتین او نورو اروپایي ژبو ته وژباړل شول. نو که مسلمانانو دغه آثار نه وای خوندي کړي، اوس به یې ځرک هم نه وو پاتې. [۴]

ډېر خلک په دې باور دي چې د امریکا لویه وچه، کریستوف کولمب کشف کړه. خو واقعیت دا دی چې ابوریحان البیروني تر هغه ۵۰۰ کاله مخکې ویلي وو چې داسې یوه لویه وچه به وي. هغه د دې وچې موقعیت هم ښودلی و چې څومره لرې به وي. اوس چې له آسیا او افریقا څخه د امریکا واټن اندازه شوی، له هغه څه چې البیروني ښودلي وو، یوازې ۱۱۷ مایله توپیر لري. البیروني د هندسې او مثلثاتو په مرسته د ځمکې شعاع او د ځمکې محیط داسې دقیق اندازه کړي وو چې له اوسنیو محاسبو ډېر کم توپیر لري. [۲]

مسلمانو پوهانو د طب په وده کې مهم کارونه کړي دي. د عباسي خلافت په دور کې ابوبکر رازي یو طبي شاهکار «فی الجدری و الحصبه» ولیکه. دا کتاب چې د انتاني ناروغیو لومړنی دقیق او سم کتاب و، تر اتلسمې پېړۍ یعنې تقریباً زر کاله د اروپا د طبي پوهنتونونو معتبر کتاب و. «الحاوي» د ده بل کتاب و چې معنا یې ده جامع. د دې کتاب لوستل د اروپا په طبي پوهنځیو کې تر پنځو سوو کلونو پورې لازمي وو. همدارنګه ابن سینا بل لوی مسلمان طبیب و چې د «القانون فی الطب» په نوم کتاب یې تألیف کړ. دغه کتاب تر اتلسمې پېړۍ پورې په اروپا کې د طب معیاري درسي کتاب و. [۴]

په ستورپوهنه کې هم مسلمانانو ډېر شیان کشف کړي دي. د ستورو، سیارو، لمر او سپوږمۍ د حرکت په اړه د ابو عبدالله البطاني لیکنې دومره ارزښتناکې وې چې شپږ سوه کاله وروسته کوپرنیک او ګالیلیو یې ځینې برخې راواخیستې. عمر خیام لومړنی ریاضي پوه و چې د جذرالمکعب معادله یې حل کړه. خیام د یوه لمریز کال موده تر شپږمې اعشاریې پورې ډېره دقیقه محاسبه کړه او ویې ویل چې یو کال ۲۴۲۱۹۳، ۳۶۵ ورځې دی. [۴]

کیمیا هغه علم دی چې مسلمانانو له ډېر پخوا څخه په کې تجربې کولې. ابوریحان البیروني د قیمتي کاڼو او نورو ډېرو مخصوص وزن معلوم کړي وو. د ده کتاب «الجماهر فی الجواهر» د کیمیا معتبر او مهم کتاب و. همدارنګه ابوبکر رازی او نورو مسلمانو پوهانو هم په دې برخه مهم کارونه کړي دي. د انګلیسي ژبې «کمیسټري» د عربي ژبې له الکیمیا څخه اخیستل شوې ده. [۳]

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک په دې باور دي چې الوتکه د امریکايي رايټ ورونو له تجربې وروسته جوړه شوه. هغوی په خپلو مټو پورې وزرونه وتړل او له یوه لوړ ځای څخه یې ځانونه راخوشي کړل. خو همدغه کار تر دوی څو پېړۍ د مخه عباس ابن فرناس هم کړی و. [۱]

په اوسنۍ نړۍ کې چې څومره علمي پرمختګونه شوي دي، اساس یې مسلمانو پوهانو اېښی دی. د عباسیانو، غزنویانو او عثماني ترکانو دربارونه د نامتو طبیبانو، عالمانو، ساینسپوهانو او فیلسوفانو پالنځایونه وو. مسلمانانو د علم، فلسفې او هنر په وده او پراختیا کې نه هېرېدونکې ونډه اخیستې ده. ځینې پوهان خو وايي چې د اروپا د رنسانس په دور کې ځینو غربي پوهانو د مسلمانانو علمي څېړنې په خپلو نومونو خپاره کړي دي.

مأخذ:

۱. زغم، محب الله د ابیاتو ښار، د امریکا یونلیک، کابل، ۱۳۹۴
۲. ستار، فریدریک، د منځنۍ آسیا زرین پېر، ژباړن محب الله زغم، ۲۰۱۸
۳. قیومي، ډاکټر محمد همایون، د علم په وده کې د البیروني ونډه، کابل، ۱۳۹۷
۴. ګراهام، مارک، اسلام او مډرنه نړۍ، ژباړن سترجنرال شیر محمد کریمي، کابل، ۱۳۹۸

لومړی فعالیت: پورتنۍ مقاله یو ځل بیا ولوله او:

۱. د هر پراګراف موضوعي او رانغاړونکې جمله پیدا کړه.

۲. د مقالې عمده ټکي په نښه کړه او د هر عمده ټکي په اړه یې څو جملې ولیکه خو د مقالې عبارتونه او جملې به کټ مټ نه تکراروې.

۳. د پیل په پراګراف کې کومه ادعا شوې ده؟

۴. د مقالې له پاره یو بل موضوعي پراګراف ولیکه.

معمولاً د مقالو په لومړي پراګراف کې لومړی د موضوع په اړه یوه عمومي خبره کېږي چې د لوستونکي پام ورواوړي: «مسلمانانو د ساینس، فلسفې او بېلابېلو علمونو په وده کې لویه برخه اخیستې ده.» بیا یوه ادعا کېږي، لکه په دې مقاله کې چې ادعا شوې ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

«که په تېرو پېړیو کې د مسلمانو پوهانو هلې ځلې نه وای، نن به دومره ډېر علمي پرمختګونه، عصري ټکنالوجي او هوساینه نه وای. د غربي پوهانو په باور، مسلمانانو زر داسې اختراع ګانې او کشفونه کړي دي چې د علم په انکشاف کې خورا مهم دي.»

همدې ادعا ته فرضیه یا تیسز thesis وایي. ملاتړي پراګرافونه د همدې ادعا د اثبات له پاره شواهد، مثالونه، ارقام او د نورو قولونه رانقلوي او یا د لیکوال مشاهدې او تجربې او موندنې بیانوي. که دغه معلومات له نورو منابعو څخه راخیستل شوي وي، باید د هر پراګراف په پای کې هماغه مأخذ شمېره یاده شي چې دا معلومات ورنه نقل شوي دي؛ لکه په دې مقاله کې چې د پراګرافونو په پای کې په لویو لیندیو [ ] کې شمېرې وینئ. د مقالې په آخر کې مأخذونه باید په تفصیل سره ولیکل شي.

۲. ۲. ۱. د مقالې تحلیل

لاندې مقاله ولوله او د هر پرګراف معلوماتو ته یې ځیر شه.

اشاري - بدني ژبه Body Language

په یوه نوي هېواد او نوې ژبه کې له خلکو سره د مؤثرې رابطې لپاره یوازې د هغوی د ژبې زده کول بس نه دي. تر ژبې ورهاخوا، د رابطې نیولو نورې وسیلې لکه اشاري ژبه هم په هماغه اندازه مهمه ده. انسان په خپله خبره، د بدن په حرکتونو او فیزیکي تماس سره هم مخاطب ته داسې غښتلي پیغامونه ورکوي چې تر کلمو ورتېر دي. نو هر څوک چې په یوه بل هېواد کې ژوند، کار، یا زده کړه کوي؛ باید د هماغه هېواد د وګړو اشاري ژبه لکه د مخ او لاس حرکتونه، د بدن حرکتونه او د فیزیکي تماس بڼه زده کړي.

لومړی، راځئ وګورو چې خلک په مخ سره څه ډول رابطه نیسي- او څه بیانوي. څېړنه یې راښیي چې د هر ځای خلک خپل اساسي احساسات او عواطف لکه خوښي، خپګان، هیجان، حیراني او نور د مخ د عضلاتو په مختلفو حرکتونو سره بیانوي. خو دا چې خلک خپل عواطف څومره بیانوي، په مختلفو خلکو کې متفاوت وي. د بېلګې په توګه، د اسپانیې او ایټالیې خلک د احساساتو د بیانولو له پاره د خبرې او مخ له حرکتونو څخه خورا زیات کار اخلي. دوی خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

عواطف او احساسات ډېر او په آسانۍ سره څرګندوي. د آسیایي هېوادونو خلک بیا خپل احساسات هغومره زیات او چټک نه ښیي. د ځېرې د رابطې یوه مهمه برخه د سترګو تماس دی. د امریکا په متحدو ایالتونو کې ویناوال له مخاطبانو سره د سترګو تماس ساتي او مخاطبان هم د ویناوال سترګو ته په کتو سره وینا ته خپله لېوالتیا ښکاره کوي. خو که مخاطب د ویناوال سترګو ته همداسې نېغ وګوري او سترګې بیخي ونه ځمبي، معنا یې دا ده چې وینا ورته ستومانوونکې ده او دی ګنګس، په غوسه او بېزاره شوی دی. د لاتینې امریکا په ځینو فرهنګونو کې سترګې کښته اچول او چا ته مخامخ نه کتل، د احترام او درناوي معنا لري.

د سر، اوږو، لاسونو او متو خوځول هم د اړیکو مهمې وسیلې دي. په اکثرو هېوادونو کې دواړو خواوو ته د سر خوځول د «نه» او د سر کښته پورته خوځول د «هو» او تأیید معنا لري خو په بلغاریا کې بیا اپوټه ده. هلته د سر کښته پورته خوځول یعنې «نه» او ښي او چپ طرف ته د سر خوځول یعنې «هو». د اوږو پورته خوځول په داسې حال کې چې متې پرانیستې او د لاسونو ورغوي لږ غوندې پورته کېږي، په غربي فرهنګونو کې مختلفې معناوې لري. په اکثرو فرهنګونو کې د دې حرکت معنا «شک او نه اطمینان» دی خو دا معنا هم لري چې «جالبه راته نه ده/ زه یې پروا نه لرم.» په اکثرو فرهنګونو کې د بټې ګوتې پورته کول د تأییدولو او قبلولو په معنا دي خو په ایران، عراق او ځینو نورو ځایونو کې دا بده او سپکه معنا ښندي. همدارنګه په اکثرو غربي فرهنګونو کې داسې اشاره چې بټه ګوته د اشارې له ګوتې سره لګېږي او کړۍ یا د (O) علامه جوړوي، یعنې «هر څه سم دي.» خو په فرانسه او بلجیم کې بیا د «صفر، هېڅ» او «بې اهمیته» معنا لري. همدغه اشاره په جاپان کې د «پیسو» په معنا ده خو په روسیه، برازیل او ترکیه کې سپکاوی دی. ښکاره ده چې دغه اشارې چې خلک یې هره ورځ کاروي، که بې ځایه وکارول شي، سؤتفاهم پیدا کوي ځکه چې ستا مطلب به یو شی وي خو مخاطب به بله معنا ورنه اخلي.

د مخ پر اشارو او د بدن پر حرکتونو سربېره، د بدن فیزیکي تماس هم د اشاري ژبې بل اړخ دی. جالبه دا ده چې فکر کېږي د امریکا د متحدو ایالتونو خلک صمیمي دي خو د بدني تماس په لحاظ داسې نه دي. امریکایان د نورو فرهنګونو خلکو ته ساړه او ناصمیمي ښکاري ځکه چې دوی غوره ګڼي له مخاطب څخه لږ لرې ودرېږي. دوی اغلباً هغه مهال هوسا وي چې له نورو څخه دوه درې فوټه (۶۰-۹۰ سانتي متره) لرې وي. کله چې څوک غواړي ورنژدې شي، دوی شا ته ځي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې له هغه څخه په دومره واټن کې ودرېږي چې ځان په کې هوسا احساسوي. همدارنګه امریکایان کله چې له چا سره په لومړي ځل ګوري، د روغبړ په وخت کې لاس يې د لنډې مودې له پاره په لاس کې نيسي، ټکان ورکوي او بېرته يې خوشې کوي. دوی که له چا سره ډېر نږدې روابط ونه لري، په عام محضر کې په غېږه سټړي مه شي ورسره نه کوي. پر دې سربېره، امریکایان که له چا سره د مینې رابطه ونه لري، په عام محضر کې ورسره لاس په لاس نه ګرځي. که څوک د فیزیکي تماس په برخه کې د امریکایانو په اړه معلومات ونه لري، ممکن د هغوی په باره کې غلط فکر وکړي او دا به يې پر بین الفرهنګي روابطو منفي اغېزه وښندي.

لنډه دا چې اشاري – بدني ژبه د رابطې يوه مهمه بڼه ده چې په هر ځای کې يو شان نه وي. کله چې څوک بل ځای ته سفر کوي، باید داسې ونه ګڼي چې د دوی د خپل فرهنګ اشاري – بدني ژبه به په هر ځای کې وچلېږي. په حقیقت کې، څنګه چې خلک د يوې ژبې د ګرامر او لغاتو په زده کولو کې هڅه کوي، هماغسې باید خپل وخت او انرژي د هماغه ژبې، هېواد او فرهنګ د اشاري – بدني ژبې په زده کولو کې هم ولګوي.

[Longman Academic Writing Series, fourth edition, Alice Oshima, Ann Hogue and Jane Curtis, Pearson Education, 2014]

دوهم فعالیت: مقاله له سره ولوله او دغو پوښتنو ته ځواب ورکړه.

۱. د مقالې په موضوعي یا د پیل په پراګراف کې کوم تیسز وړاندې شوی دی؟

۲. هر پراګراف د اشاري ژبې کوم اړخ څېړلی دی؟

۳. په مقاله کې معلومات پر کوم اساس ترتیب شوي دي؛ منطقي ترتیب، زماني ترتیب (بهیر/ پروسه)، یا د پرتلې پر اساس؟

دریيم فعالیت: په خپل فرهنګ کې د اشاري – بدني ژبې اړخونو ته فکر وکړه. بیا د پورتنۍ مقالې له معلوماتو څخه په استفادې سره يوه مقاله ولیکه چې زموږ او د نورو فرهنګونو تر منځ د اشاري – بدني ژبې توپيرونه او شباهتونه (د پرتلې پراګراف غونډې) په کې بیان شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. ۲. ۲. د مقالې جوړښت

مقاله له درېو برخو رغېږي: مقدمه یا موضوعي پراګراف، ملاتړي پراګرافونه، نتیجه.

الف. مقدمه یا موضوعي پراګراف

د مقالې لومړی پراګراف موضوعي پراګراف یا مقدمه ده چې دوې برخې لري. لمړۍ برخه یې د موضوع په اړه عمومي خبره یا د موضوع مخینه بیانوي او لوستونکي ته تلوسه پیدا کوي چې مقاله تر پایه ولولي. دوهمه برخه یې د موضوع په اړه یوه فرضیه یا تیسز وړاندې کوي یعنې یوه ادعا کوي. نو د موضوعي پراګراف دوې دندې دي: ۱) د لوستونکي د پام راخپلول؛ ۲) د تیسز طرح کول.

موضوعي پراګراف مختلف ډولونه لري. یو ډول یې قیف ډوله مقدمه ده. په دې ډول موضوعي پراګراف یا مقدمه کې د موضوع په اړه څو کُلي او عمومي خبرې او یو تیسز وړاندې کېږي. کُلي او عمومي بیانونه لوستونکو ته د موضوع په اړه معلومات ورکوي. دغه معلومات باید لوستونکی له یوه کُلي موضوع څخه ورو ورو جزئي او مشخصې موضوع ته بوځي. یعنې څومره چې له پاسه کښته خوا ته ځو، د قیف غوندې د معلوماتو ساحه ورو ورو راکمېږي او مشخص کېږي. د پاسنۍ مقالې مقدمه یا موضوعي پراګراف به وڅېړو:

۱. په یوه نوي هېواد او نوې ژبه کې له خلکو سره د مؤثرې رابطې لپاره یوازې د هغوی د ژبې زده کول بس نه دي.

په دې جمله کې د مؤثرې رابطې خبره شوې ده چې دا ډېره کُلي موضوع ده. همدارنګه د لوستونکي توجه راخپله شوې ده.

۲. تر ژبې ورهاخوا د رابطې نیولو نورې وسیلې لکه اشاري ژبه هم د ژبې د زده کولو هومره مهمه ده.

دوهمه جمله موضوع له «مؤثرې رابطې» څخه چې ډېره کُلي ده، د رابطې یوې مشخصې وسیلې «اشاري ژبې» ته رالنډه کړې ده.

۳. انسان په خپله څېره، د بدن په حرکتونو او فیزیکي تماس سره هم مخاطب ته داسې غښتلي پیغامونه ورکوي چې تر کلمو ورتېر دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه جمله د «اشاري ژبې» درې مشخصې بڼې «څېره، د بدن حرکتونه، او فيزيکي تماس» يادوي او د موضوع ساحه لا پسې کموي.

۴. نو هر څوک چې په يوه بل هېواد کې ژوند، کار، يا زده کړه کوي، بايد د هماغه هېواد د وګړو اشاري ژبه لکه د مخ او لاس حرکتونه، د بدن حرکتونه او د فيزيکي تماس بڼه زده کړي.

وروستۍ جمله د ليکوال تيسز يا ادعا «خلک بايد د بل هېواد اشاري ژبه زده کړي» بيانوي.

وينو چې په دې پراګراف کې موضوع لکه په قيف کې چې اچول شوې وي، وار په وار سره له عمومي‌توب څخه د مشخص‌توب خوا ته ځي.

لومړی فعاليت: د لومړۍ مقالې مقدمه يا موضوعي پراګراف يو ځل بيا ولوله او د اشاري ژبې د مقالې له موضوعي پراګراف سره يې پرتله کړه.

«مسلمانانو د ساينس، فلسفې او بېلابېلو علمونو په وده کې لويه برخه اخيستې ده. که په تېرو پېړيو کې د مسلمانو پوهانو هلې ځلې نه واى، نن به دومره ډېر علمي پرمختګونه، عصري ټکنالوجي او هوساينه نه واى. د غربي پوهانو په باور، مسلمانانو زر داسې اختراع‌ګانې او کشفونه کړي دي چې د علم په انکشاف کې خورا مهم ګڼل کېږي.»

پوښتنه: دا موضوعي پراګراف هم د قيف په بڼه موضوع له کُل څخه جز ته رالنډوي؟

وړاندې مو وويل چې موضوعي پراګرافونه څو ډولونه لري. د دې پراګراف جملو ته ځير شه.

۱. مسلمانانو د ساينس، فلسفې او بېلابېلو علمونو په وده کې لويه برخه اخيستې ده.

۲. که په تېرو پېړيو کې د مسلمانو پوهانو هلې ځلې نه واى، نن به دومره ډېر علمي پرمختګونه، عصري ټکنالوجي او هوساينه نه واى.

۳. د غربي پوهانو په باور، مسلمانانو زر داسې اختراع‌ګانې او کشفونه کړي دي چې د علم په انکشاف کې خورا مهم ګڼل کېږي.

لومړۍ جمله د ساينس، فلسفې او علمونو په وده کې د مسلمانانو د ونډې خبره کوي. دا جمله د لوستونکو پام مقالې ته را اړوي.

دوهمه جمله د سبب/ اثر تخنيک کاروي او وايي چې په تېرو پېړيو کې د مسلمانو پوهانو د هلو ځلو په سبب نني علمي پرمختګونه، ټکنالوجي او هوساينه رامنځته شوي دي. دا جمله د لوستونکو تلوسه لا زياتوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروستۍ جمله وايي مسلمانانو زر داسې اختراعګانې او کشفونه کړي دي چې د غربي پوهانو په باور د علم په انکشاف کې ډېر مهم ګڼل کېږي. دا جمله هم د دوهمې جملې په شان، تلوسه لا پسې زياتوي. له بلې خوا د مقالې تيسز هم په همدې جمله کې بيان شوی دی او بل کار يې دا دی چې د مقالې په نورو پراګرافونو کې د راغليو معلوماتو په اړه لوستونکو ته يو څرک ورکوي. لوستونکي د دې جملې په لوستلو سره پوهېږي چې په مقاله کې به د همدغو اختراعګانو او کشفونو ځينې نمونې راغلې وي.

له بلې خوا دغه پراګراف هم د قيف په بڼه عمل کوي:

«د ساينس، فلسفې او علمونو په وده کې د مسلمانانو نقش»

«نني علمي پرمختګونه، ټکنالوجي او هوساينه»

«زر علمي اختراعګانې او کشفونه»

دوهم فعاليت: لاندې د څو مقالو له پاره موضوعي پراګرافونه راغلي دي. د هر موضوعي پراګراف جملې داسې ترتيب کړه چې وار په وار سره عمومي موضوع لا وړوکې او لا مشخصه کړي.

لومړی پراګراف

له هنري آثارو خوند اخيستل

۱) د انځورګرۍ د آثارو له کتلو څخه لا زيات خوند اخيستلی شو خو که يې چل زده کړو. ۲) له هنري آثارو څخه خوند اخيستل زده کېدای شي. ۳) د هنري تابلوګانو په خوند د پوهېدا لپاره درې کارونه کولی شو: د تابلو جزئياتو ته پام کول؛ په تابلو کې د مختلفو موقعيتونو په معنا ځان پوهول؛ او د موضوع د مخينې په اړه معلومات پيدا کول. ۴) څنګه له هنري آثارو څخه خوند واخلو؟ [د ادبياتو ښار، د امريکا يونليک، محب الله زغم]

دوهم پراګراف

د اخلاقو فلسفه

۱) په هره ساحه کې فلسفه بنيادي سوال طرحه کوي. ۲) همدارنګه د خير او شر په مسأله کې همدا بنيادي سوال منځ ته راځي او همدا د اخلاقو د فلسفې موضوع ده. ۳) د انسان حکمونه او قضاوتونه درې معياره لري: (ا) يا ښکلا او بدشکلي ده چې د جمال فلسفه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرې خبرې کوي. يا (II) د حقيقت او خطا ارزش دی چې د پوهې د تيوري موضوع ده. يا (III) د ښه او بد (خير او شر) مسأله ده چې د اخلاقو فلسفه پرې تحقيق کوي. ۴) مثلاً د جمال په باره کې دا پوښتنه کېږي چې د انسان د ښکلا او بدشکلۍ حکم په څه اساس کوي؟ د پوهې په باره کې دا سوال پيدا کوي چې موږ د حقيقت او خطا تميز څرنگه کوو؟ حقيقت څه ته وايي؟ [د جبر او اختيار ديالکتيک، پوهاند ډاکټر سيد بهأالدين مجروح، کابل،]

دريم پراگراف

ژبه بايد جدي وگڼو

۱. بنيآدم ډېر مفاهيم د ژبې له لارې زده کوي او د ژبې په وسيله يې نورو ته لېږدوي. خو دا د ژبې يوازينی کار نه‌دی، مشهور فيلسوف ويتگنشتاين وايي: «زما ژبه زما نړۍ ده. گواکې موږ د ژبې په مرسته په دنيا کې ساه اخلو او له دنيا سره او په دنيا کې، د ژبې په مرسته اوسېږو.»

۲. ژبه يعنې د بنيآدم ناطقه ځواک.

۳. د ابن رشد په وينا انسان ځکه «ناطق حيوان» بلل شوی دی چې نطق د انسان د پوهېدا نښه ده.

۴. د پخوانو په نظر، څه چې انسان له حيوانه بېلوي او د بنيآدم امتياز گڼل کېږي، همدغه ناطقه ځواک دی.

[واليل اذا عسعس، د استاد محمد محق ليکنه، ژباړونکی محب الله زغم]

د مقالې په مقدمه يا موضوعي پراگراف کې بايد د مقالې د محتوا په اړه خبره وکړې خو ټوله محتوا به يې نه افشا کوې. که داسې وکړې، لوستونکی به داسې وگڼي چې ټوله مقاله يې لوستې ده او د مقالې نور پراگرافونه به ونه لولي. مقاله که لنډه وي، که اوږده، مقدمه يې بايد لنډه وي. معمولاً درې – څلور يا پنځه جملې به بس وي. د دې له پاره چې د لوستونکي تلوسه وپاروې، کولی شې د مقالې په مقدمه کې يوه پوښتنه مطرح کړې؛ يا يو په زړه پورې واقعيت په کې بيان کړې؛ او يا يوه جالبه يا خندوونکې خبره وکړې.

دوهم فعاليت: لاندې د دوو مقالو موضوعي پراگرافونه راغلي دي. پراگرافونه په ځير ولوله او دې پوښتنو ته ځواب ووايه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. کومه جمله د مقالې لوستلو ته د لوستونکو پام او لېوالتیا اړوي؟
۲. کومه جمله د مقالې تیسز یا د بحث موضوع بیانوي؟
۳. په پراګراف کې یوه عمومي موضوع مشخصې موضوع ته رالنډه شوې ده که نه؟

دین او تاریخ

د اسلام د تاریخ په تعبیر او تفسیر کې اختلاف وینو. دغه اختلاف د رسول الله مبارک له وفاته وروسته د هغه د ځای ناستي د ټاکنې له موضوع پیلېږي. تاریخ راته وايي چې ان د خلفای راشدین په زمانه کې، د څلورم خلیفه په دوران کې د مسلمانانو مخالفې ډلې له یو بل سره وجنګېدلې او د خپلو ایماني وروڼو وینې یې وبهولې.

[د ډاکټر مبارک علي لیکنه، ژباړن استاد اسدالله غضنفر]

زور او مذهب

په سیاست باندې مذهب معمولاً هغه وخت غلبه کوي چې دولت او موسسې یې کمزورې وي. کله چې حکومت د خلکو د اړتیاوو په پوره کولو کې پاتې راشي او د خارجي و داخلي خطرونو په مقابل کې د خلکو د ساتلو وس ونه لري نو دغه وخت مذهبي عناصر چې له فاسد سیاسي نظامه د ټولنې د ژغورلو او د عدالت د راوستلو خبره کوي، د قدرت د حصول په لور ګام اخلي. په دغسې حالت کې مذهب په سیاست لاسبرى کېږي او د خپلو شعایرو د عملي کولو ذریعه ورنه جوړوي.

[د ډاکټر مبارک علي لیکنه، ژباړن استاد اسدالله غضنفر]

دریم فعالیت: دلته به دوې مقالې ولولې چې مقدمه یا موضوعي پراګرافونه یې لرې شوې دي. مقالې په ځیر سره ولوله او د هرې مقالې له پاره مقدمه پراګراف ولیکه.

فلسفي سوال

....

....

....

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مبهم سوال مثال به داسې وي: جهان يعنې څه؟ انسان يعنې څه؟ دا دواړه سوالونه مبهم دي ځکه چې په هر يوه کې يو مفهوم په جلا او مجرد شکل پروت دی، بل کوم مشخص مفهوم نشته چې رابطه ورسره ټينګه کړي، ځکه: «يعنې څه» يوازې د پوښتنې علامه ده او پخپله کوم مفهوم نه دی. لومړی بايد په «يعنې څه» انتقاد وشي او پوښتنه وشي چې د «يعنې څه» څخه مراد څه دی؟

فلسفي سوال هله طرح کېږي چې په مفاهيمو کې حرکت او جنبش را پيدا شي. او که سوال غلط طرح شي، نو فکر له ځايه نه خوځېږي او د سکون په حالت کې پاتې کېږي. او يا د تخيلاتو او تصوراتو لار نيسي او فکر صحيح په کار اچول همدې ته وايي چې انسان د فکر اصلي او حقيقي حرکت او ژوند پيدا کړي. ځکه چې هر فکر ځان ته ژوند او حرکت لري او د افکارو له حرکت او تصادم څخه حقيقت راوځي.

همدارنګه که موږ ووايو: «جبر او اختيار يعنې څه؟» دا يو مبهم سوال دی او موږ مجبور يو چې په يو بل شکل يې طرح کړو او مثلاً ووايو: «انسان مجبور دی که مختار؟» دلته موږ يو نوی مفهوم يعنې «انسان» په مسأله کې داخل کړ او سوال لږ څه له ابهام څخه راووت او د «انسان» او «جبر»، «انسان» او «اختيار» په مفکورو کې څه رابطه او حرکت را پيدا شو. اوس که موږ د دې مفاهيمو حرکت ته په ځير وګورو، نو را معلومه به شي کوم تصادم چې د دوی په منځ کې واقع کېږي، د دې تصادم په نتيجه کې دا دواړه مفاهيم، انسان او جبر له يوې خوا، انسان او اختيار له بلې خوا يو په بل کې ننوځي او يو نوی مفهوم ترې جوړېږي په دې ډول: «مجبور انسان»، «مختار انسان» او زموږ طرح شوی سوال بيا خپل د اولنې مفهوم حالت ته راګرځي، په دې شکل: «مختار انسان يعنې څه؟»، «مجبور انسان يعنې څه؟» دلته بيا موږ ته په کار دی چې د «يعنې څه» په ځای «نور څه» داخل کړو چې په افکارو کې بيا حرکت را پيدا شي او زموږ سوال معنا راپيدا کړي. نو به وايو: مجبور يا مختار انسان د څه شي په مقابل کې؟ د دې «څه شي» له سر سري تحليل څخه دا لاندې مفاهيم راوځي: مجبور يا مختار انسان د طبيعت په مقابل کې، د ماوراالطبيعت په مقابل کې، د خپل ځان په مقابل کې، د بل انسان په مقابل کې... په دې ډول د جبر او اختيار په مسأله کې جلا جلا جنبې را پيدا شوې او موږ اوس کولای شو په هرې يوې جلا جلا بحث وکړو. [د جبر او اختيار ديالکتيک، پوهاند ډاکټر سيد بهاالدين مجروح، کابل،]

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخلاقي ديانت، غيراخلاقي ديانت

....

....

....

....

اخلاقي ديانت هغه دی چې د اخلاقي مکارمو او فضايلو پر اساس بنا کېږي. په دې ډول ديانت کې، انسان دغه فضايل د خپلې ديندارۍ معيار او محک ګڼي او په خپل ژوند کې د نېکو اخلاقو د پالنې همت کوي. سره له دې چې اخلاقي ارزښتونو ته پام کول، د دين د عبادي واجباتو له التزام سره په ټکر کې نه دي او ديني مناسک نه بې ارزښته کوي؛ خو په اخلاقي ديانت باورمن کسان پوهېږي چې که دغه کارونه د هغوی د اخلاقي شخصيت په وده کې مرسته و نه کړي، بې ګټې دي. دا وګړي عبادتونه داسې تمرينونه ګڼي چې له بلې دنيا سره د پيمان د تجديد په وسيله، د هغوی د اخلاقو له دوامدارې ودې او ښه کېدو سره مرسته کوي (محمد غزالي: اسلامي اخلاق، سريزه). که دوی احساس کړي چې عبادت دغه نتيجه نه ده لرلې، د خپلو عبادتونو په ګټه او اغېزې باندې شک کوي او پوهېږي چې عبادتونه يې يوازې د ديندارۍ کاذبه ننداره ده. دا خلک ديني مناسکو او تعبدي چارو ته له پابندۍ سره هم مهاله پر خپلو اخلاقي فضايلو او له رذايلو په اجتناب باندې تمرکز کوي او د همداسې ديانت له لارې اخلاقي انسان ځنې جوړېږي..

په مقابل کې يې، غير اخلاقي ديانت هغه دی چې پر ديني مناسکو او سېمبوليکو چارو تمرکز لري او همدا د ديندارۍ معيار ګڼي. دا وګړي څومره چې زيات عبادتونه کړي، هماغومره ځانونه له نېکو اخلاقو بې نيازه ګڼي (فقهي ديانت). د دې ديانت پالونکي د فضايلو او رذايلو ترمنځ پوله چنداني نه پېژني او حتی فضايل يوازې د يو شو سېمبوليکو مذهبي عملونو د ترسره کولو سطحې ته راټيټوي. د دې ډلې کسان خپلې اخلاقي نيمګړتياوې په عبادت جبيره کوي او ان د يو شو تعبدي عملونو په ترسره کولو چې د دوی د ديانت اصلي معيارونه دي، خاص غرور پيدا کوي او بې له دې چې خپلو اخلاقي نيمګړتياوو ته يې پام وي، نورو ته په سپکه سترګه ګوري او ځان ته په درنه (ابن الجوزي: تلبيس ابليس)

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدمرغي هله يو په دوه کېږي چې غيراخلاقي ديانت له سياست سره او واک ته د رسېدو له هڅو سره غوټه شي. دليل يې ښکاره دی: سياست په سختۍ سره له اخلاقي فضايلو سره جوړېږي. غيراخلاقي ديانت له سياست سره چې له اخلاقو تښتي، په يوه ډول سره همرنگي لري. (سياست مو ديانت دی او ديانت مو سياست!!)

په دې ديانت کې د جمعې لمونځ، اعتکاف، د روژې پروگرامونه، حج، ډلهييز نفلونه، د قران او حديث درسونه، او دې ته ورته نورې چارې د سياسي هدفونو لپاره په وسايلو بدلېږي. سياسي هدفونه يې د خلکو د اعتماد جلبول او په ټولنه کې ځای مونډل دي چې د هغوی خورا زياتې مرستې راجلب کاندي او په خپلو مدرسو، مرکزونو، او بنسټونو يې ولگوي او دا هغه ځايونه دي چې د دوی د قدرت مرکز گڼل کېږي. دوی له همدې ځايونو څخه د خپلو رقيبانو او حريفانو پر ضد کار اخلي او حاکمان او مخالف گوندونه وربانديې ډاروي او په غير مستقيم ډول هغه کسان گواښوي چې نور فکرونه لري.

[سترگې به پرانيزو، ليکوال محمد محق، ژباړن محب الله زغم]

د مقالې مقدمه يا موضوعي پراگراف د مقالې په مختلفو ډولونو کې څه نا څه توپير لري. دلته به د مقالې د مختلفو ډولونو مقدمې وگورې.

۱. د استدلالي/ Argumentative مقالې مقدمه: د دې ډول مقالې په مقدمه کې خپل نظر او ليدلوری بيانوې؛ لکه:

ليکوالي فطري ده که کسبي؟

د ليکوالۍ په اړه دوه نظرونه شته. ځينې وايي چې ليکوالي هنر دی او د نورو هنرونو په شان طبيعي استعداد غواړي. ځينې په دې باور دي چې ليکوالي په تمرين او رياضت زده کېدای شي. زما په نظر د ليکوالۍ له پاره دوه شيان په کار دي: تخيل او د ليکلو مهارت. تخيل هر روغ بنيآدم لري او د ليکلو مهارت هم په تمرين سره زده کېږي نو هر څوک ليکوالي کولی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. د ترغیبي/ Persuasive مقالې مقدمه: د ترغیبي مقالې په مقدمه کې هم مهمه ده چې د موضوع په اړه خپل شخصي نظر وړاندې کړې؛ د دې بېلګې غوندې:

د مطالعې لپاره د کتابونو انتخاب

دا مشهوره مقوله ده چې وايي هر کتاب په يو ځل لوستلو ارزي. خو ځينې کتابونه دي چې تعصب خپروي او د خلکو په زړونه کې کرکه او بدبيني زياتوي؛ ځينې نور يې ناسم معلومات وړاندې کوي؛ او ځينې کتابونه يوازې د يوې خاصې ايډيالوژۍ تبليغ کوي. نو د داسې کتابونو لوستل د زهر غوندې اثر کوي؛ په تېره بيا که لوستونکی د نوې ځوانۍ په عمر کې وي چې لا يې د تعقل او تفکر ځواکونو پوره وده نه وې کړې. نو زه وايم چې ځينې کتابونه هېڅ په لوستلو نه ارزي.

۳. د مقايسې/ Comparison and Contrast مقالې مقدمه: د دې ډول مقالې په مقدمه کې د دوو موضوعاتو يا مفاهيمو يا ليدلوريو تر منځ مشابهتونو او توپيرونو ته اشاره کېږي. په سر کې به مسئله په لنډه توګه تشريح کېږي او بيا به يې دواړه اړخونه بيانېږي؛ لکه:

استدلالي او ترغيبي مقالې

استدلالي او ترغيبي مقالې ځينې شباهتونه لري. په دواړو مقالو کې ليکوال هڅه کوي چې لوستونکی د خپل نظر او ليدلوري منلو ته وهڅوي. په دواړو مقالو کې ليکوال بايد منطقي دليلونه او شواهد وړاندې کړي. خو ځينې توپيرونه هم لري. په دې مقاله کې به دغه توپيرونه او مشابهتونه وڅېړو.

لومړی فعاليت: په پورتنيو درېو مقدمو کې:

۱. هغه جملې په نښه کړه چې د مخاطب د پام راخپلولو لپاره ليکل شوې دي.
۲. د ليکوال تيسز يا اصلي موضوع په نښه کړه.
۳. د درې واړو پراګرافونو توپيرونه پيدا کړه.

دوهم فعاليت: د مقالې د هر ډول لپاره له لاندې موضوعاتو څخه يوه انتخاب کړه او مقدمه پراګراف ورته وليکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استدلالي مقاله

* اخلاق څه دی؟
* سوله په کومه بیه؟
* څه ډول مطالعه؟
* څومره دیني زده کړې؟

ترغیبي مقاله

- د ورزش اهمیت
- د شوق پالل
- پر ځان باور
- هڅه او هاند

د مقایسې مقاله

- لنډه کیسه او ناول
- خصوصي او دولتي مکتبونه
- ښار او کلی
- د چاپي او الکټرونیکي کتابونو مطالعه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب. ملاتړي پراګرافونه

ملاتړي پراګرافونه لکه د پراګراف ملاتړي جملې د مقالې د ادعا د اثبات له پاره شواهد، دلیلونه، قولونه، شمېرې او ثبوتونه وړاندې کوي. هر ملاتړی پراګراف باید یو اساسي ټکی راونغاړي معنا دا چې د پراګرافونو وېش د اساسي ټکو له مخې کېږي. په دې پراګرافونو کې دلیلونه باید منطقي وي؛ شواهد واقعي او ثبوتونه معتبر وي. که د موضوع په اړه د چا خبره رانقلوو، دوه لارې په مخ کې لرو: که یې خبرې هو بهو را اخلو، د غبرګو وړو لیندیو «» په منځ کې به یې لیکو او که د خبرو مفهوم یې په نویو ټکو کې بیانوو، بیا لیندیو ته حاجت نشته. هر ملاتړی پراګراف موضوعي جمله لري چې ورپسې ملاتړې جملې راځي خو رانغاړونکې یا د نتیجې جمله کېدای شي ونه لري؛ په تېره بیا کله چې دغه پراګرافونه سره تړلې موضوعات بیانوي نو بیا حتمي نه وي چې رانغاړونکې جمله دې ولري.

بېلګه

د تخیل اهمیت

....

....

اینشتین وایي: «تخیل تر پوهې لا زیات مهم دی.» پوهه د معلومو شیانو په باره کې معلومات دي چې انسان یې باید زده کړي؛ مثلاً: پوهه راته وایي چې ځمکه جاذبه لري او هر شی د ځان خوا ته راکاږي. خو تخیل د هغه څه خبره کوي چې لا ممکن نه دي. انسان څو پېړۍ مخکې تر دې چې الوتکې او فضایي بېړۍ جوړې کړي، د تخیل په مرسته الوځي، د ځمکې له جاذبې څخه تښتي او د ځمکې له مداره وځي. په نکلونو او افسانو کې اتل پر جاینماز دوه رکعته نفل کوي او جاینماز الوځي. ابن سینا تقریباً زر کاله پخوا د «سلامان او ابسال» کیسه ولیکله چې د کیسې اتل سپوږمۍ او ستورو ته سفر کوي او هلته له فضایي موجوداتو او پردي تمدن سره مخامخ کېږي. دغه تخیل انسان فکر کولو ته اړ باسي چې څنګه کېدای شي په واقعیت کې هم داسې وسایل جوړ کړي چې دی په هوا کړي. هره اختراع او هر کشف د تخیل له برکته کېږي. نو همدا وجه ده چې اینشتین وایي چې تخیل تر پوهې زیات اهمیت لري.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیت: پورتنی ملاتړی پراګراف بیا ولوله او:

۱. اساسي ټکی یې په نښه کړه.

۲. نقل قولونه په کې پیدا کړه او معلومه کړه چې کوم قول هو بهو را اخیستل شوی او کوم یې د ویناوال د خبرو مفهوم ویلی دی.

۳. لیکوال د تخیل د اهمیت له پاره کوم دلیل راوړی دی؟

اوس به د مقالې د یو څو ډولونو له پاره د ملاتړي پراګرافونو نمونې وګورو.

۱. د استدلالي مقالې ملاتړی پراګراف

لیکوالي فطري ده که کسبي؟

مقدمه

د لیکوالۍ په اړه دوه نظرونه شته. ځینې وایي چې لیکوالي هنر دی او د نورو هنرونو په شان طبیعي استعداد غواړي. ځینې په دې باور دي چې لیکوالي په تمرین او ریاضت زده کېدای شي. زما په نظر د لیکوالۍ له پاره دوه شیان په کار دي: تخیل او د لیکلو مهارت. تخیل هر روغ بنيآدم لري او د لیکلو مهارت هم په تمرین سره زده کېږي. نو هر څوک لیکوالي کولی شي خو په دې شرط چې تمرین وکړي.

ملاتړی پراګراف

د لیکوالۍ له پاره یو ضروري عنصر تخیل دی. تخیل هغه ځواک دی چې یوازې انسان یې لري او د الن لیسلي په باور د انسان او حیوان توپیر په همدې کې دی چې حیوان تخیل نه لري. د تخیل په وسیله انسان د بل پر ځای فکر کولی شي؛ د بل درد درک کولی شي؛ د بل پر احساساتو او عواطفو پوهېدی شي. په لیکوالۍ کې لیکوال باید د خپل داستان د مختلفو کرکټرونو حال بیان کړي؛ د هغوی په خوله خبرې وکړي؛ او د پېښو په مقابل کې د هغوی غبرګونونه وښیي. دا کار هله کېدی شي چې لیکوال ځان د داستان د کرکټرونو پر ځای وګڼي؛ د هغوی غوندې فکر وکړي؛ او د هغوی غوندې احساس ولري. څرنګه چې یو ممثل په تمرین سره تکړه کېږي؛ لیکوال هم د تخیل په تمرین کولو سره دا هنر زده کولی شي.

لومړی فعالیت: پورتنی ملاتړی پراګراف یو ځل بیا ولوله او دغو پوښتنو ته ځواب ووایه.

۱. د پراګراف اساسي ټکی څه دی؟

۲. دغه پراګراف د لیکوال د تیسز له کومې برخې سره مرسته کوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. د لیکوال استدلال منطقي بریښي؟
۴. په پراګراف کې راغلی نقل قول څه ډول دی؟

دوهم فعالیت: د دې مقالې لپاره یو بل ملاتړی پراګراف ولیکه چې عمده مفکوره یا اساسي ټکی یې «د لیکلو مهارت» وي.

۲. د ترغیبي مقالې ملاتړی پراګراف

د مطالعې لپاره د کتابونو انتخاب

مقدمه

دا مشهوره مقوله ده چې وايي هر کتاب په یو ځل لوستلو ارزي. خو ځینې کتابونه دي چې تعصب خپروي او د خلکو په زړونه کې کرکه او بدبیني زیاتوي؛ ځینې نور یې ناسم معلومات وړاندې کوي؛ او ځینې کتابونه یوازې د یوې خاصې ایډیالوژۍ تبلیغ کوي. نو د داسې کتابونو لوستل د زهر غوندې اثر کوي؛ په تېره بیا که لوستونکی د نوې ځوانۍ په عمر کې وي چې لا یې د تعقل او تفکر ځواکونو وده نه وې کړې. نو زه وایم چې ځینې کتابونه هېڅ په لوستلو نه ارزي.

ملاتړی پراګراف

د پاکستاني لیکوال نسیم حجازي ناولونو زموږ د ډېرو ځوانانو ژوند اخیستی دی. پاکستان یو ناڅاپه ظاهراً د دین په نوم رامنځته شو او د یوه هېواد په حیث یې تاریخ او مخینه نه درلوده او له بلې خوا په پاکستان کې مختلف قومونه له مختلفو ژبو او فرهنګونو سره اوسېدل نو پاکستاني لیکوالو باید داسې څه تولید کړي وای چې دغه ټول قومونه متحد کړي. همدا و چې د اسلامي فتوحاتو تاریخي ناولونه یې ولیکل چې په پاکستانیانو کې دیني جذبه راوپاروي او په زړونو کې یې د نورو دینونو او فرهنګونو له خلکو سره دښمني او له هغوی څخه کرکه پیدا کړي؛ البته د دوی اصلي موخه هندوان او هندي کلتور و. خو د جهاد په کلونو کې دغه ناولونه پښتو ته راوژباړل شول او تر ننه پورې هم زموږ د کلیوالو سیمو ځوانان د همدې کتابونو په لوستلو سره ټوپک را اخلي او د جګړې ډګر ته وردانګي او سرونه بایلي.

لومړی فعالیت: د مقالې ملاتړی پراګراف بیا ولوله او:

۱. عمده ټکی په کې پیدا کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. په پراګراف کې لیکوال د خپلې ادعا د اثبات له پاره څه راوړي دي: نقل قول، دلیل، مثال، یا احصائیه؟

۳. پراګراف د مقالې له تیسز سره څه رابطه لري؟

دوهم فعالیت: د همدې مقالې لپاره یو بل ملاتړی پراګراف د هغو کتابونو په اړه ولیکه چې ناسم معلومات خپروي.

۳. د مقایسې مقالې ملاتړی پراګراف

استدلالي او ترغیبي مقالې

مقدمه

استدلالي او ترغیبي مقالې ځینې شباهتونه او ځینې توپیرونه لري. په دواړو مقالو کې لیکوال هڅه کوي چې لوستونکی د خپل نظر او لیدلوري منلو ته وهڅوي. په دواړو مقالو کې لیکوال باید منطقي دلیلونه او شواهد وړاندې کړي. خو ځینې توپیرونه هم لري. په دې مقاله کې به دغه توپیرونه او مشابهتونه وڅېړو.

ملاتړی پراګراف

استدلالي او ترغیبي مقالې د موضوع په لحاظ سره توپیر لري. په استدلالي مقاله کې معمولاً داسې موضوع را اخیستل کېږي چې په اړه یې دوه یا څو مختلف او متضاد نظرونه وي او لیکوال د یوه نظر په پلوي دلیلونه راوړي؛ مثلاً د نجونو او هلکانو د ګډ تعلیم په اړه دوه متضاد نظرونه دي. ځینې خلک وایي چې نجونې او هلکان باید په ګډو مکتبونو کې تعلیم وکړي خو ځینې وایي نه، باید د هلکانو مکتب بېل وي او د نجونو بېل. نو لیکوال که هره خوا نیسي د مخالف لوري نظرونو ته په پام سره داسې استدلال کوي چې د هغوی نظر غلط وښیي. خو په ترغیبي مقاله کې لیکوال یوه کار یا مفکورې ته د مخاطب د هڅولو هڅه کوي؛ بې له دې چې مخالف نظرونه په پام کې ونیسي؛ مثلاً د مطالعې د اهمیت په اړه دلیلونه، شواهد او مثالونه راوړي چې لوستونکي مطالعې ته وهڅوي.

لومړی فعالیت: د مقالې ملاتړی پراګراف بیا ولوله او دې پوښتنو ته ځواب ووایه:

۱. د پراګراف عمده ټکی څه شی دی؟

۲. په پراګراف کې د استدلالي او ترغیبي مقالو کوم توپیر بیان شوی دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. د لیکوال دلیل څومره منطقي دی؟

دوهم فعالیت: د استدلالي او ترغیبي مقالو یو شباهت په بل ملاتړي پراګراف کې ولیکه.

ج. رانغاړونکی یا د نتیجې پراګراف

د مقالې وروستی پراګراف د نتیجې پراګراف دی. رانغاړونکی پراګراف درې کارونه کوي:

۱. د مقالې پای راښیي.

۲. لوستونکو ته د لیکوال خبرې بیا ور په زړه کوي.

۳. مخاطب ته د لیکوال وروستۍ خبره کوي.

د رانغاړونکي پراګراف په لومړۍ برخه کې لیکوال د خپل تیسز خبره په نورو ټکو کې تکراروي او/ یا د مقالې د عمده ټکو خلاصه بیانوي. په دوهمه برخه کې یې لیکوال خپله وروستۍ خبره کوي چې دا کېدای شي د هغه نظر، وړاندیز، قضاوت او پرېکړه یا د موضوع په اړه وړاندوینه وي. د رانغاړونکي پراګراف وروستۍ خبره باید له هغې موضوع سره پوره تړاو ولري چې په ټوله مقاله کې بیان شوې ده؛ نه دا چې بله نوې موضوع یاده کړي.

لاندې د اشاري – بدني ژبې د مقالې وروستی پراګراف یو ځل بیا ولوله.

«لنډه دا چې اشاري – بدني ژبه د رابطې یوه مهمه بڼه ده چې په هر ځای کې یو شان نه وي. کله چې څوک بل ځای ته سفر کوي، باید داسې ونه ګڼي چې د دوی د خپل فرهنګ اشاري – بدني ژبه به په هر ځای کې وچلېږي. په حقیقت کې، څنګه چې خلک د یوې ژبې د ګرامر او لغاتو په زده کولو کې هڅه کوي، هماغسې باید خپل وخت او انرژي د هماغه ژبې، هېواد او فرهنګ د اشاري – بدني ژبې په زده کولو کې هم ولګوي.»

وګوره چې دلته لیکوال د رانغاړونکي پراګراف درې موخې څنګه رانغاړلې دي.

۱. په لومړۍ جمله کې وایي «لنډه دا چې ...» دغه عبارت راته وایي چې مقاله پای ته ورسېده.

۲. بیا د تیسز موضوع په نورو ټکو بیانوي: «کله چې څوک بل ځای ته سفر کوي، باید داسې ونه ګڼي چې د دوی د خپل فرهنګ اشاري – بدني ژبه به په هر ځای کې وچلېږي.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. لیکوال خپله وروستۍ خبره داسې کوي: «څنګه چې خلک د يوې ژبې د ګرامر او لغاتو په زده کولو کې هڅه کوي، هماغسې باید خپل وخت او انرژي د هماغه ژبې، هېواد او فرهنګ د اشاري – بدني ژبې په زده کولو کې هم ولګوي.»

لومړی فعالیت: دلته د يوې مقالې مقدمه لولې. وروسته د مقالې د ملاتړي پراګراف له پاره څلور جملې درکړل شوې دي. وګوره چې د موضوعي جملې لپاره کومه جمله تر ټولو زیاته مناسبه ده او کړۍ ترې تاوه کړه. بیا دوه رانغاړونکي پراګرافونه درکړل شوي دي. مناسب هغه يې په نښه کړه.

تجارتي اعلانونه

د ځمکې پر مخ له لرې پراته ټاپو نه به غیر چې په هر ځای کې واوسې، له تجارتي اعلانونو نه دې خلاصی نشته. په اوسنۍ موډرنه نړۍ کې هر انسان مدام له تجارتي اعلانونو سره مخ کېږي. راډيو، ټلويزيون، بل بورډونه، انټرنټ او ټولنيزې شبکې له اعلانونو ډک دي. خو تجارتي اعلانونه نوې پدیده نه ده. د اعلانونو تاریخ يې راښيي چې له ډېر پخوا وخت راهیسې دا شی و.

د ملاتړي پراګراف لپاره جملې

الف. له میلاد څخه ۳۰۰۰ کاله مخکې به سوداګرو پر خپلو دوکانونو له لرګیو، خټې او ډبرې څخه جوړې شوې لوحې لګولې.

ب. په لرغوني مصر کې به سوداګرو جارچیان ګومارل چې په واټونو کې وګرځي او د دوی د مالونو او بېړیو د رارسېدو خبر خپور کړي.

ج. د منځنیو پېړیو په اروپا کې به دوکاندارانو جارچیان ګومارل چې مشتریان د دوی د دوکانونو خوا ته وروبولي.

د. په پنځلسمه پېړۍ کې د مطبعې اختراع د هغو تجارتي اعلانونو پیل ګڼل کېږي چې نن ورسره آشنا يو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رانغاړونکي پراګرافونه

۱. نتیجه دا چې اعلانونه لږ تر لږه د ۵۰۰۰ کلونو له پاره د کاروبار او تجارت یوه برخه پاتې شوې ده. اعلانونه د لرغوني بابل د دوکانونو له لوحو رانیولې تر هغو پیغامونو پورې چې نن سبا زموږ د کمپیوټر پر ښیښې راڅرګندېږي، د ورځني ژوند یوه برخه وه او ده. کېدای شي د تجارتي اعلانونو بڼه بدله شي خو بې له شکه چې په ډېرو نورو راتلونکو وختونو کې به هم پاتې وي.

۲. نتیجه دا چې تجارتي اعلانونه هم د پلورنکي او هم د پېرېدونکي له پاره ګټور دي. پلورونکو ته یې ګټه دا ده چې خلک د دوی له مالونو او خدمتونو خبروي. پېرېدونکو ته دا ګټه کوي چې کولی شي د اخیستلو له پاره مناسب دوکان انتخاب کړي. کېدای شي د تجارتي اعلانونو بڼه بدله شي خو بې له شکه چې په ډېرو نورو راتلونکو وختونو کې به هم پاتې وي.

[Longman Academic Writing Series, fourth edition, Alice Oshima, Ann Hogue and Jane Curtis, Pearson Education, 2014]

دوهم فعالیت: پورته دې د استدلالي، ترغیبي، او پرتلنې د مقالو مقدمې او ملاتړي پراګرافونه ولوستل. اوس یې بیا ولوله او د هرې مقالې له پاره د لاندې رانغاړونکو پراګرافونو له منځه، مناسب هغه یې په نښه کړه.

لیکوالي فطري ده که کسبي؟

۱. لنډه دا چې لیکوالي کسبي هنر دی. د لیکوالۍ دواړه ضروري عنصرونه یعنې تخیل او تفکر او د لیکلو مهارت زده کېدای شي. ځوک چې غواړي ښه لیکوالي وکړي؛ باید مطالعه، تمرین او ریاضت وکړي چې فکر یې پوخ، تخیل یې پیاوړی او د لیکوالۍ مهارت یې زیات شي.

۲. وروستۍ خبره دا چې ښه لیکوال باید د ټولنې خیر او نېکمرغي په پام کې ونیسي. ښه لیکوال باید داسې څه ونه لیکي چې د لوستونکي په زړه کې د کرکې او دښمنۍ زړي وکري. لیکوالي سپېڅلی هنر دی او باید سپېڅلی پاتې شي.

د مطالعې لپاره د کتابونو انتخاب

۱. نتیجه دا چې د کتابونو مطالعه ډېرې ګټې لري. ځوک چې ډېره مطالعه کوي، معلومات یې ډېرېږي او ذهن یې پراخېږي. مطالعه که د چاپي کتابونو وي که د الکترونیکي؛ ضروري ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که غواړئ چې په ټولنه کې مو قدر زیات وي او د ژوند لارې چارې زده کړئ نو هره ورځ مطالعه وکړئ.

۲. نو د هر کتاب مطالعه ګټوره نه ده. د کتابونو په انتخاب کې باید دقت وکړو. مخکې له دې چې د مطالعې له پاره یو کتاب غوره کوو، باید د لیکوال په اړه یې تحقیق وکړو چې هغه څه رنګه انسان دی؛ په کومې ایډیالوژۍ باورمن دی؛ خیرمن دی که شرپسنده. په تېره بیا خپلو ماشومانو او ځوانانو ته باید داسې کتابونه واخلو چې ګټور معلومات، سوله‌ییز ژوند، او له خلکو سره مینه او خواخوږي وروښیي.

استدلالي او ترغیبي مقالې

۱. د پای خبره دا چې استدلالي او ترغیبي مقالې د دې له پاره لیکل کېږي چې د مخاطب فکر بدل کړي. د مخاطب د فکر د بدلولو لپاره باید کافي شواهد او دلیلونه وړاندې شي. که داسې ونه شي، د لیکوال خبرې به پر لوستونکو اغېز ونه کړي.

۲. لنډه دا چې استدلالي او ترغیبي مقالې سره له دې چې د موضوع او د لیدلوریو په لحاظ سره توپیر لري خو د لیکلو تخنیکونه یې سره ورته دي. د مقالې په دې دواړو ډولونو کې لیکوال باید قوي منطق او فصیحه ژبه وکاروي چې پر مخاطب خپل نظر په آسانۍ سره ومنلی شي. په استدلالي او ترغیبي مقالو کې تر احساساتي خبرو، علمي او منطقي خبرې اغېزناکې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. ۲. ۳. د مقاله لیکنې پړاوونه

د پراګراف لیکلو پړاوونه مو مخکې تشریح کړل. د مقالې د لیکلو لپاره هم هماغه پړاوونه په مخ کې لرو. لومړی معلومات راټولوو، بیا راټول شوي معلومات ترتیبوو، وروسته د مقالې خاکه لیکو، بیا د مقالې خاکه ایډېټ کوو، په پای کې مقاله له سره لیکو.

۱. تر لیکلو مخکې پړاو

په دې پړاو کې د مقالې لپاره موضوع انتخابېږي او بیا د موضوع په اړه معلومات راټولېږي. د معلوماتو او مفکورو د راټولولو له پاره مختلفې لارې شته. ځینې تکړه لیکوال چې د موضوع په اړه کافي معلومات او خبرې لري، بې له دې چې معلومات راټول، ترتیب او په پراګرافونو ووېشي-؛ نېغ په نېغه د مقالې په لیکلو شروع کوي او ذهني بهیر یې دومره منظم او چټک وي چې مقاله په آسانۍ سره لیکلی شي. خو مبتدي او تازه کاره لیکوال کولی شي چې د موضوع په اړه څه چې په ذهن کې یې ګرځي، نوټ کړي؛ موضوع په نورو وړو موضوعاتو ووېشي- او د هرې فرعي موضوع لپاره یې مفکورې یا معلومات ولیکي؛ د ملګرو او دوستانو نظرونه او مفکورې وپوښتي؛ یا د موضوع په اړه تحقیق او مطالعه وکړي.

په دې لاندې بېلګه کې لیکوال غواړي د دروغو د ډولونو په باره کې مقاله ولیکي نو په لومړي پړاو کې هر هغه څه چې د دروغ ویلو په اړه یې په ذهن کې تېرېږي؛ په یوه لست کې داسې لیکي.

د دروغو ډولونه

- د یو چا تحفه دې خوښه نه ده خو وایې چې خوښه مې شوه.
- صنف ته ناوخته راغلی یې خو معلم ته دروغ وایې.
- ټرافیک دې موټر د زیات سرعت په وجه دروي او ته دروغ وایې چې عاجل مریض لرم.
- نقل کوې.
- ملګري دې خپل ویښتان خراب جوړ کړي دي خو ته وایې چې ښه ښکارېږي.
- داسې ژمنه کوې چې پوره کولی یې نه شې.
- یو کار کولی شې خو وایې چې نه یې شم کولی.
- د کار په غوښتنلیک کې دې د ځان په اړه داسې څه ولیکې چې هغسې نه یې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- معلم ته وايې چې کورنۍ دنده مې په کور کې هېره ده؛ حال دا چې ترسره کړې دې نه ده.
- يوه محفل ته د ورتلو ژمنه کوې؛ په داسې حال کې چې ډېر بوخت يې او ورتلی نه شې.

۲. د معلوماتو ترتيبول

- په دې پړاو کې راټول کړي معلومات او مفکورې په منطقي لحاظ ترتيبوې او په ډلو کې يې وېشې. په هره ډله کې به يوه اساسي مفکوره يا عمده ټکی تعيينېږي. په دې وخت کې کولی شي چې ځينې معلومات کم يا زيات کړې.
- بيا د مقالې طرحه جوړوې چې کومه مفکوره په کوم پراګراف کې بايد راشي.
- د خپلې طرحې له مخې د مقالې ليکل پيلوې.

د دروغ ويلو د ډولونو په اړه دې لومړی پړاو وکوت. په دوهم پړاو کې ليکوال هغه څه چې لست کړي يې وو، په کټګوريو وېشي. دې ته ځير شه چې په دوهم پړاو کې ليکوال په دې لست کې څه زيات کړي دي او څه يې ورنه کم کړي دي.

• د نورو د نه خپه کولو په خاطر دروغ ويل	• له مجازاتو څخه د ځان د خلاصولو لپاره دروغونه	• هغه دروغونه چې نورو ته زيان اړوي
د چا تحفه دې خوښه نه ده خو وايې چې خوښه مې ده.	صنف ته د ناوخته ورتلو په خاطر د دروغو پلمه جوړوې.	نقل کول.
ملګري دې خپل ويښتان خراب جوړ کړي دي خو ته وايې چې ښه ښکارېږي.	معلم ته وايې چې کورنۍ دنده دې په کور کې پاتې ده؛ حال دا چې ترسره کړې دې نه ده.	داسې دروغ چې د بل شهرت او اعتبار خرابوي.
داسې ژمنه کوې چې پوره کولی يې نه شې.	د ډېر سرعت په خاطر ټرافيک ته د دروغو پلمه کوې.	ادبي غلا (د چا د ليکنې، هنر يا مفکورې غلا کول)

وينې چې ليکوال د دروغو ډولونه په دريو کټګورېو ووېشل. اوس هره کټګوري په يوه ملاتړي پراګراف کې بيانوي نو درې ملاتړي پراګرافونه به وليکي. دی د پراګرافونو ترتيب داسې جوړوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دروغو ډولونه

۱. مقدمه: خلک د ډېرو عمده دليلونو په خاطر دورغ وايي. کېدای شي د دې لپاره چې څوک خپه نه شي، د زړه خبره پټه کړي؛ يا له مجازاتو څخه د ځان د خلاصولو لپاره رښتيا ونه وايي او يا قصداً دروغ ووايي چې چا ته زيان واړوي.

۲. ملاتړي پراګرافونه

الف. لومړی دا چې خلک د دې لپاره چې د چا احساس زخمي نه کړي، دروغ وايي.

۱. د چا د تحفې په اخيستلو سره

- وايي تحفه مې خوښه شوه خو خوښه يې نه وي.
- تحفه يوازې هغه مهال کاروي چې د تحفې ورکوونکی ورسره وي.

۲. د يوه ملګري د څېرې او ظاهر په اړه

- ويښتان يې خراب جوړ کړي دي خو ورته وايې چې ښه درسره ښکاري.
- په نويو جامو کې ښه نه ښکاري خو ته يې ستايې چې زړه يې خپه نه شي.

۳. داسې ژمنه کوې چې پوره کولی يې نه شې

- زه به درته ټيلفون وکړم.
- محفل ته به مو درشم.

ب. د دروغ ويلو دوهم ډول لا جدي وي ځکه چې د خپل مسووليت له منلو د ډډه کولو لپاره ويل کېږي.

۱. په مکتب کې پلمې

- وايې چې کورنۍ دنده دې په کور کې پاتې ده؛ حال دا چې ترسره کړې دې نه ده.
- وايې کورنۍ دنده مې ځکه پاتې شوه چې انټرنټ مو کار نه کاوه؛ حال دا چې خبره داسې نه ده.

۲. ټرافيک ته پلمې کول

- وايې چې پام مې نه و چې سرعت مې زيات دی.
- وايې خبر نه وم چې د برېک اشاره مې کار نه کوي؛ حال دا چې خبر وې.

ج. د دروغ ويلو درېيم ډول ډېر بد دی ځکه چې خورا بدې نتيجې به ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. داسې دروغ چې نورو ته زيان اړوي.

- د يو چا د اعتبار او شهرت د خرابولو لپاره له ځانه کيسې او خبرې جوړول.
- په يو چا پسې دروغ وايې چې لانجه ورته جوړه شي.

۲. نقل او ادبي غلا

- په امتحان کې د اصولو او قواعدو نه مراعاتول.
- د بل چا ليکنه په خپل نوم تېرول؛ ادبي غلا

۳. نتيجه

ښکاره ده چې خلک په مختلفو دليلونو دروغ وايي. خو څه چې ځرګنده نه ده، دا ده چې کوم ډول دروغ د منلو دی او کوم ډول يې نه دی. د چا د نه خپه کولو په خاطر دروغ په ښه نيت ويل کېږي او د دروغو د نورو ډولونو په پرتله يې منفي نتيجې کمې دي خو بيا هم دروغ دی. ښه به دا وي چې موږ ټول له ځان سره فکر وکړو چې څنګه له دروغ ويلو ډډه وکړو.

نوټ: پورتنۍ بېلګه له دې کتاب څخه راخيستل شوې ده: {Longman Academic Writing Series, fourth edition, Alice Oshima, Ann Hogue and Jane Curtis, Pearson Education, 2014}

لومړی فعاليت: لاندې د بې‌ادبيو د ډولونو لست درکړل شوی دی. لست په ځير ولوله او د بې‌ادبيو ډولونه په کټګوريو ووېشه.

پر چا ملنډې وهل

سپکې خبرې کول

په بنده فضا کې سګرټ څکول

د خبرو په وخت مخاطب ته خوله ورنژدې کول

د وره له ټکولو پرته، د چا دفتر ته ننوتل

د ملګري په رسمي دفتر کې بنډار کول

په صنف کې مزاحمت کول

نوبت نه مراعاتول

په رسمي ځايونو کې په لوړ غږ خبرې کول

د چا په خبرو کې ورلوېدل

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټوخېدو په وخت کې مخ نه اړول
داسې پرنجېدل چې د پوزې اوبه مو پر چا ولوېږي
په عامه ځایونو کې سپکې ټوکې کول
مېرمنو ته بیا بیا کتل
په لارو کوڅو کې د نجونو ځورول
په رسمي غونډو کې خپل منځي خبرې
په رسمي غونډو کې د ټیلفون نه غلی کول
په مجلس کې په خپل موبایل کې بوخت کېدل
د غم په مراسمو کې خندل
بې له اجازې د چا شخصي وسایل اخیستل
بې له اجازې د چا له موبایل نه زنګ وهل
د بل چا د ټیلفون ځوابول
د بل چا فیسبوک یا اي میل ته ورننوتل
د چا د شخصي لیکونو او یادښتونو لوستل
بې له اجازې چا ته ویډیوکال کول
بې له اجازې د چا د ټیلفون نمبر یا نور شخصي معلومات نورو ته ورکول

دوهم فعالیت: د بېادبیو د ډولونو هره کټګوري د یوه پراګراف په قالب کې ترتیب کړه. بیا لکه پورتنۍ بېلګې ورته مقدمه او نتیجه هم ولیکه.

دریېم فعالیت: په لاندې موضوعاتو کې یوه خوښه کړه. د موضوع په اړه هر څه چې ذهن ته درځي، ویې لیکه. بیا یې په کټګوریو ووېشه، د هرې کټګورۍ لپاره یو پراګراف ولیکه او مقاله ترې جوړه کړه.

⇐ د افغانستان د جګړې عاملونه
⇐ بد اخلاقي څه ده؟
⇐ د افغان مېرمنو ستونزې
⇐ د مکتب په کتابونو کې تېروتنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

⇐ د لوبو ګټې

۳. د مقالې د لومړۍ خاکې ليکل

په دې پړاو کې وروسته له هغې چې د موضوع په اړه معلومات دې راټول، لست، ډلبندي او پر پراګرافونو وويشل، د مقالې لومړۍ خاکه ليکې.

۴. د لومړۍ خاکې اېډېټ او بياکتنه

کله چې د مقالې لومړۍ خاکه بشپړه شوه، يوه ملګري يا ټولګيوال ته يې ورکړه چې ويې لولي او خپل نظر درسره شريک کړي. د هغه نظر وګوره چې د مقالې په ښه کولو کې څه مرسته درسره کوي او منطقي وړانديزونه يې په مقاله کې عملي کړه. وروسته سمه شوې مقاله دې د ګرامر، ليکنښو او د جملو د جوړښت په لحاظ اېډېټ کړه.

۵. د مقالې وروستۍ بڼه

تر اېډېټ او بيا کتنې وروسته، مقاله دې له سره وليکه. بيا مقاله په لوړ غږ ولوله. که د مقالې په کوم ځای کې دې ژبه ونښته، يا کومه جمله روانه او آهنګينه نه وه، اصلاح يې کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. ۲. ۴. د مقالې ډولونه

مقالې هم د پراګراف غوندې درې عمده کټګورۍ لري: معلوماتي، روايتي او اقناعي. معلوماتي مقاله د يوه شي په اړه واقعيتونه او فکټونه بيانوي او هدف يې د معلوماتو وړاندې کول وي. دا معلومات کېدای شي د دوو شيانو يا پديدو مقايسه وي (د مقايسې مقاله)؛ يا د يوې پروسې پړاوونه راته تشريح کړي (د بهير/ لړۍ مقاله)؛ يا يوه موضوع شرح او توضيح کړي (توضيحي/ تشريحي مقاله)؛ يا هم د يوه مهارت د کسبولو پړاوونه يا د يوې وسيلې د کارولو طريقه راوښيي (لارښوديزه مقاله). روايتي مقالې تېرې پېښې راته بيانوي لکه خاطره، ګزارش، د تاريخي پېښې بيان او داسې نور. اقناعي مقالې چې ترغيبي، د نظريې مقاله او استدلالي مقاله يې ډولونه دي، خپلې مفکورې ته د لوستونکو د راماتولو لپاره ليکل کېږي او ليکوال داسې دليلونه او شواهد وړاندې کوي چې مخاطب قانع کړي. د پراګراف ليکنې په برخه کې مو د پراګراف د ځينو ډولونو ليکل تمرين کړل، دلته به د مقالې لاندې ډولونه وګورو:

۱. اقناعي مقالې

*د نظريې مقاله

*ترغيبي مقاله

*استدلالي مقاله

۲. روايتي مقالې

*روايتي مقاله (خاطره)

۳. معلوماتي مقالې

*د مقايسې مقاله

*توضيحي/ تشريحي مقاله

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. د نظریې مقاله

په دې مقاله کې لیکوال د یوې موضوع په اړه خپله نظریه بیانوي. لیکوال غواړي مخاطب د ځان هم نظره کړي نو د خپلې نظریې د سموالي په اړه دلیلونه او شواهد وړاندې کوي. په لاندې مقاله کې وګوره چې ډاکټر احسان الله درمل د خپلې نظریې له پاره څه ډول استدلال کوي.

لیکوالي او مسوولیت

د لیکوالۍ ذاتي تخنیکونه کسبي دي او که یو کس ځیرک وي، د لویو لیکوالو له لیکنو یې هم زده کولای شي. املأ، لیکنښې، د جملو اوډون او سمه ژبه لیکل به زده شي خو تر ټولو لوی مسوولیت تر دې وروسته پیلېږي. اوس به وایې څه؟

له لیکواله د خلکو تمه دا وي چې نوې خبره ورته وکړي. هغه خبره چې د جومات په پېتاوي، د زړو ښځمنو په بنډار او د ښاري ټیکسیو له مساپرو یې نشو اورېدلای. دقیق لیکوال هغه دی چې د لیکلو تر موضوعاتو د نه لیکلو موضوعات ښه وپېژني. دا خبره کوم انګرېز لیکوال کړې چې: "د لیکلو تر هنر د نه لیکلو هغه ډېر مهم دی."

د لیکوال فکر و منطق د ټولنې تر عادي وګړو لوړ او ظریف وي. دی په بدرنګیو کې حسن پیدا کولای شي او د حسن له بدرنګیو نقابونه ښویوي. لوی لیکوال عموماً معتدل فکر لري او لکه خامه میوه په خپل ښاخ پورې کلک نه نښلي. لیکوال د ساینسي- لابراتوار غوندې د پدیدو له حقیقت سره کار لري او د خپل عقدو، عقایدو او افکارو پر بنسټ د پدیدو هویتونه په لوی لاس نه مسخه کوي. دی له لیکوالۍ د لوښي استفاده کوي او په دې ښایسته لوښي کې خلکو ته زهر نه، بلکې د ژوند اوبه ورکوي.

لیکوال په بیه او معاش د قلم عفت نه پلوري. دی په یو څو پیسو خپلو روغو سترګو ته د بل چا رنګینې عینکې نه اچوي او حقایق یوازې هغسې تعبیروي چې دي.

لیکوال د څلورلاري کاریګر نه دی چې کولنګ او بېلچه پر مټ له هر چا سره روان شي. کاریګر خپل ګولنګ او بېلچه د ټاکلي مزد په بدل کې پلوري. که بادار وویل چې بام وران کړه؛ دی یې اخبړولای نشي او که یې وویل چې دېوال جوړ کړه؛ دی یې ورانولای نشي. د کاریګر د کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوښي کرایه کېدای شي خو قلم د کرایې ګولنګ نـه دی چې کـه چا درتـه وویـل چـې د پـلاني د شخصیت ماڼۍ په ونړوه، ته سمدستي لاس ورته په ناړو کړې.

لیکوالي د ارزښتونو د ساتلو کلا ده؛ د وطن او خلکو د علیا ګټو د ځلولو او ساتلو هـنر دی او بالاخره خپلو نسلونو ته د سمې او منځنۍ لارې په ګوته کول دي.

ښایي د لیکوال یوه نیمه خبره د ټولنې د مزاج مخالفه وي؛ ښایي لیکـوال پـه ځینـو خـبرو د ستایلو پر ځای ورټل شي خو دی بیا هم هغه خبره کوي چې سمه وي او د خلکو پکې خیر وي.

لیکوال دوکاندار نه دی چې باید پر دوکان یې ګټه ګوټه وي. دوکانداران د ګټـې لپـاره هغـه شیان هم پلوري چې ممکن د روغتیا لپاره مضر وي؛ خو لیکوال یوازې هغـه اجنـاس وړانـدې کـوي چې د لوستونکیو ذوقي او فکري وده ورسره تړلې وي.

لیکوالي صرف سترګې پټول او خوله خلاصول نه دي؛ بلکې د خپلې هرې کلیمې مسوولیت اخیستل دي. هغه لیکوال چې د لیکلو او د کلیماتو د دقیق استعمال له مسوولیته خـبر وي؛ د زړه وینې یې خوراک وي. داسې لیکوال د یوې مهمې موضوع او حتی یـوې دقیقـې کلیمـې د مونـدلو لپاره شپه ورځ پر ځان یوه کوي خو په عادي موضوع او نامناسبه کلیمه قناعت نه کوي.

د ښې لیکوالۍ لپاره لیکوال ښې ذهني تغذیې ته اړتیـا لـري. ذهنـي تغذیـه د لویـو لیکوالـو شهکارونه او د لویو مفکرینو اثار دي چې اول ډول اثار لیکوال ته د څنګه ویلـو او دوهـم ډول یـې د څه ویلو تخنیکونه ور زده کوي.

افغانستان ته چې سوشیل میډیا راغله، ګڼو لوسـتو او نالوسـتو د لیکـوالۍ عـادي تخنیکونـه زده کړل خو د لیکوالۍ ډېره مهمه برخه چې فلسفي تفکر او تعمق دي، هېر شول. زلمکیو لیکوالـو د یو څو عقده‌یي او تش مغزو ښـکنځلمارو لاره ونیـوه او پـه دې توګـه لیکـل زیـات شـول خـو د کـار خبرې بیخي د مرغۍ پۍ شوې. بله لویه غمیزه دا چـې لیکـوالي د نـوي فکـر او خـبرې پـر ځـای د خپلو سیاسي او ټولنیزو ګروپونو او عقدو د ازادېدو وسېله شوه. فلهذا، د دلیل او منطق ځای پوچـو ښکنځلو او چټیاتو ونیو. اوس چې څوک نوی کس زموږ سوشیل میډیا ته راشي نو د سـپکو سـپورو، بې منطقیو، خرافاتو، تورونو، پیغورونو او ښکنځلو شور دومـره لـوړ وي چـې د کـار خـبره دې کـه تـر

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوره شوه، بختور به يې. لوستونکی نه پوهېږي چې دی د ليکوالو نظريات لولي که د جومات په پيتاوي، د ښځمنو په جنګ او يا د ټيکسي په منځ کې ناست دی.

لوی ليکوال د لوستونکيو له سترګو د جهل، عقدو او خرافاتو پردې لرې کوي خو زموږ ليکوال روغو سترګو ته خاورې شېندي. د ليکوال کار د خلکو سترګور کول دي خو موږ خلک ړندوو. هره پديده چې د خپل فطرت مخالف کار وکړي، پاراډوکس رامنځته کېږي. زموږ ليکوالي د پاراډوکس تر ټولو جالبه بېلګه ده. د غالب خبره ده چې:

غلطيهای مضامين مت پوچهـ !

لوګ نالے کو رسا باندهتے ہيں

لومړی فعاليت: قلم او کاغذ راواخله. لاندې چوکاټ کاپي کړه او بيا د دې پوښتنو ځوابونه وليکه:

د ليکوال نظر/ ادعا	د ليکوال دليلونه	زما نظر
١. ليکوال دوکاندار نه دی	دوکاندار مضر شيان هم خرڅوي خو ليکوال يوازې د لوستونکو فکري او ذوقي ودې لپاره ليکل کوي.	دا دليل منطقي دی. ليکوال بايد د ټولنې خير وغواړي. موږ وينو چې ځينې ليکوال داسې کتابونه خپروي چې لوستونکو ته غلطه لاره ښيي.
٢.		
٣.		

پوښتنې:

١. په دې مقاله کې ليکوال د ليکوالۍ په باب کوم نظر وړاندې کوي؟

٢. د خپل نظر د توجيه لپاره کوم دليلونه وايي؟

٣. د ليکوال دليلونه منطقي او ربښتياني دي؟

۴. ليکوال په دې بريالی شو چې تا له ځان سره همفکره کړي؟

دوهم فعاليت: پورته مقاله له سره ولوله او عمده ټکي يې نوټ کړه.

دريم فعاليت: د مقالې خلاصه داسې وليکه چې يوازې عمده ټکي يې په کې راشي، نه تفصيل او جزيات يې؛ د ليکوال جملې به نه کاپي کوې؛ بلکې د هغه د خبرو مفهوم په خپلو کلمو بيانوې؛ او خپل نظر به په کې نه ليکې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. ترغیبي مقاله

د ترغیبي مقالې لیکوال غواړي چې مخاطب یوه کار یا د یوې نظریې منلو ته وهڅوي. د دې کار له پاره باید د خپل تیسز لپاره کافي دلیلونه، شواهد او مثالونه راوړي. لکه څنګه چې د ښاغلي ډاکټر احسان الله درمل په مقاله کې مو ولوستل؛ ښه لیکوال خپلو لوستونکو ته د خیر ښېګڼې خبرې کوي او هغوی داسې کارونو او فکرونو ته هڅوي چې د انسان او ټولنې په ګټه وي خو ځینې شر پسنده لیکوال هم شته چې د لیکوالۍ له مهارتونو په استفادې سره د مخاطبانو، په تېره بیا د ځوانانو، له احساساتو ناوړه ګټه اخلي او هغوی ورانکاریو ته هڅوي. نو ترغیبي مقالې کېدای شي لوستونکو ته مثبت پیغام ورکړي او کېدای شي منفي فکر ورته ورکړي. لاندې د ترغیبي مقالې بېلګه لوستلی شې.

هغه څه چې په وېشلو نه کمېږي

علم، فن او هنر په وېشلو او له نورو سره په شریکولو نه کمېږي. دا لکه د کوهي اوبه دي چې که ویې نه باسې، خوسا به شي خو که یې وباسې تازه او رڼې به پاتې شي. پخوا خلک په دې باور نه وو. پخوا به عالمان او هنرمندان غوښتل چې پر خپل علم او هنر انحصار ولري او ډېر کم کسان د دوی غوندې تکړه وي؛ ګنې د دوی قدر به کم شي.

د لرغوني یونان مشهور طبیب هایپوکرات یوه لوړه جوړه کړې وه چې تر ننه پورې هم د طب محصلان د همدې لوړې نوې بڼه د فراغت په ورځ په لوړ آواز لولي او قسم کوي. د دې لوړې په اصلي نسخه کې راغلي دي: «زه به د خپل استاد کورنۍ خپل وروڼه وګڼم او که وغواړي چې دا هنر زده کړي، زه به یې بې له فیس یا قرارداده ورزده کړم. زه به د طب ټول درسونه یوازې خپلو زامنو او د خپل استاد زامنو او یوازې هغو متعهدو شاګردانو ته ورزده کړم چې د طبیبانو لوړه ادا کوي خو بل چا ته به یې نه ورزده کوم.»

زموږ په هېواد کې به پخوا اکثرو جراحانو خپله پوهه او هنر په آسانۍ سره چا ته نه ورزده کول. که به چا غوښتل چې جراحي زده کړي؛ نو مجبور به و چې د استاد راز راز نخرې او نازونه پر ځان ومني، منونکی پاتې شي او ان استاد ته چاپلوسي وکړي.

د پهلوانانو په اړه ویل کېږي چې پهلوان هر څه خپل شاګرد ته ښيي خو وروستی چل ځان ته ساتي. هر پهلوان داسې یو چل لري چې هېچا ته یې نه ورزده کوي. دا د دې لپاره چې که

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاګرد يې د دوی په وینا نا اهله وخېږي او د خپل استاد مخې ته ودرېږي نو استاد به يې په هماغه چل مات کړي.

پخوا به که چا د خیاط، نجار یا د کوم بل کسبګر شاګردي کوله؛ نو کلونه به يې په ورړو او بې ارزښته کارونو تېرول. استاد نه غوښتل چې خپل کمال په آسانۍ سره چا ته ورزده کړي. دلیل به يې دا و چې که کسبګر زیات شي، د دوی پیدا به کمه شي. دغه کار د ټولنې د وروسته پاتې کېدو سبب ګرځېده. له بلې خوا به کسبګرو خپل شاګردان د بګۍ د آس په شان رزول چې یوازې خپله مخه لیدای شي او اړخونو ته نه شي کتلی.دوی به یوازې هغه څه کول چې له استاده به يې زده کړي وو. په همدې وجه به پخوا په ټولو کسبونو کې نوښت خورا لږ و. تر هغې پورې چې زموږ خلك پاکستان ته نه وو مهاجر شوي، نژدې دوه لسیزې د خت پرتوګ هماغه یو ډول ګنډل دود وو؛ خو مهاجرت خیاطانو ته نوي موډونه او نوي ډولونه ورزده کړل. زموږ نجاري، معماري او نور کسبونه هم همداسې وو.

وایي چې د یوه سپین ږیري متقاعد ډاکټر زوی موټر وواهه. کله چې دی روغتون ته ورسېد، خبر شو چې دوه شاګردان يې د ده د زوی عملیات کوي. ده اجازه واخیسته او پخپله هم عملیاتخانې ته ورغی. عملیات ډېر وخت ونیو. ده ولیدل چې ډاکټران هڅه کوي د ده د زوی یو عصبي رګ وګنډي خو دا کار يې نه شو کولی. بوډا ډاکټر ته ورپه زړه شو چې ده دغه چل له خپلو شاګردانو پټ ساتلی و. ده بل چا ته دا کار نه و ورزده کړی او اوس يې پخپله هم نه شو کولی.

خو ټول داسې نه دي. په طب کې زموږ د دورې اول نمره همایون سعیدي و. همایون ته خدای له زیات استعداد سره خورا ښه اخلاق هم ورکړي دي. لا د طب په درېیم صنف کې وو چې ده د طبي انګلیسي کورس راته شروع کړ. موږ شل پینځه ویشت ټولګیوال به هر سهار وختې دغه کورس ته ورتلو. همایون په شپږو میاشتو کې داسې مطلوبه انګلیسي- رازده کړه چې موږ له هر ډول انګلیسي طبي کتابه استفاده کولی شوه. په ستاژ دوره کې يې د زړه د ګراف کورس راته جوړ کړ. په تېرو لسو کلونو کې يې هر کال د ګراف د کورسونو دوه درې دورې فارغې کړي، چې په هره دوره کې يې شل دېرش تنه محصلان او ډاکتران ګډون کړی دی. البته ډاکترانو ته ضروري ده چې د زړه په ګراف وپوهېږي خصوصاً هغو ته چې په داخله څانګه کې کار کوي. د ده به چې هر

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه زده وو، نورو ته به یې هم ورزده کول. ده په دې کار باندې هېڅ شی له لاسه نه دی ورکړی، بلکې د نورو احترام او مینه یې هم خپله کړې ده.

د نیکولي په نامه یوه ښځه یو انټرنټي سایټ لري چې بې بي سلیپ سایټ (Baby sleep site) یا د ماشوم د خوب سایټ نومېږي. دا نه ډاکتره ده، نه نرسه، نه د ماشوم متخصصه؛ دا یوازې د یوې مور په توګه خپلې تجربې له نورو سره شریکوي. د دې اولادونه به په سختۍ سره ویده کېدل. نو د ماشوم د ویدولو په اړه یې پوښتنې ګروپرنې او پلټنې وکړې؛ کتابونه یې ولوستل او تجربې یې وکړې؛ بالاخره یې داسې لارې چارې وموندلې چې ماشوم په آسانۍ سره ویده کړي. اوس د دې لپاره چې نورې میندې هم د دې په شان دومره ډېرې ستونزې ونه ګالي، خپله تیاره تجربه یې د نورو مخې ته ایښې ده. ممکن د غربي ملکونو د پرمختګ یو اساسي او مهم راز همدا وي چې دوی خپل معلومات او خپلې تجربې له نورو نه پټوي.

هغه کسان چې نورو ته خپل کمال له دې وېرې نه ښيي چې کسبګر به زيات شي او د دوی کمال به کم ارزښته شي، تېروتنه کوي. که سړی واقعاً هنرمن او باکماله وي، هغه به ورځ تر بلې مخ ته ځي او نوي شیان به خلقوي. هر انسان د تخلیق استعداد لري. که شاګرد تر استاد مخته هم شي او نوي شیان خلق کړي؛ نو ګټه به یې استاد ته هم ورسېږي ځکه چې د دوی په کسب او هنر کې به رنګارنګي او تنوع پیدا شي او استادان به هم نوي شیان زده کړي. په نتیجه کې به یې په ټولنه کې معلومات، پوهه، هنر او کمال زيات شي.

نو د پوهې او هنر په وېشلو او خپرولو کې بخیلي نه ده په کار. څوک چې خپله پوهه، تجربه او هنر له نورو سره شریکوي، تاوان نه کوي بلکې ګټه کوي. پوهه او هنر لکه مینه ده؛ څومره چې نورو ته مینه ورکوې، بېرته هماغومره مینه ترلاسه کوې.

لومړی فعالیت: مقاله یو ځل بیا ولوله او دغه پوښتنې ځواب کړه.

۱. په دې مقاله کې لوستونکي څه شي ته هڅول کېږي؟

۲. د لیکوال نیت د خیر دی که د شر؟

۳. راغلي دلیلونه د مخاطب د قانع کولو له پاره کافي دي؟

۴. د مقالې د لا اغېزناکه کېدو لپاره نور کوم ټکي باید په کې راشي؟

دوهم فعالیت: که د مقالې له تیسز سره موافق یې، نو د تأیید لپاره یې درې نور ملاتړي پراګرافونه ولیکه. په هر پراګراف کې به جلا دلیل، شواهد، یا احصائیوي معلومات لیکې. که

(c) ketabton.com: The Digital Library

فکر کوې چې د مقالې خبره سمه نه ده او ته يې مخالف يې نو په مخالفت کې يې يوه بله مقاله وليکه او خپل دليلونه، شواهد او معلومات په جلا جلا پراګرافونو کې ترتيب کړه.

درېیم فعالیت: په لاندې ادعاګانو کې يوه خوښه کړه او د اثبات لپاره يې دليلونه، شواهد، او نقل قولونه پيدا کړه. بيا د هر دليل او نقل قول لپاره يو پراګراف وليکه. وروسته د مقدمې يا موضوعي پراګراف او همدارنګه د پای يا رانغاړونکی پراګراف هم ورته وليکه.

- له بېوزلو سره مرسته، له ځان سره مرسته ده.
- نارينه د کور په کارونو کې بايد مرسته وکړي.
- له مېرمنو سره خشونت غير اسلامي او غير اخلاقي چاره ده.
- هره خبره د کولو نه وي.
- ښه ملګری د ملګري ښه غواړي.

۳. استدلالي مقاله

په استدلالي مقاله کې داسې موضوع څېړل کېږي چې په اړه يې مختلف او متضاد نظرونه وي. ليکوال موافق او مخالف نظرونه دواړه راسپړي، توضيح کوي يې او هغه خوا چې د ده په نظر سمه ده، د استدلال او شواهدو په وړاندې کولو سره تأييدوي. ليکوال بايد منطقي دليلونه او عيني او مستند شواهد وړاندې کړي چې لوستونکي قانع کاندي. د دې کار لپاره ليکوال بايد کافي مطالعه او څېړنه وکړي؛ همدارنګه د موضوع له مسلکي او متخصصو کسانو سره مرکې وکړي؛ شواهد، احصايې او نورې څېړنې راټول کړي چې د استدلال لپاره استفاده ځنې وکړي. په دې مقاله کې ليکوال بايد د مخالف نظر قوي ټکي يو په يو ياد کړي او وروسته يې د ردولو لپاره خپل دليلونه، شواهد او موندنې بيان کړي او مخاطب ته ثابته کړي چې هغه نظر سم دی. په لاندې بېلګه کې ډاکټر مبارک علي د زرين وختونو نظريه څېړلې ده او خپل نظر يې وړاندې کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زرین وختونه

تصور کېږي چې بشر په خپل تېر ژوند کې د داسې امپراطوریو طلایي دورې هم لرلې دي چې ظلم، تبعیض او استثمار پکې نه وو. له افسانو سره سم، د دغو زرینو وختونو په زړه غوښتونکو شېبو کې نه د خلکو په منځ کې جګړې وې، نه کشمکشونه. ټول په سوله او په اتفاق کې سره اوسېدل. خواړه پریمانه وو، لوږه نه وه، بېوزلي چا نه پېژندله. نه شخصي جایدادونه وو، نه حرص او نه په کمزوریو باندې د حکومت کولو شوق. طبیعت په انسان باندې مهربان و، انسان یې په سخې غېږه کې اسوده ژوند کاوه. طبیعت او انسان د یو بل مله وو.

خو، شواهد دغه افسانې او تصورات نه تاییدوي. تاریخ راته وایي چې بشر له پیله لا په اختلافونو او میرخیو کې ایسار و او زورورو یې د کمزوریو زبېښلو ته مټې رانغښتې وې. لوږه وه، کاختی وې او جګړې وې. خلکو د نس د مړولو لپاره حیوانات ښکارول، مېوې یې خوړې او نباتات یې ټولول. د سولې په وخت کې به زورورو په اکثرو امکاناتو خېټه اچولې وه او کمزوري به مجبور وو چې هغه ورپاتې لږ څه په خپلو کې سره ووېشي. د نامتو مفکر هابس په قول، ژوند خورا بې خونده او وحشي و.

د زرینو زمانو اسطورې شاید د دې لپاره جوړې شوې وي چې له اوسنو مشکلاتو د خلاصون او د هاغه زرین دوران د احیا لپاره په خلکو کې سېکه او جذبه پیدا کړي.

د زرین زمان د شتون مفکورې مورخانو ته دومره خوند ورکړی دی چې په تاریخ کې یې د هغې د ځایولو کوښښونه کړي دي. مثلاً د مسلمانانو تاریخ د عباسي خلافت د اوج زمانې ته د زرین دوران په سترګه ګوري او فخرورباندې کوي. په دې دوران کې عربو لور په لور فتحې وکړې، ډېرې سیمې یې ونیولې او د مغلوبو ملتونو د امکاناتو په مټ یې داسې امپراطوري جوړه کړه چې د هغه وخت تر بلې هرې واکمنې پیاوړې او شانداره وه. نوی پایتخت، بغداد، د تجارت او کلچر په مرکز بدل شو؛ یوناني حکمت په عربي ترجمه شو او د یو زر او یو شپې شهکار وپنځېده. د دغه زرین دوران داسې په زړه وړونکی انځور جوړ شو چې را وروسته نسلونو د عربو د ویاړ د زمانې د بیا راتلو ارزوګانې وکړې او تر ننه پورې د یو اعلی مثال او د افتخار د وخت په سترګه ورته کتل کېږي.

په اندلس یا اوسنۍ اسپانیا باندې د مسلمانانو حکومت هم زرین دوران بلل شوی دی. ځکه په دې دوران کې له مسلمانانو، عیسویانو او یهودو جوړه څو کلتوري ټولنه په سوله کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسېده او د مختلفو عقيدو کسانو د يو بل د زغملو چل زده کړی و. دوی يـو داسـې فرهنـګ ايجـاد کړ چې اروپايانو وربانديې هغه د چا خبره زړه بايلود او په اندلس کـې د لويـو پوهـانو پـه قلـم ليکـل شوي کتابونه يې په خپلو پوهنتونونو کې د لوستلو او زده کولو لپاره غوره کړل.

نورو ملتونو هم د خپلو وطنونو په تاريخ کې زرينـې زمـانې پـه نخښـه کـړې او ځـلـولې دي. د هندوانو په عقيده د راما [هندو بګوان او افسانوي پاچـا، ژبـاړن] زمانـه زرينـه وه، حـال دا چـې نـور باوري دي چې د ګوپتا د واکمنۍ په دوران کې د هندوايزم قوانين بشپړ شول او دغه دين وغوړېـد. په هند کې د آشوکا امپراطوري ته هم د مثالي دوران په سترګه کتل کېـږي، ځکـه آشـوکا قـدرت او عظمـت تـه د رسـېدو لپـاره جګـړه نامناسـبه وسـيله وبللـه، جنـګ يـې وغانـده او د تشـدد نـه کولـو ايديولوژي يې غوره کړه. د هند د مغولو په دوران کې د اکبر زمانه طلايي برخه معرفي شوې ده. پـه دې وخت کې د مغولو قدرت پوره ټينګ او سلطنت خورا شتمن شو. مـونږ د اکـبر د دوران د قـدرت او ثروت انعکاس د هغه د دربار په شان و شوکت او عظمت کې وينو.

دا دستور دی چې مخ په زوال ټولنه به په ماضي کې پناه اخـلي او پـه تېـر ويـاړ بـه ځـان تـه تسل ورکوي. سياستوال د زرين دوران تصورات د ځان په ګټه اسـتعمالوي او خلکـو تـه وايـي چـې که يې دی قدرت ته ورساوه نو د سولې او عدالت هاغه له ګوتو وتلـی دوران بـه بيـا راژونـدی کـړي. دغسې سياستوال په وروسته پاتې ټولنو کې ښه چلېږي.

پرمختللې ټولنه هېڅ وخت په ماضي پورې زړه نه تړي او په تېر زرين دوران پسې نه ګرځـي. دوی په نن کې اوسي، د نن د بهترۍ هڅـه کـوي او د لا روښـانه او نېکمرغـې سـبا فکـر ورسره وي. راديکال مفکران او انقلابيان هم د زرينې زمانې نظريه نه مني. دوی ماضي ته د ترقـي پـه لاره کـې د خنډ په سترګه ګوري او په دې عقيده دي چې د لا روښانې سبا لپاره پکـار ده چـې نـه يـوازې پـه پرون چليپا راوباسو بلکې د نن ارزښتونه او دودونه هم بدل کـړو. د دوی پـه نظـر طلايـي دوران پـه پرون کې نه، په سـبا کـې پـټ دی او د رسـېدا لاره يـې دا ده چـې لـه ظلـم او اسـتثمار سره مبـارزه وشي. د مارکسيستو په اند، طلايي دوران ته هغه وخت رسـېدای شـو چـې پـه ټولنـه کـې مسـاوات قايم شي. ديندراه خلک په دې دنيا کې د زرينې زمانې تمه نه لري. د دوی په نظـر، زريـن وختونـه د هغې دنيا دي او هلته به ښې شېبې د ګناهګارو نه بلکې د متقيانو په نصيب وي.

[د تاريخ سبقونه، ډاکټر مبارک علي، ژباړن اسدالله غضنفر، مازيګر کتاب پلورنځی، ۱۳۹۲]

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فعالیت: د زرین وختونو مقاله بیا ولوله او د دغو پوښتنو ځوابونه ولیکه.

۱. لیکوال د ادعا شویو زرینو وختونو کومې نمونې یادې کړې دي؟

۲. د لیکوال په باور د زرینو وختونو د موجودیت تصور ولې پیدا شوی دی؟

۳. د لیکوال په فکر، د زرین وختونو د شتون په اړه د خلکو له باور څخه څوک ګټه اخلي؟

۴. لیکوال د زرینو وختونو نظریه په کومو دلیل رد کړې ده؟

۵. د لیکوال استدلال به مخاطب قانع کړي؟

٦. د مقالې لیکوال به دا مقاله په کوم نیت لیکلې وي؟

۷. ستا په نظر، د زرینو وختونو پر موجودیت باور ټولنې ته ګټه لري که زیان؟ خپل دلیلونه ولیکه.

دوهم فعالیت: په درېو پراګرافونو کې د مقالې خلاصه ولیکه. البته د لیکوال جملې به نه نقلوې، بلکې د وینا مفهوم به یې له خپل ذهنه او په خپل طرز لیکې.

درېیم فعالیت: ستا په نظر، په تاریخ کې زرین وختونه وو که نه وو؟ د خپل نظر د اثبات لپاره شواهد او دلیلونه راټول کړه او په یوه مقاله کې یې ولیکه. شواهد دې باید مستند او دقیق او دلیلونه دې منطقي وي. دا مهمه ده چې شواهد دې له معتبرو سرچینو څخه راواخلې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴. روایتي مقاله

د روایتـي پراګـراف غونـدې پـه دې مقالـه کـې هـم لیکـوال خپلـه کیسـه بیـانوي. د کیسـې موضوع باید په زړه پورې وي او مخاطب ته یو نوی فکر ورکړي یا دا چې د ژوند یوه تجربـه وروښـيي او بصیرت يې زیات کړي. داسې هم کېدای شي چې لیکوال یـوه ډېـره عـاطفي موضـوع د روایتـي مقالې لپاره انتخاب کړي او وغواړي چې د لوستونکو عواطف وپاروي. د نورو مقالو په شان، روایتـي مقاله هم درې برخې لري. په مقدمه کې به يې د لوستونکي د جذبولو لپـاره یـوه خـبره کېـږي او د مقالې عمومي موضوع په کې بیانېږي. ملاتړي پراګرافونه يې معمـولاً لـه درېـو تـر پنځـو پراګرافونـو پورې وي چې هر یو يې د عمومي موضوع په ګټه یوه خبره کوي. رانغاړونکی پراګراف يـې د مقـالې عمده ټکي خلاصه کوي او د لیکوال وروستۍ خبره رانغاړي. دلته به يې بېلګه وګورې.

پښتونولي

کله کله د ناهیلۍ په اوج کې داسې څه راپېښ شي چې بېرته مو هیلې راتـازه کـړي. لـه مـا سره همداسې وشول. په هغو کلونو کې چې جګړو د انسـانانو اخـلاق او ټـول ارزښـتونه پـر بـل مـخ اړولي وو، ما د پښتونولۍ ځرکونه ولیدل.

د تنظیمي جګړو اوږدې ورځې وې. خوسـت تـه روان وو. جنګـي ډلـو د کابـل - خوسـت لاره بنده کړې وه. موږ مجبور وو چې د پېښور په لاره مېرانشاه ته او له هغه ځایه خوست ته ولاړ شـو. تـر تورخمه پورې په هر ځای کې پاټکونه وو. ټوپکوالو بـه د ډرېورانـو او سـپرلیو پیسـې لـوټلې. هماغـه مجاهدانو چې د خدای او قرآن په پار يې جهاد کړی و، د موټروانانو «د خدای په پـار» نـارې يـې نـه اورېدلې. دوی یوازې پیسې پېژندلې؛ نور هر څه ځنې هېر وو .

مازدیګر مهال پېښور ته ورسېدو. شپه مو په بورډ کـې د تـرور کـره تېـره کـړه. سـهار وختـي د مېرانشاه اډې خوا ته په ټېکسي کې روان شو. له مـا سره مـې مـور، خـورکۍ او دوه وروڼـه راسره وو. ګورا قبرستان ته چې ورسېدو، دوو پولیسانو موټر ودراوه. یو يې دنګ ډنګـر، بـل يـې لنـډی خېټـور. لنډي پولیس پوښتنه وکړه: چېرته ځئ؟

ومې ویل: مېرانشاه ته.

- مهاجر يې؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- هو.
- شناختي پاس لرې؟
- نه.

په ښي لاس کې نیولې ډنډه یې ورو ورو د چپ لاس پر ورغوي ووهله. ویې ویل: ښه نو چې مهاجر هم یې او شناختي پاس هم نه لرې اوس ته ووایه چې څه درسره وکم.

ما ورته وویل: وینې چې زنانه راسره دي. که پښتون یې نو پښتونولي راسره وکه.

پولیس ډېرپور ته وویل: څه مړه! پښتونولي چې رانه غواړې نو شابه ورځه.

ما چې د پاکستاني پولیسو د شوکو کیسې اورېدلې وې، گومان مې نه کاوه چې د پښتونولۍ پروا دې ولري. همدغه پولیس به ډېر افغانان شوکولي وي؛ له ډېرو به یې پیسې اخیستې وي؛ خو زما په دې خوښ شو چې یوازې د پښتونولۍ په پار یې خوشې کړم.

د مېرانشاه په فلاینگ کوچ موټر کې سپاره شوو. په هر سیټ کې به څلور کسان کېناستل. ما هم یو سیټ ونیو. موږ پینځه کسان وو. کلینر رټ شو چې د پینځو کسانو کرایه به پرې کوئ. په اډه کې سپرلۍ کمې وې نو کلینر غوښتل چې په دې ډول کرایه پوره کړي. موږ سره هماغومره پیسې وې چې د څلورو کرایه ورکړو. هسې هم وړکی ورور مې د اوو اتو کالو و. کلینر ته مې وویل چې هغه به په غېږ کې کېنوم؛ خو هغه همدا یوه خبره ټینگه کړې وه چې نه کېږي. له شرمه مې دا هم ورته نه شو ویلی چې نورې پیسې راسره نشته. لانجه مو سره اوږده شوه. تر گرېوانه یې ونیوم. اخر چې پوه شوم چې کلینر له پیسو نه تېرېږي نو ورته مې وویل: سمه ده پیسې به درکړم خو په مېرانشاه کې به دته خپلو ته راسره ځې. پیسې به هلته درکړم.

کلینر وویل: ولې هلته؟

ما ورته وویل چې پیسې راسره نشته. هلته مې د تره کور دی. له هغه به یې واخلم.

د کلینر د تندي گونځې ړنگې شوې. ویې ویل: مړه! خو داسې ووایه چې پیسې نه لرم. بې غمه کېنئ نورې پیسې نه درنه غواړم.

نو پښتونولي کومه لویه توره نه غواړي. په ډېرو آسانو کارونو هم خپله پښتونولي ښییلې شو. زه هم د کلینر او هم د هغه پولیس احسان او پښتونولي منم. پښتونولي کله کله د ناهیلۍ په توره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترورمۍ کې د هيلې ډېوه بلوي او کله هم د وحشت په وچه صحرا کې د عواطفو د خوږو اوبو چينه خوټوي.

لومړی فعاليت: مقاله يو ځل بيا ولوله او دې پوښتنو ته ځواب ورکړه.

۱. د مقالې تيسز څه دی؟

۲. د تيسز په ګټه کوم عمده ټکي راغلي دي؟

۳. پراګرافونه په کوم اساس ترتيب شوي دي؟

دوهم فعاليت: د مقالې خلاصه په يو پراګراف کې داسې وليکه چې د ليکوال جملې په کې رانه شي او يوازې د مقالې مفهوم په نويو ټکو کې بيان شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. د مقايسې مقاله

په دې ډول مقاله کې دوو پديدې سره پرتلـه او مشـابهتونه او توپيرونـه يـې ښـودل کېـږي. هغه شيان چې د مقايسې لپاره غوره کېږي چې وربانديې مقاله وليکل شي؛ بايد پـه اصـل کـې سره يو وي او ځينې اساسي شـباهتونه ولـري؛ نـه دا چـې يـو مـخ متفـاوت شـيان وي؛ مـثلاً: کـه څـوک وغواړي کاغذ او ډبره سره پرتله کړي نو د دې دوو شيانو تر منځ مشـترک څـه دي؟ دوه براعظمونـه، دوه هېوادونه، دوه سيندونه، سيند او سمندر، غر او غونډۍ، دوه يا څو اقليمونـه، دوه تيٍوالـه ژوي، دوه هندسي شکلونه ... د مقايسه کولو لپاره مناسب دي. دلته به د افغان او غـربي ليکوالـو د لنډو کيسو مقايسه لولې.

زموږ او د نورو لنډې کيسې

سره له دې چې لنډې کيسې د جوړښت او تخنيک په لحاظ سره ورته دي خو زموږ د ليکوالو او د نورو ملکونو، د لنډو کيسو تر منځ ځينې توپيرونه شته. دغه توپيرونه د ليکوال په مقصد، سبک، تخيل، او همدرانګه په لوستونکو پورې اړه لري. په دې مقاله کې به دا توپيرونه وڅېړو.

زموږ او د غربي ليکوالو د لنډو کيسو يو لوی توپير دا دی چې د دوی کيسې ډېرې اوږدې دي او معمولاً د کتاب لس – پنځه‌لس او لا زيات مخونه نيسي خو زموږ اکثره لنډې کيسې تر څلورو يا پنځو مخونو نه اوړي. زموږ په کيسو کې پېښې لکه غشي نېغ د موخې (د کيسې پای) خوا ته په منډه وي؛ خو د دوی په کيسو کې تخيل لکه مست وحشي مارغه الوځي. روان د خپل منزل خوا ته وي؛ خو په لاره کې هرې خوا ته سر ورښکاره کوي؛ په هر څه باندې تېتېږي او د هرې منظرې له ليدلو خوند اخلي. زموږ کيسې لکه هغه مسافر دي چې غواړي تر ماښام د مخه خپل منزل ته ورسېږي؛ خو د دوی لکه هغه ډله چې په مېلې وتلې وي او د ژر رسېدلو غم ورسره نه وي.

زموږ اکثره ليکوال د کيسې پيغام ته زيات اهميت ورکوي. کله چې غواړي چا ته خاصه خبره يا نصيحت وکړي، معمولاً ژر اصل مطلب ته راځي او حاشيه روي نه کوي؛ خو که خواله ورسره وکړي نو ممکن ډېرې غيرضروري خبرې هم وکړي. د نورو ملکونو کيسې تر ډېره بريده د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواله کولو رنګ لري. د دوی په کیسو کې ډېرې داسې پېښې او خبرې لولې چې کېدای شي اضافي درته واېسېږي.

بله مسأله د سبک ده. غربیان تشریحي سبک خوښوي. دوی غواړي په کیسه کې ډېرې منظرې په تفصیل سره بیان کړي. لکه زموږ استاد سعدالدین شپون او نصیر احمد احمدي چې د پېښو تفصیلي او تصویري بیان ته تمایل لري. خو زموږ ډېر لیکوال د منظرو او پېښو د جزئیاتو بیان ته چندانې زړه نه ښه کوي. ښايي وجه یې نه دقت وي. د جزئیاتو موندل او بیانول دقت غواړي.

موږ چې په محفلونو او غونډو کې خپله کیسه لولو، موخه مو دا وي چې اورېدونکي زموږ ټوله کیسه واوري او پوه شي چې د کیسې په پای کې څه پېښ شول؛ خو غربي لیکوال بیا یوازې د کیسې یوه برخه لولي او داسې ښکاري چې دوی غواړي د خپل نثر او تخیل کمال وښيي، نه د کیسې پای او پیغام. له دې ښکاري چې موږ تر اوسه پورې هم «څه ویلو» ته ډېر اهمیت ورکوو او دوی «څنګه ویلو» ته.

د کیسو د لنډوالي او اوږدوالي په موضوع کې کېدای شي د تخیل قوت هم برخه ولري. د تخیل غځول او د اوږدو کیسو لیکل، مهارت غواړي. هندي سریالونه له غربي هغو سره پرتله کړئ. په ټولو هندي سریالونو کې مې یوازې یو سریال «کورنی تجارت» خوښ شوی دی. نور هندي سریالونه چې څومره غځېږي، هماغومره له منطقه لرې کېږي. که د فلم او داستان د پېښو لپاره منطقي زمینه برابره نه کړې، د لیدونکي او لوستونکي په زړه کې تېرېږي چې ته وربانديې ملنډې وهې، تا د لېوني یا د احمق ګومان وربانديې کړی دی. دغه د «کورني تجارت» سریال د ټولو هندي سریالونو بر خلاف پر منطق برابر و او ممکن وجه به یې دا وه چې قسطونه یې ډېر کم وو. البته که د تخیل غځول او پېښو ته منطق برابرول کمال دی؛ په عین حال کې په لنډ وخت کې خپل مطلب بیانول هم هنر غواړي. دغه مسأله مې د امریکا د یوې خورا لوېې لیکوالې چې د لنډو کیسو کتابونو یې جایزې ګټلې دي او ایزنبرګ نومېږي، مطرح کړه. هغې وویل: «کاشکې زه خورا لنډې کیسې ولیکلای شم.»

په دې مسأله کې لوستونکي هم رول لري. موږ ډوډۍ د نس د ډکولو لپاره خورو او معمولاً ژر ژر ګوله تېروو چې ځان موړ کړو؛ خو غربیان ډوډۍ په کراره خوري او د هرې ګولې له ژوولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوند اخلي. د غرب لوستونکي هم غواړي چې د کیسې له هرې جملې خوند واخلي؛ نو دې ته یې بېړه نه وي چې ژر د کیسې پای ته ورسېږي. زموږ اکثره لوستونکي اول د کیسې مخونه ګوري چې ډېر دي که لږ ځکه چې د اوږدو متنونو د لوستلو حوصله نه لري.

البته په امریکا کې د لنډو کیسو خورا لنډې بڼې هم شته چې فلش فکشن (flash fiction) یې بولي او په دې وروستیو کې رواج شوې دي. دا ډول کیسې باید د کتاب په دوو مخونو کې ځای شي یعنې له ٦٥٠ تر ٩٠٠ کلمې باید ولري. ناشران وایي دا کیسې په دې ښې دي چې لوستونکی مجبور نه وي چې د یوې کیسې د لوستلو لپاره د کتاب پاڼه واړوي. کیسه د کتاب په دوو مخامخ صفحو کې چاپېږي او د ډیزاین په لحاظ ښکلې برېښي.

د پښتنو او د نورو ملکونو د لیکوالو په کیسو کې بل توپیر دا دی چې زموږ اکثره کیسې په پای کې لوستونکی یوې نتیجې ته رسوي؛ خو د نورو کیسې د پای په لحاظ نور ډولونه هم لري. طالب الرفاعي کویتي لیکوال دی. دی وایي: «زما اکثره کیسې په داسې ځای کې ختمېږي چې لوستونکي رانه پوښتنه کوي چې نور به څه پېښېږي؟ او زما ځواب دا وي چې نور یې ته په خپل ذهن کې جوړوه.» د ده په یوه کیسه کې سړی مین دی خو لیلا یې پرې خبره نه ده. دی له ځان سره په لانجه کې وي چې باید هغې ته حال ووایي. هره ورځ یې ذهن په همدې خبرو بوخت وي. آخر یو مازدیگر ورروانېږي. نجلۍ د سمندر په غاړه کې ناسته ده، زلفې یې د سمندر شمال ته ناڅي او پخپله په شګو کې رسمونه باسي. سړی یې خوا ته ورشي. او کیسه همدلته ختمه شي. طالب الرفاعي وایي: «زه ځکه داسې کیسې لیکم چې د انسان د ژوند کیسې نیمګړې دي؛ انسان خپلو ارزوګانو ته نه شي رسېدلی؛ ژوند په خپله نیمګړی دی او بله دا چې ژوند ختمېږي نه. موږ که ومرو له ځانه خامخا داسې یو څه پرېږدو چې زموږ د بقا تداوم ګڼل کېږي: اولادونه، جایداد، لیکنې، خاطرې ...»

نو زموږ او د نورو لنډې کیسې له ډېرو مشابهتونو سره سره، ځینې توپیرونه هم لري. دا توپیرونه د کیسو په اوږدوالي، سبک، پای، هدف او مخاطبانو کې دي چې لیکوال او لوستونکي دواړه په کې نقش لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ فعالیت: مقاله بیا ولوله او د لاندې چارټ په کارولو سره د افغان او غربي لیکوالو د لنډو کیسو ورته‌والي او توپیرونه ولیکه.

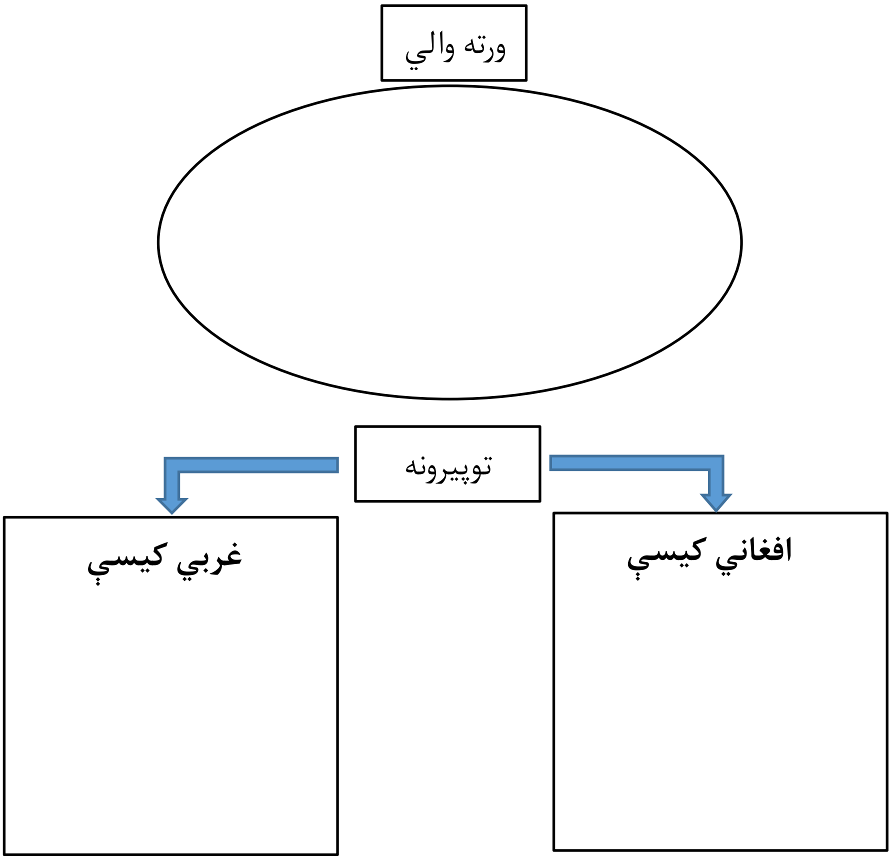

دوهم فعالیت: د لاندې موضوعګانو له منځه یوه خوښه کړه. بیا د پورته چارټ غوندې شکلونه رسم او د دواړو موضوعاتو ورته‌والي او توپیرونه جلا جلا ولیکه. وروسته د مقایسې مقاله ورته ولیکه.

- د کلي او ښار اخترونه
- رسمي او شخصي جامې
- بایسیکل او موټرسیکل
- شیریخ او آیسکریم
- باران او ږلۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦. معلوماتي توضيحي/ Expository مقاله

معلوماتي مقاله د يوه شي يا پديدې په اړه معلومات وړاندې کوي. دا معلومات بايد واقعي او دقيق وي. د معلوماتي مقالې د ليکلو لپاره څېړنې او مطالعې ته اړتيا وي ځکه چې دا تخليقي ليکنه نه ده چې ليکوال دې د خپل زړه او ذهن خبرې په کې وکړي؛ بلکې هره خبره يې بايد مستنده وي. د علمي ژورنالونو مقالې، څېړنې، مونوگرافونه، تيسزونه، د درسي کتابونو متنونه ... ټول د معلوماتي مقالې ډولونه دي.

د هورمونونو د ناوړه استعمال زيانونه

د 2015 په مې مياشت کې دوه داسې ناروغان زموږ روغتون ته راغلل چې عمرونه يې تر دېرشو کم وو خو د زړه حمله ورباندې راغلې وه. د دې ځوانانو په کورنيو کې چا د زړه حمله نه وه تېره کړې معنا دا چې فاميلي تاريخچه يې منفي وه؛ سگرېټ يې نه څکول؛ د لوړ فشار سابقه يې نه درلوده؛ د شکرې ناروغي او د زړه د ناروغيو لپاره نور مساعدوونکي عوامل (ريسک فکټورونه) يې نه درلودل. دواړه ورزشکاران (باډي بيلډران) وو. څه چې د دوی زړونه يې په دې ځوانه ځوانۍ کې خراب کړي وو، د انابوليک سټيرويېډونو ناوړه استعمال و.

انابوليک سټيرويېډونه هغه هورمونونه دي چې د ټيسټسټيرون په شان عمل کوي. ټسټسټيرون هغه هورمون دی چې په نارمل ډول په خوټو کې جوړېږي او په سړي کې نارينه خواص لکه پر مخ، تخرگونو او تناسلي ناحيه کې د ويښتانو شنه کېدل، د غږ ډې کېدل او نورې ځانگړنې پيدا کوي. ځينې ورزشکاران دا هورمونونه ځکه استعمالوي چې بدني ځواک يې ورسره زياتېږي؛ د عضلاتو وده يې چټکېږي او په کم وخت کې يې خپلو ارمانونو ته رسولی شي. ورزشکاران معمولاً دغه هورمونونه د پيچکارۍ په وسيله اخلي خو ځينې يې گولۍ خوري يا يې جېل او کريم استعمالوي.

په ټوله نړۍ کې د دې هورمونونو دا ډول استعمال ناقانونه دی او که په ورزشي سياليو کې د ډوپنگ ټسټ په وسيله څرگنده شي چې چا هورمون اخيستی دی، جريمه او له مسابقې شړل کېږي. خو ځينې کمپنۍ په ناقانونه توگه داسې هورمونونه توليدوي چې دغه ټسټ يې په آسانۍ سره نه شي پيدا کولی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سټیروییدي هورمونونه که د ورزشکار عضلات ژر غټوي او بدني ځواک یې زیاتوي نو ورسره ګڼ زیانونه هم لري چې ځینې یې د دوی ژوند لـه خطـر سره مـخ کـوي. یـو عمـده زیـان یـې د زړه حمله ده. دغه هورمونونه هماغسې چې د بدن نور عضلات غټوي، د زړه عضلات هم غټـوي. څـومره چې د زړه عضلات غټېږي، هماغومره ډېرې وینې ته اړتیا پیدا کوي خو د زړه رګونه دا وینـه نـه شي رسولی. له بلې خوا پـه نـابېره توګـه د زړه د عضـلاتو غټېـدل د دې سـبب کېـږي چـې د زړه پـر وړو رګونو فشار راوړي او د وینې بهیر تـه یـې خنـډ جـوړ کـړي نـو همـدا وي چـې پـر دوی د زړه حملـه راځي. دغه حمله که ډېره سخته وي، انسان وژني او که په اوله حملـه کـې ژونـدی هـم پـاتې شي، زړه یې له ښې ووځي او عمري ستونزې به ورته پیدا کړي.

سټیروییدي هورمونونه د وینې پـر غـوړو بـد اثـر لـري، بـد کولسـټرول (LDL) زیـاتوي او ښـه کولسټرول (HDL) کموي. بد کولسټرول د وینې د رګونو د تنګېدو سبب کېږي او رګونه چې تنـګ شي، کېدای شي پر ناروغ د زړه حمله یا دماغي سکته راشي.

بل زیان یې دا دی چې پر ینې (ځیګر) منفي تاثیر کوي او ان د ځیګر د عدم کفـایې سـبب کېدای شي. له دې درملو سره د ځیګر د سرطان د پیدا کېدو چانس زیاتېږي.

دغه هورمونونه د وینې د کلکېدو (لخته کېدو) سبب کېږي. وینـه کـه پـه هـر رګ کـې کلکـه شي، هماغه رګ بندوي. که یو رګ پوره بند شي، وینـه ځنـې نـه شي تېرېـدای او د بـدن هـر ځـای چې دغه رګ ورته وینه ورکوله، له مرګ سره مخ کېږي.

د سټیروییدي هورمونونو په وجه، عضلات بې درکه غټېږي او پر پلو (وتر یا د عضـلې پـه آخـر سر کې هغه کلک پړي چې عضلات له هډوکو سره نښلوي) فشـار راوړي، دغـه فشـار پلـې شـکولی شي.

د دې هورمونونو زیات استعمال نرانو ته نور تاوانونه هم لري. خـوټې (خصـیې) یـې کـوچنۍ کوي ځکه چې د ټسټسټیرون نارمل تولید ورسره کمېږي؛ د سپرم (نرینه هګـۍ) شـمېر یـې کمـوي او ممکن له اولاده پاتې شي؛ د سر ویښته یې تویوي؛ تیونه یې غټوي؛ پر بدن یې دانـې (ځـوانکۍ) راخېژوي.

که ښځې سټیروییدي هورمونونه وکاروي پر نورو زیانونو سربېره، نرینـه خـواص پـه کـې پیـدا کېږي؛ تیونه یې وړوکي کېږي؛ غږ یې ډډ کېږي؛ کلیټوریس (د تناسلي الې د پاسنۍ برخـې زخـه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې غځېږي چې دا بيا عمري همداسې پاتې کېږي؛ همدرانګه د بدن وازده يې وېلې کېږي او پر بدن يې ويښتان راشنه کېږي.

د دې هورمونونو بل زيان دا دی چې د هډوکو وده زياتوي، خصوصاً د کوپړۍ هډوکي غځېږي؛ تندی مخې خوا ته راووځي؛ او غاښونه سره لرې کېږي ځکه چې د ژامې هډوکي غځېږي. که کم عمره ځوانان يا ماشومان چې لا يې طبيعي وده نه وي بشپړه شوې، دا هورمون واخلي، د هډوکو وده يې ختمېږي او په ونه ټيټ پاتې کېږي.

دا چې اکثره وګړي دا هورمون د پيچکارۍ په وسيله اخلي نو کېداى شي په هيپاتيت (تور زېړى)، ايډز او نورو ناروغيو اخته شي. همدرانګه د پيچکارۍ د لګولو ځاى کېداى شي ميکروبي شي او ګزک وکړي.

سټيروييدي هورمونونه انسان ته رواني ناروغۍ هم پيدا کوي؛ مزاج يې خرابوي؛ ځيږ او خشن چلند په کې پيدا کوي؛ او په هذيان او برسام يې اخته کوي. هذيان يعنې اپلتې ويل او برسام د داسې شيانو ادراک چې هېڅ نشته. مثلاً ناروغ ماران ويني، مختلف غږونه اوري خو په واقعيت کې هېڅ شی هم نه وي.

هغه کسان چې سټيروييدي هورمونونه په دوامداره توګه اخلي، کېداى شي ورسره روږدي شي او که دا درمل ورباندې ودرېږي، ممکن ځينې ستونزې ورته پيدا شي. مثلاً د ناکرارۍ او بې وسۍ احساس، ستوماني، بې اشتهايي، بې خوبي، خلق تنګي او ژور خپګان احساس کوي او جنسي فعاليت يې کمېږي. تر ټولو خطرناک يې ژور خپګان دی چې کله کله د ځانوژنې سبب کېږي.

نو د سټيروييدي هورمونونو ناوړه استعمال که له يوې خوا په ورزش کې غيرقانوني دی او د ورزشکار مسلکي ژوند تباه کوي؛ له بلې خوا ګڼ بدني او اروايي تاوانونه لري؛ ان تر دې چې د مړينې سبب کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ فعالیت: مقاله له سره ولوله او:

- عمده ټکي یې نوټ کړه.
- مقاله په دې لحاظ وارزوه چې معلومات یې د عام لوستونکي لپاره واضح بیان کړي دي که نه.
- د لاندې چوکاټ غوندې یو جدول جوړ کړه. په عمودي ستونونو کې یې د غړو او سیستمونو نومونه او په افقي هغو کې یې پر هماغه غړو د سټیرویيدي هورمون ناوړه اغېزې ولیکه.

زړه	سکلیټي عضلات	...	...
- د زړه د عضلاتو غټېدل - د زړه د رګونو تنګېدل - د زړه حمله			

دوهم فعالیت: هره موضوع چې ستا خوښېږي، انتخاب کړه. په اړه یې مطالعه او څېړنه وکړه. په باره کې یې دقیق معلومات پیدا کړه او یوه معلوماتي مقاله ولیکه. پام دې وي چې په هر پراګراف کې به یوازې یوه موضوع څېړې.

یادونه: معلوماتي مقاله ډېر ډولونه لري لکه:

- **توضیح او تعریف:** په دې ډول معلوماتي مقاله کې د یوه مفهوم تعریف او تشریح راځي.

– **لړۍ او پروسه:** د یوه شي د جوړېدو، د ودې بهیر، د استحصال/ استخراج پړاوونه او هر هغه معلومات چې د یوې لړۍ او پروسې په ترڅ کې واقع کېږي، بیانوي. مثلاً د کاغذ د جوړېدو بهیر چې «ونې پرې کېږي، پوستکی ترې لرې کېږي او بیا په ماشین میده کېږي؛ وروسته په اوبو کې خیشته کېږي چې ښه حل شي او بیا ځینې کیمیایي مواد په کې ګډېږي چې سپین شي او مقاومت یې زیات شي؛ وروسته په ماشین هوارېږي چې د ورقو بڼه خپله کړي؛ بیا وچېږي او تخته تخته پرې کېږي.» که دې بېلګې ته پام وکړې، وبه وینې چې معلومات د زماني تسلسل یا کرونولوژۍ په اساس ترتیب شوي دي؛ یعنې اول څه پېښېږي – وروسته څه کېږي – بیا ….

(c) ketabton.com: The Digital Library

– **مقايسه:** دا دول معلوماتي مقاله مخکې تشريح شوه.

– **علت او معلول:** څنګه چې د علت/ معلول په پراګراف کې بيان شوه، مقاله يې هم هماغه ځانګړنې لري.

– **تصنيف او ډلبندي:** په دې معلوماتي مقاله کې يوه پديده ډلبندي کېږي لکه په بيالوژي کې چې ژوندي موجودات له لويه سره په حيواناتو او نباتاتو وېشي او بيا هره ډله يې په څو نورو ډلو وېشل کېږي. يا په کيميا کې چې عناصر په فلزاتو او غيرفلزاتو وېشل کېږي يا دا چې ژانرونه په تخيلي او غيرتخيلي وېشو او بيا هره ډله يې نورې فرعي ډلې او ډولونه لري. د شيانو يا پديدو ډلبندي د مشترکو او متفاوتو اړخونو په اساس کېږي؛ يعنې څه چې په ځينو ځانګړنو کې سره ګډ دي په يوه ډله کې راځي او څه چې په ځينو اړخونو کې له نورو متفاوت دي، په بله ډله کې راوړل کېږي. دا چې د معلوماتي مقالې نور ډولونه مخکې راغلي دي دلته به يوازې د لړۍ او پروسې او تصنيف او ډلبندۍ د مقالو لپاره فعاليت ترسره کړې.

لومړی فعاليت: په لاندې موضوعاتو کې يوه انتخاب کړه او پړاوونه يې د زماني تسلسل پر اساس د لړۍ او پروسې په مقاله کې وليکه.

* د تابعيت تذکره څنګه اخيستل کېږي؟
* مقاله څنګه ليکلی شو؟
* د پتنګ د ودې پړاونه
* کړايي څنګه پخېږي؟
* د کېک د پخولو طريقه
* موټر څنګه چلېږي؟

دوهم فعاليت: له لاندې لست څخه درې شيان انتخاب او ډلبندي کړه.

- کورونه
- شعرونه
- بشري علوم
- دودونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

- خوراکي توکي
- ټلویزیوني خپرونې
- مجلې
- انسانان د اخلاقو په لحاظ
- دینونه
- کتابونه

بله یادونه: له روایتي او تخیلي لیکنو پرته، نور د هر ډول مقالې په لیکلو کې باید په عاطفي لحاظ خنثی نثر وکارول شي؛ معنا دا چې لیکوال باید احساساتي او عاطفي خبرې په کې ونه کړي. البته د اقناعي مقالو ځینې لیکونکي دا کار کوي، په تېره بیا هغه کسان چې ادعا یې کاذبه وي او په واقعي او منطقي دلیلونه خپله ادعا ثابتولی نه شي. دوی معمولاً داسې احساساتي خبرې کوي چې د مخاطب عواطف راپاروي او ځینې مخاطبان د دوی خبرې بې له تحقیقه مني.

لومړی فعالیت: دغه دوه پرګرافونه ولوله او هغه کلمې چې احساسات او عواطف ځرګندوي، په نښه کړه.

۱. د 2015 په مې میاشت کې دوه داسې ناروغان زموږ روغتون ته راغلل چې عمرونه یې تر دېرشو کم وو خو د زړه حمله وربانديې راغلې وه. د دې ځوانانو په کورنیو کې چا د زړه حمله نه وه تېره کړې معنا دا چې فامیلي تاریخچه یې منفي وه؛ سګرېټ یې نه څکول؛ د لوړ فشار سابقه یې نه درلوده؛ د شکرې ناروغي او د زړه د ناروغیو لپاره نور ریسک فکټورونه یې نه درلودل. دواړه ورزشکاران (باډي بیلډران) وو. د زړه حمله ځکه وربانديې راغلې وه چې سټیروییدي هورمونونه یې کارولي وو.

۲. د 2015 په مې میاشت کې دوه داسې ناروغان زموږ روغتون ته راغلل چې عمرونه یې تر دېرشو کم وو خو په خواشینۍ سره باید ووایم چې د زړه حمله وربانديې راغلې وه. د دې ګلالیو ځوانانو په کورنیو کې چا د زړه حمله نه وه تېره کړې معنا دا چې فامیلي تاریخچه یې منفي وه؛ له ښه مرغه سګرېټ یې نه څکول؛ د لوړ فشار سابقه یې نه درلوده؛ شکر د شکرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناروغي او د زړه د ناروغيو لپاره نور ريسک فکټورونه يې نه درلودل. د حيرانۍ خبره دا وه چې دواړه ورزشکاران (باډي بيلډران) وو. خو له بده مرغه د زړه حمله ځکه وربانديې راغلې وه چې دوی بې پروايي کړې وه او سټيروييدي هورمونونه يې کارولي وو.

دوهم فعاليت: دغه پراګراف ولوله او بيا يې له سره داسې وليکه چې احساساتي خبرې په کې نه وي.

په افغانستان کې تر شلو زياتې وحشي ترهګرې ډلې فعاليت کوي. دغه بې رحمه ډلې په هر ځای کې د بې ګناه خلکو وينې تويوي. دوی په خورا بې رحمۍ سره په ښارونو، بازارونو، ورزشي ميدانونو، د جنازې په مراسمو او په لارو او سړکونو کې بمونه ښخوي او ځانمرګي بريدونه کوي. له بده مرغه دوی دغه وحشيانه عملونه په دين توجيه کوي. دوی د قرآن کريم مبارک آيتونه او د حضرت محمد (ص) حديثونه په خپله خوښه تعبيروي او خپلو جنايتونو ته تش په نامه ديني دليلونه راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريمه برخه

۳. ادبي ژانرونه

ادبي ژانرونه له لويه سره په دوه ډوله دي: تخيلي او غيرتخيلي. تخيلي ژانرونه واقعي پېښې نه بيانوي، بلکې ليکوال يې په تخيل کې پنځوي، لکه: شعر، لنډه کيسه، ادبي ټوټه، ډرامه، سناريو، او ناول. که واقعي پېښې هم راواخلي د ليکوال/ شاعر تخيل به خامخا په کې ګډ وي او نړه واقعيت هېڅکله تخيلي ژانر نه ګڼل کېږي. غيرتخيلي ژانرونه بيا د هغو پېښو خبره کوي چې په واقعيت کې کټ مټ هماغسې پېښې شوې دي. د هرې واقعي پېښې بيانول صداقت غواړي او ليکوال بايد له ځانه په کې څه کم يا زيات نه کړي؛ البته ليکوال کولی شي هغه څه ترې وباسي چې د چا ژوند يا شخصيت ته تاوان رسوي. په غيرتخيلي ژانرونو کې خاطره، يونليک، خاکه يا طرحه، ژوندليک او خپل ژوندليک لرو.

۳. ۱. غير تخيلي ادبي ژانرونه

۳. ۱. ۱. خاطره Memoir

خاطره د ژوند هغه مهمه، جالبه او په زړه پورې پېښه ده چې انسان غواړي له نورو سره يې شريکه کړي. د هر انسان ژوند يوه بېله دنيا ده. هر څوک په ژوند کې سړې تودې ويني؛ خوږې او ترخې تجربې کوي؛ له نورو انسانانو او له طبيعت سره تعامل کوي او په دې منځ کې ځينې داسې پېښې ورپېښېږي چې پر عواطفو يې ژوره اغېزه کوي او همدا د خاطرو مواد برابروي. انسان د کنجکاوۍ حس لري او غواړي چې د هر چا د ژوند په کيسې خبر شي نو همدا وجه ده چې د هر چا خاطرې ارزښتمنې دي. ځينې سياستوال، فلمي ستوري، هنرمندان، ليکوال، او پوهان خپلې خاطرې ليکي. خلک د دوی خاطرې د دوی د شهرت په خاطر لولي. د چارواکو او سياستوالو په خاطرو کې ځينې داسې خبرې وي چې د ملت او وطن د تاريخ لوری يې بدل کړی وي خو په رسمي اسنادو کې نه وي خپرې شوې نو دا ډول خاطرې تاريخ ليکونکو ته خام مواد په لاس ورکوي. البته طبيعي ده چې اکثره سياستوال او چارواکي واقعيتونه نه، بلکې د واقعيتونو تحريف

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوې بڼه په خپلو خاطرو کې لیکي. دوی د خپلو غریزي غوښتنو له مخې په واقعیتونو کې انتخاب او تحریف کوي. مثلاً که د جنرال نبي عظیمي کتاب «اردو او سیاست» ولولې نو ګورې چې ببرک کارمل یو ډېر مدبر، پوه، تکړه او بې عیبه سیاستوال دی خو ډاکټر نجیب او نور ټول مشران سل عیبونه لري؛ همدارنګه په دې کتاب کې پخپله نبي عظیمي د یوه عالي شخصیت او وطنپاله جنرال په توګه ښکاري خو د دوی په اړه د نورو کتابونه بیا داسې نه وایي؛ مثلاً د روسي جنرال ګروموف په کتاب کې کارمل یو دایم الخمره، کمزوری او ناپوه هېوادمشر راپېژندل کېږي. څېرک مؤرخ پوهېږي چې څنګه د دغو متناقضو او متفاوتو خبرو له منځه نسبي حقیقت کشف کړي او عام لوستونکی هم باید خاطرې او بل هر اثر په انتقادي نظر ولولي او هره خبره یې په پټو سترګو ونه مني. د ښاغلي باز محمد عابد یوه خاطره به ولولو. د لوستلو په وخت کې هغو کلمو او جملو ته ځیر شئ چې تر لاندې یې کرښې ایستل شوې دي.

له هر چا سره پنج، خو له ما سره نه پنج

د ۱۹۸۷ م کال خبره ده. تازه په تازه پېښور ته کډوال شوی وم. یو څه اندازه پیسې چې مې له کوره وړې وې، هغه رانه په څو ورځو کې د پښتو فیلمونو په لیدو مصرف شوې او میاشت مې لا پوره شوې نه وه چې بې خرڅه شوم. کورنۍ مې په وطن کې وه. له ماما سره په کور کې اوسېدم. بل هېڅ کار مې نه و. یوازې د کور سود سودا به مې له بازاره راوړله او نور به شپه ورځ په حجره کې پروت وم. غټ تور او سپین ټلویزیون راته لګېدلی و. هاغه وخت پاکستان کې یوازې یو چینل و چې پي ټي وي یې ورته ویلو. ډېر وخت به په کې د عمران خان د کرکټ سریز مېچونه لګېدلي وو. بې روزګارۍ تنګ کړم. په صدر شفیع مارکېټ کې زموږ کلیوالو یو نیم مارکېټ کې د رختونو دوکانونه نیولي ول. د یوه کلیوال په هڅو د یوه مارکېټ چې تر شلو دوکانونو پورې په کې وو، د دوکاندارانو د اوبو د ترماسونو د ډکولو او چای والو ته د چای، کاوې د فرمایش ورکولو، نوکري راته پیدا شوه. د میاشتې زر روپۍ یې راته ټاکلې وې. په کوم مارکېټ کې چې زه نوکر وم، د یوې مخې به په کې ښځینه رختونه خرڅېدل. هسې خو زه د ټول مارکېټ نوکر وم خو ډېر کار به رانه هغه کلیوال اخیسته چې ما ته یې نوکري لیدلې وه. د دې کلیوال د چای او اوبو د خدمت نه علاوه، د رختونو د ګزولو او خریدار سره تر موټر پورې رسولو ذمه واري هم زما په غاړه وه. دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کار ته به زه ډېر خوشحاله کېدم ځکه چې د پېښور مالداره ښځې ډېرې زړه سواندې وې او چې چا سره به مې هم د رختونو غوټه تر موټره رسوله، شل دېرش روپۍ به يې راته په گوتو کې کېښودلې. د ورځې به مې تر سل دوه سوه پورې له دغه مهربانۍ له امله هم لاسته راتلې. خو دا پيسې به راسره زما کليوال دوکاندار نيمايي کولې او دليل دا و چې زه يې د هغه له برکته گټم. يوه ورځ يوه مالداره ښځه په دوکان کې په کرسۍ ناسته وه. ښې ډېرې ټوټې يې اخيستې وې. د صدر په دې گڼ بازار کې به هره ورځ ماسپښين درې تنه ړانده چې لاسونه به يې سره کړي کړي ول، تېرېدل او په گډه ترنم سره به يې ويل چې:

دورمي حنظله، پاتې کېږي نه، غزا کوي
څومره بختور دی، ټول عالم يې تماشا کوي
درومي حنظله

زما د کليوال په دوکان کې يوه مالداره ښځه په څوکۍ ناسته وه او ښې ډېرې ټوټې يې اخيستې وې. د مالدارې مېرمن پام يې ورواړاوه، خوا يې پرې بده شوه. د سلو لوټ يې راوايسته او ما ته کړه: بچيه! دا لوټ خو دې ړندو ته ورکړه.

په دې وخت کې خدای خبر ولې ما خپل کليوال دوکاندار ته وروکتل او هغه راته له مخې سره په سترگو کې وويل چې ورځه خو پيسې ترېنه جېب ته کړه. سر مې د افسوس په ډول وښوراه. د ړندو په لور روان شوم او په سر کې چې کوم روان و، هغه ته مې په گوتو کې لوټ کېښودو او ورته مې وويل چې دا يوې ايماندارې بي بي راکړو، دوعا ورته کوئ.

ړندو يارانو ترنم پرېښودو او يو بل ته يې د سلو لوټ د لاس ته راوړلو مخابره په ټوخي کې وکړه. ماښام چې راڅخه زما د جواليتوب په پيسو کې زما کليوال دوکاندار برخه غوښته نو اويا او که اتيا روپۍ مې ورته ونيولې. هغه يې راڅخه واخيستې او راته غبرگه کړه چې پچاس روپۍ ورسره کړه.

ما وې: د څه شي؟

ويل يې: ولې، د ړندو هغه حق به ځان له هضموې؟ سوال نه پيدا کېږي، شابه پچاسې راوباسه که نه سبا ته مارکېټ ته بل څوکيدار راولم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ما له مجبورۍ ورځې مې له خپله جېبه پنځوس روپۍ چې نن یې ځای پنځه سوه روپو نیولی، د کلیوال په ګوتو کې کېښودې.

او ورسره سم یې راته کړه: دلته چې کار کوې نو ما سره به په ایماندارۍ چلېږې که نه خیر دې نشته. هر څه سره پنج، پنج خو ما سره نه پنج. څه پوه شوې؟

[د باز خاطرې، باز محمد عابد، ۱۳۹۲، خپرندوی پخپله لیکوال]

لومړی فعالیت: د متن هغه ځایونه چې په نښه شوي دي، یو ځل بیا په ځیر ولوله او د دې پوښتنو ځوابونه ولیکه:

۱. دا جمله چې د خاطرې لیکوال وایي: «یو څه اندازه پیسې چې مې له کوره وړې وې، هغه رانه په څو ورځو کې د پښتو فیلمونو په لیدو مصرف شوې.» د لیکوال په اړه څه تصور درکوي؟

۲. ولې لیکوال د خپل «کلیوال دوکاندار» نوم نه دی یاد کړی؟

۳. د «ایماندارۍ بې بې» عبارت ولې په نښه شوی دی؟

۴. «دلته چې کار کوې نو ما سره به په ایماندارۍ چلېږې که نه خیر دې نشته. هر څه سره پنج، پنج خو ما سره نه پنج. څه پوه شوې؟» د دې جملې تر ظاهري معنا ورهاخوا، څه معنا اخلې؟

د خاطره لیکلو اصول

- خاطرې باید په زړه پورې وي.
- نثر یې روان، واضح او ښایسته وي.
- په خاطره کې باید ډېرې اضافي خبرې نه وي او یوازې هغه څه باید بیان شي چې له موضوع سره نېغه اړیکه لري او یا د کرکټرونو یا پېښې په مجسم کولو کې مرسته کوي.
- د خاطرو تر منځ انتخاب مهم دی. هغه خاطرې چې ممکن د چا شخصیت یا ژوند ته خطر پېښ کړي، د لیکلو نه دي. د ښاغلي باز محمد عابد په خاطره کې وینئ چې د هغه «کلیوال دوکاندار» سم غل دی. هغه د لیکوال د بخششي پیسو نیمایي ځان ته اخلي او ان د هغې پیسې غلا کوي چې یوې مېرمنې ړندو دروېزګرو ته ورکړې وې. خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

عابد صاحب د هغه نوم نه اخلي او «کليوال» يې بولي. دا د خاطره ليکونکي اخلاقي دريځ راښيي چې نه غواړي هغه رسوا کاندي.

● خاطره بايد صادقانه وليکو، لکه عابد صاحب چې وايي: «يو څه اندازه پيسې چې مې له کوره وړې وې، هغه رانه په څو ورځو کې د پښتو فيلمونو په ليدو مصرف شوې.» دی له ځانه کوم بزرگ او ولي نه جوړوي، بلکې رښتيا خبره کوي چې پيسې مې په سينماګانو کې لاړې. که څوک په خپلو خاطرو کې لکه جنرال نبي عظيمي ځان يو مخ ښه، پوره او تکړه معرفي کړي، پر لوستونکو ښه نه لګېږي. واقعيت دا دی چې هېڅوک هم پوره نه دي. هر څوک ځينې خامۍ او نيمګړتياوې لري، نو بايد ځان هماغسې وښيي چې دی. البته هر څوک ځينې داسې رازونه لري چې نه غواړي هېڅوک پرې خبر شي. لوستونکي له چا څخه دا تمه نه لري چې هره خبره دې ورته وکړي، خو دا تمه ورنه کوي چې که کومه خبره ورته کوي، صادقانه دې يې وکړي.

● که په خاطره کې مو داسې څه وي چې فکر کوئ په خاطره کې ياد شوی کس خپه کوي، له خپرولو مخکې يې ورسره شريکه کړئ او اجازه يې واخلئ. البته که د هېواد او ملت د برخليک خبره وي، که مو څوک په خيانت ليدلي وي، هغه بيا اجازه نه غواړي ځکه که اجازه هم وغواړئ، نه يې درکوي. خو ليکوال بايد اخلاقي وي او په هېڅ‌ډول پسې دروغ او بهتان ونه وايي.

● ظريفې ټوکې او هنرمندانه طنزونه د خاطرې خوند زياتوي. د ښاغلي عابد په خاطره کې د هغه د کليوال دوکاندار خبره او عمل په خپلو کې ټکر لري او دغه ټکر طنز جوړوي. «دلته چې کار کوې نو ما سره به په ايماندارۍ چلېږې که نه خير دې نشته. هر چا سره پنځ، پنځ خو ما سره نه پنځ. څه پوه شوې؟» هغه د ايماندارۍ خبره کوي خو پخپله بې‌ايماني کوي. هغه چې پخپله له هر چا سره دوکه کوي، فکر کوي چې نور به هم د ده غوندې وي. دغه تناقض ظريف طنز پيدا کوي.

● په خاطره کې مو بې‌ځايه تبصره او قضاوت مه کوئ. عابد صاحب په دې خاطره کې خپل کليوال نه غل بولي، نه بې‌ايمانه؛ هغه دا صفتونه د دوکاندار په اعمالو کې راښيي (که دې په ياد وي د کتاب په لومړۍ برخه کې دې د دې تخنيک تمرين کړی و).

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکوال د خاطرې په پای کې هم کومه تبصره نه ده کړې او تبصره یې لوستونکو ته پرې ایښې ده. باز محمد عابد چې تکړه کیسه لیکوال دی، پوهېږي چې لوستونکو ته باید د فکر کولو، قضاوت او تبصرې چانس ورکړي. په دې توګه لوستونکي د کیسې یا خاطرې په بشپړولو کې ځان شریک احساسوي او لا زیات خوند ترې اخلي.

دوهم فعالیت: خپله یوه جالبه خاطره ولیکه. په خاطره کې دې د اشخاصو له پاره صفتونه لکه تکړه، سخي، کنجوس، خیرمن، غل ... مه کاروه، بلکې د هر چا صفت د هغه په اعمالو کې وښیه.

۳. ۱. ۲. یونلیک/ سفرنامه Travelogue

یونلیک د سفر خاطرې، ګزارش او معلومات دي. سفر که لنډ وي که اوږد، لرې وي که نږدې په دې ارزي چې یونلیک ورباندې ولیکل شي. ځینو لیکوالو ان له یوه ولایت څخه بل ولایت ته د سفر یونلیکونه هم لیکلي دي. مهمه دا ده چې خلکو، پېښو، ځایونو، او دودونو ته په غور سره وګورو. سترګور مسافر په یوه ځای کې هغه څه ویني چې عام او ځایي خلک یې نه ویني. دی په عادي شیانو کې جذابیت پیدا کوي. څه مو چې د خاطرې د اصولو په برخه کې وویل، د یونلیک لیکلو لپاره هم هماغه خبرې دي خو پر هغو سربېره، په یونلیک کې دغه موردونه هم مهم دي:

⇐ لیکوال د سیمو، ودانیو، خلکو او نورو پدیدو په باره کې معلومات هم خپروي چې دغه معلومات باید دقیق او معتبر وي.

⇐ له یونلیکونو څخه کله کله د تاریخي منبع په توګه کار اخیستل کېدای شي. نن سبا زموږ د وطن د پخواني تاریخ او جغرافیا په اړه د معلوماتو ډېره برخه د هغو چینایي زایرانو له یونلیکونو اخیستل کېږي چې زر - یونیم زر کاله مخکې دې وطن ته راغلي وو. که هغوی یونلیکونه نه وای لیکلی، نن به مو د خپل وطن په اړه معلومات لا ډېر کم وو. نو په دې لحاظ هم د معلومات او مشاهدو دقیق بیان لازمي دی.

⇐ لیکوال معمولاً هغه شیان په یونلیک کې لیکي چې د ده له سیمې، خلکو، دودونو او فرهنګ سره متفاوت وي؛ یا دا چې نوي او یا عجیب او په زړه پورې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

⇐ ښه او بد په مختلفو فرهنګونو کې متفاوت وي نو ځوک چې یونلیک لیکي، باید د کامرې غونډې عکسونه او فلمونه واخلي او لوستونکو ته یې وړاندې کړي خو قضاوت هغوی ته پرېږدي، نه دا چې پخپله د قضاوت تله په لاس کې واخلي.

⇐ وایي چې مهذب هغه ځوک دی چې په هېڅ ځای کې ځان پردی نه احساسوي. یعنې مهذب انسان دومره پراخ لید لري چې که د بل په کلتور کې هر څومره عجیب شی هم وویني، بد رد ورپسې ونه وایي. د یونلیک لیکوال باید مهذب وي او د هېچا فرهنګ، دین، مذهب، رنګ او بڼې ته په سپکه سترګه ونه ګوري.

⇐ که په سفر کې بل ملګری هم درسره وي، نو د هغه رازونه به نه افشا کوې. که په یونلیک کې د هغه په اړه داسې څه لیکې چې فکر کوې، هغه به خپه کړي نو لیکنه دې ورته وښیه او که یې خوښه وه، بیا یې خپره کړه.

⇐ د یونلیک د لیکلو لپاره د توصیف، صحنې، مکالمې، مقایسې او توضیح تخنیکونه په کارېږي.

ارواښاد صدیق الله رښتین چې په ۱۳۲۹ کې د پښتون جرګې په بلنه د ایران په لاره هندوستان ته تللی و، «د هند سفر» په نوم یونلیک یې لیکلی و. دلته به یې یوه برخه ولولو او بیا به یې وارزوو.

بصره

دا هغه ځای دی چې یو وخت د اسلامي تهذیب او مدنیت لوی مرکز و مګر بې له نامه نور څه نه دي ورپاتې. مونږ په بصره کې «فندق الاعیان» نومي هوټل کې دوه شپې تېرې کړې او لږ ډېر مو د بصرې وضعیت او حالت له نظره تېر کړ. په بصره کې نوی او زوړ تهذیب ګډوډ لیدل کېږي. عربي او اروپایي لباس دواړه په کې شته، دلته هم د ایران غونډې ټکسي موټرونه ډېر دي. په بصره کې ځای په ځای ځینې ښه ښه عمارتونه لیدل کېده مګر د دننه ښار وضعیت یې بې خونده او په تېره د پاکۍ نظافت په لحاظ ډېر وروسته و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بصرې په دننه بازار کې د عربو ښځې سابه او نور شیان خرڅوي او په ډېر بد حالت لیدل کېږي. سوالگر هم ډېر دي. ټکسي والا خو بیخي شوکې ته ناست دي چې یو نابلد سړی پرې پېښ شي نو پوټکی ترې وکاږي.

په بصره کې مازدیگر مهال د شط العرب د غاړې ننداره د لیدو ده. مازدیگر شط العرب غاړې ته راووتو. د ونو په منځ کې یو څو بېړۍ ولاړې وې. زمونږ د پاره له دې نه بل لوی سیل نه و ځکه چې دغسې یو عجیب شی مو کله نه و لیدلی. سترگو خو په ظاهر کې سیل او تماشه کوله مگر د زړه او دماغ په مخ کې خپگان او تأثر پر دې اوړېدې را اوړېدې ځکه د شط العرب د چپو په مد و جزر کې د اسلام د مد و جزر افسانې لوستل کېدې او داسې برېښېده چې د عربو پخوانی مدنیت او تهذیب نن د اوبو په مخ د کرښې مثال لري.

په بصره کې سینماگانې او تیاترونه هم شته. سینماگانو ته ښځې او نر یو ځای درومي. عجیبه لا دا ده چې ښځې مخ پټې هم ورځي. په دغو ورځو کې په بصره او ټول عراق کې د عراق د ملکې یعنې د موجوده دوهم امیر فیصل د مور د مړینې په وجه لوی ماتم و نو ځکه تیاترونه بند وو.

مونږ په بصره کې د سعودي عربستان قونسلخانې ته د ویزې اخیستلو لپاره هم لاړو ځکه چې د «ټي ډبلیو اي» امریکایي شرکت الوتکې له بصرې نه د ظهران په لار بمبۍ ته ځي او ظهران د سعودي عربستان په خاوره کې د الوتکو میدان دی نو په دې وجه د دغه مملکت د ویزې اخیستل هم ضروري وو.

قونسل ښه اخلاقي سړی و او زمونږ سره یې درنه وضع وکړه. د ده په ځای کې د یوه مسلم لیگي سره په بحث واوښتو. ده پاکستان یو لوی اسلامي مرکز باله او د اتحاد اسلام سندرې یې ویلې. مونږ ورته وویل چې د اسلام د اتحاد مرکز جزیرة العرب او مکه معظمه کېدای شي، نه پاکستان. په پاکستان کې د اسلامي مرکزیت صفتونه نشته نو ځکه هغه د مرکز کېدو حق نه لري. په پاکستان کې د پښتنو مسلمانانو سره ډېر ظلمونه کېږي او د دوی جایز حق نه ورکول کېږي. وخت لږ و. مونږ راپاڅېدو او دی نور غلی شو.

[د هند سفر، صدیق الله رښتین، دوهم چاپ، مومند خپرندویه ټولنه، ۱۳۹۴]

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فعالیت: د اروابناد ربښتین د یونلیک راخیستل شوې برخه یو ځل بیا ولوله او د دې پوښتنو ځوابونه ولیکه.

۱. د بصرې په اړه کوم عمده ټکي بیان شوي دي؟

۲. د توصیفي بیان تخنیک ته په کتو سره، لیکوال د ځایونو په ښه بیانولو کې څومره بریالی دی؟

۳. د بصرې په اړه د لیکوال له خبرو څه معنا اخلې چې کابل او د هېواد نور ښارونه به هغه مهال په کوم وضعیت کې وو؟

۴. د دې متن تر ټولو ښکلې جمله کومه ده؟

دوهم فعالیت: که دې سفر کړی وي، د خپل سفر خاطرې دریادې کړه او فکر وکړه چې څه شی په کې متفاوت، عجیب، نوی یا په زړه پورې و. بیا یې په یوه مقاله کې بیان کړه. د توصیف، مکالمې او صحنې هغه تخنیکونه په کې وکاروه چې د کتاب په لومړۍ برخه کې دې زده کړي دي. همدارنگه د مقایسې او توضیحي پراگراف لیکلو چلونو نه هم کار واخله.

درییم فعالیت: خپل لیکلی متن ولوله او دغو پوښتنو ته ځواب ووایه.

۱. هغه ځایونه چې ستا په متن کې معرفي شوي دي؛ د لوستونکو سترگو ته درېږي؟ د ځایونو توصیف د مخاطب مختلفو حواسو (لیدلو، اورېدلو، بویولو، څکلو، لمس کولو) ته خطاب کوي؟

۲. د اشخاصو شخیصتونه د هغوی په اعمالو کې ښودل شوي دي که په صفتونو (مېړنی، مېلمه پال، کنجوس، غوسه ناک ...) کې؟

۳. په متن کې مبهم صفتونه او گونگ قیدونه راغلي دي؟

۴. په لیکنه کې دې د چا سپکاوی شوی دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. ۱. ۳. خاکه یا طرحه/ Literary Sketch

خاکه د یو کس هنري معرفي ده چې له بایوگرافي څخه متفاوته ده. په ژوندلیک یا بایوگرافي کې د یو چا له زیږېدو څخه تر دې مهاله یا د هغه تر مرگه پورې عمده ژوند پېښې، کارونه، زده کړې، کار و بار او شخصیتي ځانگړنې سپړل کېږي خو په خاکه کې د هغه د کړو وړو او شخصیت یو کُلي تصویر وړاندې کېږي چې په دې کې د لیکوال برداشت او قضاوت هم شامل وي. یعنې د خاکې لیکوال یو څوک له خپل لیدلوري راپېژني. په دې لحاظ خاکه یوازې د هغو کسانو په اړه لیکلی شو چې کافي وخت مو ورسره تېر کړی وي او د هغوی خوی بوی رامعلوم شوی وي. د خاکي د لیکلو پر مهال هم هماغه اخلاقي ټکي چې د خاطرې او یونلیک په برخه کې یاد شول، باید په پام کې ونیول شي. د توصیف، مکالمې او کرکټر کښنې تخنیکونه د خاکې د لیکلو لپاره په کارېږي. په پښتو کې تر هر چا زیاتې خاکې استاد اجمل ښکلي لیکلې دي. دلته به د هغه د خاکو له کتاب «اوبه خلک» څخه یوه خاکه رانقل کړو.

چې څومره پاس دی، دومره لاندې دی

هئ، چې ناکردې یې یادوم، ژړا راځینه. په ونه لنډ پنډ لکه د کیکر بوټی. سترگې دومره شنې چې د سړي ترې وېره وشي خو چې درمعلوم شو، زړه به دې پرې خوږ شي.

ړیره یې دومره سوچه چې په کال کې اوبه نه ورښیي چې هسې نه سوچتوب ته یې نقصان ورسېږي. په پوکي یې ساتي. یو ځل ترې کوم ماشوم یو تار ایستی و، تر اوسه یې په زړه نبغ ولاړ دی. زه خو وایم چې که د طلباوو برادرانو حکومت راغی، ده ته به په دې ږیره تقدیرنامه ورکړي چې دا دومره دیموکراسۍ لاړې راغلې خو دا لکه ونه مستقیم په خپل مقام ده.

د ثواب له نیته خو به یې خدای خبر وي خو چې ما اورېدلي سوچه ږیره یې په دې خوښه ده چې تر آخره نه سپینېږي او اننگي دې لکه د زلمي هلک همغسې ښویه وي.

ږیره خو یې څه کوې، په فکر یې هم دې ظالمې دیموکراسۍ کرښه نه ده راښکلې. همغسې وچ زیږ ملا، اوس هم سپوږمۍ ته د انسان تگ نه مني. څرنگه چې دی غنمرنگ دی او سپینې جامې اغوندې، دغسې ورته دنیا هم بلېک اینډ وایټ ښکاري. دومره وچ کلک ذهنیت لکه د الجبر کتاب. د ۲+۲ ځواب یې په کتاب کې هرو مرو ۴ دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهبي نظر يې دومره نېشدار دی چې پر مـوږ غونـدې پـاکو سـپېڅلو مسـلمانانو هـم شـک کوي. تر لـس کلنـو دموکراتیکـو تجربـو؟! وروسـته هـم همغسـې کټـر تبلیغـي دی. ويـس قـرني او عبدالقادر جېلاني له عبدالوهاب او طارق جمیل صاحب سره نه برابروي.

مسلک خو يې هسې زراعت دی خو ملاییت ورته خونـد ورکـوي. پـه زراعـت کـې دومـره وارد دی چې په خربوزو کې هم ورته نر او ښځه معلـوم دي. څـو کتابـه يـې پـه دې اړه پـه پښـتو کـې پـه پارسي لیکلي دي. ما ته يې يو ځل د ايډېټ لپاره يو کتاب رالېږلی هم و. خـو زمـا وس پـرې بـر نـه شو او کتاب همغسې شیر و شکر پاتې شو.

يو ځل يې نیمه شپه په خوست کې يو پښتانه ډاکټر ته ټيلفون وکړ چې «ډاکټر صاحب امـی سوزن (ده ويل چې گنې په دري کـې بـه هـم پیچکـارۍ تـه سـوزن وايـي) ديکلوپيـنيـک د رگ زده میشه يا د گوش؟»

چې په ټوکو کې دې چو کړي، داسې لکۍ واله خنداره درپسې وکړي چې لـه زړه دې بوټـه ووځي خو چې درته چو شو، بیا يې نو ډزوه.

د سخاوت خوی يې جنډې ولاړې دي. چې موټر کې کرایه هم ورکوي، استخاره ورته کوي.

خو دوه کماله يې ټولو منلي. يو يې په علمیت کې خبره نه کېږي او بل پـه تقـوا کـې. دومـره عالم دی چې زه وایم که د کرنې وزیر شي، ملک بـه گـل گلـزار کـړي او دومـره تقـوادار دی چـې د امریکا (يو اس ایډ) په پیسو کې هم خیانت نه کوي.

استاد ستار خلیل چې هر چېرته وي، زموږ یار دی. خدای دې يې راته ژوندی گړندی لري.

لومړی فعالیت: پورتنی متن يو ځل بیا ولوله او دغو پوښتنو ته ځوابونه ولیکه.

۱. په خاکه کې د معرفي شوي کرکټر درې عمده ځانگړنې څه دي؟

۲. د لیکوال کومه خبره جدي ده او کومه ټوکه؟

۳. د کرکټر په ځانگړنو کې کوم شیان سره په ټکر کې دي؟

۴. د متن په کومو جملو کې د طنز مالگه وينې؟

دوهم فعالیت: داسې يو څوک درياد کـړه چـې وخـت دې ورسره تېـر کـړی وي او کـړه وړه يې درته عجیب، جالب، یا خوندور ښکاره شوي وي. د کرکټرکښنې، توصیف، مکالمې، صحنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تخنيکونو ته په پام سره هغه معرفي کړه. (که دې دا تخنيکونه هېر وي، يو ځل بيا د کتاب لومړۍ برخه ولوله)

درېيم فعاليت: اوس خپله خاکه ولوله او دې پوښتنو ته ځواب ووايه.

١. کرکټر دې د لوستونکو سترګو ته درېږي؟ د هغه ظاهري بڼه دې ښه انځور کړې ده؟

٢. د کرکټر په اړه دې هر څه سم او ریښتيا ويلي دي که خبره دې کمه زياته کړې ده؟

٣. د کرکټر خبرې دې کټ مټ راخيستې دي که ادلون بدلون دې په کې راوستی؟

۴. خاکه به دې لوستونکو ته په زړه پورې وي؟ يوه نيمه ټوکه ټکاله په کې شته که ټوله وچې خبرې دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. ۱. ۴. ژوندلیک Biography

په ژوندلیک کې د یو چا د ژوند کیسه کېږي خو د خاکې برخلاف، د لیکوال قضاوت او نظر په کې شامل نه وي. د ځینو کسانو ژوندلیک د هغوی په ژوند کې لیکل کېږي او دا معمولاً د وخت مشهورې څېرې لکه فلمي ستوري، سندرغاړي، سیاستوال، د ورزش اتلان او نور وي. لیکوال د داسې کسانو ژوندلیک په دې لیکي چې خلک یې خوښوي خو دا چې هغوی پخپله د لیکوالۍ تجربه او مهارت نه لري نو په یوه تکړه لیکوال دا کار کوي. په هغو ملکونو کې چې کتابونه ښه خرڅېږي لیکوال د داسې کتابونو په خرڅولو سره ښې پیسې ترلاسه کوي او ورسره یې شهرت هم زیاتېږي. د ژوندیو کسانو د ژوندلیک لیکل نسبتاً آسانه په دې دي چې لیکوال ته مواد او معلومات په آسانۍ سره پیدا کېږي او که هره پوښتنه ورته پیدا شي، له هغه کس څخه یې پوښتلی شي چې دی یې ژوندلیک لیکي. د ځینو مهمو پخوانیو خلکو ژوندلیکونه بیا کلونه او ان پېړۍ وروسته لیکل کېږي. دا کار ستونزمن دی ځکه چې لیکوال مجبور وي ډېر کتابونه مطالعه کړي؛ د هاغه زمانې چې دا کس په کې اوسېده، سم تصور په ذهن کې جوړ کړي او باید ډېرې پلټنې وکړي چې د هغه کس په اړه معلومات پیدا کړي. له ډېرې هڅې سره سره، بیا هم ممکن د هغه کس د ژوند ځینې گوټونه تیاره پاتې شي. ژوندلیکونه کېدای شي لنډ او یوازې یو څو مخه وي او کېدای شي د ناول په اندازه اوږد وي. زموږ اکثره لیکوال چې د چا ژوندلیک لیکي، معلومات په کې یوستوي لیکي. پلانکی په دې نېټه په دې ځای کې وزېږېد، له دې مکتب څخه فارغ شو، دغه دغه دندې یې ترسره کړې او دغه آثار یې ولیکل او په دې کال کې مړ شو. د ژوندلیک دا بڼه لوستونکي ستړي کوي. تکړه لیکوال بیا د چا ژوندلیک له یوې جالبې پېښې یا د هغه کس په اړه له یوه په زړه پورې معلوماتو څخه پیلوي. دلته به د «نامتو مفکران، لیکوال او شاعران» له کتاب څخه چې کرستینه سولخ – رایس لیکلی او آغلې اناهیتا روهي ژباړلی دی، یوه نمونه راواخلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايمانويل کانټ (Immanuel Kant)

هڅه وکړه چې په خپله فکر وکړې

زېږېدنه : ۲۲ـ ۴ـ ۱۷۲۴ کونيگسبېرگ (اوسنی کالينگراد)

مړينه : ۱۲ـ ۲ـ ۱۸۰۴ کونيگسبېرگ

لکه څنگه يې چې ورځنۍ گرځېدا منظمه وه، همداسې يې د ژوند هر کار منظم او د ساعت له ثانيې او دقيقې سره برابر و. هر سهار به پوره پينځلس کم پينځه بجې (مارتين لمپه) د ده کوټې ته راننوت او دی به يې له خوبه راويښ کړ. مارتين د ايمانويل يوازينی خادم و. ده به دوې پيالې چای او يو سيگار د درس په خونه کې، ايمانويل او د ده يوه زده کوونکي ته تيار کړي وو. د دوی درس به پوره دوه ساعته دوام کاوه.

په اووه بجو به پوره سل تنه زده کوونکي د ايمانويل د کور په لاندني سالون کې راټولېدل. ده به دوه ساعته دوی ته په بېلابېلو موضوعاتو لکچر ورکاوه. په نهه بجو به د فکر کولو لپاره د کار کوټې ته ننوت. د دې کوټې پر ديوالونو يوازې د ژان ژاک روسو يو انځور راځوړند و چې د ده يو دوست ورته ډالۍ کړی و.

پوره پينځلس کم يوه بجه به ايمانويل، آشپزې ته ورغږ کړ چې وخت درې پاوه اوښتی دی. د ده له غږ سره سم به د مېز پر سر ډوډۍ تياره وه. د غرمې له ډوډۍ وروسته به ايمانويل تر څلورو بجو پورې مطالعه کوله. د مازيگر له څلور بجو څخه تر اووه بجو پورې به په خپله کوڅه کې کښته او پورته روان و. تر اووه بجو وروسته به يې د مهال وېش په ليدو يا له دوستانو سره کتل او يا به يې هم ځينو زده کوونکو ته درس ورکاوه. لس بجې به نوموړی پروفيسر په بستره کې پروت و.

ايمانويل کانت د خوب د کوټې اورسۍ د ورځې له خوا هم نه خلاصولې. يو وخت يې د تازه هوا لپاره کړکۍ خلاصه کړې وه. د شپې له خوا چې څملاست، ټول بالښت يې د ونو له وړو حشراتو ډک و. ده هماغه ځل مارتين ته ويلي وو چې دا ستا گناه ده ځکه چې نظافت سم نه ساتې. مارتين څلويښت کاله د ايمانويل خدمت وکړ. که هر څومره ده ايمانويل ونازوه، خو دی څنگه چې وچ کلک ډنگر و، هماغسې پاتې و. دی نه چاغ شو او نه غټ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایمانویل په یوه غریبه کورنۍ کې زېږېدلی و. مور او پلار یې یوولس اولادونه درلودل چې شپږ یې په هماغه وړکتوب کې مړه شوي وو. ایمانویل په یوولسو خویندو وروڼو کې څلورم ماشوم و چې د ۱۷۲۴ کال د اپریل په دوه ویشتمه په کونیگسبېرگ * کې وزېږېد. د ایمانویل مور (انا ریگینا) او پلار یې (گیورگ کانت) نومېده. ده له څرمنو څخه تسمې جوړولې او د خرڅلاو له پیسو یې د خپلې کورنۍ خرڅ پوره کاوه.

ایمانویل په ۱۷۳۲ کال کې د مور، پلار او د دوی یو کشیش ملگري په ټینگار د فریدریش مذهبي جمنازیوم ته شامل شو. دا ښوونځی خورا سخت او درسونه یې ډېر وچ وو. هر سهار به درس په مذهبي مراسمو پیل کېده. د هر درسي ساعت یوه برخه به په دعاگانو تېرېده. ایمانویل د زړه په زور په دې ښوونځي کې ناست و. ده د هغه وخت خاطرې زړه بوږنوونکې بللې دي. ده د اته کلن ماشوم لپاره دومره قیودات د «ماشوم غلامي» گڼله. خو له همدې غلامۍ سره سره یې د لاتین ژبه او د بېلابېلو لیکوالو لیکنې او لکچرونه خوښېدل. په ۱۷۴۰ کال کې چې ایمانویل شپاړلس کلن و، د فلسفې، ریاضي او ساینس په برخه کې یې زده کړو ته مخه کړه. د ایمانویل مور دا هڅه کوله چې زوی یې کشیش شي. خو تر دې د مخه چې ایمانویل د خپلو زده کړو لار بدله کړي، مور یې مړه شوه.

ایمانویل د خپلو لوړو زده کړو د مصارفو د پوره کولو لپاره، نورو خلکو ته درس ورکاوه. ده د بېلیارد لوبه هم کوله. دی په بېلیارد کې دومره تکړه و چې څوک په آسانۍ دې ته نه حاضرېدل چې له ده سره لوبه وکړي. د ایمانویل یو بد عادت دا و چې ډېر الکهول یې څښل. ځینې وخت به داسې حالت ته ورسېد چې خپل کور به یې په ستونزو پیدا کاوه.

ایمانویل په ۱۷۴۶ کال کې لوړې زده کړې پای ته ورسولې او په همدې وخت کې یې پلار هم مړ شو. د ده هیله دا وه چې په کونیگسبېرگ کې پروفیسر شي. ده د راتلونکو نهه کلونو په اوږدو کې د کونیگسبېرگ په شتمنو کورنیو کې زده کوونکو ته درس ورکړ او له دې طریقه یې خپله ډوډۍ پیدا کوله. دا چې د ده ناسته او ولاړه له شتمنو او رسېدلیو کورنیو سره وه، دی هم د دوی له برکته خورا د لوړ کرکټر او عالي معاشرت خاوند شو.

ایمانویل له ونې ټیټ او له وجوده وچ و. خو د ده نیلي سترگو، منظمو جامو او عالي سلیقې د ده جذابیت ډېر کړی و. دی په خپلو خبرو ډېر حاکم و. نو ځکه یې د شتمنو کورنیو په منځ کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړی ځای درلود. که څه هم ایمانویل کانت له ښځو سره د خبرو په ظرافت او نزاکت ښه پوهېده، خو په خپله یې هېڅکله واده ونه کړ. ده په خپل ژوند کې یوازې یوې ښځې ته ځانګړی ځای ورکړی و چې هغه کارولینا (Carolina Charlotte Amalie Keyserling) نومېده. کارولینا د شاهي اکاډمۍ یوه فعاله غړې وه. دې په کونیګسبېرګ کې یو ډېر ښکلی کور درلود. په دې کور کې یې یتیمان او بې سرپرسته ماشومان ساتل. ایمانویل کانت دې ماشومانو ته درس ورکاوه. کله به چې کارولینا، ایمانویل ډوډۍ ته وروغوښت، نو دی به یې خپل ښۍ خوا ته کېناوه.

کانت په یودېرش کلنۍ کې په کورونو کې درس ورکول پرېښودل. ده د دوکتورا لپاره د میتافزیک د بنسټي پرنسیبونو په هکله او ورپسې یې په لاتین ژبه لیکنې وکړې. ده د همدې لیکنو په مرسته په یوه شخصي پوهنتون کې د استادۍ دنده ونیوه. ده ویل په ماشومتوب کې به مور راسره تر نیمو شپو ناسته وه. دې به د ستورو او آسمان په اړه خبرې راسره کولې. له هماغه وخته مې له آسمان سره مینه وه او د دوی د جوړښت په اړه به مې هر وخت فکر کاوه.

محصلینو د کانت له درسونو او لکچرونو سره مینه درلوده. دوی به په خورا لېوالتیا ورته ناست وو. کانت په هره برخه کې معلومات درلودل. ده د ریاضي، ساینس، جغرافیه، الهیات، پیداګوژي او فلسفي په برخه کې تدریس کاوه. ده به محصلین فکر کولو ته هڅول. دا خبره د ده شعار ګرځېدلې وه چې ویل به یې: «په خپله فکر وکړه!» د همدې جملې پر بنسټ یې خپل تر ټولو مشهور فلسفي اثر وکېښ. کومې پیسې چې کانت له محصلینو اخیستې، د ده د خرڅ او خوراک لپاره نه بس کېدې. بالاخره په ۱۷۶۵ کال کې چې دی یو څلوېښت کلن و، د لومړي ځل لپاره یوه رسمي دنده په کتابتون کې پیدا کړه.

که څه هم دا پیسې ډېرې لږې وې، خو د دایمي کار په توګه دی ورته خوشحاله و. کانت هېڅکله خپلې هیلې له لاسه ورنه کړې. ده تل غوښتل چې په پوهنتون کې د استاد په توګه درس ورکړي. تر پېنځلس کاله انتظار وروسته کانت په دې بریالی شو چې د منطق او میتافزیک په برخه کې د کونیګسبېرګ په پوهنتون کې پروفیسور شي.

په ۱۷۸۰ کال کې کانت د اکاډمۍ غړی شو او شپږ کاله وروسته د پوهنتون د ریاست مقام ته ورسېد. په ۱۷۸۸ کال کې د دوهم ځل لپاره د ریاست مقام ته ونومول شو. دا نو هغه مهال و چې دی د شهرت پولو ته رسېدلی و. ده ځان ته کور واخیست. د ده کور ته نږدې په همدې سیمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې یوه بندیخانه وه. ماښام به د بندیانو د مذهبي سندرو آوازونه رالوړ شول. کانت به شکایت کاوه چې دوی مې آرامي خرابوي.

د کانت شهرت د کونیگسبېرگ له بریدونو اوښتی و. ده په ۱۷۸۱ کال کې د «نږه منطق نقد» (په الماني Kritik der reinen Vernunft) او ورپسې د میتافزیک مورال (طریقه) ولیکل. ورپسې یې د «عملي منطق نقد» او په ۱۷۹۰کال کې «د قضا د قوې نقد» ولیکه او له سره یې د انسان د شتون، پوهې او احساس په اړه فکر کولو ته لار هواره کړه.

کانت په خپلو څېړنو کې دا په ډاګه کړه چې داسې شیان شته چې انسان یې په اړه فکر نه شی کولای. لېکن دا په دې معنا نه ده چې هغه باید رد شي او یا پکې شک وشي. نړۍ هماغه نړۍ ده خو هر انسان ورته له بېلې زاویې ګوري. هر انسان باید خپل حس تجربه او په خپل فکر او منطق سره یې تحلیل او تجزیه کړي. له دې تحلیل وروسته انسان په دې قادرېږي چې پوه شي چې زه څوک یم او څه کوم.

کانت څلور پوښتنې مطرح کړې وې، لومړۍ پوښتنه یې د میتافریک د برخې وه چې: «زه باید په څه شي پوه شم؟»؛ د اخلاقیاتو د برخې پوښتنه یې دا وه چې: «زه څه باید وکړم؟»؛ «د کومو شیانو اجازه لرم؟» دا یې د دین په برخه کې ځای کړې وه او وروستۍ پوښتنه یې چې ټولې پوښتنې په هغې پورې تړلې دي، دا وه چې «انسان څه شی دی؟» او دا یې د فلسفې برخې ته بېله کړې وه. ده ویل کله چې مو د دې پوښتنو ځوابونه پیدا کړل، پوهېږئ چې طبیعت انسان ته کوم رول ورکوي او انسان له هغه نه څنګه ګټه اخلي او له ځانه څه جوړوي.

د کانت پوښتنې د مطلق امر په شان منل شوې وې. ده د همدې پوښتنو له امله د یوه ښه ښوونکي په نوم شهرت موندلی و. ده به ویل هغه څه چې ته یې نه غواړې چې څوک یې په تا ترسره کړي، ته یې هم د کړلو لپاره بل څوک مه مجبوره وه. که څه هم کانت د شهرت وزر موندلي وو، خو ده بیا هم چېرې پرواز ونه کړ. د هماغه ځمکې پر مخ یې خپلې پښې ټینګې کړې وې. کوم وخت به چې وزګاره و، هغه وخت به یې له عامو خلکو سره په بحث تېراوه.

انګرېز جوزیف ګرین د کانت ډېر نږدې ملګری و. ده د نږه منطق نقد، تر چاپ د مخه ده ته د لوستلو لپاره ورکړی و. کانت به ځینې وخت خپل ملګري دوډۍ ته رابلل. د ده ملګري هم د ده د نظم په شان وو. هېڅکله یې له نهه نفرو څخه خپل مېلمانه نه ډېرول. له ملګرو مېلمنو سره یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

درې شیان په نظر کې نیول. لومړی: خبرې اترې؛ دوهم د یوې موضوع په اړه شکایت؛ او درېیم یې ټوکې! په دې درې واړو کې د هرڅه ویلو اجازه وه. یوازې په فلسفه یې بندیز لګولی و. د کانت د ډوډۍ پر وخت ټوکې خوښېدې. ده به ویل خندا نه یوازې د انسان په روح بلکې په معده او هضمي سیستم هم ډېره مثبته اغېزه لري. کانت ښه او صحي ډوډۍ خوښوله. د کونیګسبېرګ ښاروال چې د ده ملګری و، په ټوکو به یې پوښتل: «په ښه آشپزۍ د نقد کتاب دې څه وخت له چاپه راوځي؟»

کانت د آشپزۍ د نقد پر ځای په اویا کلنۍ کې «د دین او منطق تر منځ بریدونه» اثر باندې کار کاوه. درې کاله وروسته کانت له دندې ځان ګوښه کړ او په کور کې کېناست. دا د دې لپاره نه چې ده تقاعد ته ځان برابر کړی و. دا د دې لپاره چې ده خپل قوت او د حافظې تېزوالی له لاسه ورکړي وو. د کانت ځینې زده کوونکي به د ده لیدو ته کور ته ورغلل، خو بېرته به په ژړا له کوره راووتل. کانت تر دې حده خپله حافظه له لاسه ورکړې وه چې ډېر نږدې کسان یې هم نه پېژندل.

د کانت د وجود غړي یو پر بل پسې له کاره لوېدل. لومړی یې سترګې ړندې شوې. بیا یې د ذایقې حس له منځه لاړ. وروسته له خوراکه ولوېد او د ۱۸۰۴ کال د فبرورۍ په دوولسمه د سهار په یوولس بجو یې خپل پور ادا کړ. په کونیګسبېرګ کې لا هم د ژمي سړه هوا حاکمه وه. ټوله ځمکه یخ وهلې وه. د قبر لپاره د ځمکې کیندل ناشوني وو. له همدې امله د فبرورۍ تر آخره پورې د ده مړی وساتل شو. د میاشتې په آخر کې د کانت جسد د مومیایي په شان وچ شوی و. د ده د جنازې په مراسمو کې ډېرو خلکو ګډون کړی و چې له یوه نوموتي استاد څخه خدای پاماني واخلي.

*د ختیځې پروسیا (پخوانی المان) مرکز و. په دوهمه نړیواله جګړه کې تقریباً ټول له منځه لاړ. دا یو بندري ښار دی چې د بالتیک د جزیرې، پولنډ او د لیتوانیا تر منځ پروت دی. که څه هم دا ښار د روسیې له خاورې لرې پروت دی خو اوس په روسیې پورې حسابېږي. اوسنی نوم یې کالینینګراد دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فعاليت: د ايمانويل کانت ژوندليک بيا ولوله او دغه فعاليتونه ترسره کړه:

۱. د کانت په اړه ويل شوي عمده ټکي لست کړه.

۲. هغه جملې پيدا کړه چې د طنز او ټوکې مالگه لري.

۳. د کتابچې صفحه په دوو برخو ووېشه؛ په يوه برخه کې يې د کانت په اړه ليکل شوې مثبتې خبرې او په بله برخه کې يې منفي خبرې وليکه.

۴. که ته وغواړې د کانت ژوندليک وليکې، له کومه ځايه به يې پيلوې؟

دوهم فعاليت: لاندې د ابو ريحان البيروني د ژوند او علمي کارونو په اړه معلومات په څو پراگرافونو کې راغلي دي. له دې معلوماتو څخه په استفادې سره د هغه يو په زړه پورې ژوندليک وليکه.

- ابو ريحان محمد بيروني په ۳۶۲ قمري کال د خوارزم په «بيرون» کې زېږېدلی دی. دی چې ماشوم و، د تالندې او برېښنا په وخت کې چې نور ماشومان به کورونو ته تښتېدل، ده به ورته کتل او پوښتنه به يې کوله چې دا ولې؟ د هغه ذهن له پوښتنو ډک و. زلمکی و چې د ابو نصر منصور شاگرد شو. د هغه په مرسته يې د دربار کتابتون ته لار موندله او ډېر وخت به يې په مطالعې تېراوه. په يوولس کلنۍ کې يې د ځمکې د نصف النهار د موندلو لپاره يوه آله جوړه کړه او په دوه ويشت کلنۍ کې يې د «نقشه کشۍ» په نوم کتاب وليکه.

- البيروني به ويل چې علم له تجربې پرته علم نه دی. يوه ورځ د شيخ عبدالرحمن په نوم يوه عالم غزنوي پادشاه ته وويل چې که انسان يا حيوان د الماس يوه وړه ټوټه هم تېره کړي، ځای پر ځای به مړ شي او د زمردو رنگ د مار سترگې ړندوي خو ابو ريحان دا خبره نه مني. پادشاه البيروني ته مخ واړاوه چې څنگه چل دی؟ بيروني وويل: خبره آسانه ده. تجربه به يې کړو. يو سپی او يو مار راولئ. ده د الماس يوه ټوټه په غوښه کې ونغښته او په سپي يې وخوړه او د پادشاه د زمردو گوته يې د مار مخې ته ونيوه. پوره انتظار يې ورته وکړ خو نه سپی مړ شو او نه مار ړوند شو. پادشاه شيخ عبدالرحمن ته غوسه شو خو هغه عذر وکړ او وېې ويل چې ما دا خبره په پخوانو کتابونو کې لوستې وه.

- په ۱۰۱۷ ميلادي کال چې سلطان محمود غزنوي خوارزم ونيو، ابو ريحان يې هم له ځانه سره غزني ته بوت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- په ۴۴۰ قمري کال کې بیروني د ۷۷ کلونو په عمر په غزني کې وفات او هماغلته ښخ شو.

- البیروني په غزني کې په خپل لابراتوار کې د مخصوص کثافت مفهوم رامنځته کړ. هغه داسې ماشین جوړ کړ چې مخصوص کثافت یې د اعشاریې تر دریمې خانې پورې اندازه کولی شو. دغه اندازې دومره دقیقې وې چې له اوسنیو اندازو سره خورا کم توپیر لري.

- البیروني د هند په اړه په خپل زبردست کتاب الهند کې د فرهنګي بشرپوهنې (Cultural Anthropology) بنسټ کېښود. یقیناً چې تر البیروني مخکې هم د ټولنې ځیرک شاګردان شته وو. مثلاً د هیرودوت تاریخونه یا د پیلوپونیسوس د جګړې په بهیر کې د یوناني ټولنې د تکامل په اړه د توسیدیدس حیرانوونکی تحقیق. خو د هندي کلچر هغه مفصله شننه چې البیروني کړې ده، یو مخ نوی شی و. په دې اثر کې د هندیانو برم او پرتم د هغوی په ساینس، ریاضي او پخپله د دوی په کلچر کې لټول شوی دی، په تېره بیا په هندویزم کې. دا په دوو دلیلونو یو سخت چلېنج و. لومړی، دا کار د دې لرغوني، پېچلي او بدلای فرهنګ او دین په اړه ژوره پوهه غواړي. په دې اړه هېڅ کتاب نه و چې بیروني یې ولولي نو ده سانسکریت ژبه زده کړه چې د هند لرغوني اصلي کتابونه ولوستلی شي. دوهم، البیروني د هند مطالعه هاغه مهال پیل کړه چې د ده ولي نعمت، سلطان محمود غزنوي، په سومنات او نورو ځایونو کې د هندوانو معبدونه لوټل او لسګونه زره هندوان یې وژل او دا هر څه یې د اسلام په نوم کول. دا تصور سخت دی چې یو مسلمان عالم دې په دې ناوړه شرایطو کې هندي کلچر په بې طرفۍ وڅېړي او ځان سم پرې پوه کړي خو البیروني دا کار وکړ. هغه به ویل چې د بل فرهنګ د مطالعې لپاره باید خپل ټول تعصبونه یوې خوا ته پرېږدې.

- البیروني تر مدرنې زمانې پخوا، د ریاضي او منطق په یوه حیرانوونکي الوت کې، د شمالي او جنوبي امریکا د موجودیت فرضیه وړاندې کړه او ویې ویل چې دا به د هستوګنې وړ ځایونه وي. ده دغه حیرانوونکی شهکار په شاوخوا ۱۰۳۷ میلادي کال کې ترسره کړ. دغه نابغه چې تر کریستوف کولمب نیمه زریزه وړاندې یې امریکا «کشف» کړه، سمندر یې بیخي لیدلی نه و. البیروني امریکا څنګه کشف کړه؟ د هغه میتود څلور پړاوونه لرل. لومړی، کله چې هغه اسلام آباد ته نژدې په ناندانه کلا او وروسته په غزني

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې کار کاوه، د ځمکې د محیط د اندازه کولو یو میتود یې اختراع کړ چې د اوولسمې پېړۍ نه مخکې تر ټولو اخیستل شویو اندازو دقیقه اندازه وه. هغه د نصف النهار یوه درجه اندازه کړه چې یوازې 620 متره یا نیم فیصده تېروتنه په کې وه. دوهم، هغه په غزني کې د ځمکې یوه کُره جوړه کړه چې د هستوګنې د سلګونو ځایونو طول البلد او عرض البلدونه یې پرې ښودلي وو. ده دغه معلومات له هغو دقیقو اندازو څخه راټول کړي وو چې ده پخپله یا هغو کسانو چې ده ګومارلي وو، راخیستې وې. درېیم، د البیروني ورپام شو چې د افریقا له غربي څنډې څخه د آسیا تر شرقي څنډې پورې واټن د ځمکې د محیط له پنځو برخو یوازې دوه برخې رانغاړي. له دې سره ورته پوښتنه پیدا شوه چې ښه نو د ځمکې په دې درېو نورو برخو کې به څه وي. البیروني پوهېده چې ارسطو دعوا کوله چې پاتې ځمکه یوازې یو «سمندر» دی. خو طبیعت به ولې د هستوګنې وړ براعظمونه یوازې د ځمکې په دوو برخو کې جوړ کړي وي او د ځمکې پاتې درې برخې دې تشې وي؟ ده ولیدل چې هېڅ داسې فرضیه نشته چې د ځمکې په درېو نورو برخو کې د طبیعي قوانینو تعلیق تشریح کړای شي. دا هغه خبره وه چې ارسطو کړې وه. البیروني استدلال وکړ چې یوازینۍ منطقي نتیجه دا ده چې د ځمکې په هغه «بله» خوا کې هم باید د هستوګنې وړ یو یا څو براعظمونه وي. ده ان د دې لویې وچې موقعیت هم ښودلی و او اوس چې له آسیا څخه د امریکا واټن اندازه کېږي، معلومېږي چې بیروني یوازې ۱۱۷ مایله غلط شوی و.

- کله چې د محمود غزنوي پر ځای د هغه زوی مسعود پاچا شو، البیروني ته یې د اوښ یو بار طلا وراندې کړه. یو اوښ کولی شي له 175 څخه تر 270 کیلو سره زر هر چېرته ولېږدوي. د 2018 په سپټمبر کې یوه کیلو سره زر 39121 ډالره بیه درلوده. دا په دې معنا چې سلطان مسعود البیروني ته شاوخوا 6.8 تر 10.5 میلیون ډالر ورکړي وو. خو البیروني سره زر بېرته وروسپارل او د هغه پر ځای یې له پاچا څخه وغوښتل چې دی خپل تحقیق ته پرېږدي او د ده د څېړنې په چارو کې دې مداخله نه کوي.
- له البیروني څخه ۱۱۳ علمي آثار راپاتې دي چې د ستورپوهنې، جغرافیې، تاریخ، حساب، کیمیا او نورو مسایلو په اړه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- البيروني د ځمکې شعاع او محيط اندازه کړل. ده وويل چې د ځمکې محيط ۲۴۹۰۲ مايله دی چې دا د ځمکې د محيط له واقعي اندازې څخه يوازې ۲۰۰ مايله توپير لري.

دريیم فعاليت: د کورنۍ له يوه مشر/ مشرې سره کېنه. ويې غږوه او له ماشومتوبه تر دې دمه کيسې يې واوره. يادښتونه وليکه او بيا يې ژوندليک برابر کړه. د ژوندليک پيل به يې له يوې مهمې، په زړه پورې او نادرې پېښې کوې. تر څو چې دې دغه کار نه وي کړی، وړاندې مه ځه او د کتاب پاڼې برخه مه لوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. ۱. ۵. خپل ژوندلیک Autobiography

ځینې لیکوال خپل ژوندلیکونه لیکي. تکړه لیکوال خپل ژوندلیک لکه داستان خوندور او په زړه پورې لیکي. د ارواښاد استاد سعدالدین شپون خپل ژوندلیک «و نه و یو شپون و» د هغه د ناولونو هومره په زړه پورې دی. نن سبا موږ د تېرو مهمو او مشهورو کسانو د ژوند په اړه کافي معلومات نه لرو او ارمان کوو چې کاش دا معلومات مو لرلای. نو که څوک خپل ژوندلیک لیکي، د راتلونکو نسلونو ارمان پوره کوي. هماغسې چې د خاطرې په برخه کې مو وویل، د هر چا ژوند یو داستان دی او داسې په زړه پورې ټکي په کې شته چې په لوستلو ارزي، خو مهمه دا ده چې ښه ولیکل شي. کوم ټکي چې د خاطرې، یونلیک، او ژوندلیک په اړه وویل شول، د خپل ژوندلیک لپاره هم په کارېږي. دلته به د استاد شپون د خپل ژوندلیک څو برخې ولولې. په نښه شویو ځایونو ته یې تم شه او فکر وکړه.

- که ما دا نه انګېرلی چې په دې یادښتونو کې د لوستونکو د پاره یو څه شته، هر ګوره به مې ځان نه پرې ستړی کاوه، د هغې په ځای به مې یوه خوږه کیسه ورته جوړه کړې وای. ... د لیکوال د پاره د خپل ژوند د پېښو لیکل داسې یو عجیبه چېلنج دی چې په عمر کې یو ځلې ورسره مخامخ کېږي. **لافې ووهي که حقیقت تېر کړي**؟ که حقیقت تېروي، نو بیا کوم د ټولنې له عینکو مهم او د لوستلو وړ دی او کوم یو نه دی؟ **څوک کتاب په لیکوال باندې د زړه سوي د پاره نه لولي، بلکې د دې د پاره یې لولي چې کومه مهمه یا په زړه پورې تجربه یا سترګو لیدلی حال په کې بیان شوی که نه**. د قضاوت معیار، په اصل کې د هغو تجربو او پېښو اهمیت او په زړه پورې والی دی چې لیکوال بیان کړي دي. یو **بل چلېنج د پاڼکو وېش دی**. د ژوند اوږده لیار فصل او باب نه لري، همداسې د خدای په حکم غزېدلې ده. د لاروي د پاره د دمې او سیالې پړاوونه نه دي په نښه شوي. نو د «خپل ژوند لیک» مؤلف د کتاب فصلونه څرنګ سره بېل کړي؟
- ما د خان آباد په لومړني ښوونځي کې سبق وایه. درسونه غونډ په پارسي وو خو ښوونکي او شاګردان په سلو کې نوي پښتانه. **اوس مې هم د هغې مقالې یوه فقره، چې په مانا یې سم نه پوهېدم، په یاد پاتې ده** چې د اعلیحضرت د راتګ په درشل کې یوه ښوونکي لیکلې وه او ما باید د یاده د باچا په حضور کې په شد و مد ویلې وای. لوړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماسپښين، ټول شاګردان د سړک دواړو غاړو ته څه ناست، څه ولاړ وو، چې د باچا په راتګ سره د سپورټ د ښوونکي په شپيلکي، چې موږ ورته ويسل ويل، په «تيار سئ» او «سلام کئ» نېغ ودرېږو. بې درکه يخني وه او مور پلار نه وو خبر چې بچيان يې چېرته دي، ولې کاله ته نه دي رسېدلي. څو څو ځلې ګونګوسې شو او موږ تيارسې شوو، د ترانې د ټيم مشر- پاړسي ترانه شروع کړه، چې يوه برخه مې ياده ده، «ګريان و زاري ميکنيم، ما کودکان بېګناه، نزد خدا از حب شاه» خو بيا به مو کتل چې هسې يوه لارۍ ده چې د مالګې پسې د کندوز نه خان آباد ته راځي، هرې خوا ته يې په موږ او ښوونکو د لارې ختې چيکړې شندلې. مازيګر مهال واوره په ورېدو شوه، خو دې ته خوشاله وو چې د هوا زهر مات شوي او دومره ساړه نه دي. تياره په خورېدو وه چې د سپورټ د معلم شپېلکي بيا تيارسئ کړو او د ترانې ټيم «از حب شاه» پيل کړه. د شاهي موټرو لړۍ شروع شوه. ما ته ويل شوي وو چې درېيم تور موټر د باچا دی، وبه درېږي. ښی لاس به په سلام اوچتوې او مقاله به د ياده لولې. چې درېيم موټر رانژدې شو، نو معلم د صف نه وړاندې ټېل وهلم. ما هم په لوړ غږ او د لاس په اشارو چې معلم راښودلي وو، شروع کړه: «... هيچ وقت از شکر اين نعمت که شاه جوانبخت ما بر رعايا ارزانی فرموده بدر شده نمی توانيم ...» ما ويل اوس به موټر ودرېږي او د خدای سيوری به راکوز شي، ما به په غېږ کې ونيسي او بخشش به راکړي، خو موټر ختې چيکړې راباندې باد کړې او ګړندی رانه تېر شو. ما، **لکه سپی چې د نابلده سړي پسې تر هغې غاپي چې د کلي د ټک نه يې نه وي اړولی**، همداسې خپله مقاله باچا ته ويله او لاسونه مې په ډراماټيک دول ارتول. ايله معلم ودرولم. ترغونی ماښام، **لکه ماتې خوړلی پوځ**، معلمان مخکې، موږ ورپسې، د اومه سړک د پاسه چې په همدې سهار يې د باچا د راتګ د هرکلي د پاره هوار کړی و، په نيم زنګانه ختو کې دوه ميله لرې، د بازار چوک ته روان شوو او له هغه ځايه ټول د سپيو او پيريانو ډار په زړونو کې، خيشته، د يخ وهلو پښو او لاسونو سره، کلو ته روان شوو.

- نو يوه ورځ مور رانه وغوښتل چې خپل مشر ورور منهاج الدين ته چې په کابل کې په دارالمعلمينو کې شاګرد و، خط وليکم. **ما لوستل کولی شو خو د ځانه مې تر اوسه څه شی نه و ليکلی، نو په هماغه اول مخ، بلکې په اوله کرښه کې بند شوم.**

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مور نه مې پوښتنه وکړه چې «ارجمندم منهاج الدين جان وليکم که منهاج الدين خـان» د هغې خوږه خندا مې تر اوسه ياده ده چې «څوک گرم نه دي چې تا ته ساده جان وايـي. مشر ورور ته څوک ارجمند نه وايي او نه يې نوم ليکـي. وليکـه چـې بـرادر بزرگـوار، جنـاب معظم گل لالا.»

- د ابا په نزد د مکتب مضامين علوم نه بلکې فنـون وو، علـم يـوازې دينـي زده کـړه وه. په تېره په جغرافيې باندې خو د کفر فتوا وه. تر دې حده چې پخپله د جغرافيې اسـتاد به ويل، **په امتحان کې به ليکئ چې مځکه غونډارې يا کـروي ده، خـو عقيـده بـه نـه پر کوئ**.

- لالا په کابل کې زموږ د يوه معتبر خپلوان په کور کې خوندي کـړم. د فيـروزې پـه رنگ يوه جوړه شوې درېشي يې راته په درزي وگنډله. د حبيبيې ليسې د داخلـې آزموينـه يې راباندې تېره کړه. شل روپۍ يې په جېب کې راته کېښودې، په ستنه خان آباد تـه روان شو. په کابل کې بس عاصي پاتې شو او دوزخ. پښتو توری ورته غواړم خو اوس حـاضر مـې يو انگريزي ټکی سترگو ته لر بر کېږي چې زما د هغه وخت د حـال تـرجمان کېـدای شي. دا ټکی Handicap نيمگړتيا، معيوبي او کم سيالی نه جوړ شوی ترکيب دی. زمـا هينـډې کېپ يـو نـه، بلکـې پـه لسـهاو و. اول رنـگ او کـړه وړه: لمـر سـېزلی مـخ، اوږده غـاړه چـې چنغړک په کې له ورايه ښکارېده چې د خـبرو سره جـگ و ټيـټ الـوځي. وچ، نـري کنګـې لاسونه چې د کالونو دوړې او خيرې يې په چاودونو کـې کنگـل شـوې وې. د پښـتنو متـل راپورې ښه لگېده چې چـاودې چـاودې پښـې، يـو مـن خـاورې پـه کـې. زمـا کوربـه زی (د کوربه زوی) هره جمعه حمام ته تلو. **کوربنه چې زموږ خپلـه وه، پـه مـا شرمېـده او لکـه چې خاوند يې هم پيغور ورکړی و چې دا څه ځناور دې کور ته راته راوستی چـې پـه حجره کې مې د مېلمنو په مخکې شرمـوي.** هغـې خـوارکۍ يـو ځلـې د خپـل زوی سره حمام ته چې دا هم ما ته نوی و، واستولم. هلته مې په کيسې او سپنځرې (سـنگ پـای) د خدای وسې پرې وکړې، په شوکارې کولو مې وجود سور ککړ کړ خو خيرې ويلې نه شـوې. نوکان شنه، کنډوکپر، تر لاندې د ليسزو خيرې، خو زه د ځانه ناخبره وم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- کلیوالو هر ښاري ته په ټیټ نظر کتل. **پس شا به یې صابون کوني بلل**. ویل به یې چې په صابون یې چې سغۍ ښویه کړې وي، د هغه به پښتو څه وي، غیرت به یې څه وي. د کلي ملا خو صابون منع کړی و. ویل یې چې د استنجا یو شرط دا دی چې تر هغې به یې منښې چې زیږوالی په کې پیدا شي نو چې څوک د سغۍ پرېولل په صابون کوي نو هغه ښویه شي، بیا د استنجا شرط نه پوره کیږي.
- په دې اوله رخصتۍ زه بې حده خوشحال وم چې د کابل د ګندګۍ نه خلاص شوی وم، خو دوې هفتې پس چې ډاګي د کوربه زوی خط راکړ، **د ریاضي په مضمون کې د ناکامۍ زیری په کې و**. ببرته یې څیګرخون راواچاوه. ورسره دا وېره هم راسره وه چې تر اوسه خو مې بانه کوله چې د امتحان نتیجه نه وه راختلې، اوس به کورنۍ، په تېره ګل لالا ته څه وایم؟ بده لا دا چې کتابونه او د معلم د لکچرونو نوټونه مې هم نه وو راوړي چې پټ یې ولولم. رخصتي د سترګو په رپ کې تېره شوه. د حوت تر پنځلسمې د مخه مې د یوې بوجۍ وریژو او یوې نوې بسترې سره ځان کابل ته ورساوه. څو ورځې پس چې د بیا امتحان د پاره لېسې ته لاړم، زما په شان ډېر مشروطان د ادارې نه بهر لیکه ولاړ و. غرمه مهال مدیر راووت او **عجیبه زیری یې راکړ**. ویې ویل چې ستاسو د ریاضي استاد په حق رسېدلی نو د هغه په احترام ادارې د معلمانو په مشوره فیصله کړې چې د ریاضي د ټولو صنفونو مشروطان دې کامیاب وګڼل شي. د خوشالۍ هلالا ګډه شوه او یوه شاګرد خو له مینځه غږ کړ چې خدای دې د معلم صیب مرګ قبول کړي.

فعالیت: د استاد شپون د خپل ژوندلیک په راخیستل شویو برخو کې په ښښه شوي ځایونه یو ځل بیا ولوله او فکر وکړه چې دا ځایونه ولې مهم دي. خپل دلیلونه په کتابچه کې ولیکه او بیا یې یوه ملګري ته ولوله او د هغه نظر وغواړه چې هغه هم ستا غوندې فکر کوي که بل نظر لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه: خلک گومان کوي چې لوی، مشهور او بریالي کسان بـه فـوق العـاده اسـتعدادونه، خوی خواص او ځانگړنې ولري؛ حال دا چې داسې نه ده. حتـی نابغـه‌گان هـم زمـوږ او ستاسـو پـه شان عادي خلک دي، خو ممکن په ژور فکر کولو یا ازمویلو او تجربې کولو کـې یـې تـر نـورو خلکـو ډېر تمرکز کړی وي. نو هر څوک که بریاوې لري، خامۍ او نیمگړتیـاوې هـم لـري. کلـه چـې خپـل ژوندلیک لیکو، باید واقعیتونه ووایو. د خپلو ناکامیو او منفـي خویونـو د پټولـو هڅـه بایـد ونـه کـړو. البته داسې کسان به بیخي کم وي چې د مهاتما گاندي غوندې پر خپلو گناهونو اعتراف وکـړي او په خپل ژوندلیک کې دا هم ولیکي چې دوه وارې د جنسي- انحـراف خـوا تـه ولاړم خـو خـدای بـچ کړم. دومره زیات رښتیا ویل ډېر لـوی زړه غـواړه او هـر څـوک یـې کـولی نـه شي، خـو لوسـتونکی/ لوستونکې هـم دا تمـه درنـه نـه لـري چـې هـره خـبره وکـړې. مهمـه دا ده چـې ځـان یـو مـخ پـاک سپېڅلی، ډېر لایقه، ډېـر پـاک نفسـه، او ډېـر اخلاقـي انسـان ونـه ښـیې. کـه دا کـار و هـم کـړې، لوستونکی/ لوستونکې دربانديې باور نه کوي. کله چې خپل ژونـدلیک لیکـې، داسـې وگڼـه چـې د بل چا د ژوند کیسه لیکې او مثبت او منفي دواړه اړخونه یې بیـانوې. پـه بلـه وینـا، خپـل ژونـدلیک داسې ولیکه لکه له یوه ډېر نژدې ملگري سره چې خواله کوې.

فعالیت: په کتابچه کې د خپل ژوند په اړه چې هر څه دریادېږي، ویې لیکه: مهمې پېښـې، په زړه پورې تجربې، بریاوې، ماتې، ناکامۍ، تېروتنـې، ښـه او بـد کارونـه او خنـدوونکې خـاطرې. بیا یې د خپل ژوندلیک لپاره ترتیب کړه چې کومه خبره بایـد پـه سر کـې راشي، کومـه ورپسـې او همداسې تر پایه او وروسته خپل ژوندلیک ولیکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. ۲. تخيلي ادبي ژانرونه

۳. ۲. ۱. ادبي ټوټه

ځينې په دې باور دي چې ادبي ټوټه مستقل ژانر نه دی بلکې په نثر د غربي شعرونو د ژباړې پيداوار دی. خو دا چې زموږ ليکوالو او شاعرانو ليکلي دي او ليکي يې او د نثر دغه ډول له نورو ژانرونو متفاوت دی نو مستقل ژانر يې بللی شو. ادبي ټوټه تخيلي ژانر دی، يعنې محتوا يې د ليکوال په خيال کې پنځول کېږي. توپير يې له لنډې کيسې هم په نثر کې دی او هم په جوړښت کې. د لنډې کيسې نثر بايد ساده او د خواله کولو نثر وي خو ادبي ټوټه په هنري نثر ليکل کېږي يعنې تشبيه، تشبيهي ترکيبونه، استعارې او سېمبولونه، تشخيص (personification) په کې زيات وي [تشخيص يا شخصيت ورکول هغه چاره ده چې ونو بوټو او غير ژوندي موجوداتو ته انساني ځانګړنې ورکول کېږي؛ مثلاً خبرې کوي، احساس لري، عاطفه لري، مينه کوي ...]. د جوړښت په لحاظ، لنډه کيسه ټکر، غوټه، اوج، او پای لري خو په ادبي ټوټه کې د دغو عنصرونو موجوديت حتمي نه وي. ځينې خلک ادبي ټوټې ته منثور شعر هم وايي ځکه چې د تخيل او هنري ژبې په لحاظ شعر ته ورته ده خو په نثر کې ليکل کېږي. د ادبي ټوټې موضوع معمولاً مينه او عاطفي پېښې دي خو کله کله ټولنيز او سياسي مسايل هم په کې بيانېږي. دلته به د ښاغلي محمد انور وفا سمندر او آغلې اناهيتا روهي ادبي ټوټې ولولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرم او گناه

پلار د شرم پوستکی غاړې ته راواچاوه،

پلار چې ملا او معلم ته کښېنولم، نور هم وتړل شوم،

تن او سر او زړه او آواز تړلي او ذهن ته تړلي تړلي فکرونه راباد شول، راباد شول …

بله ورځ مې همزولو ماشومو نجونو ته په شرم شرم ورکتل.

نجونو ته به مې چې ورکتل، يو لوی قهر به لاس په ماشه راته ولاړ و.

او دا مې هره ورځ زده کول، چې دا قهر دومره تريخ، دومره تند، دومره اورلن، دومره جبار دی، چې زه حتی هغه پېژندلی نه شم؛ نو ما هم نه ورکتل.

بله ورځ پلار په پگړۍ وتړلم، بله ورځ يې له خپلو خويندو، ميندو، سياسرو، او ټولو ښځو کلک راوتړلم.

اوس نو ذهن ويل او ما يې کاڼي کاڼي خبرې د زړه پر سر تېرولې.

آسونه کال کې يو ځل نعل کېدل او زه شپېه شپېه په زړه او ذهن نعل کېدم.

بله ورځ مې کتل چې نر غوايي، نر آس، نر خر، په هېڅ نه شرمېږي او ما تر ځان کشر-ماشومان وشړل، چې څه بد شی يې زده نه شي!

د ذهن له اورگاډي يو غږ پورته و، «شررررر…رم»، «گناااااااه»

د ذهن حرکت به د شرم غږ کاوه او ودرېدل به يې د گناه په دوزخي تمځای کې و.

[د مينې کولو جنت، محمد انور وفا سمندر، ۱۳۹۴]

(c) ketabton.com: The Digital Library

تيږه او باران

له ازله دې غوښتونکې وم. خو تا نه درخپله کړم او نه هم له ځانه لرې. ډېر ځله په حق وې. خو دا ځل نه. دا وار ته خطا شوې. زه غلې وم خو ګيله‌منه نه. ما ستا د خپلولو لپاره خاموشي زده کوله. ها د غونډۍ په لمن کې پرته پلنه تيږه وينې؟ هغه په باران مينه ده. ورته پام شوی دې دی، کله چې باران سندرې وايي، دا څنګه ښکاري؟

تېر ځل يې زه خپلې خاموشۍ ته وربللې وم. د خلقت دې ننداري ته حيرانه وم. ما پخوا د خاموشۍ دومره ښکلا ليدلې نه وه. هسې خو زما د کوټې مخامخ دېوال هم ويل چې زما سکوت خوښ دی.

آه! د تيږې په رګونو کې خاموشي بل ډول وه. ساه مې هلته د آرامۍ پناه غوښتله. خو ناڅاپه باران راغی؛ سندرې يې پيل کړې. له سندرو يې د تيږې پر زړه پاسته پاسته څاڅکي راوورېدل. زما د وجود هره حجره يې په خپل غبر کې لاهو کړه.

هماغه شېبه په هماغه سندريزه چوپيتا کې ته راياد شوې. زړه مې د بې وزره مرغۍ په شان د الوتلو هڅه کوله. د تيږې رګونه مې د وجود له قفسه راتاوېدل. غوښتل مې چې په همدې وربښمينو رګونو کې وغځېږم. بيا مې پام شو چې زه به د خاموشۍ هنر زده کړم. د اور لمبو ته به ستا د سيتار په سندرو پام وکړم. د لوګي له ترخه عطره به يې وساتم. ګوندې د باران په شان يوه ورځ راباندې ببرته راوورېږې. بيا به د هماغه تيږې په زړه کې له باران سره سندرې غبرګې کړو.

د باران او تيږې مينه، زما او ستا غبرګې سندرې.

[رژېدلې سندرې، د ادبي ټوټو ناڅاپه ټولګه، اناهيتا روهي]

لومړی فعاليت: «تيږه او باران» بيا ولوله او هغه ځايونه يې په نښه کړه چې له عادي نثره متفاوته دي. همدارنګه تشبيه‌ګانې او تشخيص په کې پيدا کړه.

دوهم فعاليت: تصور وکړه چې ته او معشوقه/ معشوق دې په يوه ځنګله/ د سيند يا سمندر غاړه/ ښکلي باغ/ يا هر ځای چې ستاسو خوښېږي، يئ. سترګې پټې کړه او د هغه ځای محيط، هوا، او طبيعت حس کړه. څه وينې، څه اورې، څه بويوې، څه لمس کوې، څه سره وايئ، د څه شي په اړه فکر کوئ ... دا ټول په ذهن کې مجسم کړه. بيا همدغه خبرې په يوه لنډه ادبي ټوټه کې وليکه. نوې تشبيه‌ګانې به نه هېروې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. ۲. ۲. طنز Satire/ Irony

طنز يو انتقادي ژانر دی چې د ټوکې غوندې لوستونکي خندوي خو په عين وخت کې د ټولنې يوې مهمې ستونزې ته د لوستونکو پام ور اړوي. د طنز په اړه هم دا نظر شته چې مستقل ژانر نه دی ځکه چې طنز د لنډې کيسې په چوکاټ کې هم ليکل کېږي او په شعر/ نظم کې هم. خو زموږ په ادبياتو کې ځکه د ژانر په سترګه ورته کتل کېږي چې که په نثر کې وليکل شي، له لنډې کيسې ځينې توپيرونه لري او که د شعر په قالب کې هم وليکل شي، له متعارفو شعرونو متفاوت وي. عمده توپير يې دا دی چې طنز د کيسې او شعر په پرتله د جوړښتونو او عنصرونو پروا چنداني نه کوي. يعنې په طنز کې ټکر، غوټه، اوج، پيل او پای زيات جدي نه ګڼل کېږي. زما يو طنز به ولولو.

مينه په ټيلفون کې

ياره دا سيم کارتونه خو هماغسې قيمته ښه وو. اوس چې وګورې د هر چا په جېب کې درې- څلور سيم کارتونه پراته دي. يوه ورځ په دوکان کې ناست وم چې له نابلدې نمرې راته زنګ راغی. پلار مې په دوکان کې ناست و. هغه له مشتريانو سره لګيا و. زه کرار له دوکانه ووتم. څومره ښکلی نری غږ يې و:

_ سلام.

_ سلام، څنګه يې؟

_ ګرانه ته څنګه يې؟

_ زه ښه يم. وبخښئ تاسې مې ونه پېژندئ.

_ زه هماغه يم چې تېره هفته مې د ساري دامن جوړه درنه واخيسته. په هغه ورځ مې مور راسره وه؛ نو ما درسره خبرې نه شوې کولی.

زما دوکان ته په ورځ کې شپېته اويا ښځې او نجونې راځي؛ نو دا يوه مې ولله که په ياد وه؛ خو ما وې هسې به يې خوشاله کړم ومې ويل: ډېر ښه. امر وکړئ.

_ هسې ما وې پوښتنه دې وکم چې څنګه يې؟

_ ډېره مننه. رښتيا زما د ټېلفون نمره دې له کومه کړه؟

_ ولې، تا خپل کارت نه و راکړی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ هو، رښتیا هېر مې و.

ـ ښه گرانه! اوس د خدای په امان.

ما چې هر څه په خپل ذهن باندې فشار راوړ، د هغې څېره مې رایاده نه شوه. تر مازدیگره مې څو وارې ورته زنگ وواهه خو ټېلفون یې بند و. سبا او بله ورځ هم همداسې تېرې شوې. نه پوهېدم چې ولې ټېلفون نه پورته کوي؛ خو شپېږم حس مې راته ویل چې هغه به بیا زنگ ووهي.

درېمه ورځ ماښام یې بیا زنگ وواهه.

- سلام حمید جانه، څنگه یې؟

ـ نو ته ووایه څنگه به یم. دا درې ورځې چېرته وې؟

په ژړغوني غږ یې وویل: ته زما له حاله څه خبر یې؟ زړه مې درپسې چوي. دا درې ورځې راباندې کال تېر شو.

د هغې خبرې ډېر خوند راکړ. زړه کې مې ویل چې دا دی والله زه هم یو څوك یم چې د نجلۍ زړه راپسې چوي. دلاسا مې کړه: ولې، گرانې څه خبره ده؟

ـ دا درې ورځې په کور کې وم. د مور له لاسه د باندې نه شومه وتلې.

ـ ما خو درته ډېر زنگونه وهل. تا ولې ځواب نه راکاوه؟

ـ ټېلفون مې بند کړی و. ما ته چې زنگ راشي، بیا ټول رانه پوښتنه کوي چې څوك و؟ څه یې ویل؟

بیا یې ټېلفون یوه هفته بند و. ما په خیال کې د هغې تصویرونه جوړول چې داسې به وي، هسې به وي. د فلمونو هره نجلۍ مې یو یو وار په ذهن کې گرځېده. دوکان ته چې به نجونې راتلې، د هرې ښکلې په څېره کې هغه راته ښکارېده. بله هفته چې یې ټېلفون راغی، ویې ویل چې په موبایل کې یې کریډټ نه و ځکه یې راته زنگ نه و وهلی. عاجل مې د پنځو سوو افغانیو کارت واخیست او په اس ام اس کې مې ورواستاوه. ورته مې وویل چې ته فقط مس کال راکوه، زه به درته زنگ ووهم.

ژوند راته معنا پیدا کړه. د احمد ظاهر سندرې راباندې گرانې شوې. د زړو هندي فلمونو د سندرو په خوند پوه شوم. ټوله دنیا مې د هغې له یوې خندا او یوې خبرې سره نه برابروله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هفته کې مې د موبایل یو دوه کارتونه خامخا وراستول. یوه ورځ یې راته وویل: «تا سره ګلابي رنګ ډېر ښه ښکاري.»

زه لاړم له بوټانو رانیولې تر خولۍ پورې هر څه مې په ګلابي رنګ کې پیدا کړل او وامې خیستل. یو وار مې له ځانه سره وویل چې خلک به راپورې وخاندي خو بیا مې وویل چې هغه غټ چارواکی چې همداسې رنګونه اغوندې، چا ورپورې خندلي دي.

نور نو یوازې د هغې خبرې زما د درد چاره نه کوله. ورته مې وویل چې خامخا باید له ما سره وګوري. هغه به پلمې کولې چې پلار یې نه پرېږدي چې یوازې له کوره وځي. آخر ما ورته وویل چې که رانه شي؛ نو زه خپه کېږم.

آخر هغه ورځ هم راورسېده چې درې میاشتې ورته په تمه وم. د ښاروالۍ څنګ ته پیاده رو کې یې راسره وعده وه. د کرزي تر عکس لاندې. وعده مو لس بجې وه؛ خو زه له نه نیمو ورته ولاړ وم. زما قسمت وګوره چې باران اوري. په زړه کې وایم که د باران له ډاره رانه شي نو بیا؟ آسمان ته په غوسه وم چې همدا د باران وخت و؟ له سره تر پښو پورې لوند خیشت وم. د ګلابي دریشۍ اوتو مې خرابه شوه. پر سړك باندې د نورو ورځو بېروبار نه وو. دا نو زما په ګټه وه چې بې غمه له هغې سره چکر ووهم. لس بجې شوې خو د هغې درك نه شو معلوم. زنګ مې ورته وواهه. ویې ویل چې د اطلاعات او فرهنګ د وزارت له مخې تېره شوې او د زېرزمینۍ خوا ته روانه ده. ما پوښتنه وکړه چې څنګه دې وپېژنم؟

ویې ویل: ګلابي رنګه ګلداره چترۍ مې په سر ده. کاوبای پتلون او کورتۍ مې اغوستې دي.

ما لاره څارله چې دا د زیرزمینۍ له زینو راپورته شوه. تاسې نو نه پوهېږئ چې ما څه حال درلود. زړه مې ټوپونه وهل. په لاس او پښو کې مې متره نه وه پاتې. څومره چې هغه رانژدې کېده، هماغومره مې د زړه ټکان زیاتېده. هغه راته راورسېده؛ خو همداسې ښویه له څنګه مې تېره شوه. هك پك شوم چې دا څه چل وشو. ښایي پېژندلې یې نه وم. ورپسې روان شوم. غږ مې وکړ: ګوره! زه دلته یم.

هغې راته حیران وکتل. ویې ویل: څه دې ویل؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

غږ يې لږ بل شان و. ما وې په ټېلفون کې خو هسې هم د سړي غږ بـل رقـم راځـي. وګـوره ګلابي چترۍ، کاوبای دریشي، ټولې نښې سمې دي.

ومې ویل: هو، ما وې باران لوند کړی یم، په همدې خاطر دې ونه پېژندم.

ـ ته څوك يې؟ زه خو دې نه پېژنم.

ـ ګوره ګرانې! نور مې مه ځوروه.

ـ څه شی؟ لېونی خو به نه يې؟

ـ ستا مینې په رښتیا لېونی کړی یم.

هغه یوه کلکه څپېړه راکړه. د ښـاروالۍ لـه خـوا دوه پولیسـان راروان وو. نجلـۍ وویـل: تـه ودرېږه چې پولیس راشي...

منډه مې کړه. ژېرزمینۍ ته ورکوز شوم. اوس حیران یم چې پـر کومـه خـوا وتښـتم. یـو دم مې راياد شو چې د پارك هوټل څنګ ته د فريد دوکان دی. شا ته مې نه کتل. پـه یـوه منـډه دویـم چت ته وختم. ځان مې د هغه دوکان ته ورساوه. په دوکان کې زموږ څلور پنځه تنه نـور ملګـري هـم ولاړ وو. ټولو خندل. ما وې لکه چې زه يې ليدلی یم که څنګه. زما په ورتګ چـوپ شـول. ژر ژر مـې له ټولو سره ستړي مشي وکړه او پـه دې پلمـه چـې ډېـر لونـد شـوی یـم، ځـان تـه جاکـټ لټـوم پـه کوټبندونو کې د ځوړندو کاليو منځ ته ننوتم. ما وې که پولیس راپسـې دوکـان تـه راشي چـې پيـدا مې نه کړي. شېبه وروسته د نجلۍ غږ مې واورېد: دلته دی. همدې دوکان ته ننوت.

دا وار يې غږ هماغسې و چې په ټېلفون کې یـې راسره خـبرې کـولې. وه خدایـه دا نـو څـه بيابي ده؟ لکه چې ملګرو ته مې په یوه روپۍ شوم. ساه مې پـه سـتوني کـې بنـده وه. لـه ډاره مـې ساه نه شوه ايستلی.

فرید وویل: خیریت خو به وي. څوک لټوئ؟

نجلۍ وویل: راويې باسه. هغه لوچک ملګری دې چېرته پټ کړی؟ مـا پخپلـو سـترګو ولیـد چې ستا دوکان ته ننوت.

په زړه کې مې خدای او پیران ونګول چې له دې لانجې مې خلاص کـړي. یـو وار زمـا لـه شاوخوا د کالیو کوټبندونه پورې وهل شـول. ټـول ملګـري مـې رانـه چـاپېر شـول. فریـد د هماغـې نجلۍ په غږ وویل: ويې نیسئ! همدا دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فعالیت: دې پوښتنو ته ځواب ووایه:

۱. د طنز کومو جملو وخندولې؟

۲. کله چې دې طنز لوسته، څه فکر دې کاوه چې پای به څنګه وي؟

۳. که همدا طنز تا لیکلی وای، څه به دې په کې کم یا زیات کړي وای؟

دوهم فعالیت: یوه خندوونکې خاطره دریاده کړه. د پېښې ځای، کرکټرونه او جزئیات یې بدل کړه او په خیال کې یې نوي کړه. په خیال کې نورې پېښې، مکالمې او صحنې ورزیاتې کړه. بیا ورنه یو طنز جوړ کړه خو داسې چې اصلي خبره یې پای ته وساتې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. ۲. ۳. لنډه کیسه Short Story

تخیلي ادبي روایتي ژانر دی. کیسه د لیکوال په ذهن کې جوړېږي او د یوه راوي له خولې بیانېږي. لنډه کیسه باید لنډه وي؛ په کیسه‌ییز نثر لیکل شوې وي؛ ښه کرکټرایزېشن، ښه توصیف، مناسبې مکالمې، مناسب او راښکونکی پیل، تلوسه، ټکر، غوټه، اوج، او خوندور پای ولري. بله موضوع چې په داستاني ادبیاتو کې مهمه ده، لیدلوری دی.

لنډه کیسه د اوږدوالي په لحاظ له څو جملو رانیولې تر زرګونو کلمو پورې وي. کیسه‌ګۍ معمولاً په دوو – پنځو جملو کې بیانېږي. لنډکۍ کیسه (Flash Fiction) معمولاً اته – نه سوه کلمې وي چې د کتاب په دوو مخونو کې ځايېږي. لنډه کیسه بیا له زرو څخه تر زرګونو کلمو پورې وي. زموږ لنډې کیسې معمولاً یونیم – دوه زره کلمې وي خو د اوسنیو غربي لیکوالو لنډې کیسې غالباً تر دوه نیم زرو زیاتې کلمې لري. د لنډو کیسو نسبتاً اوږدې بڼې هم شته چې ممکن تر لس زره کلمو پورې ورسېږي.

د کتاب په لومړۍ برخه کې مو د راوي په هکله بحث وکړ چې راویان درې ډوله دي: اول ګړی، دوهم ګړی، او درېیم ګړی. په اول ګړي روایت کې راوي د کیسې یو کرکټر او اکثراً مرکزي کرکټر وي او هر څه چې ویني، اوري، احساسوي او فکر کوي، راته وايي. د دې راوي په جملو کې د اول شخص یا متکلم خبرې اورو؛ لکه: «کور ته لاړم. جامې مې بدلې کړې. ستړې وم. سترګې مې درنې شوې. همداسې په ناسته کې خوب یووړم.» دوهم ګړی راوي د مخاطب په خوله خبرې کوي او لوستونکي ته خطاب کوي؛ لکه: «کور ته ولاړې. جامې دې بدلې کړې. ستړې وې. سترګې دې درنې شوې. همداسې په ناسته کې خوب یووړې.» د راویت دا بڼه ډېره کمه کارول کېږي. درېیم ګړی راوي بیا د نورو کیسه کوي او پخپله په پېښو کې ګډ نه وي؛ لکه: «کور ته ولاړه. جامې یې بدلې کړې. ستړې وه. سترګې یې درنې شوې. همداسې په ناسته کې خوب یووړه.»

د لنډې کیسې نثر د خلکو د خبرو غوندې وي، نه د علمي کتابونو یا د خبریالونو ژبه. راوي د یوه صمیمي ملګري غوندې خواله کوي، نه دا چې په اصطلاح «لُغت پراني» وکړي. سره له دې چې د کیسې نثر د عامو خلکو د خبرو غوندې وي خو باید په ګرامري لحاظ سم، روان او فصیح وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لنډې کیسې کرکټرونه باید ښه انځور شوي وي. څرنګه چې د کتاب په لومړۍ برخه کې مو ولوستل، د کرکټر ظاهري او باطني ځانګړنې باید وښودل شي چې د لوستونکو سترګو ته ودرېږي.

د ځایونو او منظرو توصیف هم باید دقیق وي او د مخاطب مختلفو حواسو ته خطاب وکړي. همدارنګه پېښې باید په جزئیاتو سره بیان شي.

په لنډه کیسه کې د ښې مکالمې لیکل آسانه نه دي ځکه چې د هر کرکټر خبرې باید د هغه/ هغې د پوهې، معلوماتو، تعلیمي کچې، اجتماعي موقف، او اروایي حالت سره مناسبې ولیکل شي. زموږ په ډېرو داستانونو کې د ټولو کرکټرونو خبرې یو شان وي او دا په حقیقت کې د لیکوال خبرې وي، نه د کرکټرونو.

د لنډې کیسې پیل باید داسې وي چې لوستونکي ته په زړه پورې وي او هغه د کیسې لوستلو ته وهڅوي. د شلمې پېړۍ د لومړیو لسیزو په لنډو کیسو کې به لیکوالو نسبتاً اوږده مقدمه د طبیعت یا چاپېریال په توصیف لیکله چې دغه یوستوي معلومات به د لوستونکو زړه تنګاوه. اوس لیکوال خپله کیسه له یوې جالبې خبرې، پېښې، یا مکالمې پیلوي.

په لنډه کیسه کې د ټکر موجودیت مهم دی. ټکر کېدای شي د انسان او طبیعت تر منځ وي لکه دا چې یو کس د شمالي قطب په کنګلو کې بند دی؛ بېړۍ یې خرابه ده؛ د ځان د تودولو لپاره څه نه لري او د هوا درجه هم منفي څلوېښت درجې ده. یا به ټکر د انسان او انسان تر منځ وي؛ مثلاً په یو چا باندې د غلا تور لګېدلی دی خو هغه غل نه دی. کله کله انسان له ځان سره، له خپلو فکرونو سره په ټکر کې وي؛ مثلاً نفس یې یوې ګناه ته لمسوي خو وجدان یې مخه نیسي. د ټکر په سبب غوټه پیدا کېږي. غوټه هغه اساسي ستونزه ده چې کرکټر ورسره مخ دی او باید یې چاره وکړي. لکه هغه چې په شمالي قطب کې بند پاتې دی او له طبیعت سره په ټکر کې دی. دلته غوټه د مرګ خطر دی او کرکټر باید د خلاصون لاره پیدا کړي. د همدې کشمکش په لړ کې کیسه داسې ځای ته رسېږي چې اوج یا څوکه بلل کېږي. دا د غوټې یا ستونزې انتها ده. مثلاً په قطب کې بند سړی د ځان د تودولو لپاره یو څو اخبار او کتابونه سوځوي خو دا اور هم ژر ختمېږي او نور څه نشته چې اور پرې بل کړي. له بلې خوا یې په مخابره کې بټرۍ له کاره لوېږي. ماښام رارسېږي او د قطبي یږ آواز اوري. دلته ده چې ستونزه اعظمي حد ته رسېږي. تر دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته کیسه د پای خوا ته درومي او ورو ورو غوټه پرانیستل کېږي او د کیسې په پای کې ختمېږي. د کیسې پای باید له یوې خوا نابېره وي. داسې چې لوستونکي يې اټکل نه وي کړی چې همداسې به کېږي خو له بلې خوا باید منطقي وي او کله چې لوستونکی تېرې پېښې رایادوي، قانع کېږي چې هو، باید چې همداسې شوی وای. البته د کیسې پای په تصادف باید ونه شي؛ لکه په هندي فلمونو او سریالونو کې چې کرکټر له هرې خوا په تنګسه کې وي خو ناڅاپه يې يو ملګری یا پولیس یا بل څوک راورسېږي او دی وژغوري.

لیدلوری په دې معنا چې پېښو ته د چا له سترګو ګورې او د چا فکر او خیال لوستلی شي. په اول ګړي روایت کې معمولاً هر څه د راوي له لیدلوري بیانېږي یعنې څه چې راوي ویني، اوري، فکر کوي او احساسوي هماغسې بیانېږي او هغه څه چې د ده له سترګو یا د معلوماتو له دایرې بهر دي، پرېښودل کېږي. په دې ډول لیدلوري کې هر څه چې د راوي په ذهن کې تېرېږي، هم بیانېږي. په درېیم ګړي روایت کې څو ډوله لیدلوري کارول کېدای شي؛ مثلاً کېدای شي یو مرکزي کرکټر انتخاب شي او ټولو پېښو ته د هغه له ذهن او سترګو وکتل شي؛ یا دا چې عیني لیدلوری غوره شي او لیکوال پېښې داسې بیان کړي لکه کامره چې يې په لاس کې وي او له کرکټرونو سره یو ځای وګرځي او د پېښو فلمونه واخلي؛ یا هم د داستان بېلې برخې له متفاوتو لیدلوریو بیانېږي؛ او بالاخره د ټولو کرکټرونو له لیدلوري پېښو ته کتل کېږي چې دا تخنیک اوس چنداني نه استعمالېږي خو په پخوانو داستانونو کې نسبتاً زیات لیدل کېږي.

دلته به یوه لنډه کیسه ولولو او بیا به يې تحلیل کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکټر شوام

بې مطلبه نيکي مې نه منله. دا مې خپله تجربه وه، په کوچنيوالي لا په دې پوهېدم چې مور مې هله نازوي چې د دې د خوښې کارونه وکړم او خبرې يې ومنم. ما که ښه کول، د دې لپاره وو چې مور راباندې لاس تېر کړي. وروسته ملا صاحب رازده کړل چې: «صالحه اعمال د دې لپاره دي چې بنده د الله رضا خپله کړي او جنت وګټي». دا مې باور و چې هر دلبر تر خپل مطلبه دلبري کا. خو د ډاکټر شوام مطلب څه و؟

ډېره موده وروسته مې اي مېل خلاص کړ. د فېس بوک له خوا مسيج راغلی و: «په دې اونۍ کې دې د دغو ملګرو کاليزه ده.» د اکتوبر په اتمه نېټه د ډاکټر شوام اته دېرشمه کاليزه وه. ځان ته زهير شوم. څو مياشتې کېدې چې نه مې ورته اي مېل لېږلی، نه مې ټېليفون ورته کړی و. ژر مې د مبارکۍ اي مېل ورته وليکه. په نيم ساعت کې مې د يو څو نورو اي مېلونو ځوابونه ولېږل. اي مېل مې بند کړ؛ بېرته مې خلاص کړ؛ د شوام ځواب نه و راغلی. ځان سره مې وويل مصروف به وي. سبا به مې اي مېل بيا وګورم.

له انټر نټ کلپه راووتم. د نادرېې ليسې له څنګه تېرېدم چې درې تنه سيکهان مې مخې ته راغلل. ماشومتوب مې راياد شو. په زاړه ښار کې مې د پلار دوکان و. د علي رضا خان د کوڅې په خوله کې يې بقالي وه. زه له پلار سره په دوکان کې کېناستم. د عاشقان و عارفان مکتب ته تلم. په صنف کې راسره يو څو تنه هندوان او سيکهان هم وو. دوی به د قران کريم په ساعت کې له صنفه وتل. کله کله به مو ږ ځورول. سيکهـ ماشومان د سر ويښته د سر په څېړۍ کې لکه غونډاره ترې. نه پوهېږم چا دا خبره کړې وه چې دوی په لونګۍ کې کچالو پټوي. زما زړه ته هم لوېدلې وه چې رښتيا به وي. د دوی لونګۍ ته به مې لاس اچاوه چې راوباسه کچالو دې. دوی به رانه تښتېدل. يوه ورځ يې سر معلم ته شکايت وکړ. سر معلم په چپړاسي باندې قف پايي کړم. داسې يې ووهلم چې بيا نه پوهېدم پر ځمکه روان يم که پر سکروټو. ان بوټونه مې په پښو کې تنګ شوي وو. خو سبا بيا هغه زه وم، هغه د سردار زامن.

✵✵✵

اول ځل چې هند ته تلم نو په ټوله لاره کې مې همدغه کيسې يادېدلې. انديښنې اخيستی وم چې اوس به هندوان او سيکهان راسره څه رنګه چلند کوي. لکه څوک چې له چا سره بد کړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي او اوس يې مخې ته ورځي. په ډيلي کې مې ډاکټر جاويد ملګری و. هغه يو کال د مخه تللی و. په سکارټس روغتون کې يې کار کاوه. هغه د روغتون له مشرانو سره خبرې کړې وې او ما ته يې هم د زده کړې کار سم کړی و.

زه د زړه څانګې ته ورغلم. هلته پروګرام راته جوړ شو چې اوله مياشت به په «ايکو» برخه کې کار کوم؛ بيا به کتنځي ته ځم؛ بيا عاجل اتاق ته او همداسې نورو برخو ته. دا نو اول ځل و چې د ايکو ماشين مې وليد. زموږ خلک يې د زړه ټلويزيوني معاينه بولي. ډاکټر ورته ناست و، ناروغ يې کوت. زه يې څنګ ته ورغلم د چپې اوږې شا ته يې غلی ودرېدم. ډاکټر په تريو تندي راوکتل. ويې ويل: «لرې ودرېږه!»

په دويمه ورځ لا ډاکټر نه و راغلی چې د ايکو اتاق ته ورننوتم. چپنه مې واغوسته. د ماشين سويچونو ته مې کتل چې نومونه يې زده کړم. د کوټې ور نيم کښی و. نرسه په دهلېزه کې تېرېدله. زه يې وليدم. راغله. ويې ويل: دلته څه کوې؟

زما ځواب ته معطله نه شوه. ويې ويل: ژر کوه، چپنه دې وباسه او له کوټې ووځه.

همداسې مې وکړل. په زړه کې مې راتېر شول چې تاريخ به انتقام اخلي. تا په کوچنيوالي کې هندوان او سيکهان ځورولي دي او اوس د دوی وار دی چې تا تحقير کړي. دا مې باور و چې خدای د بدو سزا هم په دې دنيا کې ورکوي، هم په بله دنيا کې.

له ډاکټر نه به مې چې يوه نيمه پوښتنه کوله، ويل به يې: «کتاب وګوره.»

هر شپه به تر دوولسو بجو پورې د روغتون په کتابتون کې وم خو زما لپاره هر څه نوي وو او په لږ وخت کې د دومره ډېرو شيانو زده کول ګران. ځينې شيان بيا په کتابونو کې هم نه پيدا کېدل. د ډاکټر چلند دومره زهير کړی وم چې په دويمه هفته مې غوښتل هر څه پرېږدم، بېرته کابل ته راشم. خو ملګري مې پرې نه ښودم. ويل يې چې کرار کرار به بلد شم. په هماغه ورځ هغه له ډاکټر شوام سره معرفي کړم. شوام مشر ډاکټر و. راته ويې ويل: که څه مشکل دې و، ما ته راځه.

سبا د ډوډۍ په وخت کې سره مخامخ شو. د ايکو په يوه درس مې هېڅ سر نه خلاصېده. ډاکټر شوام ته مې وويل. هغه موضوع راته دومره آسانه تشريح کړه چې هماغه ګړۍ مې زده شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده رانه یو څو پوښتنې وکړې. ځوابونه مې سم وو. د ډاکټر شوام خوښ شوم. ویې ویل: بېګاه زما مېلمانه یئ.

زه او ډاکټر جاوېد ورسره رسټوران ته لاړو. په ډیلي کې داسې رسټورانونه لږ دي چې غوښه پخوي. ډاکټر شوام همداسې رسټوران ته بوتلو. ده هم له موږ سره د چرګ او د غوایي غوښه وخوړه. ډوډۍ مو چې خلاصه کړه، په خپل موټر کې یې سینما ته یوړو. عجبه سینما وه. چوکۍ نرمې، مخې ته یې کشوه، تکیه یې قاتوه په کې اوږد غځېږه، د جوارو د پولۍ ډکه کاغذي کڅوړه دې په لاس کې، موټۍ ډکوه او خولې ته یې اچوه.

کرار کرار مو له شوام سره انډیوالي جوړه شوه. هره یکشنبه ماښام به په خپل سوزوکي موټر کې په موږ پسې زموږ کوټې ته راته او چکر ته به یې بیولو. په هر ځای کې به ده پیسې پرې کولې. موږ یې مصرف ته نه پرې ښودلو. ویل یې چې تاسې مسافر یئ.

د ایکو ډاکټر چې زموږ په ملګرتیا خبر شو، هغه هم راسره نرم شو. یو کال مې هلته تېر کړ. د ډاکټر شوام په برکت مې دومره څه زده کړل چې نورو ته یې څوک په دریو کلونو کې هم نه ورښیي.

د هندوستان د خلکو یو شی مې خوښ شو. هلته څوک په چا کار نه لري. مسلمان خپل مسجد ته ځي، هندو خپل مندر ته. په هندوانو کې هم زر رنګه طایفې دي خو هغه د چا خبره «عیسی به دین خود، موسی به دین خود». د یوه بګوان کالیزه وه. د روغتون نور ډاکټران یې لمانځلو ته لاړل خو شوام له موږ سره پاتې شو. هغه په هېڅ شي عقیده نه درلوده. موږ ته یې ویل: «بې عقیدې سړی په دې ښه دی چې هېڅ څوک یې بد نه ابسېږي، له هندو سره هم یار وي او له مسلم سره هم. خو دومره ده چې عقیدې والا خلک مطمین وي، ډاډه وي. خو زه داسې نه یم. که په تاسو باندې هره ټکه ولوېږي نو زغملی یې شئ، وایئ به چې د خدای له خوا همدا مقرر وو، خو زما له پاره ګرانه ده. که تاسې مړه کېږئ نو د ځنکدن په وخت به هم ډاډه یاست چې یو چېرې به ځئ؛ بېرته به ژوندي کېږئ؛ جنت به وي دوزخ به وي؛ حساب کتاب به وي؛ خو زما لپاره ډېره سخته ده. زما مرګ واقعي مرګ دی، ابدي مرګ.»

✲✲✲

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبا بیا انټرنټ کلب ته ولاړم. د شوام ځواب نه و راغلی. ټېلیفون مې راواخیست. زنګ مې ورته وواهه. ټېلیفون یې بند و. ما ویل له ناروغانو سره به مصروف وي. نیم ساعت وروسته مې بیا زنګ وواهه. خبره هماغه وه. سبا او بل سبا مې ځو ځو ځله ټېلیفون ورته وکړ خو رخ نه شو. ما ویل ممکن بهر ته تللی وي.

بله اونۍ یې بیا ټېلیفون کار نه کاوه. ډاکټر جاوېد ته مې زنګ وواهه. هغه وویل: «ته نه یې خبر؟ ډاکټر شوام غریب خو موټر وواهه، ځای په ځای مړ شو.»

ډاکټر شوام له ما سره ډېر ښه کړي وو، بې بدله ښه. ده رانه د هېڅ شي تمه نه لرله. په جنت او په دوزخ یې هم عقیده نه وه چې د خپلو ښو اجر به په بله دنیا کې ووینې. زه لا تر اوسه حیران یم چې هغه ولې راسره ښه کول؟

د کیسې تحلیل

- **راوي او لیدلوری:** د کیسې راوي اول ګړی او د کیسې مرکزي کرکټر دی او لیدلوری هم د ده دی. یعنې په کیسه کې څه چې راوي لیدلي، اورېدلي، حس کړي، او څه چې د ده په ذهن کې تېر شوي دي، لولو.
- **ژبه:** د کیسې ژبه روانه، صمیمي او د خلکو ژبه ده خو ګرامري اصول هم په کې مراعات شوي دي. نادر لغتونه، اوږدې او پېچلې جملې نه لري.
- **کرکټرکښنه:** اصلي کرکټرونه دوه دي. یو ډاکټر شوام او بل پخپله راوي چې هغه هم ډاکټر دی. د کرکټرونو ظاهري بڼه نه ده معرفي شوې. لوستونکی هېڅ نه پوهېږي چې مثلاً ډاکټر شوام په ونه دنګ و که ټیټ؛ په رنګ سپین و که غنمرنګی؛ چاغ و که ډنګر؛ ښایسته و که بدرنګی؟ همدرانګه د راوي رنګ او بڼه نه دي ښودل شوي. د کرکټرونو باطني پېژندنه د هغوی د کړو وړو او خبرو څخه معلومېږي. راوي مؤمن او معتقد انسان دی او په دې باور دی چې که څوک له چا سره ښه کوي نو یا په همدې دنیا یا په بله دنیا کې یې بدله غواړي. هغه ته خدای داسې ذات ښکاري چې د بدو سزا په دواړو جهانونو کې ورکوي او کله چې په هند کې د یوه ډاکټر او نرسې له سپک چلند سره مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي، فکر کوي دا يې د هغو بدو سزا ده چې ده په کوچنيوالي کې لـه سيکهـ ماشـومانو سره کړي دي. د ده له کړنو دا هم رامعلومېږي چـې د ملګرتيـا او د ښـو خلکـو قـدر کـوي. ډاکټر شوام بيا په هېڅ دين باور نه لري. مېلمه‌پال او سخي دی. خيرمن انسان دی او بـې مطلبه ښه کوي. هغه د عقيدې په اړه فلسفي نظر لري.

- **توصيف:** په کيسه کې د کابل د نادريې ليسې سيمه، د علي رضا خان کوڅـه، د عاشقان او عارفان ليسه، او د ډيلي سکارټس روغتون، رسـټوران، او سـينما يـاد شـوي دي. خو په دې ټولو ځايونو کې يوازې د سينما توصيف هغه هم په لنډو ټکـو کـې شـوی دی او د نورو ځايونو توصيف هېڅ نشته.
- **مکالمې:** په کيسه کې مکـالمې کمـې دي. د ايکـو د ډاکټـر يـوازې دوې خـبرې «لرې ودرېږه!» او «کتاب وګوره.»؛ د نرسې دوې جملې «دلته څه کـوې؟ ژر کـوه چپنـه دې وباسه او لـه کـوټې ووځـه.» لولـو. د ډاکټـر خـبرې د هغـه لـه موقـف سره مناسـبې دي. دا خبرې هغه يو مغرور او ځيږ انسان راپېژني. د نرسې خـبرې بـه هغـه مهـال نامناسـبې وای چې دا پېښه د راوي په خپل وطن کې شـوې وای ځکـه چـې نرسـه د موقـف پـه لحـاظ تـر ډاکټر ټيټه ده او داسې څه ورته نه شي ويلی. خو هغه راوي ته داسې تونـدې خـبرې ځکـه کوي چې رواي سره له دې چې ډاکټر دی خـو د يـوه غريـب ملـک ډاکټـر او هلتـه نـابللې مېلمه غوندې دی او له بلې خوا نرسه د ايکو د ماشـين د ښـه سـاتلو دنـده لـري. د ډاکټـر شوام خبرې هـم د هغـه د پـوهې لـه کچـې او شخصيت سره اړخ لګـوي نـو د دې کيسـې مکالمې مناسبې ښکاري.
- **پيل:** کيسه په دې جمله پيلېږي چې «بې مطلبه نيکي مې نه منلـه.» بيـا راوي د نېکۍ په اړه خپل باور په څو جملو کې بيانوي او لـومړی پراګـراف پـه دې جملـه ختمـوي چې «خو د ډاکټر شوام مطلب څه و؟» دغه پيل لوستونکو ته تلوسه پيـدا کـوي چـې د دې پوښتنې ځواب ولولي.
- **ټکر:** په کيسه کې راوي له خپلو فکرونو سره په ټکر کې دی. دی بـاور لـري چـې هېڅوک بې مدعا او بې مطلبه ښه نه کوي خو ويني چې ډاکټر شـوام لـه ده سره ډېـر ښـه کوي خو هېڅ تمه او مطلب هم نه لري. نه يوازې له ده څخه د خپلـو ښـو د بـدلې تمـه نـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري بلکې له خدایه هم دا بدله نه غواړي ځکه چې هغه پر خدای او بله دنیا عقیده نه لري. د همدې ټکر په وجه غوټه پیدا کېږي. غوټه دا ده چې «ډاکټر شوام نو ولې دومره ښه کول؟» د کیسې اوج هغه ځای دی چې راوي د ډاکټر شوام د مرګ خبر اوري.

- **پای:** د لنډو کیسو په پای کې غوټه پرانیستل کېږي خو په دې کیسه کې غوټه هماغسې غوټه پاتې شوې ده. غوټه دا وه چې ډاکټر شوام ولې بې مطلبه ښه کول او راوي د کیسې په پای کې وایي چې «زه لا تر اوسه حیران یم چې هغه ولې راسره ښه کول؟» او ځواب یې لوستونکو ته پرېږدي چې پخپله ورباندې فکر وکړي. د کیسې دا ډول پای مخاطب فکر کولو ته هڅوي. ممکن هر لوستونکی بېل ځواب ورته ولري خو دا چې د پوښتنې ځواب پخپله په خپل ذهن کې جوړوي نو د کیسې اثر به تر ډېره وخته پورې د هغه په فکر کې پاتې شي او هر کله چې ښه کوي یا ښه ورسره کېږي، دا پوښتنه به وریادېږي.

۳. ۲. ۳. ۱. د اوږدوالي په لحاظ د لنډو کیسو ډولونه

لنډې کیسې د اوږدوالي په لحاظ په درېو ډولونو وېشلی شو: کیسه‌ګۍ، لنډکۍ کیسې، او لنډې کیسې.

الف: کیسه‌ګۍ: کیسه‌ګۍ معمولاً یو څو محدودې جملې وي چې له دوو څخه تر پنځو یا چې ډېرې شي تر لسو جملې لري. دا د مینیمالیزم د سبک محصول دی او نن سبا چې خلک لنډې لیکنې خوښوي، ډېر مینه‌وال لري. د کیسه‌ګۍ او هر بل مینیمال اثر کمال دا وي چې لوی مفهومونه او ډېرې خبرې په کمو کلمو کې کوي. په بله وینا، تر ویلو نا ویلې په کې زیاتې وي خو لوستونکی هغه ډېرې ناویلې د لږ ویلو په مرسته په خپل ذهن کې مجسم کولی شي. دا چې په دې ډول لیکنو کې لوستونکی د فکر کولو او تخیل موقع ترلاسه کوي او د کیسې ناویلې برخې په خپل ذهن کې جوړوي، نو داسې احساس کوي چې د اثر په تخلیق کې هغه هم برخه اخیستې ده او د خلاقیت تنده یې ماتېږي. د ښاغلي فضل الحق تپاند یوه کیسه‌ګۍ به ولولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعلیم

په ښار کې د ښځینه ډاکټرې نشتون ناهیلي کړل. مېرمن او خاوند سترې د کور په طرف روان شول. د کور دروازه یې خلاصه کړه.

خاوند: دا لا څنګه ښار دی چې یوه ښځینه ډاکټره نه لري.

د لور سترګې یې په پلار ولګېدې. ژر یې زوړ کتاب او شلېدلې کتابچه تر پلاستیکي فرش لاندې کړل.

فعالیت: دغه کیسه‌ګۍ چې لولې، نورې کومې خبرې ذهن ته درځي. تر دې کیسې مخکې به څه شوي وي؟ کومې ناویلې د دې کیسه‌ګۍ په ویلو خبرو کې نغښتې دي؟ نجلۍ به ولې کتاب او کتابچه تر پلاستیکي فرش لاندې پټ کړي وي؟ د همدغو ناویلو خبرو په مټ د دې کیسه‌ګۍ په سر او منځ کې څه ورزیات کړه او لږ یې وغځوه.

ب. لنډکۍ کیسه: لنډکۍ کیسه معمولاً یو څو سوه کلمې وي. هغه بڼه یې چې فلش فیکشن بلل کېږي، باید همدومره کلمې ولري چې د کتاب په دوو مخامخ صفحو کې ځای شي، یعنې اټه – نه سوه کلمې. خو تر اتو سوو کلمو کمې هم وي. په پښتو کې د ښاغلي اجمل پسرلي کیسې د لنډکیو کیسو ښې بېلګې دي چې دلته به یې یوه نمونه ولولو.

وېښته

سر یې ژر ژر خوځاوه. د نویو لنډو کړیو ویښتو څوکې یې له سره کړیو بارخوګانو سره لګېدې رالګېدې. غړۍ یې هنداري ته ورنږدې کړه. د یوې سترګې شا یې ورنګوله، د بلې یوې یې هم شنه کړه.

پر وېړو شونډو یې سور رنګ تېر بېر کړ. ورو یې یوه شونډه پر بلې لمده کړه. هنداري ته موسکۍ شوه. تک سپین غاښونه یې سره شوي وو. کاغذي دسمال یې پرې تېر کړ. د کور د بهر ور یې په ځان پسې کلک کړ. تر نورو ورځو نن د دفتر سهارنۍ غونډې ته وخته ورسېده. د غونډې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر مهال یې یوه یوه ته وکتل. تر غونډې وروسته له یوه سره ودرېده، بیا له بل او بلې سره خو خبرې د دفتري کار وې.

مازدیګر چې کور ته ستنه شوه، وار له واره هنداري ته تم شوه.

د بارخوګانو رنګ تللی و. سرې شونډې یې سپېرې شوې وې. د سترګو د شا رنګ هم پیکه ښکارېده. خو په ریمل کې یې لا سترګې غټې ایسېدې.

د ماسخوتن تر ډوډۍ وروسته یې ویښته په موټ کې ونیول:

«کاشکې مې نه وای کم کړي.»

د خوب کوټې ته ولاړه. سر یې پر بالښت کېښود. بالښت یې پر سر کېښود:

«ولې یوه همکار هم د ویښتو صفت ونه کړ؟!»

پښې یې له کمپلې وایستې. کمپله یې ایسته کړه. بېرته یې ځان پټ کړ:

«خپله ګناه دې ده. باید پوښتنه دې کړې وای چې ویښته مې څرنګه ښکاري.»

په اړخ واوښته، په بل اړخ شوه. د لنډو ویښتو څوکې یې ونازولې. خوب یې تښتېدلی و. پوست بالښت یې په سوک وواهه:

«ولې به مې پوښتنه کوله. دوی سترګې نه لري؟»

پښو یې سوی وکړ. یو پر بلې یې وسولوې:

«حتماً ښه نه ښکاري چې یو هم څه ونه ویل.»

ویښته یې په دواړو لاسونو جر پر کړل:

«همکاران بدنیته دي.»

«بخیلي یې کېږي، ځکه یې مبارکي نه راکوله.»

پښې یې ټولې کړې. بېرته یې ورو وغځولې. بڼوړې سترګې یې سره ولاړې. لاس یې له ویښتو وښویېده. خوب یووړه.

فعالیت: دا لنډکۍ کیسه له سره ولوله او د دې پوښتنو ځواب پیدا کړه.

۱. په کیسه کې ټکر کوم ډول دی (د انسان او طبیعت ترمنځ، د انسان او بل انسان ترمنځ، د انسان او خپل ځان ترمنځ)؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. د کیسې غوټه څه ده؟

۳. د کیسې راوي او لیدلوری کوم دي؟

۴. د کیسې کرکټره کومې ځانګړنې او څه ډول شخصیت لري؟

ج. لنډه کیسه: لنډه کیسه له زر یو نیم زر کلمو رانیولې تر لس زرو یا لا زیاتو کلمو پورې وي. دا په دې پورې اړه لري چې موضوع څومره ده او په څومره کلمو کې یې بیانولی شو. دلته به د ښاغلي نصیر احمد احمدي یوه لنډه کیسه او د ښاغلي واحد رفیعي د یوې لنډې کیسې ژباړه ولولو.

زما د وطن جګړه

لیکوال: نصیر احمد احمدي

په خاورو کې ناستې تور سترګې ماشومې له قبره راوتلې مېږی چختاړې کړ. یو سیوری ورباندې راغی:

_ ودرې! پېریان به درسره ګوري.

ماشومې ور وکتل. د دې په عمر وړه نجلۍ ولاړه وه. شنې سترګې یې درلودې. څپولې ژېړ وېښته یې نېغ ولاړ ول.

په خاورو کې ناستې ماشومې بېرته قبر ته وکتل. پر یوه مېږي یې خپله بټه ګوته کېښوده. د قبر مړه خاوره را ورغړېده. ماشومې غبرګ لاسونه ورته ونېول. خاوره یې بېرته ټوله کړه.

شنې سترګې نجلۍ وویل: ملا صېب ویل چې ژېړ مېږتانه پېریان دي.

په خاورو کې ناستې نجلۍ خپل کېن، لوڅ، چاودې چاودې مړوند ته څپېړه ورکړه. ژېړ مېږی لاندې ولوېد. په غوسه یې وویل: بد مې ایسي! زما د ابا غوښې خوري.

شنې سترګې نجلۍ ګامونه واخیستل. یوه بل قبر ته ودرېده.

ناستې ماشومې ور غږ کړل: ابا دې دی؟

_ نه! شیرین اغا!

_ تره؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

_ نه! پلار!

د ناستې ماشومې وړې سترګې سره تنګې شوې. په کټ کټ یې وخندل: پلار ته خو ابا وایي.

شنې سترګې نجلۍ وویل: نه! شېرین اغا وایي.

ناستې نجلۍ خپله لمنه خلاصه کړه. څو ماتې رنګارنګ شیشې یې پر قبر واچولې. ولاړې نجلۍ ته یې وکتل. شونډې یې خوځېدلې.

ناستې نجلۍ ورغبرګ کړل: څه وایې؟

_ دوعا کوم. خدایه ما وبخښې. زما مور و پلار وبخښې . ټول بوسولمانان وبخښې.

راغله. د ناستې نجلې تر څنګ ودرېده. ویې‌ویل: دا دعا مې شیرین اغا را زده کړې وه.

ناستې نجلۍ د ولاړې نجلۍ شکېدلو پلاستیکي څپلکو ته وکتل. ویې‌ویل: څپلکې دې ډېرې ارته (ازادي) نه دي؟

شنې سترګې نجلۍ وویل: دا مې د ادې څپلکې دي. ویل یې سې نن د باندې نه وځم. ناجوړه یم. ته یې په پښو که.

ناستې نجلۍ خپلو لوڅو چاودو پښو ته وکتل.

_ ما ام ډېرې ښکلې څپلکې درلودې. مازې یوه پینه یې لرله. اوبو یووړې.

نرۍ بوړبوکۍ راغله. ناستې نجلۍ منډه واخیسته. په دوړو کې ورکه شوه. بېرته راغله. په لاس کې نېولی زري کاغذ یې شنې سترګې نجلۍ ته ونیو. په خوند یې وویل: دا دې خوړلي دي؟

شنې سترګې نجلۍ وویل: پاپړ نو چیشی دي. شېرین اغا به مې هر وخت د شنه پاکټ ژاولې راته راوړلې.

ناستې نجلۍ کاغذ پر چپه خوا واړاوه. ژبه یې ورته راوایسته. لاړې یې تو کړې: ایق! خاورې دي.

غلې شوه. بیا یې وویل: ابا به مې نو پاپړ راته راوړل! رنګارنګ پاپړ.

یو دم یې وخندل: اخ! تر ټولو یې اغه ترخه پاپړ ښه ول. اجب خوند یې درلود.

بېرته د قبر تر څنګ کېناسته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شنې سترګې نجلۍ وويل: دې ما شيرين اغا دې نو نه و ليدلی. څو وارې يې په خپل موټر کې ښار ته ورسره بوتلم. ايسکريم به يې راته اخيستل.

يو دم يې خپله لمن تر پيڅکې ونيوله: ها! دې ته وګوره! د رنګو کميس يې ام راته اخيستی و.

د زاړه، شکېدلي کميس لمنه يې خولې ته ور نږدې کړه. لاړې يې پرې تو کړې. پر رنګ تلليو رنګکو يې رغوی تېر کړ. تندی يې تريو شو. ويې‌ويل: اوس يې رنګکي زاړه شوي دي. که دې اول ليدلي وای، لمر پکې ښکارېده.

ناستې نجلۍ وويل: بل کميس ام لرې؟

- نه! پيسې نشته. مور مې راته ويل چې يو څه وخت صبر وکه! د چرګې چوچوڼي به غټ شي. دوه به خرڅ کم. د رنګکو کميس به درته واخلم.

ناستې نجلۍ په خوند وويل: شکر! زه خو د رنګکو يو نوی کميس لرم.

شنې سترګې نجلۍ وويل: مور دې درته واخيست؟

_ نه! د همسايه ښځې مې مور ته خپل کميس ورکو. ويل يې چې ډېر يې نه دی اغوستی. کوچنيانو ته کالي ترې وګنده.

غلې شوه. د پاړو زري کاغذ يې ټوټې ټوټې کړ. پر قبر يې وشينده.

شنې سترګې نجلۍ وويل: ابا دې ولې مړ شو؟

ناستې نجلۍ سوړ اسويلی وايست: ابا مې د ملک اکا دهقاني کوله! يو سهار يې په پټي کې جووې جوړولې. ټکا شوه. په منډه کور ته راغی. څو بې‌رېرې کسان تر دېوال را واوښتل. ابا يې وډباوه. ويل يې چې دا اوږده ږېره او تور پټکی دې بې څه نه دي. ډز! زما تر مخ يې وويشت.

غلې شوه. شنې سترګې نجلۍ ته يې وکتل. ويې‌ويل: او ستا شيرين اغا؟

_ زما شيرين اغا بيا ټکسي چلوله. يوه ورځ يې زه او مور ښار ته ورسره بوتلو. په زيارتونو يې وګرځولو! ماښام ببرته کور ته را تلو چې څو ږيرورو کسانو موټر ودراوه. شيرين اغا يې وډباوه. ويل يې چې دا سور، خرېيلی مخ او لوڅ سر دې بې څه نه دي. ډز! زما تر مخ يې وويشت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیت: دې پوښتنو ته ځواب ووایه.

۱. د کیسې راوي څوک دی؟

۲. په کیسه کې تلوسه له کومې ځایه څخه پیل شوې ده؟

۳. د کیسې مکالمې څنګه دي؟ دغه خبرې اترې د وړو، غریبو، یتیمو نجونو له حال سره مناسبې دي؟

۴. د کیسې کرکټرونه څنګه انځور شوي دي؟ ظاهري او باطني ځانګړنې یې څومره معرفي شوي دي؟

۵. د کیسې ژبه درته څنګه ښکاري؟

واورین باد

لیکوال: عبدالواحد رفیعي

ژباړه: نصیر احمد احمدي

د ژمي سړه شپه نیمایي ته نږدې وه. اسمان وریځ و. نرم باد لوڅې ونې خوځولې. په کوټه کې د څراغ کمزوري ژېړه رڼا ښکارېدله. زړه ښځه کوټې ته ورننوته. یخني لړزوله. ویې‌ویل: د لېوه انګولا راځي. نږدې دی. لکه د کلا تر شا چې ولاړ وي.

یوه ځوان سړي چې له یوې وړې نجلۍ سره یې خبرې کولې، وویل: بېچاره به وږی وی. غلی شو، بیا یې وویل: په دې ورځو کې له سپیو هم سبکه ختلې وي.

زړې ښځې وویل: له کومې ورځې چې ټک و ټوک کم شوی، لېوان هم زړور شوي دي. مخکې تر دې خلکو ټوپکې درلودې. لېوان وېرېدل. ابادیو ته نه شوای را کښته کېدای.

اسمان وریځ و. د باد چونګا راتله. کوچینۍ نجلۍ د کتاب پاڼه واړوله. پلار ته یې وکتل، ویې‌ویل: ته چې هلته وې، څه دې کول؟

پلار وخندل: لورې، مکتب ته تلم.

نجلۍ له خندا شنه شوه. په ناباوري یې وویل: نو په دومره لوینې کې مکتب ته تلې؟

پلار وویل: هو لورې. په همدې لویوالي کې مکتب ته تلم.

نجلۍ په خوند وپوښتل: قران شریف دې هم وایه؟

پلار موسک شو: هو لورې، قران شریف مې هم وایه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نجلۍ هماغسې په خوند وویل: تاسو ته یې د دین اصول هم درښودل؟

پلار وخندل: هو لورې، د دین اصول یې هم را ښودل.

نجلۍ په خندا وویل: ښه نو، راته ووایه چې د دین اصول څو دي؟

پلار موسک شو: پنځه.

نجلۍ په خوشالۍ چکچکې کړې. په خوند یې وویل: اخ، جان! پلار مې د دین اصول نه‌پېژني.

پلار وخندل. پوښتنه یې وکړه: ته راته ووایه، څو دي؟

نجلۍ په شوق وویل: درې دي. توحید، نبوت، معاد.

پلار په زوره وخندل: سمه ده لورې. سمه ده. د دین اصول درې دي.

یوه ځوانه ښځه له دهلېزه کوټې ته راغله. سترې ښکارېده. تکو سرو لاسونو یې دا ښودله چې همدا اوس یې بېګاني لوښي پرېمينځلي دي. ځوانه ښځه څراغ ته نږدې کېناسته. پرته له دې چې چا ته وګوري، ویې‌ویل: نن شپه شاید واوره ووري. د باندې د قبر غوندې تیاره ده.

نجلۍ په بیړه خپلې مور ته وکتل. ښځې وویل: نه پوهېږم. لېوه دي که شغال؟ خو انګولا یې نږدې ده. خدای دې وکړي چې څوک په دښته کې نه وي پاتې.

نجلۍ خپل پلار ته وکتل. په وارخطایي یې وپوښتل: ابا! لېوان ډېر بد دي؟

پلار د نجلۍ پر وېښتو لاس تېر کړ، ویې‌ویل: نه ګرانې، خو کله کله له ویرې په یو چا حمله کوي. هو، که وږي وي، بد دي.

- زموږ په کتابونو کې د ګیدړې عکسونه شته. ګیدړه زوروره ده که لېوه؟

- لېوه زورور دی، خو ګیدړه په اسانۍ نه شي خوړلای.

نجلۍ وویل: ولې؟

پلار وخندل: ګیدړه په خپله لکۍ لېوه دوکه کوي، له لېوه لاره غلطوي.

- نو بني‌آدم هم لاره ترې غلطولی شي؟

- نه ګرانې! بني‌آدم نه شي کولای چې لاره ترې غلطه کړي. بني‌آدم د ګیدړې غوندې تېز نه دی.

د څراغ رڼا ورو ورو کمزورې کېدله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زړې ښځې سره ساه وایسته، ویې‌ویل: څراغ تېل نه لري. باید ماښام لا له تېلو ډک شوی وای.

ځوانې ښځې په خندا وویل: اوس نو ناوخته ده. باید ویده شو. سبا به یې له تېلو ډک کم.

بوډۍ څو ځله د څراغ پلیته پورته کړه، خو د څراغ زور ختلی و. په کمزورې رڼا کې یې د کوټې دېوالونه سره بخونه ښکارېدل.

چوپه چوپتیا وه. کله کله به د باد نرۍ غږ راغی. دا وخت د انګړ دروازه وټکېده. بوډۍ ورو وویل: خدایه خیر! په دې شپه کې به څوک وي؟

خپل زوی ته یې وکتل. یو ځل بیا یې د څراغ پلیته پورته کړه. په زحمت ولاړه شوه. له دهلیزه ووته. په لوړ غږ یې وویل: څوک یې؟

د دروازې له شا یو نارینه غږ راغی: ګل‌احمد په کور کې دی؟

- هو. څه یې کوې؟ ته څوک یې؟

سړي وویل: له لوی کلي راغلم. مرکه ده. حاجي شهیر صېب یې غواړي.

بوډۍ خوله خبرو ته جوړوله چې ګل‌احمد راغی. دروازه یې خلاصه کړه. دوه کسان وو. د یخني له لاسه یې پزې پټې کړې وې. یوه ګل‌احمد ته لاس ورکړ، ویې‌ویل: ورور جانه سلام. حاجي صېب شهیر را ولېږلو. که زحمت نه وي یو ځل د لوی کلي جومات ته راشه. حاجي شهیر خو به پېژنې؟

ګل‌احمد وویل: هو، پېژنم یې.

وروسته یې دواړو کسانو ته په ځیر ځیر وکتل، ویې‌ویل: خو په دې شپه کې مې څه کوې؟ سبا به درشم.

سړي چې په خپل پټو یې خوله او پزه پیچلې وو او په سختي یې غږ اورېدل کېده، په خندا یې وویل: تر لوی کلي دومره لاره نه ده. همدا اوس مجلس لري. له نورو ځایونو هم کلیوال او سپین ږیري را ټول شوي دي.

ګل‌احمد په حیراني وویل: مرکه د څه په خاطره ده؟

دوهم کس چې تر دې دمه غلی و، په بېړه یې وویل: د مکتب په باره کې خبرې کوي. نوی کال له یوې موسسې نوی مکتب غواړي. د ولسوالي نماینده‌ګان هم راغلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړي سړي وویل: حاجي صېب ویل چې که ته هم یې، ښه ده.

وړه نجلۍ د بوډۍ تر څنګ ودرېده. بوډۍ د هغې پر سر لاس کېښود، ویې‌ویل: دا شپه ګوره. خو سبا ته به یې خبرې کړې وې.

ګل‌احمد زړه نازړه وویل: ښه، یوه دقیقه ماتله شئ.

ګل‌احمد کوټې ته ننوت. ځوانه ښځه ولاړه وه. ویې ویل: څه وایي؟

- وایي چې په لوی کلي کې مرکه ده، ته یې هم غوښتی یې.

- نو اوس ځې؟ ناوخته نه ده؟

ګل‌احمد وویل: وربه شم، وبه ګورم چې څه خبره ده. سبا کومه ګیله ونه‌کړې.

د ښځې له لاسه یې کوټ ور واخیست. ښځه یې له مړژواندې څراغ سره یواځې پرېښوده.

ګل‌احمد تر خولې او پزې د غاړې دسمال تاو کړ، په دوو کسانو پسې روان شو. د مور غږ یې واورېد: ودرې زویه، تیاره ده. څراغ به درته را واخلم.

په دوو کسانو کې یوه ور غږ کړل: ادې، اندېښنه مه کوه، مور یې خپله بېرته درته راولو.

ګل‌احمد کوټې ته وکتل، له درېڅې د څراغ وروستۍ کمزورې رڼا ښکارېدله.

دوی ګړندی روان ول. کلا ته نږدې لـه ګـېـو ونـو دوه نـور کسـان راووتـل. وسلې ور سره وې. ګل‌احمد په حیرانۍ وویل: له ولسوالۍ مرکې ته راغلي یاست؟ یوه ځواب ورکـړ: هـو، د قومانـدانـۍ نفر یو.

ټـول غـلـي روان شـول. د کـارېز پـر سر دوه لارې تـه ورسـېدل. څلـورو کسـانو لاره کـږه کـړه. ګل‌احمد ودرېد، په حیرانۍ یې وویل: لویې کلا ته خو دا لاره نه ده ده تللې.

باد تېز شو. کله کله به د ګل‌احمد پر ټنډه د واورې ساړه بخري ولګېدل. یـوه کـس چـې تـر دې دمه غلی و، له جېبه لاسي څراغ را وایست. لـومړي یـې د ګل‌احـمـد مخ تـه ور واچـاوه، بیـا یـې خپل مخ ته د څراغ رڼا سیخه کړه. ورو یې وویل: زه دې وپېژندلم؟

ګل‌احمد په ځیر ورته کتل، یو دم یې وخندل: هو، فکر کوم چې سیف الله یې. کنه؟

سیف الله په زوره وخندل، لاسي بټۍ یې مړه کړه، ویې‌ویل: هغه وختونه دې په یاد دي چـې یو ځای به مکتب ته تلو؟

ګل‌احمد په ډاډه زړه وویل: هو، کله مې هېرېږي. دواړه په یوه صنف کې وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیف‌الله وویل: ښه نو، گامونه گړندي که چې ناوخته نه شي.

غلی شو، مخ یې بېرته په پټو کې پټ کړ.

گل‌احمد وویل: ښه، اوس چېرته روان یو؟

سیف الله چې گل‌احمد ته نږدې روان وو، ویې‌ویل: دومره بې طاقتي مه کوه. یو بل کس هم باید ووینې. هله نو ژر ژر ځه.

باد تېزي کوله. پر ځمکه د واورې سپین ململ پروت و. کله کله به له لیرې د یوه سپي غپا راغله. سیف الله د مازار د غونډۍ خوا ته لاره چپه کړه.

گل‌احمد ودرېد، په وراخطایي یې وویل: د مازار د غونډۍ خوا ته خو کومه ابادي نه شته، ما چېرته بیایې؟

سیف الله دوه گامه شا ته ور وگرځېد. گل‌احمد ته مخامخ ودرېد، ویې ویل: راځه. په خپله به پوه شې چې خبره څه ده. مه وېرېږه، که نه نو په زور دې بیایو.

یو دم یې گل‌احمد د غاړې له دسماله ونیو. په شدت یې د ځان خوا ته ور کش کړ. گل‌احمد څو گامه بې‌اختیاره مخکې لاړ. ځان یې کابو کړ، ونه لوېد. نورو دریو کسانو ته یې وکتل، د ټولو سرونه ځړېدلي ول. هېڅ یې هم نه ویل.

گل‌احمد په وېره وویل: سیفو خانه، څه خبره ده؟ زه مو چېرته را وستم؟ تاسو خو ویل...

پر ککرۍ یې یو څه ولگېدل. خبره یې پرې شوه. سر یې وگرځېد. کېناست. دوو کسانو تر مټو ونیو. په زوره یې ودراوه. بل پر ملا لغته ورکړه. ټیله یې کړ.

گل‌احمد څو گامونه واخیستل. ودرېد. زوروره ناره یې تر خولې را ووته. وروسته یې ژبون ووهل شو. لړزې واخیست. لاسونو ته یې ټکان ورکړ. غوښتل یې چې څه ووایي، خو له خولې یې غږ نه را ووت.

سیف الله لاس ور وغځاوه، د غاړې له دسماله یې ونیو او لکه پسه څو گامه یې په ځان پسې کش کړ.

باد تېز و. لوخې ونې پر یو بل لگېدې. وچه ټکا یې خته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګل‌احمد د مجبوري له مخې په دوی پسې روان شو. نه پوهېده چې چېرته او ولې روان دی. وېرې نیولی و. په ذهن کې یې رنګارنګ خبرې ور ګرځېدې: «نه نه، سیف الله خو شناخته سړی دی، همشین دی...»

د مکتب وختونه ور په زړه شول: «د سیف‌الله بوڅراغ ډېر خوښېدل، ما ته تنوري کلچو خوند راکاوه، تل به مو د یو بل بکسونه تلاشي کول».

واوره تېزه شوه. سړې دانې یې پر مخ ښې نه لګېدې. په نوور پسې روان و. یو دم یې وړه لورکۍ ور په زړه شوه. «ها ها ها، د پلار مې د دین اصول نه دي زده، د پلار مې د دین اصول نه دي زده، د پلار مې ...» ټول بدن یې پړک اخیستی و. مور یې په ذهن کې ور وګرځېده: «له کومې ورځې چې دا ټک و ټوک کم شوی دی، لېوان زړور شوي دي...»

د مازار غونډۍ په لمنه کې درې نور کسان ولاړ ول، لکه کمین نیولي لېوان غلي ښکارېدل. یوه یې وویل: راغلئ.

سیف‌الله له ځوابه پرته له هغو سره یو ځای شو. له یوه سره وپسنېد. روان شول. کله چې غونډۍ ته ورسېدل، سیف الله ګل‌احمد ته وویل: په یاد دې دي، څو کاله مخکې په وچه جلګه کې یو مړی موندل شو؟

ګل‌احمد په حیرانۍ وویل: هو، خو په ما یې څه؟

د سیف‌الله ټنډه تروه شوه: په تا یې څه؟

ګل‌احمد په وېره وویل: جنازه په وچه جلګه کې موندل شوې وه، تاوان یې له ما غواړې؟ زه یې څه کوم؟

سیف‌الله د ګل‌احمد له د غاړې دسمال خلاص کړ، ساړه باد د ګل‌احمد ټټر ته ور ننوت. داسې احساس ورته پیدا شو لکه په ژوندوني چې پو ستکی ترې باسي، لړزې واخیست، غابښونه یې وکړپېدل، خو په دې حال کې یې پر تندي مړې خولې راماتې وې.

سیف‌الله د غاړې دسمال ته ور لوېدلې غوټه خلاصه کړه، ویې ویل: اوس دې نو غوږونه خلاص شول. ویې خندل، په ملنډو یې وویل: پوهېږې چې هغه جنازه د چا وه؟ هغه وخت ته دلته وې، مشر ورور دې هم همدلته و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګل‌احمد په حیرانۍ سړی ته کتل، یودم یې په وارخطایی وپوښتل: ته فکر کوې چې خدای مه کړه خیرالله مور...

سیف الله په خبره کې ور ولوېد: یا تا، یا کوم بل چا! پر مور یې فرق نشته، خو سړی ستاسو په سیمه کې وژل شوی و.

ګل‌احمد وویل: نو که داسې وي، زمور کسان هم په نورو سیمو کې مړه پیدا شوي دي. د شیر زوی په شګلنه دښته کې پیدا شو، د سلیم زوی د زاړه کلي په خرابه کې مړ پروت و، د ...

سیف‌الله چیغه کړه: تاسو بې‌غیرته یاست، خو ورشئ، خپل غچ ترې واخلئ.

دا یې وویل او د ګل‌احمد خولۍ یې د هغه له سره لیرې وغورځوله. سړی یې تر وېښتو ونیو، په ځان پسې یې نږدې شیلې ته ور کش کړ. ګل‌احمد په وارخطایی د سیف‌الله دواړه لاسونه له بندونو نیولي وو، هماغسې پسې ښښېده. وروسته یې یو دم چیغه کړه: سیفو، څه کوې؟ وژنې مې؟

پر سر یې کلکه ضربه ولګېده، پړمخې پرېووت.

اوه کسه پرې راټول شول. د لغتو وار نه کېده. بیا یې د ټوپکو کنداغونه ورته سیخ کړل. د ګل‌احمد له تندي سرې وینې را روانې وې...

ګل‌احمد د خواست په ژبه وویل: زه نوی راغلی یم. ما څه کړي دي؟ د خدای له پاره ګناه مې څه ده؟

یوه سړي چیغه کړه: ستا ګناه دا ده چې تر اوسه لا ژوندی یې. ستاسو ګېډې چې ډکې شي، بیا د خدای بنده‌ګي نه منئ.

ګل‌احمد په سختۍ ودرېد. له هر یوه یې زړه‌سوی غوښت. زارۍ یې کولې. خو هر یوه د څپېړې یا د ټوپک د کنداغ وار پرې کاوه. دی نا امېده شو. زنګنونه یې پر ځمکه ولګېدل. د مور خبره یې په ذهن کې ورتېره شوه: «له کومې ورځې چې ټک و ټوک کم شوی، لېوان زړور شوي دي...»

سیف‌الله یو ګام مخکې راغی. ګل‌احمد یې د ټوپک پر کنداغ وواهه. د سړي له تندې وینو داره وکړه. ولوېد. سپینه واوره سره شوه. بېرته په زحمت کېناست. ټول قوت یې پښو ته ور ټول کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

منډه یې واخیسته، خو ولوېد. اوه کسیزه حلقه پرې راتاوله شوه. هر یوه به د لېوانو غوندې جلا جلا خوله وراچوله... سرې بېرته پړ مخې پرېووت.

سیف‌الله تر وېښتو ونیو، ویې‌ویل: که ځان در باندې ګران وي او په خپلو اولادونو دې زړه خوږېږي، نو د خیرالله قاتل راوښیه. ووایه، ورور مې چا وواژه؟

غلی شو. د ګل‌احمد تشي ته یې لغته ورکړه. له خولې یې لاړې باد شوې: ووایه! یو خو دې ورور و، بل څوک و؟

ګل‌احمد وټوخل. سرې لاړې یې تو کړې. ورو یې وویل: د خدای له پاره! نه پوهېږم. خو مور نه وو. رحم وکړئ، اخ، لورکۍ مې...

پر سر یې ضربه ولګېده. پر ځمکه هوار پرېووت. بېرته پورته شو. پر ښۍ سترګه یې وینې را ماتې شوې... هر یوه ته به یې زارۍ کولې. پښو ته په ور ولوېد، خو ګټه یې نه کوله. په سوک یا لغته به وهل کېده. ګل‌احمد چیغې وهلې: د خدای روی منئ! ما مه وژنئ!

سیف‌الله په ملنډو وویل: که دې پرېږدو، نو په دې واوره کې د کور لاره پیدا کولای شې؟

ګل‌احمد په نا باوري وروکتل. باور یې نه راته. په هیڅ شي یې باور نه راته. زړه ته یې نه لوېده چې د خیرالله ورور، سیف‌الله دې یې همداسې خوشې کړي. ده په راوتلو رډو سترګو سیفو ته کتل. په زړه کې ور تېره شوه: نه، دا زما همصنفی سیف‌الله نه دی. سیفو به ما څنګه وژني؟ باور مې نه راځي. نه، دا زما ...

سیفو د ټوپک نلۍ د ګل‌احمد تر زنې لاندې کړه، ورو یې وویل: خپله لاره پیدا کولای شې که مور دې تر کوره ورسوو؟

یو دم یې په زوره وخندل: وبخښه! زحمت مو درکړ. اوس نو ورځه. بوډۍ مور به دې درپسې زړه ترقه شي.

ګل‌احمد په راوتلو سترګو سیفو ته وکتل. په زحمت ولاړ شو. پر ښۍ سترګه یې لستوڼی تېر کړ. ویې‌ویل: مور دواړه همصنفیان وو. داسې نه ده، مور دواړه...

سیف‌الله په خبره کې ورولوېد: څه چې در باندې ناوخته کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګل‌احمد زانګي وانګي روان شو. په زړه کې یې مرګ ورګرځېده. لینګې یې لړزېدل. ګامونه یې له اختیاره وتلي ول. یو ځای ودرېد. د سیف‌الله ناره ورپسې راغله: ورځه نو، موږ پر تا کار نه لرو.

ګل‌احمد د خپل ټول وجود قوت خپلو پښو ته راووست. د ونو خوا ته یې منډه کړه. ټک شو، ولوېد.

اوه کسان ورغلل. سیف‌الله یې پر ټټر ور کېناست. د ګل‌احمد له تشي وینو داري وهلې.

د ګل‌احمد له بدنه سبکه ختلې وه. د ښځې خبره یې په ذهن کې ور تېره شوه: «خدای مه کړه، که څوک په دښته کې پاتې وي...»

سیف‌الله له جېبه لوی چاقو را وایست. د ګل‌احمد سترګې رډې راختلې وې. سیف‌الله د سږي پر ستوني سوړ چاقو کېښود. د ګل‌احمد سترګو ته د هغه لور ودرېده: «پلار مې د دین اصول نه پېژني، ها ها ها...پلار مې...»

باد تیز و. ونې یو پر بل لګېدلې. چونګا یې خته...

د ګل‌احمد شونډې وخوځېدې: لا اله...

د تورو جامو سړیو د دوی چارچاپېره کړۍ جوړه کړه او په اتڼ ګډ شول.

سیف‌الله په ترنم وویل: الله اکبر الله ...

چهارشنبه وه، واوره اورېده. خو د باد زور ختلی و. پر ګل‌احمد یوه لوښت پرته واوروه یو ځای تکه سره ښکارېدله.

لومړی فعالیت: کیسه یو ځل بیا په ځیر ولوله او د «ډاکټر شوامر» د کیسې د تحلیل په شان؛ د دې کیسې هر عنصر تحلیل کړه.

دوهم فعالیت: فکر وکړه چې د «واورین باد» په کیسه کې د کرکټرونو نومونه، عددونه، او ورځې به هسې تصادفي انتخاب شوي وي که بله معنا هم لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه: په تخیلي ادبي ژانرونو کې ډرامه، سناریو، او ناول هم شامل دي خو دا چې دا ژانرونه اوږده او ډېر تخصصي دي، دلته يې نه راسپړو. همدارنګه د لنډې کیسې په اړه نورې تخنيکي خبرې هم شته چې ما نه دي راخیستې او که څوک غواړي چې د دې او نورو ادبي ژانرونو په اړه مفصل معلومات پیدا کړي، دغه کتابونه دې ولولي:

۱. د نثر لیکلو هنر؛ اسدالله غضنفر؛ مومند خپرندویه ټولنه؛ ۱۳۹۱
۲. راځئ کیسه ولیکو؛ نصیر احمد احمدي؛ مومند خپرندویه ټولنه؛ ۱۳۹۱
۳. ماشومانو ته د کیسو لیکلو چل؛ اجمل پسرلی؛ مصور بنسټ؛ ۱۳۹۰
۴. ناول به څنګه لیکو؛ سید نظیم سیدي؛ مومند خپرندویه ټولنه؛ ۱۳۸۹
۵. پښتو لنډه کیسه او ادبي ټوټه؛ سید نظیم سیدي؛ صمیم ادبي ټولنه؛ ۱۳۸٦
٦. په ډرامه کې کرکټر کښنه، محب الرحمن محب؛ اسد دانش مطبعه؛ ۱۳۹۳
۷. نجیب محفوظ څرنګه کیسې لیکي، اجمل پسرلی، سالنګ خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۸
۸. د کیسو کیسې، اېمل پسرلی، سروش خپرندویه ټولنه، کابل، ۱۳۸۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه برخه

۴. نقد او تحليل

د دې لپاره چې د يوه متن په اړه سم قضاوت وکړو، بايد يې د تحليل او نقد چلونه زده کړو. د متن د تحليل لپاره لومړی انتقادي مطالعه په کار ده. په دې برخه کې به د انتقادي مطالعې، تحليل او نقد تخنيکونه تمرين کړې.

۴. ۱. انتقادي مطالعه Critical Reading

زه غوره ګڼم چې د «انتقادي مطالعې» پر ځای د «اغېزناکې مطالعې» اصطلاح وکاروم. اغېزناکه مطالعه په دې معنا ده چې کله يو متن لولئ، پوه شئ چې «څه وايي؟»، «ولې يې وايي؟» او «څنګه يې وايي؟» اغېزناکه مطالعه په څو پړاوونه کې ترسره کېږي.

لومړی پړاو (متن څه وايي؟): د اغېزناکې مطالعې لومړی ګام پر متن پوهېدل دي. د دې لپاره چې سم پوه شو، متن بايد بيا بيا ولولو. پر متن د پوهېدلو لپاره دغه کارونه کوو:

۱. پنسل را اخلو. متن يو وار لولو او هغه کلمې او اصطلاحات چې نه وربانديې پوهېږو، په نښه کوو يې. بيا يې معنا او مفهوم له قاموسونو يا انټرنټ څخه پيدا کوو.

۲. متن بيا لولو او اساسي ټکي يې په نښه کوو. معمولاً په هر پراګراف کې يو اساسي ټکی وي چې د اثبات لپاره يې څو دليلونه، شواهد او مثالونه وړاندې شوي وي.

۳. متن په درېيم ځل لولو او بيا يې خلاصه په خپل ذهن کې جوړوو.

۴. د متن خلاصه له خپل ذهنه ليکو. البته د ليکوال جملې او عبارتونه به کټ مټ هماغسې نه ليکو.

دلته به د اروابښاد پوهاند دکتور سيد بهأ الدين مجروح «د جبر او اختيار ديالکتيک» له کتاب څخه يو متن راواخلو او لومړی پړاو به په کې عملي کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جبريان او قدريان

معتزله د واصل بن عطا پيروان وو. واصل په خپله د حسن بصري شاګرد و او د هجري له ۸۰ تر ۱۸۰ پورې ژوندی و. اشاعره د مشهور متکلم ابو الحسن علي ابن اسمعيل الاشعري پيروان وو چې په ۲٦۰ هجري کې زېږېدلی او ۳۲۴ هجري کې وفات شوی دی.

د دې دوو فرقو منځ کې د اختلاف ټکي ډېر دي. معتزله زيات د عقلي مکتب پيروان وو او اشعريانو زيات په حديث او خبر اتکاء کوله. د جبر او اختيار په مسأله کې د دوی دواړو موقفونه داسې وو:

معتزله وايي چې: د خلقت له شروع څخه خدای انسان په خپلو کړو وړو کې مختار پيدا کړی دی او د بنيآدمانو په کار کې هره لحظه او دايمي مداخله نه کوي، ځکه که فرض کړو چې د انسان ټول کړه وړه د خدای په اراده پورې تړلي وي او د انسان اراده په کې هېڅ تاثير ونه لري، نو په دې صورت کې به د خلکو د هدايت له پاره د پيغمبرانو رالېږل، د آسماني کتابونو نازلول، خير او شر او ثواب او ګناه، مکافات او مجازات هېڅ معنا او مفهوم ونه لري.

اشاعره استدلال کوي چې: که انسان په اعمالو کې مختار وبولو، نو د خدای مشيت، قضا او قدر، لوح محفوظ، د خدای مطلق علم او مطلق قدرت مهمل او باطل کېږي. نو ځکه انسان مختار فاعل نه دی، بلکې موجب فاعل دی. د انسان رابطه له خپلو اعمالو سره داسې ده، لکه د رنګونو رابطه له رنګينو شيانو سره. څرنګه چې رنګ په شي ولاړ دی، خو د اعمالو او د انسان دواړو خالق خدای دی، د دې مسألې د حل له پاره د «کسب» نظريې څخه استفاده کوي. په دې شان چې د اشعريانو په نظر د بندګانو کړه وړه د خدای په قدرت کې دي او د بنده قدرت په کې کوم تاثير نه لري، خدای په بنده کې قدرت ايجادوي او له دې ايجاد سره سم او «مقارن» يو فعل پيدا کوي، په دې شان هر فعل خدای ابداع او خلق کوي او بنده يې «کسبوي» او له دې کسب څخه مقصد د کړو وړو «مقارنت» دی د انسان له قدرت او ارادې سره. او بنده د فعل په ايجاد کې تاثير نه لري. لهذا انسان په خپلو اعمالو کې مجبور دی او خدای په بندګانو کې اعمال خلقوي، لکه په نورو اشياوو کې. لکه چې وايو: اوبه جاري شوې؛ لمر را وخوت؛ آسمان شين شو او نور. ..

(c) ketabton.com: The Digital Library

امربين الامرين:

د دې دوو پورتنيو لارو په منځ کې يوې بلې فرقې منځنۍ لار نيولې ده، يعنې «امر بين الامرين» يې غوره کړې او وايي: «لاجبر ولاتفويض ولکن امر بين الامرين». غزالي د دې جملې اشخاصو څخه دی چې د اوسط لار يې غوره کړې ده. د ده په عقيده جبريان د بنده له قوت څخه انکار کوي او په دې شان د يو فزيکي حرکت او يو ارادي حرکت په منځ کې تميز نه کوي او له دې انکار سره د بنده ټول شرعي تکليفونه باطلوي. د اختيار طرفداران د خدای له قدرت څخه انکار کوي او ټول افعال د بندګانو مخلوق ګڼي او په اختراع او خلقت کې بندګان له خدای سره شريکوي. وسطه لاره به دا وي چې قدرت د خدای او بنده له دواړو څخه وګڼو. د دې منځنۍ لارې بل مشهور مثال صدرالدين شيرازي دی. دی خپله د «جبر و تفويض» رساله داسې شروع کوي: «سبحان من تنزه عن الفحشأ ولا تجری من ملکه الامايشأ» په دې عبارت کې «امر بين الامرين» ته اشاره ده او وايي چې خدای د هر ډول فساد نه پاک دی او په عالم کې هر څه د ده په اراده جاري دي. د جملې لومړۍ برخه اختيار ته اشاره کوي او دويمه برخه يې په جبر دلالت کوي. په همدې رساله کې دی وايي چې د امر بين الامرين نه مراد دا نه دی چې د بنده فعل د جبر او اختيار کوم ترکيب دی. نه دا چې فعل له دواړو څخه خالي دی، يا ناقض جبر يا ناقض اختيار دی، بلکې څرنګه چې په خپله وايي «المرادانه مختار من حيث هو مجبور و اد مجبور من حيث هو مختار بمعنی آن اختيار بعينه اضطراره!» مراد دا دی چې بنده مختار دی، له دې جهته چې مجبور دی او مجبور دی، له دې جهته چې مختار دی، يعنې د هغه اختيار عيناً اضطرار دی. د ملا صدرا دا خبره ډېره نوې او تازه بڼه لري او اوسني ديالکتيکي فکر ته ډېره ورته ده.

فعاليت: ۱) د مقالې هغه اصطلاحات او کلمې چې نه وربانديې پوهېږې، په نښه کړه. ۲) د دې کلمو او اصطلاحاتو معنا او تعريفونه پيدا کړه. ۳) مقاله له سره ولوله او عمده ټکي (main ideas) يې پيدا کړه. ۴) هر عمده ټکی په يوه جمله کې بيان کړه. ۵) دغه جملې سره يو ځای کړه او د مقالې خلاصه له خپل ذهنه وليکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم پړاو (څنګه يې وايي؟): په دې پړاو کې متن د ژبې، ګرامر، سلاست او بلاغت، او سبک له نظره ارزوو. يعنې ګورو چې متن په آسانه ژبه ليکل شوی دی، که په سخته او پېچلې ژبه؛ جملې يې په ګرامري لحاظ سمې دي که نه؛ متن روان لوستل کېږي که لوستونکی په کې ټکنی کېږي؛ ليکوال خپل مطلب واضح بيان کړی دی که خبرې يې ګونګې او مبهمې دي؛ او بالاخره د ليکوال سبک کومې ځانګړنې لري.

اوس به پورتنۍ مقاله په همدې ملحوظاتو ارزوو:

۱. ژبه او ګرامر: د مقالې ژبه ساده او آسانه ده خو دا چې موضوع يخپله نستباً سخته او انتزاعي ده نو په آسانۍ وربانديې نه شو پوهېدای. د متن ځينې جملې لنډې او ځينې اوږدې دي. د ساده جملو تر څنګ مرکبې جملې هم لري او دغه مرکبې جملې د موضوع تقاضا ده، نه دا چې ليکوال دې په لوی لاس ليکلې وي. په مقاله کې د اصطلاحاتو د پښتو کولو هڅه نه ده شوې، بلکې فارسي، عربي او انګليسي اصطلاحات هماغسې په خپل شکل راغلي دي. جملې يې په ګرامري لحاظ سمې دي، يعنې مبتدا، خبر، فاعل، مفعول، فعل، صفت او موصوف په خپلو ځايونو کې راغلي دي خو يو نيم ځای کې د پښتو پر ځای عربي/ فارسي ترکيبونه غوره شوي دي لکه «ناقض جبر» چې په پښتو کې «د جبر ناقض» کېږي. ځينې جملې يې د فارسي جملو جوړښت لري لکه: « د امر بين الامرين نه مراد دا نه دی چې ...» په فارسي کې دا جمله داسې ده: «مراد از امر بين الامرين اين است که ...» حال دا چې په پښتو کې ويل کېږي: «د امر بين الامرين مراد دا دی چې ...» يعنې دلته «د ... نه مراد» د فارسي ژبې جوړښت دی. همدارنګه په دې بله جمله کې «بنده مختار دی، له دې جهته چې مجبور دی او مجبور دی، له دې جهته چې مختار دی، يعنې د هغه اختيار عيناً اضطرار دی.» د فارسي ژبې «از اين جهت» په «له دې جهته» ژباړل شوی دی خو په پښتو کې ويلی شو: «ځکه چې/ په دې چې»، يعنې داسې يې ليکلی شو: «بنده مختار په دې دی چې مجبور دی او مجبور ځکه دی چې مختار دی.» په ځينو جمله کې سربلونه غورځېدلي دي لکه دا «د دې دوو فرقو منځ کې د اختلاف ټکي ډېر دي.» چې د «په منځ کې» پر ځای يوازې «منځ کې» راغلی دی. همدارنګه په ځينو ځايونو کې د «له» پر ځای «د» ليکل شوی دی لکه « خدای د هر ډول فساد نه پاک دی.» او په غير مستقيم نقل قول کې د شارحې «:»

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه راغلې ده لکه «معتزله وايي چې: د خلقت له شروع څخه خدای انسان په خپلو کړو وړو کې مختار پيدا کړی دی.»؛ حال دا چې دغه علامه په مستقيم نقل قول کې کارول کېږي.

۲. سلاست او بلاغت: د مقالې ژبه روانه ده او ان هغې ډېرې اوږدې جملې يې هم بې تکليفه لوستل کېږي. د بلاغت په لحاظ هم ليکوال بريالی دی او خبرې يې واضحې دي. د هرې جملې مفهوم د پوهېدو دی او مبهمه خبره په کې نشته.

۳. سبک: د ليکوال په سبک کې ځينې ځانګړنې په لنډه کولی شو.

الف. د فعلونو تنوع: ليکوال هڅه کړې ده چې د متن د خوږلت په خاطر د يوه مفهوم لپاره مختلف فعلونه وکاروي. لکه «واصل له ۸۰ تر ۱۸۰ پورې ژوندی و.» او «ابو الحسن علي ... په ۲۶۰ هجري کې زېږېدلی او ۳۲۴ هجري کې وفات شوی دی.» يا «معتزله زيات د عقلي مکتب پيروان وو او اشعريانو زيات په حديث او خبر اتکاء کوله.» دا کار د متن خوند زياتوي خو د فعلونو تکرار بې خوندي جوړوي.

ب. د ژبې سوچه توب ته نه تمايل: ليکوال په متن کې عربي او فارسي اصطلاحات پښتو ته نه دي ژباړلي. که يې دا کار کړی وای، په دومره آسانۍ به پرې نه پوهېدو. له دې ښکاري چې ښاغلی مجروح د يوه استاد په حيث غوښتل چې فلسفي خبرې شاګردانو ته آسانه کړي، نه سختې.

ج: د عربي کلمو جمع: ليکوال په ځينو ځايونو کې د عربي کلمو جمع د عربي ژبې مطابق راوړي دي لکه «اعمال، اشاعره، اشياوو» او په ځينو ځايونو کې يې د پښتو ژبې له مخې جمع کړي دي لکه «اشعريان، فرقې، تکليفونه».

درېيم پړاو (ولې يې وايي؟): د دې پوښتنې د ځوابولو لپاره بايد د متن ليکوال وپېژنو چې څوک و؛ مسلک يې څه او تعليم يې څومره و؛ ايډيالوژيک تمايل يې درلود که نه؛ نړۍ ته يې په کومه سترګه کتل، نيت يې څه دی او .... دا خبرې مهمې ځکه دي چې هر ليکوال حقيقت ته له يوې خاصې زاويې ګوري او د هر چا په ليکنه کې د هغه فکري او ايډيالوژيک تمايلات څرګندېږي. هر ليکوال غواړي خپل مخاطب د خپل نړۍ‌ليد او فکري نظام خوا ته ورمات کړي نو کېدای شي د حقيقت ځينې اړخونه پټ يا تت کړي او ځينې نور اړخونه يې وځلوي. د ليکوال د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخصیت، تعلیمي سویې، او نړۍ لید په اړه معلومات راسره مرسته کوي چې پوه شو د هغه خبرې څومره باوري دي او کومه خبره یې ومنو، په کومه خبره یې شک وکړو او کوم نظر یې مونږ غلطې لارې ته برابرولی شي. که یو څوک فرضاً د طب متخصص نه وي خو پر یوې طبي موضوع لیکنه کوي، په خبرو یې ډېر باور نه دی په کار. همدارنګه که یو ایډیالوژیک انسان د یوې پېښې یا موضوع په اړه لیکنه کوي، هر څه ته به له خپلو ایډیالوژیکو عینکو ګوري او د واقعیت ځینې اړخونه به تحریفوي یا به یې پټوي.

راځئ وګورو چې د جبریان او قدریان لیکوال څوک و. دا لیکنه د پوهاند ډاکټر سید بهأ الدین مجروح «د جبر او اختیار دلیکتیک» له کتاب څخه راخیستل شوې ده. هغه د فلسفې، ارواپوهنې او بشري علومو تعلیم په فرانسه او جرمني کې کړی و، پي ایچ ډي یې درلوده او د کابل پوهنتون استاد و. مجروح د ثور تر کودتا وروسته پېښور ته مهاجر شو او هلته یې د خلک دیموکراتیک ګوند د حکومت پر خلاف مبارزه پیل کړه. دا چې هغه غوښتل چې خلک هر څه تحلیل کړي او هېڅ شی په پټو سترګو ونه مني. همدارنګه یې هڅه کوله چې په افغانو کډوالو کې د وطنپالنې او ملي روحیه غښتلې کړي او خپل خلک د ایډیالوژیو له لومو وژغوري نو د جهادي تنظیمونو او د پاکستان د حکومت نه و خوښ او هماغه و چې دی په ۱۹۸۸ کې په مرموز ډول وویشتل شو او شهید کړای شو. پوهاند مجروح «د جبر او اختیار دیالکتیک» کتاب د فلسفې محصلانو ته لیکلی و او دا چې ده په همدې برخه کې لوړې زده کړې او کافي مطالعه یې درلوده، خبرې یې باید باوري او معلومات یې باید دقیق وي نو باور ورباندې کولی شو. ده په دې کتاب کې له یوې خوا د فلسفې یوه مهمه موضوع «جبر او اختیار» خپلو شاګردانو ته سپړلې ده او له بلې خوا یې هڅه کړې ده چې د هغوی تحلیلي ځواک او د منطقي فکر کولو قوت ورزوي نو نیت یې د خیر و.

لومړۍ فعالیت: لاندې متن یو وار ولوله. هغه کلمې او اصطلاحات چې نه ورباندې پوهېږې، په نښه یې کړه او بیا یې په کتابچه کې ولیکه. وروسته یې معنا او تعریفونه پیدا کړه. بیا متن له سره ولوله او اساسي ټکي یې په نښه او په کتابچه کې یې ولیکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اخلاقو فلسفه

ليکوال: پوهاند ډاکټر سيد بهاوالدين مجروح

د انسان حکمونه او قضاوتونه درې معياره لري: (۱) يا ښکلا او بدشکلي ده چې د جمال فلسفه پرې خبرې کوي؛ يا (۲) د حقيقت او خطا ارزش دی چې د پوهې د تيوري موضوع ده؛ يا (۳) د ښه او بد (خير او شر) مسأله ده چې د اخلاقو فلسفه پرې تحقيق کوي. په هره ساحه کې فلسفه بنيادي سوال طرحه کوي. مثلاً د جمال په باره کې دا پوښتنه کېږي چې انسان د ښکلا او بدشکلۍ حکم په څه اساس کوي؟ د پوهې په باره کې دا سوال پيدا کوي چې موږ د حقيقت او خطا تميز څرنگه کوو؟ حقيقت څه ته وايي؟ همدارنگه د خير او شر په مسأله کې همدا بنيادي سوال منځ ته راځي او همدا د اخلاقو د فلسفې موضوع ده.

د اخلاقو د فلسفې لنډ او ساده تعريف به دا وي: د اخلاقو فلسفه د هغه پرنسيپونو او اساساتو تحقيق او څېړنه ده، د کومو په بناء چې انسان د يو شي په باره کې د ښو او بدو حکم کوي. د دې پرنسيپونو او اساساتو څېړنه يو ضروري کار دی. هر انسان چې ځان ته انسان وايي، بايد د ښو او بدو خپل معيار ځان ته معلوم کړي او په لاشعوري ډول په هر شي د ښو او بدو حکم ونه کړي.

که موږ د هغه ټولو اعمالو او کړو وړو يو لست او جدول جوړ کړو، کوم چې زموږ په نظر بد برېښي، نو له داسې يوې مطالعې څخه به موږ ته معلومه شي چې بالاخره زموږ د ښو او بدو احکامو معيار څه شی دی. مثلاً ولې يو قانون ته ښه وايو او يا بد؟ ولې يو عمل، يوه موسسه، يو کرکټر او يو عادت موږ ته ښه ښکاري يا بد؟ نو د دې پوښتنې په ځواب کې به ځينې خلک داسې ووايي چې: هر هغه عمل ښه دی چې د خدای (ج) له ارادې سره موافق وي او هغه عمل بد دی چې د خدای له ارادې سره مخالف دي. يو بل به وايي چې: بد هغه څه ته وايم چې له طبيعت سره مخالف وي، يعنې «غير طبيعي» وي. د يو بل چا په نظر به بد هغه څه وي چې له عقلي پرنسيپ سره مخالف وي او بالاخره ځينې به داسې وايي چې: بد هغه دي چې د انسانيت د سعادت او نېکمرغۍ پر ضد وي. دلته گورو چې د اخلاقي قضاوتونو جلا او مختلف اساسات طرحه شول او د اخلاقو فلسفه هم هېڅ کوم اخلاقي تبليغ نه کوي او د کوم خاص قانون يا د کوم خاص

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي په ښو او بدو بحث نه کوي، بلکې د اخلاقو د فلسفې موضوع د پوړتنيو پرنسيپونو او اساساتو څېړنه او تحليل دی.

دوهم فعاليت: متن يو ځل بيا ولوله او د دغو پوښتنو ځواب په کې پيدا کړه:

۱. متن د څه شي په اړه دی؟

۲. د متن اساسي ټکي کوم دي؟

درېيم فعاليت: د پوړتني متن خلاصه له خپل ذهنه وليکه خو د ليکوال جملې هو بهو مه تکراروه.

يادونه: حقيقت ته د لا نژدې کېدو لپاره، په عين موضوع کې د څو کسانو ليکنې بايد ولولو. ممکن يوه ليکوال د موضوع يو اړخ ښه بيان کړی وي او بل ليکوال يې بل اړخ ښه راسپړلی وي. همدارنګه د عين موضوع په اړه به مختلفو ليکوالو متفاوت نظرونه ورکړي وي او موږ به د همدې مختلفو نظرونو په تحليل سره نسبي حقيقت ته رسېدلی شو.

۴. ۲. تحليل Analysis

انتقادي تحليل دا معلوموي چې يوه مقاله يا يو اثر د يوې ادعا يا نظر په وړاندې کولو کې څومره بريالی دی. دغه تحليل معمولاً د مقالو او کتابونو په اړه ترسره کېږي خو د هنري آثارو لکه فلم، داستان، تابلو ... تحليلونه هم کېږي. د تحليل پر مهال به هم د ليکوال/ هنرمند بلاغت ارزول کېږي چې خپله خبره يې څنګه کړې ده او هم يې د مقالې/ اثر مؤثريت ته پام کېږي. دلته به نقد او تحليل ګام په کام زده کړې.

لومړی ګام (انتقادي مطالعه): څرنګه چې پورته مو انتقادي يا اغېزناکه مطالعه تمرين کړه، لومړی به د ليکوال/ هنرمند تيسز يا فرضيه معلوموې. وګوره چې ليکوال د څه شي په ګټه يا پر ضد بحث کوي. په علمي مقالو کې د تيسز معلومول د هنري آثارو لکه نقاشي، فلم او داستان، په نسبت آسانه وي. له ځانه پوښتنه وکړه چې د بحث محتوا څه ده او ليکوال به ولې د دې بحث

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لیکلو ضرورت احساس کړی وي. که په متن کې داسې کلمې او اصطلاحات وي چې ښه وربانديې نه پوهېږې، په قاموس یا دایرة المعارف کې یې معنا ولټوه. که ټوله مقاله د یوه نوي او نا آشنا مفهوم په اړه وي نو بیا نورې داسې مقالې باید پیدا کړې او ویې لولې چې همدغه مفهوم یې لا واضح بیان کړی وي. له ځانه پوښتنه وکړه چې لیکوال د هرې ستونزې او مسئلې له پاره چې په خپل تیسز کې یې راوړې دي، حل لارې وړاندې کړې دي، که نه. که یې وړاندې کړې وي، دغه حل لارې واقع بینانه دي، که نه. بیا د اثر اساسي ټکي لست کړئ. په علمي مقالو کې معمولاً اساسي ټکي د هر پراګراف په موضوعي جملو کې وي (موضوعي جمله د پراګراف لیکنې په برخه کې تشریح شوې ده). وروسته مقاله په خپلو کلمو او عبارتونو تشریح کړه او لنډیز یې ولیکه. کله چې د متن خلاصه لیکې، یوازې یو یا دوه پراګرافه ورته بس دي. هڅه وکړه چې خلاصه په خپلو عبارتونو ولیکې، نه دا چې د لیکوال خبرې کټ مټ راواخلې.

دوهم ګام (د لیکنې خطاب): وګوره چې لیکنه څه شي ته خطاب کړی دی. په لیکنو کې دریو اساسي شیانو ته خطاب کېږي چې هغه عواطف، عقل، او باور دي. عواطفو ته خطاب د مخاطب احساسات او عواطف راپاروي. هغه آثار چې تفریحي او تبلیغاتي بڼه لري، معمولاً عواطفو ته خطاب کوي. مثلاً شعر، داستان، ډرامه، فلم، موسیقي او نور هنري آثار ممکن تاسو ته د خوښۍ، خپګان، خواخوږۍ، مینې، کرکې، ویاړ، شرم، ... احساس درکړي. همدارنګه ایډیالوژیکي او سیاسي شعارونه او لیکنې، او اکثره تجارتي اعلانونه عواطفو ته خطاب کوي او د مخاطب احساسات راپاروي. عقل ته خطاب په منطق او استدلال کېږي چې د لوستونکي نظر او لیدلوری بدل کړي. اقناعي مقالې (نظر، ترغیبي، استدلالي مقالې) همداسې دي. کله یې چې لولې، فکر کولو ته دې هڅوي او فکري نظام ته دې لوری ورکوي. باور ته خطاب لوستونکی هڅوي چې پر لیکوال/ لیکوالې د هغه/ هغې د شخصي-، مسلکي او علمي وړتیا په خاطر باور وکړي. البته ځینې لیکنې ممکن هم عقل او هم عواطفو ته خطاب وکړي؛ یا عقل او باور ته؛ او یا هم درې واړو ته. دلته به یې نمونې ولولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. عواطفو ته خطاب

تصویرونه، اوښکې او قاتلان

دوو تصویرونو ته به ډېرو ژړلي وي. لومړی تصویر د یوې مړژوانـدې نجلـۍ دی چـې ټـپـوس ورپسې دی چې کله دا مړه شي، هغه یې وخوري. دغه عکس پـه ۱۹۹۳ کـې د سـودان پـه دارفـور کې اخیستل شوی. جگړو قحطي راوستې، وږه ماشومه خبره شوې چـې هلتـه نـژدې چـېرې خـواړه وېشل کېږي. دا روانه ده خو په ځنښېدو. له ډېرې لوږې او خوارځـواکۍ د دربـدلو او گرځېـدلو وس نه لري. ورپسې یو ټپوس روان دی. دا چې لږ شانتې ځنښېږي، ټپوس هـم یـو ټـوپ ورپسـې وهـي. ټپوس دې تـه گـوري چـې نجلـۍ بـه کلـه سـاه ورکـوي چـې دا یـې وخـوري. د دې عکس عکـاس ژورنالیست کیوین کارټر (Kevin Carter) ته په ۱۹۹۴ کـې د همـدې عکـس پـه خـاطر د پـولیټزر جایزه ورکړل شوه. خو هغه د جایزې تر اخیستلو څو میاشتې وروسته ځان وواژه. ده نـور د خشـونت هغه صحنې نه شوې زغملی چې په افریقا کې یې لیدلې وې. ده دغـه عکـس اخیسـتی او لـه هغـه ځایه تللی و، هماغسې چې د ژورنالیزم تقاضا ده، یعنې ژورنالیست باید یوازې مشاهد پـاتې شي او پخپله په څه شي کې مداخله ونه کړي. دا چې په دې وږې نجلۍ څه بلا راغلـه، دی پـرې خـبر نـه شو خو، د عکس تر چاپېدو وروسته نورو وربانديې نیوکه وکړه چې ته اول انسان یې، بیا ژورنالیسـت.

ژورنالیزم درته اجازه درکوي چې د دې مرگي حالې نجلۍ له څنگه تېر شې خو انسـانیت دربانديې حکم کوي چې ویـې ژغـورې. ځینـو خو لا سختې خبرې ورتـه وکـړې: «تـه او هغـه ټپوس سره یـو شـان یـئ. ټپـوس د ماشـومې مرگ ته منتظر و چې ویـې خـوري او تـا یـې عکـس د شـهرت لپـاره واخیسـت، دواړو د نجلۍ په دې وضعیت کې خپله گټـه لټولـه.» ممکـن همـدغو خـبرو کـارټر ځـانوژنې تـه هڅولی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم تصویر چې مور ورته اوښکې تویې کړې

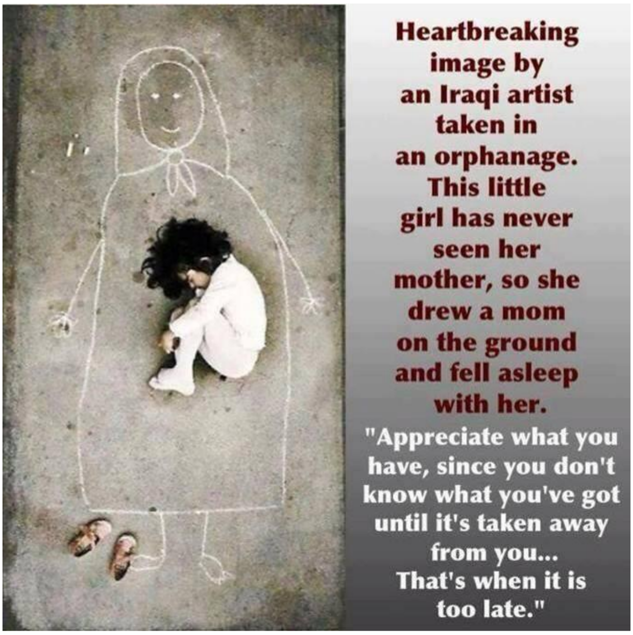

دا یوه عراقۍ ماشومه ده چې په دارالایتام کې اوسېږي. هغې خپله مور نه ده لیدلې او د مور د لیدو ارمان په خیالونو کې پوره کوي. نجلۍ پر ځمکه د مور رسم کښلی او په غېږه کې یې ویده شوې ده. ماشومې خپل بوټونه د مور د رسم له پښو سره ایستلي دي چې د هغې کالي ککړ نه کړي.

دا دوه تصویرونه د دوو بېلو سیمو، د بېلو خلکو، د بېلو رنګونو، بېلو قومونو او بېلو مذهبونو حال راته بیانوي خو دوه شیان په دواړو کې مشترک دي: یو؛ انساني درد، هغه درد چې ویده وجدانونه راویښوي. دوه؛ د دې ناخوالو علت. د دواړو دردونکو صحنو علت جګړه ده. زموږ په وطن کې هم داسې کیسې کمې نه دي. په دې څه باندې څلوېښتو کلونو کې به لکونه داسې دردونکې صحنې واقع شوې وي.

نو، اې قاتله! مخکې تر دې چې پر ماشه ګوته ټینګه کړې؛ مخکې تر دې چې چېرته ماین پټ کړې؛ مخکې تر دې چې انتحاري واسکټ واغوندې؛ مخکې تر دې چې د چا پر کور بم وغورځوې؛ دغه تصویرونه درياد کړه. د هغو وګړو ماشومان درياد کړه چې ته یې وژنې. ته څه فکر کوې، د جنت د ګټلو بله هېڅ لاره نشته؟

ته مې ګمراه بوله خو زه ستا په لاره نه درځم
ما دېرې لیدلې د جانان کلي ته لارې دي

یادونه: دغه لیکنه په مخاطب کې د جګړې له قربانیانو سره خواخوږي او له جګړې او جګړه مارو څخه کرکه پیدا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. عقل ته خطاب

ښځې ناقص العقلې دي؟

لیکوال: محمد محق

ژباړه او لنډون: محب الله زغم

دا پوښتنه د ښځو په اړه د اسلام لید بیانوي. ځینو خلکو د هغه حدیث د ظاهر پر استناد چې په دې اړه راغلی دی، ښځې له کامل عقله او له سم تفکره محرومې ګڼلې دي او د هغوی له ټولنیز مقام سره یې مخالفت کړی دی. دوی ان د ښځو نظر او رایه نه شي زغملای او خپل دا دریځ د شرعي حکم او اسلامي لیدلوري په بڼه تبلیغوي او بابوي یې.

ځینو نورو بیا په همدې وجه، اسلام نامترقي او داسې دین بللی چې په تبعیض قایل دی او نرسالاره طبیعت لري. دوی وایي چې دا احکام له علمي او عقلي موندنو سره اړخ نه لګوي او په همدې لحاظ پر دیني ارشاداتو نیوکه کوي.

په دې مقاله کې به د موضوع د روښانولو لپاره یو څو ټکي بیان کړو. البته د موضوع د حق د ادا کولو لپاره لا اوږده لیکنه په کار ده چې له یوې خوا پر دیني نصوصو تکیه وکړي او له بلې خوا نویو علمي منابعو ته مراجعه وکړي او د دواړو تر منځ تطبیقي پرتلنه وکړي.

لومړی ټکی چې په دې اړه باید یاد شي، دا دی چې په دې اړه راغلی حدیث د محدثانو په نظر معتبر حدیث دی او د حدیث په څو مشهورو کتابونو کې روایت شوی دی او ظاهراً که آحاد حدیث معتبر وګڼو، دې کې شک نشته چې دا تعبیر د پیغمبر (ص) له خوا صادر شوی دی.

پاتې شوه محتوا او اصلي مقصد یې او هغه احکام چې د نتیجې په توګه ورنه راوتلی شي.

بله مهمه خبره د هغې قاعدې ده چې معاصرو پوهانو د هرمنوتیک او د متنونو د تفسیر په مبحثونو کې مطرح کړې ده. قاعده دا ده چې د ویناوال او د یوه متن د پنځوونکي د مقصود د موندلو لپاره باید دا متن په هماغه فضا او چاپېریال کې کېښودل شي چې په کې صادر شوی دی.

که دا قاعده په پام کې ونه نیول شي، په غالب ګومان به هغه تعبیر چې نننی لوستونکی یې له متنه اخلي، د ویوونکي منظور نه وي. که قرینې راټولې شي او د هماغه وینا د مطرح کېدو زمینې مطالعه شي، د دې تعبیر بطلان به راښکاره شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شيخ محمد غزالي (رح) همدا ټکی په خو کتابونو کې ياد کړی او په ټينګار سره يې ويلي دي چې د جعلي حديثونو او روايتونو زيان تر هغه زيانه کم دی چې د صحيح حديثونو د ناسم تعبير په وجه پيدا شوی دی.

که هغو کتابونو ته مراجعه وشي چې دا حديث يې روايت کړی او د متن سبک او سياق يې وڅيړل شي، دا به ښکاره شي چې د دې خبرې منظور د کوم شرعي حکم بيان نه دی او دا په هېڅ وجه د ښځو په اړه د اسلام ليدلوری نه ښکاره کوي. په وروستيو وختونو کې د دود شويو فرهنګي رواجونو په متابعت، دا ناسم تعبير هم د ښځو په اړه د ليدلوري اساس ګرځېدلی، لکه نورو غلطو مشهورونو چې يو ځل عام شي بيا څوک دا زحمت نه ګالي چې ورباندې بياکتنه وکړي.

د دې ادعا لپاره لومړی دليل دا دی چې دا خبره د نبوي رسالت په ټولو ۲۳ کلونو کې يوازې يو ځل د حضرت رسول (ص) له خولې اورېدل شوې ده. خو که دا شرعي حکم وای، د شريعت د نورو احکامو غوندې چې د نبي کريم له خوا په کراتو مطرح کېدل، بايد بيا په يو بل مناسبت کې هم مطرح شوی وای. که د دې حديث راخيستونکو کتابونو صحيح بخاري، مسلم، ترمذي، ابوداوود، ابن ماجه، مسند احمد او سنن نسايي ته مراجعه وشي، وبه ليدل شي چې ټولو دا روايت له يوه مورده او له يوې پېښې راخيستی دی. دا هغه وخت و چې مسلمانان د مدينې له ښاره د باندې په عيدګاه کې د فطر يا د اضحی اختر (راويان په دې کې شک لري) د لمانځه لپاره راغونډ شوي وو او پيغمبر (ص) د ښځو لپاره لنډه موعظه وکړه. په موعظه کې يې وغوښتل چې ښځې دې د صدقې او خيريه اعانې په ورکولو کې برخه واخلي. د موعظې په ترځ کې دوی دا جمله هم وفرمايله چې: «ما رأيت ناقصات عقل و دين بأذهب للب صاحب لب منكن»

داسې تعبير له دې پېښې پرته، نه تر دې مخکې او نه وروسته د محمد (ص) له خولې اورېدل شوی دی. حال دا چې په کراتو او په مختلفو مناسبتونو د ښځو په اړه خبره ياده شوې او دوی د موضوع په اړه خپل ارشادات فرمايلي دي خو هېڅکله يې هغه خبره بيا نه ده کړې.

که دې خبرې د شرعي حکم حيثيت غوره کړی وای، د رسول اکرم لومړنيو مخاطبانو يعنې صحابه‌وو به همدې تعبير ته رسېدلي وای او بايد يې په ټولنيزو چارو کې له ښځو سره پر همدې اساس چلند کړی وای او د خپل دريځ د توجيه لپاره يې بايد پر همدې حديث تکيه کړې وای. حال دا چې د صحابه‌وو په وخت کې نه يوازې دا چې دا نظريه خپره نه شوه او ونه ليدل شوه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکې عملاً له ښځو سره مشورې کېدې او د هغوی نیوکو او وړاندیزونو ته پام کېده او چېرې چې لازمه وه، ښځو ته اجتماعي مقامونه هم ورکړل شوي وو.

د مسلمانانو په منځ کې د فاطمه (رض) مقام، په شرعي او علمي مسایلو کې د ځینو امهات مومنینو مرجعیت، په تېره بیا د حضرت عایشې (رض)، د راشده خلافت په ټوله دوره کې د جهاد او ټولنیزو فعالیتونو په ډګرونو کې د مسلمانو ښځو شتون او داسې نور کافي دلیلونه دي چې د مسلمانانو په منځ کې د ښځو په اړه هغسې لیدلوری نه و او یاد حدیث د شرعي حکم متضمن نه ګڼل کېده.

[د استاد محق د خبرې تأیید په دې هم کېږي چې الشفا بنت عبدالله په اوومه میلادي پېړۍ کې د طب معلمه وه. د اسلام دوهم خلیفه حضرت عمر بن خطاب ورنه وغوښتل چې په مدینه او بصره کې دې پر روغتیایي چارو نظارت وکړي او ښایي دا به په تاریخ کې لومړنۍ مېرمن وي چې دغه مقام ورکړل شوی دی. ژباړن]

له دې ورهاخوا، د حضرت محمد (ص) عملي سنت له دې لیدلوري سره اړخ نه لګوي. چا نه دي لیدلي چې هغوی دې له ښځو سره پر همدې اساس چلند کړی وي، بلکې عملاً یې د ښځو خبرو ته ارزښت ورکاوه، غوښتنې یې جدي ګڼلې او د هغوی مشورې یې عملي کولې. په عبادتځایونو، د جهاد په میدانونو او په نورو ټولنیزو ډګرونو کې یې د ښځو حضور ته هرکلی وایه او د هغوی برخه اخیستل به یې هڅول.

دا به هم نه هېروو چې د اسلام د پیغمبر ټولې ویناوې د وینا د مناسبت او د کلام د صادرولو د فضا په لحاظ سره یو شان نه دي. ځینې خبرې یې وحیاني لارښوونې نه وې، بلکې د هغوی په ټولنیز مقام پورې یې اړه درلودې. ډېرو پخوانیو او اوسنیو لویو عالمانو لکه شهاب الدین قرافي، شاطبي، ابن القیم، شوکاني، شاه ولي الله دهلوي، محمود شلتوت، محمد رشید رضا، یوسف قرضاوي او ځینو نورو په دې اړه ټینګار کړی دی او په علمي او اصولي مبحثونو یې توضیح کړې دي چې د رسول اکرم (ص) ټولې خبرې د شرعي احکامو د بیان جنبه نه درلوده او ویناوې یې پر څو ډلو ویشل کېږي.

محمد (ص) خوش‌طبع و او له خلکو سره یې ښه چلند کاوه نو د دوی ځینې خبرې – البته ډېرې نه دي- د صمیمیت د ښودلو او د سالمو ټوکو په بڼه دي. مثلاً معاویه ته د «لا اشبع الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

بطنه»، ابو ذر غفاري ته د «رغم انف ابی ذر»، يوه بل صحابي ته د «تربت يداک» ويل او داسې نورې بېلګې. که په دې موردونو کې د کلام د صدور فضا په پام کې ونه نيسو، فکر به وکړو چې د مخاطبانو په حق کې يې ښېرا او نفرين کړی دی. حال دا چې داسې نه ده. په همدې خاطر هېڅ مخاطب يې خپه شوی نه دی، بلکې خوشحاله شوي دي او وروسته بيا به هر يوه په فخر سره دا حکايتونه بيانول او ځانونه به يې سرلوړي ګڼل چې حضرت (ص) له دوی سره خپل محبت څرګند کړی دی. اساساً دا پخوانی دود دی چې لويانو به کله کله خپل هغه مخاطبان چې ځان ته به يې نږدې کسان ګڼل، په همدې توګه نازول.

د «ناقصات عقل و دين» تعبير چې په دې حديث کې راغلی، دقيقاً له همدې ډول تعبيرونو څخه دی. ځکه چې د دې تعبير دوهمه برخه چې د ښځو د دين نقصان يادوي، د حديث په دوام کې توضيح شوی دی چې دا نقصان د حيض او نفاس په وخت کې د لمانځه او د روژې ترک کول دي. د ټولو عالمانو اتفاق دی چې دا نقصان هغه ډول نقصان نه دی چې د تقصير او د شريعت د احکامو د بې پروايۍ په وجه رامنځته کېږي. د دين نقصان د کلمې په حقيقي معنا هغه کمی دی چې مکلف وګړی يې عمداً ترسره کړي لکه دا چې واجب ترک کړي يا حرام کار وکړي او دا ډول نقصان د خدای او پيغمبر له خوا رټل شوی دی او خطرناک منکر ګڼل کېږي.

خو هغه نقصان چې د ښځو په اړه ويل شوی، هېڅ عيب او د رټلو نه دی ځکه چې اختياري کار نه دی. ان ځينو عالمانو ويلي دي چې د حيض او نفاس په ورځو کې د لمانځه او روژې ترک کول، يو ډول عبادت دی ځکه چې دا د شرعي احکامو متابعت دی. د عقل د نقصان خبره چې په حديث کې د دين له نقصان سره جوخته ياده شوې ده، هم همداسې قياسولی او ويلی شو چې دا به د ټوکې په بڼه ويل شوې وي، نه د شرعي حکم په بڼه.

بله خبره چې بايد واضحه شي، دا ده چې په ځينو نورو مناسبتونو کې هم له هغه حضرت (ص) څخه ځينې ټوکې نقل شوې دي چې ډېر حکمتونه او درسونه په کې نغښتي دي خو دا چې د مقالې ځولۍ تنګه ده، ورنه تېرېږو. خو دومره به ووايو چې د هغوی ټوکې هسې بې ګټې نه وې او هغه مطلب به يې چې د ټوکو لپاره غوره کاوه، داسې نه و چې يوازې دې خلک وخندوي او هېڅ ډول حقيقت دې په کې نه وي پروت. د هغوی په رانقل شويو مشهورو ټوکو کې يوه يې دا ده: بوډۍ د هغوی حضور ته مشرفه شوه او هغوی د خبرو په ترڅ کې ورته وويل چې بوډۍ جنت ته نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځي. سپين سرې ښځې نه وي بلكې خپه او غمجنه شوه. وروسته بيا رسول اكرم خپله خبره ورته توضيح كړه چې په قيامت كې به ټول انسانان د ځوانۍ عمر ته ستنېږي او بيا به جنت ته ځي. د دوی دا خبره د قرآن له دې آيته اخيستل شوې وه چې: «انا أنشأناهن انشاء فجعلناهن أبكارا عربا أترابا لأصحاب اليمين.» همدارنګه بل وار يوه ښځه ورغله چې د خپل مېړه په اړه څه ورته وايي. حضرت محمد (ص) وفرمايل: ستا مېړه هماغه دی چې په سترګو کې يې سپين شته؟ دا چې له دې خبرې د سپين سترګۍ مطلب اخيستل کېده، پر ښځې ښه ونه لګېده. خو وروسته پيغمبر (ص) يې سر خلاص کړ چې د هر انسان په سترګو کې سپين شته.

هر مورد چې د پيغمبر (ص) وينا د ټوکې په بڼه روايت شوې ده، که وځيرل شي، ښکاره به شي چې خبرې يې دوه اړخونه لري، يو د وينا ظاهري اړخ او بل يې د هغوی منظور. په دې هر مورد کې د هغوی منظور يو حقيقت رانغاړي خو په داسې بڼه افاده شوی چې مخاطب ته بل مفهوم ورکوي او وروسته چې مخاطب د هغوی په منظور پوه شوی، خوشحاله شوی دی.

يادونه: په دې مقاله کې استاد محمد محق د منطق او استدلال په کارولو سره د مخاطب عقل ته خطاب کوي او فکر کولو ته يې هڅوي.

۳. باور ته خطاب

دغه کتاب د فرويد د ارواپوهنې خالصه تشريح او بيان دی. ما د فرويد د تيوريو د ارزونې يا نقد اراده نه‌ده کړې او نه مې له نورو تيوري‌ګانو سره په مقايسه کې د ده تيورۍ ازمويلې دي ځکه چې زما په فکر، دا به ډېر ارزښتمن وي چې **سړی مخکې له دې چې پر يو څه نقد کوي، بايد ځان پرې پوه کړي**. د داسې نقدونو عامېدل چې نقاد په موضوع پوره نه‌وي پوه شوی، سړی ډاروي. داسې ښکاري چې فرويد به زموږ د پېر د لويو متفکرانو په منځ کې تر هر چا زيات له داسې نقدونو څخه ځوربدلی وي. د هغه تيورۍ دومره زياتې تحريف شوې او په ناسمه بڼه معرفي شوې دي چې د واقعيت او درواغو بېلول به يې د لوستونکو له پاره تقريباً ناممکنه وي.

د فرويدي ارواپوهنې تشريح او تفسير آسانه کار نه‌دی. د فرويد مفکورې او نظريې د هغه په ټولو ليکنو کې چې د 1890يمو کلونو له پيله د 1930مو کلونو تر وروستيو پورې ليکل شوې دي، تيت و پرکې دي. نو سړی بايد د هغه **ټولې ليکنې** ولولي چې مطمين شي چې هېڅ اساسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټکی ورنه نه‌دی پاتې شوی. پر دې سربېره، زه له دې ستونزې سره مخ وم چې د ځينو تيوريکي ټکو په باره کې د فرويد د وروستي نظر په باب پرېکړه وکړم ځکه ما نه غوښتل چې دغه کتاب د فرويد د نظريو تاريخي تسلسل راوسپړي. فرويد به د خپلو تيوريو سمول، کره کول او پراخول جاري ساتل. هغه خپلې ځينې لومړنۍ نظريې پرېايښې دي او ډېرې نظريې يې تکرار کړې دي. د دغو پرېکړو له پاره مې هڅه کړې ده چې له ټولو شواهدو او له خپل قضاوت څخه کار واخلم. بې له شکه چې په قضاوتونو کې به تېروتنې شوې وې. کېدای شي ما د فرويد په ليکنو کې هغه تعبير موندلی وي چې زه ورپسې گرځېدم خو د تېروتنې د مخنيوي له پاره به مې دا خبره تل په خپل ذهن کې ساتله چې «ممکن تېروتلی به يم». کله چې به مې فکر کاوه چې د فرويد له خبرو څخه زما تعبير داسې څه دي چې د ده په ليکنو کې نشته، نو **بيا به مې د هغه ليکنې له سره لوستلې**. هيله‌من يم چې نتيجه به يې هماغه څه وي چې فرويد ويلي دي، نه هغه څه چې ما انگېرلي دي.

د دې کتاب په ليکلو کې مې يوازې له هغو **لومړي لاس منابعو** څخه کار اخيستی دی چې د فرويد خپرې شوې ليکنې بلل کېږي. فکر مې وکړ چې بهتره ده د دوهم لاس منابعو پر ځای، د فرويد پر خپلو خبرو تکيه وکړم. هر لوستونکی کولی شي د هر فصل په پای کې راغلي ريفرنسونه وگوري او ځينې مشابه برخې په کې ولولي او په دې کتاب کې ټولې راغلې خبرې د فرويد د آثارو په مجموعه کې چې له ښه مرغه په انگليسي- کې په معياري بڼه چاپ شوې ده، وگوري.

دغه کتاب د عامو لوستونکو او همدارنگه د ارواپوهنې د محصلانو له پاره ليکل شوی دی. د دې کتاب خاکه مې خپلو شاگردانو ته ورکړې وه چې ويې‌لولي او **ما د هغوی له عملي او نظري وړانديزونو څخه پرېمانه گټه اخيستې ده**. د دوی په مرسته مې خپلې خبرې داسې وکړې چې عام لوستونکي، چې د ارواپوهنې په باره کې په لږ څه پوهېږي، هم پرې پوه شي. هڅه مې کړې ده چې خپلو شاگردانو ته د دې کتاب په ډالۍ کولو سره، د هغوی مننه وکړم.

کالوين اس. هال
ويسټرن ريزرف پوهنتون
د ارواپوهنې څانگه

(c) ketabton.com: The Digital Library

يادونه: دا ليکنه امريکايي ارواپوه کالوين «د فرويد ارواپوهنې» د کتاب په سريزه کې کړې ده. ټوله ليکنه يې د مخاطب باور ته خطاب کوي او لوستونکی قانع کوي چې بايد د ده پر خبرو باور وکړي. هغه عبارتونه او جملې چې بولډ شوي دي، د مخاطب د باور د راخپلولو اساسي ټکي دي.

فعاليت: لاندې د استاد محمد محق د کتاب «سترګې به پرانيزو» (چې ما ژباړلی) سريزه ولوله او بيا راغليو پوښتنو ته ځواب ووايه.

د پيل خبرې

ښه ده چې له دې ملک څخه د ښېرازۍ او د ترقۍ فرصت اخيستل شوی دی، هماغسې د دې لوبې په وجه زموږ د معنوي تعالي فرصت هم له منځه تللی دی. دين کولی شول چې د خپلو اخلاقي لارښوونو په برکت د انسانانو روح او باطن تزکيه کاندي؛ خو که چېرې دين يې د قدرت او ثروت په ناولتياوو نه وای ککړ کړی. موږ له دين څخه د مينې او پخلاينې الهام اخيستی شو، نه د کرکې او خشونت.

خو زموږ د وطن واقعيتونه بل څه وايي ... ګوندې دا کرغېړنه کيسه پای نه لري چې نور د مرګونو او مصيبت، بلوا او جنايت شاهدان ونه اوسو.

درې لسيزې تېرې شوې خو لا هم د هېواد د فکر او فرهنګ په ډګر کې د بدلانه نښې نه ښکاري او لا هم د ديني بحثونو ټيکه د هغو وګړو په لاس کې ده چې ژوند ته هېڅ درناوی نه لري او آرامۍ او آبادۍ ته هېڅ اهميت نه ورکوي.

لا هم د دين په نامه بازار لګېدلی او هغه شيان په کې خرڅېږي چې د وينو بوی ځنې لټېږي او له غوسې او خشونت پرته نور څه په کې نشته خو لنډ فکري او ساده‌ګان يې اخيستونکي دي.

په دې منځ کې نو د قلموالو رسالت څه دی؟ هغه کسان چې فکر خپروي، هغوی څه وظيفه لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايا هغه ژمنه چې خدای پاک د فکر او پوهې له خاوندانو څخه اخيستې ده، له دوی څخه دا نه غواړي چې بې له ويرې دې د جهل او جمود پردې وڅيري او د مستو زنګيانو له لاسه دې وسله واخلي چې نور د چا مرۍ پرې نه شي او د چا نس څيرې نه شي؟

د دين د داسې ښکلي تفسير وړاندې کول چې پر عقل برابر وي او پر زړه خوږ ولګي، او د افراطي مفکورو نقد کول، يو له هغو کارونو څخه دی چې د فکر خاوندان يې کولی شي.

ليکوال دا خپله وظيفه بولي چې د قلم په زور د هغو کسانو مخې ته ورودانګي چې تياره خپروي او کرکه او تعصب زېږوي. دا مسأله تر هغې زياته جدي ده چې سړی دې ځان ورته غلی ونيسي او خبره په کې ونه کړي؛ ځکه چې دلته د انسانانو او د هېواد د تباهۍ او د دين د بدنامۍ مسأله مطرح ده، دلته اخلاق او معنويت تباه کېږي.

ليکوال په دې هم پوهېږي چې دغه هڅې د اوبو د يوه څاڅکي په شان دي چې په يوه وچه، سوځېدلې صحرا کې څڅېږي او دا به د ټولنې له زرګونو ستونزو څخه يوه هم حل نه کړای شي؛ خو چاره څه ده؟

هغه ربړه چې موږ ورسره مخ يو، يوازې د همدې زمانې محصول نه ده. زموږ د هېواد ځينې ستونزې په تېرو لسيزو او ان تېرو پېړيو کې ريښه لري. هر نسل يوه کارنامه درلودلې ده، يا مثبت يا منفي، يا کامياب يا ناکامه. موږ هم په خپل وار سره يو څه مسووليت لرو. کېدای شي زموږ نننۍ تتې هڅې د راتلونکو نسلونو لپاره ګټورې تمامې شي، د هغو نسلونو لپاره چې پر ځان به وياړي او د دې ټولنې د بېړۍ ماڼوګان به وي.

ليکوال په همدې باور قلم راخيستی او هڅه يې کړې ده چې له خپلې وسې سره سم، ځينې مسايل مطرح کاندي. ګوندې دا بحثونه ځينې پوښتنې راولاړې کړي او زموږ په ټولنه کې د کتاب د ځينو لوستونکو په فکر کې خوځښت راولي.

د دې کتاب مقالې او بحثونه د تېر کال په بهير کې له هغو ترخو او غمجنو پېښو سره هم مهاله ليکل شوي دي چې زموږ په خاوره کې پېښې شوې. نو د ليکوال ذهن تر ډېره بريده هغو انديښنو په سر اخيستی و چې د محيط له واقعيتونو سره يې اړخ لګاوه او نيت يې انتزاعي-تحقيقي اکاډيميکه ليکنه نه وه؛ خو د اکاډيميکو هڅو د ارزښت د راکمولو نيت يې هم نه دی لرلی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې کتاب ځينو مقالو د قلموالو پام ځان ته اړولی او سربېره پر دې چې ځينو خپل شخصي نظر راته څرګند کړی، څو تنو ځوانو قلموالو نقدونه او تعليقونه يې هم وربانديې کښلي او له دې کار سره يې د انتقادي بحثونو سپرغۍ بله کړې ده او دا هغه څه دي چې زموږ د فرهنګي حوزې له اساسي اړتياوو څخه دي. دا چې زه له دې تعليقاتو او ملاحظاتو سره موافق يم که نه، بېله خبره ده؛ خو د دې حسنه سنت قدر کوم او د ليکوالو د مبارکو هڅو په درناوي، د هغوی مقالې مې د کتاب په پای کې راوستې دي.

د دې اثر تر خپرولو وروسته به هم ليکوال له دې باوره لرې نه شي چې د هغه ليکنې د انساني هڅې په توګه له خطا او سمو او ناسمو به خالي نه وي، په همدې وجه دی هر نقد ته په ورين تندي هرکلی وايي او هيله من دی چې په همدې پلمه دې د هېواد د قلموالو ترمنځ جدي او لا ژور بحثونه راپيدا شي او هغه فکري رکود چې پر دې وطن حاکم دی، مات شي. په دې تمه چې جدي او اغېزناک بحثونه پيل شي او دعوې دې د جګړې او خشونت له ډګره د قلم او ليکلو ميدان ته انتقال شي. که داسې وشي په دې ملک کې به لوی بدلون پيل شي او ټولو ته به د ښه راتلونکې زيری ورکړي.

پوښتنې:

۱. د متن کوم ټکي ستا عقل ته خطاب کوي؟

۲. په دې متن کې داسې څه شته چې د مخاطب باور ته يې خطاب کړی وي؟

۳. کومې جملې ستا عواطفو ته خطاب کوي؟ د ليکنې د کومې جملې په لوستلو سره خوښ، خپه، يا غوسه شوې؟

دوهم فعاليت: د «ښځې ناقص العقلې دي؟» مقاله بيا ولوله او دې پوښتنو ته ځواب ووايه:

۱. مقالې ستا مفکوره بدله کړه؟

۲. ستا په نظر د ليکوال دليلونه کافي او قانع کوونکي وو؟

۳. د ليکوال خبرې واضحې، دقيقې او سره تړلې وې؟

۴. د ليکوال خبرې باوري دي؟ د هغه پر نيت او خبرو څومره باور کولی شې او ولې؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴. ۳. نقد Critique/ Review

د نقد د لیکلو دوه لومړني پړاوونه یعنې انتقادي/ اغېزناکه مطالعه او تحلیل دې پورته تمرین کړل. اوس سره پوهېدلي یو چې د یوه متن د نقدولو لپاره باید لومړی ځان ورباندې پوه کړو او بیا یې تحلیل کړو. تر دې ځایه پورې کار د متن او د لیکوال د مهارتونو ارزونه ده خو په درېیم پړاو کې یو بل شی هم په کې ورزیاتېږي او هغه د موضوع په اړه ستا نظر دی. نقد یوازې د یوه اثر د کمزوریو یادول نه دي، بلکې په نقد کې باید د اثر مثبت او منفي ټکي دواړه یاد شي او تر منځ یې انډول هم وساتل شي. د نقد د لیکلو لپاره دغه کارونه باید وکړو:

لومړی. تر لیکلو مخکې پړاو

۱. د دغو پوښتنو ځواب پیدا کوو: (۱) د لیکوال تیسز او عمده ټکي څه دي؟؛ (۲) په لیکنه کې د مخاطب عقل، عواطفو، که باور ته خطاب کوي او لیکوال په دې خطاب کې څومره بریالی دی؟؛ (۳) متن څومره منسجم او سره تړلی دی؟؛ او (۴) د معلوماتو ترتیب او تنظیم یې څنګه دی؟

۲. د اثر ښېګڼې او بد ګڼې جلا جلا لیکو او هڅه کوو چې دواړه په برابره اندازه راواخلو. که فرضاً مثبت ټکي مو ډېر راخیستي وي او منفي یې کم، نو د لیکنې په وخت کې به یې لومړی منفي ټکي یادوو. همدارنګه که منفي ټکي مو ډېر په کې موندلي وي، نو اول به یې مثبته خوا بیانوو.

۳. که لیکوال کومه لانجمنه موضوع، چې په اړه یې متضاد نظرونه وي، بیان کړې وي نو ګورو چې د مقابل لوري نظرونه یې هم راخیستي دي که نه. په داسې حالت کې باید د لیکوال د نظر مخالف نظرونه هم مطالعه کړو او د نقد په لیکلو کې ورنه کار واخلو.

۴. ګورو چې متن د لوستونکو په درد لګېږي که نه. دا لیکنه به په اوس وخت کې د لوستونکو کومه ستونزه حل کړي که نه. مطلب دا چې ولې دا لیکنه په لوستلو ارزي یا ولې نه ارزي.

۵. د نقد له پاره د لیکنې خلاصه برابروو. په دې خلاصه کې د لیکنې مهم عمده ټکي باید شامل وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فعالیت: لاندې «د تاریخ سبقونه» د کتاب یوه مقاله مې بیا راخیستې ده. مقاله ولوله او ورپسې د راغلیو پوښتنو ځوابونه ولیکه.

زرین وختونه

تصور کېږي چې بشر په خپل تېر ژوند کې د داسې امپراطوریو طلایي دورې هم لرلې دي چې ظلم، تبعیض او استثمار په کې نه وو. له افسانو سره سم، د دغو زرینو وختونو په زړه غوښتونکو شېبو کې نه د خلکو په منځ کې جګړې وې، نه کشمکشونه. ټول په سوله او په اتفاق کې سره اوسېدل. خواړه پریمانه وو، لوږه نه وه، بېوزلي چا نه پېژندله. نه شخصي جایدادونه وو، نه حرص او نه په کمزورو باندې د حکومت کولو شوق. طبیعت په انسان باندې مهربان و، انسان یې په سخي غېږه کې اسوده ژوند کاوه. طبیعت او انسان د یو بل مله وو.

خو، شواهد دغه افسانې او تصورات نه تاییدوي. تاریخ راته وایي چې بشر له پیله لا په اختلافونو او میرڅیو کې ایسار و او زورورو یې د کمزورو زبېښلو ته متې رانغښتې وې. لوږه وه، کاختی وې او جګړې وې. خلکو د نس د مړولو لپاره حیوانات ښکارول، مېوې یې خوړې او نباتات یې ټولول. د سولې په وخت کې به زورورو په اکثرو امکاناتو خېټه اچولې وه او کمزوري به مجبور وو چې هغه ورپاتې لږ څه په خپلو کې سره ووېشي. د نامتو مفکر هابس په قول، ژوند خورا بې خونده او وحشي و.

د زرینو زمانو اسطورې شاید د دې لپاره جوړې شوې وي چې له اوسنیو مشکلاتو د خلاصون او د هاغه زرین دوران د احیا لپاره په خلکو کې سېکه او جذبه پیدا کړي. د زرین زمان د شتون مفکورې مورخانو ته دومره خوند ورکړی دی چې په تاریخ کې یې د هغې د ځایولو کوښښونه کړي دي. مثلا د مسلمانانو تاریخ د عباسي خلافت د اوج زمانې ته د زرین دوران په سترګه ګوري او فخر ورباندې کوي. په دې دوران کې عربو لور په لور فتحې وکړې، ډېرې سیمې یې ونیولې او د مغلوبو ملتونو د امکاناتو په مټ یې داسې امپراطوري جوړه کړه چې د هغه وخت تر بلې هرې واکمنې پیاوړې او شانداره وه.

نوی پایتخت، بغداد، د تجارت او کلچر په مرکز بدل شو، یوناني حکمت په عربي ترجمه شو او د یو زر او یو شپې شهکار وپنځېده. د دغه زرین دوران به داسې زړه وړونکی انځور جوړ شو چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

را وروسته نسلونو د عربو د ویاړ د زمانې د بیا راتلو ارزوګانې وکړې او تر نن پورې د یو اعلی مثال او د افتخار د وخت په سترګه ورته کتل کېږي.

په اندلس یا اوسنۍ اسپانیا باندې د مسلمانانو حکومت هم زرین دوران بلل شوی دی. ځکه په دې دوران کې له مسلمانانو، عیسویانو او یهودو جوړه څو کلتوري ټولنه په سوله کې اوسېده او د مختلفو عقیدو کسانو د یو بل د زغملو چل زده کړی و. دوی یو داسې فرهنګ ایجاد کړ چې اروپایانو ورباندې هغه د چا خبره زړه بایلود او په اندلس کې د لویو پوهانو په قلم لیکل شوي کتابونه یې په خپلو پوهنتونونو کې د لوستلو او زده کولو لپاره غوره کړل.

نورو ملتونو هم د خپلو وطنونو په تاریخ کې زرینې زمانې په نخښه کړې او ځلولې دي. د هندوانو په عقیده د راما (هندو بګوان او افسانوي پاچا، ژباړن) زمانه زرینه وه، حال دا چې نور باوري دي چې د ګوپتا د واکمنۍ په دوران کې د هندوایزم قوانین بشپړ شول او دغه دین وغوړېد. په هند کې د آشوکا امپراطوري ته هم د مثالي دوران په سترګه کتل کېږي، ځکه آشوکا قدرت او عظمت ته د رسېدو لپاره جګړه نامناسبه وسیله وبلله، جنګ یې وغانده او د تشدد نه کولو ایدیولوژي یې غوره کړه. د هند د مغولو په دوران کې د اکبر زمانه طلایي برخه معرفي شوې ده. په دې وخت کې د مغولو قدرت پوره ټېنګ او سلطنت خورا شتمن شو. موږ د اکبر د دوران د قدرت او ثروت انعکاس د هغه د دربار په شان و شوکت او عظمت کې وینو.

دا دستور دی چې مخ په زوال ټولنه به په ماضي کې پناه اخلي او په تېر ویاړ به ځان ته تسل ورکوي. سیاستوال د زرین دوران تصورات د ځان په ګټه استعمالوي او خلکو ته وایي چې که یې دی قدرت ته ورساوه نو د سولې او عدالت هاغه له ګوتو وتلی دوران به بیا راژوندی کړي. دغسې سیاستوال په وروسته پاتې ټولنو کې ښه چلېږي.

پرمختللې ټولنه هېڅ وخت په ماضي پورې زړه نه تړي او په تېر زرین دوران پسې نه ګرځي. دوی په نن کې اوسي، د نن د بهترۍ هڅه کوي او د لا روښانه او نېکمرغې سبا فکر ورسره وي. رادیکال مفکران او انقلابیان هم د زرینې زمانې نظریه نه مني. دوی ماضي ته د ترقي په لاره کې د خنډ په سترګه ګوري او په دې عقیده دي چې د لا روښانې سبا لپاره پکار ده چې نه یوازې په پرون چلیپا راوباسو بلکې د نن ارزښتونه او دودونه هم بدل کړو. د دوی په نظر طلایي دوران په پرون کې نه، په سبا کې پټ دی او د رسېدا لاره یې دا ده چې له ظلم او استثمار سره مبارزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وشي. د مارکسیستو په اند، طلایي دوران ته هغه وخت رسېدای شو چې په ټولنه کې مساوات قایم شي. دینداره خلک په دې دنیا کې د زرینې زمانې تمه نه لري، د دوی په نظر، زرین وختونه د هغې دنیا دي او هلته به ښې شیبې د ګناهګارو نه، بلکې د متقیانو په نصیب وي.

پوښتنې:

۱. د لیکوال تیسز یا اصلي موضوع څه ده؟ ده ولې د دې مسئلې د سپړلو ضرورت احساس کړی دی؟ په مقاله کې کومې ستونزې ته اشاره شوې ده؟ دې ستونزې ته حل لاره وړاندې شوې ده؟ حل لاره یې واقع بینانه ده؟

۲. د مقالې اساسي ټکي کوم دي؟

۳. د مقالې په کومو کلمو او اصطلاحاتو سم پوه نه شوې؟

۴. د مقالې خلاصه څه ده؟ په خپل ذهن کې د مقالې خلاصه جوړه کړه.

۵. دغه مقاله د لوستونکو عواطفو ته خطاب کوي، که یې عقل یا یې باور ته؟

۶. د مقالې په لوستلو سره په تا کې کوم احساس پیدا شو؟ خوشحاله شوې، خپه شوې، که غوسه؛ د ویاړ احساس درته پیدا شو که د شرم یا افسوس؟ ولې؟

۷. په مقاله کې کافي دلیلونه راغلي وو چې ستا فکر بدل کړي؟

۸. د مقالې لیکوال څومره د باور وړ دی؟ ته یې پېژنې؟ د هغه د شخصیت، علمي سویې او مسلک په اړه څه معلومات لرې؟

دوهم فعالیت: مقاله بیا ولوله او بیا د کتابچې د پاڼې په منځ کې یوه عمودي کرښه وباسه. په ښي طرف کې یې د مقالې مثبت ټکي ولیکه او په چپه خوا کې یې منفي اړخونه لست کړه. وروسته د لیکوال د نظرونو مخالفې نظریې پیدا او نوټ کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم. د نقد د لیکلو پړاو

کله چې نقد لیکو، باید لومړی د اثر او لیکوال په اړه یې خبرې وکړو. بیا خپل تیسز وړاندې کوو او وروسته د اثر لنډیز بیانوو؛ ورپسې د اثر مثبت او منفي اړخونه راسپړو او په پای کې نتیجه او خپل وروستی قضاوت وړاندې کوو.

۱. د اثر معرفي: د اثر عنوان، ژانر، تیسز، لیکوال، د لیکوال هدف، او د اثر اهمیت بیانوو. البته دا برخه باید لنډه وي.

۲. د خپل تیسز بیان: په دې برخه کې د اثر په اړه خپل کُلي نظر وایو چې په کې د اثر ښېګڼې او بد ګڼې دواړه رانغاړل کېږي.

۳. د اثر لنډیز: په لنډه توګه وایو چې لیکوال په دې اثر کې څه ویلي دي. دلته د اثر عمده ټکي را اخلو.

۴. نقد: وروسته د اثر پر مثبتو او منفي اړخونو خپل نقد او نظر لیکو. د مقالې اصلي برخه همدا ده او د اثر له خلاصې سره په ګډه د مقالې شاوخوا ۸۰ فیصده باید وي.

۵. نتیجه او قضاوت: د مقالې په پای کې خپل وروستی قضاوت بیانوو او همدارنګه د اثر د لا بهترۍ لپاره خپل نظر لیکو چې که لیکوال داسې کړې وای، اثر به یې تر دې ښه شوی و.

اوس به د نقد بېلګه وګورو خو لومړی د «زرین وختونه» مقاله یو ځل بیا ولوله.

د «زرین وختونه» نقد او تحلیل

«زرین وختونه» د ډاکټر مبارک علي مقاله ده چې د ده د مقالو په یوه ټولګه «د تاریخ سبقونه» کې راغلې ده. دا کتاب چې اسدالله غضنفر ژباړلی دی، په جلال آباد کې مازدیګر کتاب پلورنځي په ۱۳۹۲ کال کې چاپ کړی دی. ډاکټر مبارک علي په ۱۹۴۱ میلادي کې د هند په ټونک کې زېږېدلی دی او د هند تر وېشل کېدو وروسته، له کورنۍ سره پاکستان ته مهاجر شوی دی. ده په انګلستان او جرمني کې د تاریخ په څانګه کې لوړې زده کړې کړې دي او دکتورا یې په کې اخیستې ده. دی د سندھ پوهنتون د تاریخ دیپارتمنت مشر و او تر ۵۰ زیات کتابونه یې کښلي دي. دی تاریخ په داسې ښه بیانوي چې د نن ورځې د ستونزو حل په کې وینو او درس

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورنه اخيستی شو. دا مقاله يې هم ځکه ليکلې ده چې لوستونکي له ناسمو باورونو راوګرځوي او د ستونزو واقعي حل ته يې وهڅوي.

ډاکټر مبارک علي په دې مقاله کې دا مسئله راسپړي چې ځينې خلک هسې فکر کوي چې په پخوا زمانو کې داسې زرين وختونه تېر شوي دي چې ټوله دنيا په کې ګل و ګلزار وه او ټول انسانان په کې خوښ او سوکاله وو. دی د ځينو مسلمانانو باور يادوي چې د عباسي خلافت دوره د اسلامي نړۍ طلايي وختونه بولي، همدارنګه يې د هندوانو عام باورونه راوړي دي چې ځوک د «راما»، ځوک د «ګوپتا»، او ځينې د «آشوکا» زمانې زرينې ګڼي. ليکوال ادعا کوي چې تاريخي شواهد دا راښيي چې انسانان په هر وخت کې ستونزې درلودې، زورورو به هر وخت کمزروي ځپل، جنګونه به وو، کاختۍ به وې، لوږې او ناروغۍ به وې.

ډاکټر مبارک علي په دې مقاله کې پر زرينو وختونو د باور کولو علت دا ښيي چې وروسته پاتې ټولنې چې له اوسنيو ستونزو سره مبارزه نه کوي، د تېر تاريخ په وياړونو ځان ته تسلي ورکوي. همدارنګه سياستوال دې باور ته هوا ورکوي او خلکو ته وعدې ورکوي چې که واک ته ورسېږي نو بيا به هماغسې طلايي وختونه راولي. خو د ده په باور پرمخ تللې ټولنې بيا په تېرو وختونو ځان نه خوشحالوي، بلکې نن هلې ځلې کوي چې خپله سبا په طلايي زمانه بدله کړي.

ليکوال د زرينو وختونو نظريه ردوي او وايي چې تاريخي شواهد يې راښيي چې داسې وختونه هېڅ کله نه دي تېر شوي خو د خپلې ادعا د اثبات لپاره يې مثالونه او شواهد نه دي راوړي چې لوستونکي وربانديې زيات باور وکړي. ده دا خبره کړې ده چې مثلاً مسلمانان د اندولس اسلامي خلافت ځکه زرين دور بولي چې هاغه مهال مسلمانان، عيسويان او يهودان په سوله کې سره ګډ اوسېدل او تر منځ يې شخړې نه وې او په دې دور کې لويو پوهانو داسې کتابونه وليکل چې تر ډېره وخته پورې د اروپا په پوهنتونونو کې تدريسېدل. خو دا يې نه دي ويلي چې په هاغه زمانه کې کومې ستونزې وې او ولې بايد هاغه دور زرين وخت و نه بولو.

په مقاله کې د راديکالو مفکرانو او انقلابيانو نظر راغلی دی چې وايي د ښې راتلونکې له پاره بايد پر پرون چليپا وباسو. حال دا چې د تاريخ له مثبتو تجربو څخه ګټه اخيستلی شو. مثلاً عباسي خلافت ځکه نسبتاً ښه دور و چې هلته د فکر او نظر آزادي وه. دغه آزادي سبب شوه چې مسلمان پوهان ډېر علمي کشفونه او اختراعات وکړي. له بلې خوا د مامون رشيد په واکمنۍ کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیت الحکمت جوړ شو چې سلګونه پوهان په کې د علم په تولید بوخت وو. همدارنګه په هاغه وخت کې معماري، صنعت، تجارت، او هنرونه ښه غوړېدلي وو. هاغه مهال د مخالفو نظرونو او فکرونو زغمل عام وو ځکه خو تشدد او خشونت په کې کم وو. نو که موږ غواړو چې له اوسنیو ستونزو خلاص شو، کولی شو د هاغه زمانې له تجربو څخه ګټه واخلو.

لیکوال دا ستونزه هم یاده کړې ده چې ځینې سیاستوال هسې خلک غلطوي او تشې وعدې ورکوي چې د پلانکي دور په شان به بیا د سوکالۍ او آرامۍ وختونه راولي. د دې ستونزې حل یې دا ښودلی چې د زرینو وختونو نظریه باید و نه منو. دا ستونزه داسې هم حل کېدای شي چې له سیاستوالو وغواړو چې د تشو شعارونو پر ځای دې د ښې راتلونکې له پاره خپل پلان او خپله طرحه ووايي او بیا وګورو چې طرحه یې واقع بینانه او د عملي کېدو ده، که نه.

ډاکټر مبارک علي په دې مقاله کې زموږ یوه اساسي ستونزه راسپړلې ده. پر زرینو وختونو او تېرو ویاړونو تکیه کول، انسان په لټۍ اخته کوي او له زیار او کوښښ یې یو څه راګرځوي. لیکوال د زرینو وختونو په اړه د خلکو د باورونو نمونې راوړې دي او د دې باورونو علت یې توضیح کړی دی. خو د لیکوال دلیلونه ډېر قانع کوونکي نه دي ځکه چې د زرینو وختونو د مفکورې د ردولو لپاره یې کافي شواهد نه دي وړاندې کړي. که د مقالې لیکوال د خپلې ادعا د اثبات له پاره شواهد او مثالونه راوړي وای، د مقالې اغېزه به یې لا زیاته شوې وای.

لومړی فعالیت: پورتنی نقد یو ځل بیا ولوله او بیا د دې پوښتنو ځوابونه ولیکه.

۱. د مقالې د لیکوال معرفي څنګه شوې ده؟

۲. د مقالې خلاصه او اساسي ټکي سم راخیستل شوي دي؟

۳. د مقالې کوم مثبت او کوم منفي ټکي یاد شوي دي؟

۴. تحلیلګر د مقالې د لا بهترۍ له پاره څه سپارښتنه کړې ده؟

۵. په دې نقد کې څه کمی وینې؟ د لا ښه کېدو له پاره یې څه وړاندیز لرې؟

دوهم فعالیت: اوس نو ستا وار دی چې نقد ولیکې. د استاد محمد محق له کتاب «والیل اذا عسعس» څخه دغه راخیستل شوې مقاله ولوله او د نقد لیکلو له اصولو سره سم لیکنه پرې وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اخلاقو پیغمبر، له اخلاقو ناخبره امتیان

د اسلام د پیغمبر ص د پېژندنې لپاره بهترینه منبع قرآن مجید دی، ځکه چې د مسلمانانو لپاره دا یوازینۍ قطعي‌الثبوته منبع ده. مذهبي روایتونه، تاریخي داستانونه او عامیانه اسطورې کافي علمي اعتبار نه‌لري چې د هغوی په وسیله د حضرت محمد ص رښتینې څېره راوښیي.

قرآن د اسلام د پیغمبر په راپېژندلو کې د هغوی پر معجزو او خارق‌العاده صفتونو ټینګار نه‌کوي، او نه د هغوی بې حد و حصره پوهه یادوي، نه یې د لیکوالۍ او وینا هنر راځلوي، نه یې د ډېر ځواک او قدرت خبره راته کوي، نه یې د بریاوو او فتوحاتو او نه یې د هغو چارو کیسې کوي چې اسطوره خوښوونکي ذهنیتونه یې پالي. د پیغمبر ص د راپېژندلو لپاره، قرآن د هغوی پر اخلاقو ټینګار کوي. قرآن وايي: "و إنک لعلی خلق عظیم"... "فبما رحمة من الله لنت لهم و لو کنت فظا غلیظ القلب لانفضوا من حولک"... "و لقد جاءکم رسول من أنفسکم، عزیز علیه ما عنتم، حریص علیکم، بالمؤمنین رئوف رحیم".. "و ما أرسلناک إلا رحمة للعالمین..."

پخپله هغوی هم چې کله د خپل رسالت جوهر او د خپل بعثت وروستی هدف بیانوي نو په ډېرو څرګندو ټکو وايي: "إنما بعثت لأتمم مکارم الأخلاق..." او د عربي ژبې د قواعدو مطابق د "إنما" کلمه، د انحصار حرف دی، یعنې زما په بعثت کې بل هېڅ هدف هغومره مهم نه‌دی لکه د ښو اخلاقو کمال ته رسول. دلته اخلاق یعنې له انسانانو سره عنایت، پر ماشومانو شفقت، د بېوزلو لاسنیوی، د کونډو پوښتنه، د تبعیض له منځه وړل، په زړونو کې د مهربانۍ د زړي کرل، له بدو فکرونو څخه د زړونو پاکول، ... او سلګونه داسې نورې چارې چې د اخلاقو په فضایلو پورې تړلې دي.

تمه خو دا کېدله چې په منځنیو پېړیو کې به د اسلامي تمدن له غوړېدا سره د اخلاقو علم او د اخلاقو فلسفه هم د خورا مهم علم او لوړ فرهنګ په توګه وغوړېږي. سره له دې چې د مسلمانانو د تاریخ په ځینو دورو کې ځینې اخلاقي فضایل لکه مدارا، خیر، ترحم او ... د هاغه مهال د نورو ټولنو په نسبت ښه غوړېدلي وو خو دا هر څه د ظاهربینه فقهي معیشت تر اغېزې لاندې راغلل او هېڅکله اخلاق هغه مقام خپل نه کړ چې ظاهرپالې مناسکي دینداري او فقهي ترلاسه کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دا وروستیو پېړیو کې بیا د اسلامي تمدن له راپرځېدو سره، اخلاق تر ټولو ټیټې کچې ته راولوېدل او مسلمانې ټولنې د بداخلاقۍ او رذایلو په انبار بدلې شوې. ډېرو مسلمانانو ته د اخلاقو بل تعریف غیر له جنسي مسألې او پر ښځو د محدودیتونو له لګولو، نه و معلوم او لا هم نه دی معلوم. اکثره هغه کسان چې د مسلمانانو د وضعیت د بهترۍ لپاره لاس په کار شول، له بده مرغه ویې‌نه‌شول کولی چې جامع تیوري‌ګانې رامنځته کړي. دوی د اخلاقو د اهمیت په اړه یوازې کُلي خبرې کولې او د اخلاقي فضایلو د ترویج او تبلیغ پر ځای یې د مناسکي دینداری احیا ته ملا وتړله چې دا له اخلاقو سره هېڅ رابطه نه‌لري.

نتیجه یې دا راووته چې اوس یې د سر په سترګو وینو. هغه ملت چې ځان د اخلاقو د پیغمبر امت بولي، تر هرچا زیات بداخلاقه دی. دا بداخلاقي د ژوند له معمولي چارو لکه په نوبت کې له درېدلو څخه رانیولې بیا تر لوړترین اخلاقي کاره پورې چې د بني‌آدم انساني کرامت ته ارزښت ورکول دي، لیدلی شو.

همدا وجه ده چې په اسلامي نړۍ کې د دین په نامه داسې ډلې راڅرګندېږي چې پخپله د خورا لویو بداخلاقیو مظهر وي. په دې پېړۍ کې د دین په نامه داسې حکومتونه رامنځته شول چې د غیراخلاقي چارو لویې کارنامې لري او تر نازي او ستالیني حکومتونو وروسته، همدې حکومتونو د تاریخ د بداخلاقو حکومتونو نوم ګټلی دی. پر ځای د دې چې زموږ ټولنې د تسامح، بخښنې، لویي، ورورولي، مهرباني، فداکاري او د سالمې انساني ټولنې د نورو فضایلو مظهر وي، دلته تر هر ځای زیات دروغ ویل کېږي، چلبازۍ، تظاهر، ریاکاري، او بې قانوني ډېر لیدل کېږي، دلته د نورو پر خصوصي حریم تېری کېږي، دلته تعصب، تبعیض، ظلم، استبداد، خرافات، بدبینۍ، بدګومانۍ، ناروا قضاوتونه، کرکه او کینه او ډېر نور رذایل پرېمانه دي.

لا بده خو یې دا ده چې ځینې بیا غواړي د دې بداخلاقیو جبران په مناسکي نمایشي دینداری سره وکړي. دوی ګومان کوي چې که دین لري نو اخلاقو ته هېڅ اړتیا نشته. دې حال ته ژړا په کار ده. هغه دین چې سره دښمن وګړي یې سره وروڼه کړل، چې خشنو خلکو ته یې د مهربانۍ او عاطفې درس ورکړ، اوس نو د همدغه دین په نوم د بني‌آدمانو وینې تویول کېږي او عزتونه یې لوټل کېږي او د زرګونو بېګناه وګړو کورونه له خاورو سره خاورې کېږي. نه پوهېږم چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ له دغسې وضعیت سره څرنګه په خپل پیغمبر پورې ځانونه تړلی شو؟ موږ په دې وضعیت کې یوازې د هغوی حیثیت ته لته ورکوو او د هغوی دین بربادوو او بس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځمه برخه

۵. ژبه، املأ او انشأ

د ژبې، املأ او انشأ په هکله مې وخت نا وخته مقالې ليکلې وې. نيت مې دا و چې د دې کتاب په پای کې په پښتو متنونو کې عامې املايي – انشايي تېروتنې په نښه او بديلونه يې وړاندې کړم، خو بيا مې فکر وکړ چې ځينې مسئلې يو څه تشريح او تفصيلي بيان غواړي، نو غوره مې وګڼله چې هماغه مقالې دلته راوړم. په پښتو کتابونو کې ډېرې تېروتنې په «ی» ګانو، د کلمو تر منځ په فاصلې، د کلمو په املأ، د جملو په جوړښت، ژباړه، د سربلونو او د اضافت «د» په کارولو او ځينو نورو برخو کې ترسترګو کېږي چې په دې مقالو کې په تفصيل سره راسپړل شوې دي.

۵. ۱. په پښتو کې د «ی» ډولونه

د تلفظ او استعمال په لحاظ په پښتو کې پنځه ډوله «ی» ګانې دي:

۱. نرمه «ی» (ay) د مفردو نارينه نومونو، صفتونو او د غايب لپاره د ماضي فعلونو په پای کې راځي، تر دې «ی» مخکينی توری تل په زور لوستل کېږي.

نومونه: سړی، لرګی، سپېلنی، لوګی، زمری، زلمی...

صفتونه: مېړنی، وتلی، نوميالی، توريالی، جنګيالی، پوښلی...

فعلونه: احمد کتاب راکړی دی .

۲. ځرګنده/ معروفه «ي» (i) د جمع نارينه نومونو او صفتونو، د نارينه نومونو په مغيره حالت کې، د غايب شخص د فعلونو او ځينو مفردو ښځينه نومونو په پای کې راځي، تر دې «ی» مخکی توری په زېر (کسرې) لوستل کېږي.

جمع نارينه نومونه: سړي، لرګي، لوګي، زمري، زلمي...

د مفرد نارينه نومونو مغيره حالت: سړي ته، له لرګي څخه، د زمري، په/ پر زلمي...

صفتونه: مېړني، نوميالي، توريالي، جنګيالي، پوښلي...

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځينه نومونه: بياتي،

فعلونه: دوی کار کوي. هغه ځي. اجمل خط ليکي.

۳. اوږده/ مجهوله «ې» (e) د جمع ښځينه نومونو، صفتونو، د مفرد ښځينه نومونو په مغيره او ندايي بڼه کې، د دويم شخص لپاره د حال زمانې په فعلونو کې، او په ځينو نورو ځايونو کې استعمالېږي، مثلاً:

جمعه ښځينه نومونه: ښځې، مېرمنې، دوړې، خاورې، ختې...

صفتونه: ولاړې، تيارې، تورې، سرې، سپينې، وياړلې...

مغيره نومونه: ښځې وويل. نجيبې ته يې جزا ورکړه.

ندايي حالت: وه ښځې!، اې پېغلې!

فعلونه: څه کوې؟ چېرته ځې؟ ته ښه کار کوې.

همدارنګه په چې، مې، کې، يې، وېې، او ځينو نورو نا مستقلو کلمو کې.

۴. لنډه، زورکی واله، همزه واله يا امريه «ئ» (əy) د جمع مخاطب لپاره د امريه فعلونو په پای کې راځي، تر دې «ی» مخکې راغلی توری په زوره‌کي تلفظ کېږي؛ لکه:

تيارسئ، وليکئ، مه ځئ، ودرېږئ...

۵. لکۍ والـه/ د تأنيـث «ۍ» د تلفظ پـه لحـاظ د امريـه «ئ» سره يـو شـان ده خـو د مفرد مونث نومونو په پای کې راځي.

نجلۍ، کرکۍ، لورکۍ، خولۍ، نړۍ، بخارۍ ...

۵. ۲. په قتل ورسېدل، سم که نا سم؟

ډېر ځله، بلکې هره ورځ په خبرونو کې اورو او لولو چې په پلانکي ځای کې دومره کسان په قتل ورسېدل يا په شهادت ورسېدل. دا جملې د پارسي د دې جملې ژباړې دي چې وايي: «... به قتل - به شهادت - رسيدند.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

«به» په پارسي کې دوې ماناوې لري: «په» او «ته». کله چې وايو «بـه تـو چـي؟» معنـا يـې ده «په تا يې څه؟» خو «به تو مى گويم» يعنې «تا ته وايم». دلته «به» د «ته» معنـا لـري. همدارنگـه «بـه کابل رسېد» يعنې «کابل ته ورسېد» نه «په کابل ورسېد».

«... به قتل رسيد» جمله که همداسې تحت اللفظي - خو سمه - وژباړو «... قتـل تـه ورسـېد» کېږي چې منظور يې «مرگ ته رسېدل» وي. خو دغه جمله په فارسي کې هـم بـې جنجالـه نـه ده. که د منطق په تله يې وتلو، «رسېدل» د يوه ارادي عمل نتيجه ده. سړی بايد حرکت وکـړي چـې يـو چېرته ورسېږي او حرکت ارادي عمل دی؛ خو هغه کسان چې وژل کېږي، پخپلـه نـه غـواړي چـې ووژل شي. دوی په خپلو کارونو پسې روان وي چـې ځـانمرگی بريـد وشي او ووژل شي، يـا پـه کـور کې ويده وي چې الوتکې بمونه وغورځوي او دوی قتل کړي؛ يعنې وژل شوي کسان د خپـل مـرگ لپاره اراده نه وي کړې. ان پوځيان هم چې د جگړې ډگر ته ځي، په دې نيت نـه ورځـي چـې ووژل شي؛ بلکې نيت يې دا وي چې دښمن ختم کړي. په منطقي لحاظ داسې بيـان يـوازې د ځـانمرگو لپاره مناسب ښکاري؛ ځکه هغوی پخپله په خپـل مـرگ پسـې راوتـلي وي. نـو پـه فـارسي کـې هـم بهتره ده «به قتل رسانده شد.» وويل شي؛ ځکه د قتل فاعل بل څوک وي او هغوی چې وژل شـوي دي، په گرامري لحاظ مفعول دي.

البته په فارسي کې دا ډول «غلط معمولونـه» کـم نـه دي او فکـر کـوم چـې نوښـت او د نويـو جملو جوړولو ته تمايل دغه غلطۍ باب کړې دي. د ملي ټلويزيون په خبرونو کـې د يـو چـا د مـرگ خبر داسې راغلی و: «با تأسف اطلاع گرفتيم که ... به رحمت ايزدي پيوسـت.» د هغـه چـا پـه حـال تأسف په کار ده چې د خدای رحمت ورباندې شـوی وي؟ دا د بې‌ځايـه نوښـت نتيجـه ده چـې پـه ژورناليست باندې يې د معنا په لحاظ غلطې خبرې کړې دي.

خو اوس دغو تېروتنو د ژباړې په برکت پښتو تـه هـم لاره کـړې ده. زمـوږ ژبـاړونکي ډېـر ځلـه مفهوم نه ژباړي، کلمې ژباړي. دوی د بلې ژبې هرې کلمې ته کلمه لټـوي او پـه هماغـه ځـای کـې يې ږدي چې د مبدأ ژبې په جمله کې راغلې وي. دا به نه هېروو چې هره ژبه ځان ته د جملـو جـلا جوړښتونه لري. موږ همدا «به قتل رسيد» يا «به شهادت رسانده شد» صـفا «ووژل شـو، شـهيد شـو» ترجمه کولی شو او «يک شخص را به قتل - شـهادت رسـاند.» پـه پښـتو کـې «يـو کـس يـې وواژه – شهيد کړ» ليکلی شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. ۳. د خبریالانو ځینې ژبنۍ تېروتنې

په ژورنالیستیکه پښتو کې نن سبا ځینې نا آشنا خبرې اورو:

- د افغانستان خلک له جګړې ستړي او سوله غواړي.
- نیویارک ټایمز په خپلې پرونۍ ګڼې کې د افغانستان په اړه مقاله لیکلې ده او په یوه برخه کې یې لیکي: ...
- د درې تنه ملکي وګړو په ګډون، پنځه تنه امریکایي پوځیان ووژل شول.

لومړۍ جمله مرکبه جمله ده چې له دوو جملو څخه رغېدلې ده: «د افغانستان خلک له جګړې ستړي دي.» او «د افغانستان خلک سوله غواړي.» زموږ ژورنالیستان دا نمونه جملې سره یو ځای کوي، د لومړۍ هغې فعل غورځوي او د دوهمې جملې مبتدا لرې کوي. دوی دا کار د وینا د لنډولو لپاره او احتمالاً د فارسي او انګریزي ژبې په پېښو کوي. په فارسي کې دا جمله داسې راځي: «مردم افغانستان از جنگ خسته و خواهان صلح اند.» که سره جلا یې کړو نو داسې لیکل کېږي: «مردم افغانستان از جنگ خسته اند.» او «مردم افغانستان خواهان صلح اند.» دلته وینو چې د «اند» فعل په دواړو جملو کې مشترک دی، ځکه یې د لومړۍ جملې فعل غورځولی دی. خو په پښتو کې د دې مثال د لومړۍ جملې فعل «دي» دی او د دوهمې هغې «غواړي»، نو موږ دلته نه شو کولی یو فعل ونه لیکو او د بلې جملې فعل اولې جملې ته هم استخدام کړو. که دغه مرکبه جمله تجزیه کړو نو داسې شی ترې جوړېږي: «د افغانستان خلک له جګړې ستړي غواړي.» او «د افغانستان خلک سوله غواړي.» البته په فارسي کې هم د داسې تېروتنو مثالونه کم نه دي.

بله عامه تېروتنه د فعل زماني ته نه پام کول دي. په دوهم مثال کې لولو: «نیویارک ټایمز په خپلې پرونۍ ګڼې کې د افغانستان په اړه مقاله لیکلې ده او په یوه برخه کې یې لیکي: ...» دلته لومړۍ جمله د تېرې زمانې خبره کوي «لیکلې ده» خو دوهمه د اوس مهال «لیکي». په داسې مواردو کې، ښه به دا وي چې په دواړو جملو کې د عین زمانې فعلونه ولیکو، مثلاً په دې مثال کې باید دوهمه جمله داسې ولیکو: «په یوه برخه کې یې لیکلې ده» ښایي ژورنالیستان د فعل د تکرار د مخنیوي په خاطر، د فعلونو زماني بدلوي. لکه په دې مثال کې چې «لیکلې ده» ژر تکرار شوې ده. خو موږ د فعلونو تنوع په بله لاره هم پیدا کولی شو. د دوهمې «لیکلې ده» پر ځای «راوړې ده» به مناسب بدیل وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

«د درې تنه ملکي وګړو په ګډون، پنځه تنه امریکایي پوځیان ووژل شول.» دلته «په ګډون» د انګریزي ژبې د «including» ناسمه ژباړه ده چې په فارسي کې هم همداسې غلطه ترجمه کېږي. دا جمله په انګریزي کې داسې معنا ښندي چې په وژل شویو کې درې تنه ملکي وګړي او پنځه تنه امریکایي پوځیان شامل دي. خو «په ګډون» د جمع کولو او سره یو ځای کولو مفهوم لري. په دې جمله کې ملکي وګړي او پوځي امریکایان سره یو شان ګڼل شوي دي. د جملې سمه بڼه دا ده: «اته تنه وژل شوي چې درې یې ملکي وګړي او پنځه تنه یې امریکایي پوځیان دي.» او دغه بله بڼه یې هم ستونزه نه لري: «په وژل شویو کې درې تنه ملکي وګړي او پنځه تنه امریکایي پوځیان شامل دي.»

بله عامه تېروتنه د کلمو او عبارتونو کنایي او استعاري معنا ته له نه پام کولو څخه رازېږي. «پر لاره اچول» چې د فارسي ژبې د «به راه انداختن» ټکي په ټکي ژباړه ده، په فارسي کې د «پیلولو» استعاري معنا لري. ژباړن ته بویه چې د ژبو په دې باریکیو ځان وپوهوي.

«ولسمشر له جلال آباد څخه لیدنه وکړه.» د «رییس جمهور از جلال آباد دیدن کرد.» ناسمه ژباړه ده. په پښتو کې «له ... څخه» د راخیستلو، بېلولو، او جلا کولو مفهوم لري. دا جمله باید داسې ولیکو: «ولسمشر جلال آباد وکوت.» البته ډېر ځله د «لیدل» او «کتل» توپیر هم نه کوو، حال دا چې دا دوه بېل فعلونه دي او په معنا کې یې توپیر شته. «لیدل» غیر ارادي عمل دی خو «کتل» ارادي او قصدي. موږ که وغواړو یا ونه غواړو، تر هغې پورې چې مو سترګې روغې او پرانیستې دي او رڼا شته، راته مخامخ شیان وینو او «لیدل» همدې ته وایي. خو که غواړو چې پخپله اراده یو شی وګورو، دا «کتل» دي. «ډاکټر ناروغ ولید.» له «ډاکټر ناروغ وکوت.» توپیر لري. په اوله جمله کې ډاکټر ویني چې هلته یو ناروغ دی خو په دوهمه جمله کې ډاکټر ناروغ معاینه کوي.

موږ چې د نورو ژبو معلومات را اخلو او خپلې ژبې ته یې اړوو، نو باید دې ته مو پام وي چې کلمې نه، بلکې مفاهیم ترجمه کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. ۴. معياري ژبه، اړتيا که هوس؟

د ځينو ليکوالو له غبرګونه داسې بريښي چې د «معيار» کلمه د هغوی په ذهن کې له نيولوګيزم سره غوټه کېږي. دوی اکثراً د غبرګون په توګه وايي: «موږ په هغه ژبه ليکنه کوو چې خپلو ميندو رازده کړې ده.» کله چې ژبپوهان سپارښتنه کوي چې ليکوال دې د لهجو تر اغېز لاندې ليکنې نه کوي، ځينې ملګري داسې انګېري چې دوی د لهجو پر لغاتو بنديز لګوي. خو لکه څنګه چې د ښاغلي پوهاند دوکتور مجاور احمد زيار د کتاب له سرليکه جوتېږي د معياري ژبې مفهوم «يوه پښتو ـ کره پښتو» دی. دوی يوازې د واحد ګرامر، ليکلار او ليك دود د کارولو غوښتونکي دي.

نن سبا، چې پښتو چاپي رسنۍ ډېرې شوي دي او هر څوك په ټولنيزو رسنيو کې ليکنې کوي، وينو چې په دې رسنيو کې څو ډوله ليکدود او ګرامر کارول کېږي. دا کار له هغو کسانو، چې پښتو ژبه د ليك لوست له لارې زده کوي، لاره ورك کوي.

د معياري ژبې د پلويانو او مخالفانو ترمنځ ځينې مسئلې لانجمنې دي چې په سر کې يې د «ش» پر ځای د لوېديزې لهجې د ليکوالو له خوا د «س» کارول دي. لکه د «شي، شوم، شوې» پر ځای «سي، سوم، سوې». البته دغه د اختلاف ټکي نسبتاً لږ دي او زما په نظر لويه ستونزه نه رامنځته کوي.

خو دلته زما مطلب دا دی چې هغه ګډوډۍ را په ګوته کړم چې د اختلاف خبره په کې نشته، خو زموږ ليکوالو يې په ناخبره توګه د لهجو تر اغېزې لاندې رامنځته کړې ده.

۱. د «له» سربل پرځای «د» ليکل، لکه:

ـ زه د کابل نه راغلم.

ـ زمری د احمد سره لاړ.

ـ پټی د ګلانو نه ډك دی.

ـ د ښوونکي نه يې اجازه واخيسته.

ـ زه د تاسو نه مننه کوم.

د دغو بېلګو سمې بڼې دا دي:

ـ زه له کابله راغلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ زمری له احمد سره لاړ.

ـ پټہی له ګلانو ډك دی.

ـ له ښوونکي يې اجازه واخيسته.

ـ زه له تاسو مننه کوم.

«د» يوازې په اضافي يا مُلکي ترکيب کې او د تخصيص په برخه کې استعمالېږي، لکه «د احمد قلم»، «د کتاب پاڼې»، «د طب پوهنځی».

۲. بله مهمه مساله، چې استاد اسدالله غضنفر د «استادانه نثر» په مقاله کې ياده کړې ده، د «له» له سربل سره د «نه» اوستربل راوړل دي. د استاد په وينا دا کار د جملې مفهوم بدلوي. لکه دا جمله:

ـ زه له کابل نه ځم.

سړی له دې جملې هم مثبته مانا اخيستی شي او هم منفي (ځم، نه ځم). په ځينو مواردو کې سړي ته نه معلومېږي چې د ليکوال موخه څه ده، مثبته که منفي؟ استاد غضنفر وړانديز کوي چې په دې مورد کې بايد د «نه» له خيره تېر شو او پر ځای يې «ـه» وکاروو، يعنې «له کابله». په دې اړه پوهاند زيار صاحب هم ورته دريځ لري. د دوی په نظر پورته جمله داسې سمېږي:

ـ زه له کابله ځم. (مثبت)

ـ زه له کابله نه ځم. (منفي)

زما په ګومان که څوك غواړي چې د «له» له سربل سره خامخا يو اوستربل وکاروي؛ نو «څخه» به تر «نه» مناسبه وي:

ـ زه له کابل څخه ځم.

ما ته په «څخه» کې پر فعل او يا مفعول باندې تأکيد او ټينګار هم ښکاري. لکه په دې جمله کې:

ـ زه له تا څخه خپه يم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته پر «تا» باندې ټینګار محسوسېږي. که زما خبره سمه وي، نو کولی شو چې په عادي مواردو کې د استاد غضنفر وړاندیز عملي کړو او کله چې غواړو پر فعل یا پر مفعول باندې تأکید وکړو له «څخه» څخه کار واخلو.

۳. د پرتلنې یا مقایسې په برخه کې اکثراً د «تر» پر ځای «له» او یا «د» کارول کېږي. دغه بېلګې وګورئ:

ـ زه له تا نه مشر یم.

ـ کابل د مزار نه لوی دی.

ـ اېمل له اجمل نه وروسته راورسېد.

ـ الوتکه د موټر نه ګړندۍ ځي.

که چېرې دلته «تر» ولیکو، هم به د معنا د التباس مخه نیول شوې وي او هم به مو لیکنه پر معیار برابره شوې وي. استاد زیار په لیکلار ښود کتاب کې همدا خبره کوي:

ـ زه تر تا مشر یم.

ـ کابل تر مزار لوی دی.

ـ اېمل تر اجمل وروسته راورسېد.

ـ الوتکه تر موټر ګړندۍ ځي.

۴. په ختیزه لهجه کې «ږ» له «ګ» او «ښ» له «خ» سره یوځېل تلفظ لري. کله کله ان زموږ لوی لیکوال هم په لیکنه کې دغه توري سره بدلوي، لکه: د «ښخ» پر ځای «خښ» او د «نږور» پر ځای«نګور/ اینګور» لیکي.

زما په ګومان که د کومې کلمې د املا په اړه شك لرو، نو باید له ځانه سره فکر وکړو چې کندهاریان دغه کلمه څنګه ادا کوي. څنګه چې په کندهارۍ لهجه کې هر توری په خپله اصلي بڼه ادا کېږي؛ نو دغه تېروتنه د هغوی په لهجه کې نه رامنځته کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. اوسمهال اکثر ليکوال له هغو کلمو، چې «خ» او «ښ» په کې ښنګ راغلي وي، «خ» غورځوي، لکه: «بخښنه» چې «ښښنه» ليکل کېږي. فکر کوم چې دا به سم کار نه وي؛ ځکه چې د کندهاري لهجې ويونکي به يې (bashəna) ولولي په داسې حال کې چې سم تلفظ يې (bakhshəna) دی. زما په نظر سړی بايد د ليکلو پر مهال د ټولو لهجو ويونکي په پام کې ونيسي-، نه يوازې د خپلې لهجې.

٦. پوهاند دوکتور مجاور احمد زيار په «ليکلار ښود» کتاب کې د کلمو د وينګ يا تلفظ پر آسانوالي ټينګار کوي او وايي چې د کلمو تلفظ بايد هم پښتنو او هم ناپښتنو ته آسانه وي؛ خو موږ وينو چې ځينې ليکوال په لوی لاس ځينو کلمو ته غبرګژبيز توري ورکوي او د استاد سعدالدين شپون خبره «ټ» او «ډ» داسې کاروي چې «د ډېر شد و مد له لاسه يې د سړي کولمې شلوي.» دا کار د هغو بهرنيو نومونو په برخه کېږي چې په اصلي ژبو کې يې غبرګژبيز توري هډو شته نه، لکه دغه بېلګې: سوډان، د عراق تکريټ ښار، کويټ، ولاډيمير پوټين. حال دا چې په عربي او روسي کې «ټ» او «ډ» نشته.

۵. ۵. ۵. د لهجو کمال

ځينې کسان د ادبي غونډو په کره کتنو کې د معياري ژبې په پلويتوب خبرې کوي. که يو ځوك په خپل شعر يا نثر کې مثلاً د «هګۍ» پر ځای «هويه» وليکي يا د «کميس» پر ځای «خت» وکاروي، نو دوی ورباندې نيوکه کوي چې «هويه» او «خت» معياري کلمې نه دي. داسې بحثونه کله کله د يوې لهجې ويونکي خوابدي کوي او ممکن د ځوانو ليکوالو، شاعرانو د بې لارې کېدو سبب هم وګرځي، دوی به ګومان وکړي چې دا نظر سم دی او بيا به هېڅ کله د خپلې لهجې کلمې استعمال نه کړي.

کلمې که د هرې لهجې وي، کلمې دي، معياري او نامعياري ګردسره په کې نشته. د هغو کلمو په باب چې په اصل کې يوه وي، خو په مختلفو لهجو کې يې وينګ بېل وي، بيا يې د املا په برخه کې د معياري بڼې خبره کېدای شي. لکه «پښه» چې په ختيزه لهجه کې «خپه» ويل کېږي. دلته لازمه ده چې ټول د کلمې اصلي بڼه «پښه» وليکو، ځکه چې له يوې خوا «خپه» بيا له «خپه = مرور» سره التباس پيدا کوي او له بلې خوا په ليکلو کې د ګډوډۍ سبب کېږي. يا مثلاً د خوست

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ځینو لهجو کې واولونه سره بدلېږي، دوی «پلار» ته «پلور» وايي او «مور» «مېر» بولي. که دوی د خپلې لهجې له تلفظ سره سم لیکل وکړي، نو لويه ګډوډي به راجوړه شي.

دغه مثالونه وګورئ: «څنډ دې وکړ» ، «تر ټولو تکړه»، «یو شخوند ډوډۍ» دا هغه جملې او عبارتونه دي چې په لوستلو یې سړی په عذابېږي. «څنډ» پخپله هم درنه کلمه ده ځکه چې په غبرګو ساکنو آوازونو (کلسټر/cluster) باندې ختمېږي، «ن» او «ډ» دواړه په کې ساکن دي او چې بیا بل ناغږن توری «د» هم ورپسې جوخت راشي، تلفظ یې لا سختېږي. «تر ټولو تکړه» کې بیا دا غم دی چې په سر کې یې «ت» ورپسې «ټ» او وروسته بیا «ت» په کې راغلي دي. د دې فقرې تلفظ خصوصاً هغو کسانو ته سخت وي چې مورنۍ ژبه یې پښتو نه ده. په «یو شخوند ډوډۍ» کې په «د» پسې «ډ» ژبه درنوي چې شخوند دې وویل، مجبور یې یوه شېبه مکث وکړې، بیا ډوډۍ ووایې. د ښه کلام یوه ځانګړنه سلاست دی، سلاست دې ته وايي چې جملې په آسانۍ سره روانې ولوستل شي او ژبه په کې بنده نه شي. پورته مثالونه که داسې ولیکو نو د سلاست ستونزه به یې له منځه لاړه شي: «ډیل دې وکړ»، «تر ګردو تکړه»، «یوه ګوله ډوډۍ»، «ډیل» په کونړۍ لهجه کې د «څنډ» معنا لري، په کندهارۍ لهجه کې «ټول» ته «ګرد» وايي، او د غزني او کندهار د سیمې خلک «ګوله» د «شخوند» په معنا کاروي.

موږ په مختلفو لهجو کې د یوه شي لپاره ګڼ نومونه لرو. څومره چې په یوه ژبه کې مترادفې کلمې زیاتې شي، هماغومره ژبه وربانديې ښکلې کېږي. ممکن په یوه جمله کې «ببړه» خوند وکړي، خو په بله کې بیا «تلوار» ښه ولګېږي او ښايي بلې جملې ته به «تادي» ښه موسیقي ورکړي.

د معنا د دقیقې افادې لپاره هم په نورو لهجو کې داسې کلمې او اصطلاحات موندلی شو چې په خپله لهجه کې یې نه لرو. موږ «زړه مې بدېږي» کله د «خوا مې ګرځي» په معنا کاروو او کله د «خوا مې ورته بدېږي» په معنا؛ یعنې زړه مې پرې سوځي. «کاڼی»، «تیږه»، «ډبره»، «کمر» او «ګټه/ ګاټه» د اندازې له نظره سره یو شان نه دي. «لوی»، «غټ» او «ستر» ته د کارونې بېل بېل ځایونه ټاکلی شو. هېڅکله نه وایو «خدای غټ دی». زه فکر کوم که موږ هر یو د هرې لهجې اصطلاحات په خلاص مټ وکاروو، نو ژبه به مو طبیعي تکامل وکړي او هرې کلمې ته به خپل نقش ورکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې خبرې هم شته چې په يوه لهجه کې به نسبتاً ځېږه، خو په بله لهجه کې به يو څه نرمه وي. که يو چا ته ووايو «ته نه پوهېږې» ممکن رانه خپه شي، خو که همدا خبره ورته داسې وکړو چې «ستا سر پرې نه خلاصېږي» هغومره به پرې بده ونه لګېږي. دلته د جملو اروايي اثر هم اهميت لري. په اوله جمله کې مخاطب ګرموو، يعنې ګناه ستا ده، ته نه پوهېږې. خو په دويمه جمله کې ګناه د مخاطب د سر پر غاړه اچوو، «سر دې پرې نه خلاصېږي» داسې ضمني معنا هم لري چې ګناه خو ستا نه ده، ګناه دې د سر ده چې نه خلاصېږي. بني آدم تل غواړي بري الذمه وګڼل شي.

په لهجو کې ممکن د هغو شيانو لپاره هم نومونه ومومو چې فکر کوو، زموږ په ژبه کې به نه وي او د نيولوګيزم په مرسته ورته نوي نومونه جوړوو. يوه ورځ مې ښاغلي نذير احمد سهار ته وويل چې زه خو کله کله کلانکاري کوم. هغه وويل: «زموږ په لهجه کې کلانکار ته «ستر چارى» وايي.» د نيولوګيزم يوه ستونزه دا ده چې اکثره وخت داسې ترکيبي نومونو په کې جوړېږي چې تلفظ يې آسانه نه وي او/ يا په غوږو ښه نه لګي.

نو هره لهجه داسې څه لري چې معياري ژبې ته يې ورکولى شي. د مختلفو لهجو د کلمو او اصطلاحاتو کارول به مو نثر خوږ، ژبه غني، او د مطلب بيانول آسانه کړي.

۶.۵. په نومونو او لوحو کې د اضافت اضافي «د»

د اضافت «د» په پښتو کې ملکيت ښيي. کله چې وايو «د سليم کتاب» معنا دا چې کتاب د سليم ملکيت دى. زموږ په اکثرو لوحو او مرکبو نومونو کې د اضافت «د» بې ځايه استعمالېږي. راځئ په دغو لوحو باندې غور وکړو:

- د حبيبيې عالي ليسه
- د کابل پوهنتون
- د آريانا افغان هوايي شرکت
- د افغان ملي بانک

د اکثرو نورو ګرامري تېروتنو په شان، دا ستونزه هم د پارسي عبارتونو د ناسمې ترجمې سوغات دى. په پارسي کې د ملکيت يا نسبت علامه د اضافت «کسره» ده چې ليکل کېږي نه؛ خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تلفظ کې ویل کېږي لکه: «قلمِ محمود» یعنې «د محمود قلم» خو په پارسي کې دغه «کسره» یوازې د نسبت علامه نه ده، دا د صفت او موصوف تر منځ هم راځي مثلاً «قلمِ سیاه» معنا «تور قلم» یا «انقلاب اسلامي» چې په پښتو کې «اسلامي انقلاب» کېږي. په پارسي کې صفت تر موصوف وروسته راځي نو که د دواړو تر منځ کسره نه وي تلفظ یې گرانېږي؛ خو په پښتو کې د انگریزي په شان اول صفت راځي بیا موصوف، دلته د تلفظ ستونزه نه پیدا کېږي؛ نو بل ادات یا آواز ته ضرورت نه وي. په عامیانه پارسي کې د تلفظ ستونزې ته په پام سره کله کله صفت او موصوف لکه پښتو کې چې دي، هماغسې راځي مثلاً «گل بچه»، «چپه کاکل»، «سیاه موی» ...

په پارسي لوحو کې که د چا نوم راغلی وي؛ نو کسره به یې د اضافت کسره وي لکه «گلفروشي احمد» چې دلته احمد د دوکان د څښتن نوم دی او په پښتو کې هم د اضافت «د» غواړي خو که په لوحه کې راغلی نوم یوازې د مکان یا موسسې د نومولو لپاره استعمال شوی وي؛ نو بیا کسره به یې د اضافت کسره نه وي مثلاً «گلفروشي کابل» دلته کابل یوازې د دوکان نوم دی، دا نوم دغه دوکان له نورو دوکانونو بېلوي.

په یادو لوحو کې راغلي نومونه د دغو موسسو د خاوندانو نومونه نه دي؛ بلکې د موسسو د پېژندگلوي لپاره راغلي دي. «حبیبیه» د «لېسې» څښتن نه دی، «کابل» د «پوهنتون» مالک نه دی، «آریانا افغان» د چا نوم نه دی چې «هوایي شرکت» دې یې ملکیت وي او «افغان» کوم خاص سړی نه دی چې «ملي بانک» دې د هغه وي، په دې ټولو کې «د» بې ځایه راغلی دی. د دې نومونو سمه بڼه دا ده:

- حبیبیه عالي لیسه
- کابل پوهنتون
- آریانا افغان هوایي شرکت
- افغان ملي بانک

البته کله چې داسې مرکب نومونه پخپله د مالک په توگه استعمالېږي یا یو شی یا کس وروپورې ځانگړی کېږي، بیا هغه مهال به په سر کې «د» غواړي لکه «د کابل پوهنتون رییس» چې دلته «رییس» په کابل پوهنتون پورې اړه لري، یا «د آریانا افغان هوایي شرکت الوتکه» چې الوتکه د آریانا افغان هوایي شرکت ملکیت دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ډېرو مواردو کې که په لوحو کې د اضافت اضافي «د» نه وي، په پارسي کې به يې اړولو ته اړتيا نه وي. «افغانستان بانک»، «آسيا مارکېټ»، «کابل ننداري»، «انصاف هوټل» په پښتو او پارسي دواړو کې عين شی راځي بلکې؛ په انگليسي کې هم همداسې ليکل کېږي.

په دې نورو نومونو کې بيا «د» اضافي نه ښکاري:

- ✓ د کورنيو چارو وزارت
- ✓ د پاسپورټ رياست
- ✓ د پولي تخنيک پوهنتون

«د کورنيو چارو وزارت» يوازې د وزارت نوم نه بلکې د هغه د کار ساحه هم معلوموي. موږ وايو «د طب ډاکتر»، «د راډيو انجينير»، «د رياضي معلم»، په دې عبارتونو کې د ډاکتر، انجينير او معلم د کار ساحې ځرگندې شوې دي. «د پاسپورټ رياست» هم همداسې عبارت دی. کله چې وايو «د پولي تخنيک پوهنتون» دلته مو د دې پوهنتون د درسونو ساحه واضحه کړه او دغه پوهنتون مو له نورو پوهنتونونو بېل او خاص کړ؛ ځکه خو «د» ورسره لازمي دی.

۵. ۷. دقت، گردان او ښکلا

استاد اسدالله غضنفر وايي چې کلمې لکه باري حيوان دي، که پر يوې کلمې د ډېرو معناگانو بار يوسو، ملا به يې ورماته کړو. موږ په ځينو موردونو کې دا کار کوو مثلاً د «ټاکل او ټاکنې» کلمې په دې مثال کې: «ولسمشر کرزي ښاغلی فضل احمد معنوي د ټاکنو د خپلواک کميسيون د رييس په توگه وټاکه. ټاکل شوې ده چې دی به د ټاکنيزو ستونزو په ټاکلو کې جدي گامونه پورته کړي.»

دلته ټاکنې د انتخاباتو لپاره، وټاکه د مقررولو يا انتصاب لپاره، ټاکل شوې ده د «قرار است يا اټکل کېږي» پر ځای، او وروستی ټاکل د تعيينولو يا معلومولو په معنا استعمال شوي دي. په دې منځ کې دوې معناوې سره متناقضې او تر يوه بريده متضادې دي. ټاکل يو ځل د انتخابولو (to elect) او بل ځای د انتصابولو (to select) په معنا راغلی دی، حال دا چې (په دې مورد کې) انتخاب د اکثريت په رايو باندې کېږي او انتصاب د شخص او چارواکي له خوا.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په باور د «ټاکل» نسبتاً دقیقه معنا تعیینول یا مقررول دي او د انتخاباتو لپاره د دې کلمې استعمال په مشهورو غلطیو کې ګڼلی شو. موږ ته دا لانجه ځکه راپېښه ده چې غواړو خپله ژبه له عربي اصطلاحاتو پاکه کړو، که نه نو انتخابات عامه اصطلاح ده او ګومان کوم اړولو ته یې هېڅ اړتیا نه وه. ځینې لیکوال ګومان کوي چې د عربي کلماتو له شره په آسانه سره خلاصېدلی شو؛ خو دې ته فکر نه کوي چې له دې کار سره د ژبې دقت ته څومره تاوان رسوو. څومره چې په یوه ژبه کې د کلماتو شمېر زیات وي، هماغومره یې دقت زیات وي او دا چانس ورته برابر وي چې د ظاهراً مترادفو کلماتو باریکیو ته پام وکړي او تر ممکنه حده پورې هره کلمه یوازې د یوه مفهوم لپاره استعمال کړي. که دا حتمي وګڼو چې فرضاً د انتخاباتو پر ځای بله پښتو اصطلاح وضع کړو، نو فکر کوم چې «غوراوی» به یې نسبتاً ښه معادل وي؛ ځکه د معنا په لحاظ له انتخاب سره اړخ لګوي.

سربېره پر دې، عربي اصطلاحاتو زموږ ژبه نسبتاً بډایه کړې او ورسره یې د ژبې دقت رازیات کړی دی. عربي کلمې د تصریف یا ګردانولو پراخه تومنه لري خو اکثره پښتو انډولونه یې دغه کمال نه لري. که د انتخاباتو لپاره ټاکنې غوره اصطلاح وګڼو، د «منتخب» چاره به څنګه کوو؟ که موږ د «صفت» پر ځای «ستاینوم» ولیکو د «موصوف» لپاره به څه ولیکو او د «توصیف» او «متصف» انډول به له کومه کړو؟ له بلې خوا «ستایل» مثبت بار لري او هېڅکله په منفي معنا نه استعمالېږي، حال دا چې «صفت» ښه او بده دواړه معناوې لرلای شي. په ګرامر کې لولو چې صفت د نوم ځرنګوالی بیانوي او په ځرنګوالي کې ښېګنه او بد ګڼه دواړه راځي.

موږ په خپله ژبه کې زرګونو علمي اصطلاحاتو ته معادلې کلمې نه لرو، دې شي ته مو هله پام واوړي چې علمي لیکنې راژباړو؛ خو د دې پر ځای چې دغو علمي اصطلاحاتو ته په خپله ژبه کې مناسبې کلمې پیدا کړو، خپله انرژي د هغو عربي اصطلاحاتو په شړلو لګوو چې اوس مو راخپل کړي دي او پردي راته هډو ښکاري نه.

د نویو علمي اصطلاحاتو په برخه کې به هم دا لازمه نه وي چې هرې یوې ته یې انډول ولټوو. بیولوژي اوس زموږ په ژبه کې عامه اصطلاح ده او ضرور نه ده چې فرضاً «ژواک پوهنه» یې وبولو. ګومان کوم د هغو اصطلاحاتو لپاره باید معادل پیدا کړو چې یا خو یې تلفظ زموږ په ژبه کې سخت وي او یا مرکبې کلمې وي. مثلاً «پواینټ آف ویو point of view» داسې مرکبه کلمه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې استعمال يې زموږ د ژبې له جوړښت سره ټکر لري او گردانول يې سخت دي؛ خو «ليدلوری» د دې اصطلاح مناسب معادل دی ځکه دقيقاً هماغه معنا ښندي، په غوږو ښه لگېږي او په آسانۍ سره گردانېږي (ليدلوری، ليدلوري، ليدلوريو). همدارنگه «سايکوانااليسز» دشپږو څپو مرکبه اصطلاح ده چې په پښتو کې يې استعمال نامأنوسه ښکاري نو بهتره ده «ارواشننه» يې وبولو. په ځينو ليکنو کې د همدې اصطلاح لپاره «ارواڅېړنه» راغلې ده؛ خو فکر کوم اروا څېړنه به يې دقيق معادل ځکه نه وي چې موږ څېړنه د تحقيق (research) لپاره استعمالوو او شننه د تحليل (analysis) لپاره. له بلې خوا «ارواشننه» په غوږو ښه لگېږي؛ خو «ارواڅېړنه» يو څه درنده ده. له دې مثالونو دا نتيجه اخيستلی شو چې د نورو ژبو اصطلاحاتو ته بايد داسې معادل وضع کړو چې دقيقاً هماغه معنا ولري، گردان يا تصريف يې آسانه وي او په غوږو ښه ولگي يعنې د کاروان صاحب خبره شرنگېدلي وي.

۵. ۸. د ليکوال سبک او د ژبې ظرفيت

د شرقي او غربي متنونو تر منځ يو عمده توپير د ژبې په دقت کې دی. البته له شرقه منظور زموږ د سيمې هېوادونه دي، نه ټول ختيځ ځکه جاپان، چين، جنوبي کوريا او ځينې نور شرقي هېوادونه د پرمختگ په لحاظ اوس په غربي نړۍ کې حسابېږي.

گومان کوم چې د ژبې دقت به په دوو عمده عواملو پورې اړه لري: ليکوال او د ژبې ظرفيت.

زموږ د ټولنو ځينې ليکوال معمولاً قاطع حکمونو او يو اړخيزو قضاوتونو ته تمايل لري او دغه شی د دوی پر سبک اثر کوي. دا عيب زموږ په ټولنه کې نسبتاً عام دی. موږ او تاسې روزانه په بحثونو کې اورو چې فرضاً «د افغانستان نوي فيصده دولتي چارواکي په فساد ککړ دي؛ له ښځو سره تاوتريخوالی خورا زيات شوی دی؛ د هوا د ککړتيا يوازينی علت زاړه موټرونه دي ...» زموږ کارپوهان معمولاً د خپلو دغو خبرو لپاره سند نه لري. د اداري فساد د فيصدۍ اندازه په سروې‌گانو او احصاييو معلومېدلی شي؛ خو گومان کوم داسې عمومي سروې به نه وي شوې. «خورا زيات» مبهم صفت دی او دقيق معلومات نه شي راکولی. د هوا ککړتيا گڼ علتونه لري او زاړه موټرونه يې يوازې يو علت دی، نه يوازينی علت. د وينا همدغه طرز زموږ ليکنو ته هم لاره کړې ده؛ خو غربي ليکوال بيا معمولاً خبرې په احتياط سره کوي او اکثراً د قاطع حکم پر ځای

(c) ketabton.com: The Digital Library

احتمال يادوي. مثلاً د محرقې يا لويې تبې په اړه، ممکن زموږ ډاکټر وليکي: «په لويه تبه کې د ناروغ د بدن حرارت ۴۲ درجو ته لوړېږي»؛ خو غربي ليکوال به وايي: «په محرقه کې ممکن د ناروغ تبه ۴۲ درجو ته ورسېږي.» يا مثلاً زموږ ليکوال به ليکي: «په پښتو کلاسيکو ادبياتو کې د پاراډاکس بېلګې نشته.» خو غربي څېړونکی به همدا مطلب داسې بيان کړي: «ما په معلومو پښتو کلاسيکو ادبياتو کې د پاراډاکس بېلګې نه دي موندلې.»

استاد محمد صديق روهي چې «د ښوونې او روزنې عمده اصطلاحات» په کښلو کې د مېرمن ساهرې شريف لارښود استاد و، د کتاب په سريزه کې وايي: «محترمه ساهره د ضرورت په اندازه په انګريزي ژبه پوهېږي، له انګريزي قاموسونو او ځينو نورو منابعو څخه استفاده کولی شي، د ښوونې او روزنې په باره کې يې کافي مطالعه کړې ده او له دې امله په خپله تخصصي ـ څانګه کې پرابلم نه لري.»

په دې پراګراف کې استاد روهي د مناسبو صفتونو او قيدونو د استعمال او د غيرضروري هغو د نه استعمال په وسيله خپل بيان دقيق کړی دی. دی مبالغه نه کوي او نه وايي چې مېرمن ساهره شريف په انګريزي ډېره ښه پوهېږي؛ بلکې وايي «د ضرورت په اندازه» پوهېږي. دا ادعا هم نه کوي چې شاګرده يې له ټولو منابعو څخه پوره پوره استفاده کولی شي؛ بلکې احتياط کوي او وايي چې «له ځينو نورو منابعو» څخه استفاده کولی شي.

شخصي عواطف او احساسات بل عامل دی چې د بيان دقت ته زيان رسوي. استاد روهي د مېرمن ساهرې د پلار شاګرد و او ګومان کوم چې څه نوره خپلوي به هم سره لري. که د استاد روهي پر ځای بل څوک وای، ممکن ساهره شريف به يې ډېره ستايلې وای او مبالغې ته به يې لاره خلاصه کړې وای؛ خو ده خپلو عواطفو ته اجازه نه ده ورکړې چې ليکنې ته يې لاره وکړي.

د همدې سريزې په پای کې استاد محمد صديق روهي وايي: «محترمه ساهره کريمي [اوس ساهره شريف.] د دغې علمي تحقيقي پروژې په بشپړولو سره ثابته کړه چې په خپله ساحه کې اکاډميک کارونه پر مخ بيولی شي. زه د لارښود استاد په توګه د دې کار او زيار مثبت ارزيابي کوم او محترمه ساهره کريمي د معاون محقق رتبې ته د ترفيع مستحقه بولم.»

خو د کابل پوهنتون د ښوونې او روزنې د پوهنځي استاد، پوهنوال محمد نادر شاه نيکيار، په خپل تقريظ کې داسې ليکلي دي: «... ما دغه اثر (د ښوونې او روزنې عمده اصطلاحات) په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېر غور او دقت سره ولوست ... په لنډ ډول ويلی شم چې محترمې ساهرې کريمـي پـه دې ساحه کې يو ډېر مهم او ګټور علمي او اکاډميک کار تر سره کړی ...»

د استاد حبيب الله تږي په «پښتانه» کتاب کې هم سړی لـه همداسـې دقيـق نـثر سره مخ کېږي چې له مبالغې، بې ځايه ټينګار، قاطع حکمونو او نورو عيبونو پاک ښکاري.

د ژبې ظرفيت بل عامل دی چې د متن پر دقت اثر کوي. صفتونه او قيدونه د ژبـې پـه دقـت کې اساسي رول لـري؛ خـو شرط دا دی چـې پـه مناسـب ځـای کـې اسـتعمال شي او لـه بې ځايـه کارولو يې ډډه وشي. په پښتو کې سړی معمولاً د دې دوو توکو له کمی سره مخ کېږي. مـوږ د يـوه شي د مقدار يا اندازې لپاره اکثراً مبهم صفتونه «هېڅ، خورا لږ، لږ، زيات، بيخي زيات» اسـتعمالوو. دغه صفتونه د علمي او دقيق متن په درد چنداني نه لګېږي. په علمي مـتن کـې کـه وايـو چـې پـه افغانستان کې د اوبو کچه ټيټه شوې ده، بايد اندازه يې د امکان تر بريده دقيقه وښيبو چې فرضـاً د لس کاله پخوا په نسبت اوبه نيم متر کښته شوې دي او يا دغه اندازه پـه فيصـدي وښـييو مـثلاً د اوبو کچه پنځه فيصده ټيټه شوې ده.

د پېښو د تکرر يا فريکونسۍ د ښودولو لپاره په پښتو کـې مناسـب قيدونـه پـه آسـانه نـه شـو موندلی، خو په انګليسي کې ګڼ قيدونه شته چې هر يو يې د پېښو تقريبـاً معينـه فيصـدي ښـيي. زه چې کله کله طبي متن ژباړم، حيرانېږم چې مناسب قيد ورته لـه کومـه کـړم، مجبـورېږم د عـربي «ندرتاً، بعضاً، معمولاً، غالباً، اکثراً، عمومـاً، عمـدتاً» وکـاروم؛ خـو دا قيدونـه هـم د انګليسيـ د ټولـو قيـدونو« seldom, sometimes, mainly, often, occasionally, usually, always, generally ...» ځواب نه شي ويلی. له بلې خوا، موږ داسې اجماع نه لرو چې فرضاً «غالباً» يعنې څـو فيصـده؟ يا د «معمولاً» او «عموماً» ترمنځ توپير څه دی؟ يا دا چې «عمدتاً» زياته اندازه ښيي کـه «اکـثراً»؟ نـو که غواړو چې ژبه مو د علمي ليکنـو د ليکولـو جوګـه شي، بايـد چـې د قيـدونو پـه اړه غـور وکـړو. د قيدونو په اړه زموږ د ژبې بله ستونزه دا ده چې د حالت يا څرنګوالي قيدونه مو معمولاً يوه کلمـه نـه وي؛ بلکې د ډېرو کلمو ترکيب وي، مثلاً: په دقيق ډول، په مناسبه توګه، پـه بـې سـاري شـکل، پـه ښکلې بڼه ، پـه دقـت سره، پـه تېـزۍ سره، ... کـه پـه مـتن کـې ډېـرو قيـدونو تـه اړتيـا وي، دا ډول ترکيبي قيدونه د نثر ښکلا ته تاوان رسوي. زما په فکر بهتره ده چې په داسې موردونو کـې يـا خـو د قيدونو عربي بڼه وليکو، مثلاً:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- «په دقیق ډول» ویلی شم چې دا کار د طالبانو دی. = دقیقاً ویلی شم چې دا کار د طالبانو دی.
- د بېلګې په توګه: صابون، شامپو، پوډر ... = مثلاً: صابون، شامپو، پوډر

یا دا چې د قید پر ځای صفت وکاروو، مثلاً:

دانش خپرندویه ټولنه کتابونه په دقت سره، په مسلکي توګه او په ښکلې بڼه چاپوي. = دانش خپرندویه ټولنه کتابونه دقیق، مسلکي او ښکلي چاپوي.

د ښوونځیو او پوهنتونونو، په تېره بیا د ښوونځیو شاګردانو ته معلومات باید په دقیقه ژبه ولیکو، ګنې له هغوی څخه به لاره ورکه شي. اکثرو شاګردانو ته هغه څه چې په مکتب یا احیاناً په پوهنتون کې ورښودل کېږي، د کاڼي کرښې ښکاري، نو باید څه چې ورته لیکل کېږي، تر وسې پورې دقیق وي. دقیقه ژبه سربېره پر دې چې شاګردانو ته سم معلومات رسوي، دوی هم له دقیق بیان سره روږدي کوي او دوی چې لویان شي، بیا به له خپلو خبرو سره احتیاط کوي او زموږ د نسل د اکثرو وګړو په شان به هوایي خبرې نه کوي.

۵. ۹. فاصله

دغه کلمې به څنګه ولولئ: اوروم – اوپهنتیجه - اوناپایه اوبې – اوله

که دغه کلمې د جملې په منځ کې همداسې راغلې وي، ممکن تاسې یې د قرینې له مخې سمې ولولئ خو دا تمه له مبتدي لوستونکو نه شو کولی. زوی مې په پنځم ټولګي دی. ها بله ورځ یې په پښتو کتاب کې یو درس لوست، پوښتنه یې وکړه چې «اوښځې» څه معنا؟ حیران شوم چې دا نو څه بلا ده. که ګورم چې د «او» او «ښځې» تر منځ فاصله نشته. په هغه متن کې چې ما اقتباس ځنې کړی دی، د پورتنیو کلمو او عبارتونو سمه بڼه داسې ده: «او روم» منظور د روم ښار دی، «او په نتیجه ...»، «او ناپایه او بې ...»، «او له ...»

یوه موده د یوې مجلې ایډیټر وم. لوی جنجال د لیکوالو په لیکنو کې د فاصلې نه مراعاتول راته جوړ و. دا ستونزه په ډېرو لیکوالو او د ښوونځیو په ګڼو کتابونو کې شته. کله کله د فاصلې نه ورکول یا بې ځایه فاصله د جملې مفهوم بدلوي. مثلاً د فلسفې په اړه د یوه لیکوال په مقاله کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا جمله: «د خدای رحمت محدود وي.» حال دا چې مطلب يې دا وو چې ملایان د خدای رحمت محدودوي. ده د «محدودوي» په منځ کې له بېځایې فاصلې سره هماغه کار کړی و چې ملایانو غوښتل یعنې «د خدای رحمت يې محدود کړی و». په بل ځای کې يې لیکلي وو «تا ته او روم» دلته هم د «اوروم» په منځ کې، چې یوه کلمه ده، فاصله «او» «روم» جوړ کړی دی. په دې بل مثال کې بیا د فاصلې نه ورکول، معنا بدله کړې ده: «نیکي اوبدي» یعنې یو څوک نیکي د ټوکر په شان اوبدي حال دا چې منظور يې «نیکي» او «بدي» دی.

څو ورځې د مخه مې د یوې مطبعې له ډیزاینر سره پر یوه کتاب کار کاوه. ده په ډېرو ځایونو کې د اضافت «د» له ورپسې کلمې سره نښلولی و. «دافغانستان»، «دکتاب»، «ددې» ... ما ورته وویل چې تر «د» وروسته دې فاصله ورکړي. ده ویل چې «د» خو کومه معنا نه لري چې کلمه يې وګڼو او جلا يې ولیکو. دا سمه ده چې د اضافت «د» او د ربط توري مستقلې کلمې نه دي خو کله چې په جمله کې راځي، باید جلا ولیکل شي که نه نو د متن لوستل به راته سخته کړي.

اکثره لیکوال تر هغو کلمو وروسته لازمه فاصله نه ورکوي چې په «ا، د، ذ، ر، ز، ژ، ړ، و» ختمې شوې وي. دا کار به ځکه کوي چې دغه توري له خپل مابعد توري سره نه نښلي. خو په کار ده چې تر هرې کلمې وروسته فاصله ورکړو.

د فاصلو په برخه کې په پښتو کې بله لانجمنه مسئله د فعلونو او مرکبو نومونو ده. «را نه غی»، «و به نه شي» «ګل میر»، «احمد جان» ... دلته که پوره فاصله ورکوو، په اصل کې واحده کلمه په څو ټوټو وېشو او که يې نه ورکوو، ګډوډې جوړوي. دا نه معلومېږي چې د چا نوم «احمد جان» دی که نوم يې «احمد» دی او موږ له نازه «جان» ورسره لیکلی دی. پارسي ژبو د دې ستونزې لپاره نیم‌فاصله جوړه کړې ده او په عبارتي فعلونو او مرکبو نومونو کې يې کاروي خو په پښتو متنونو کې تر اوسه پورې د نیم‌فاصلې کارول عام شوي نه دي. که نیم‌فاصله ولرو، «را نه غی» داسې لیکلی شو «رانه‌غی» چې یوه کلمه راته وایسېږي او همدارنګه د «نرم والی = نرم‌والی، لیک دود = لیک‌دود، بې لاری = بې‌لاری ...» ستونزه حل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. ۱۰. د فعلونو تکرار/ د اوبو د څاڅکو ځټك

ویل کېږي چې د هټلر په زندانونو کې د شکنجې یو ډول دا و چې زنداني به یې د اوبو نل ته کېناوه. له نله څخه به په هرو څو شېبو کې یو یو څاڅکی د زنداني پر سر څڅېده. نل به د زنداني له سره پوره پورته لګېدلی و او څاڅکی به د سړي په سر لکه د څټك وار لګېده. دا خبره هم کېږي چې دا د شکنجې یو له ډېرو سختو ډولونو څخه و چې سړی به یې ان لېونی کړ. د دې شکنجې د سختوالي یوه وجه دا هم کېدای شي چې څاڅکي په کې په منظمو زماني فاصلو سره څاڅي او سړی یې په هماغه شېبه کې د څڅېدو توقع لري. دغه څو شېبې چې د دوو څاڅکو د څڅېدو تر منځ تېرېږي، سړی لا ډېر ځوروي ځکه پوهېږي چې بل څاڅکې به را روان وي.

په موسیقۍ کې د طبلې او ډول درزا هم په منظمو زماني فاصلو سره اورو، خو دا غږونه زموږ په غوږونو لکه د مور د للو للو آواز خواږه لګېږي. په شعر کې قافیه او ردیف همداسي دي. که په ردیف کې فعل هم واقع شي، نو سره له دې چې د هر بیت په پای کې هماغه فعل تکرارېږي، بد راباندې نه لګېږي، بلکې خوند هم راکوي. خو په نثر کې که یو فعل په څو پرله پسې جملو کې یا په یوه متن کې بیا بیا تکرار شي، سړی عذابوي، دلته فعل د شکنجې د اوبو څاڅکو ته ورته وي. دغه مثال وګورئ:

د پاراګرافونو د جملو ترتیب کله د زماني منطق «په اساس وي»، کله د مکاني منطق «په اساس وي» ، کله د علت او معلول د رابطې «په اساس وي» او په هنري، ادبي اثارو کې خو د راوي د روحي حالت «په اساس هم وي».

ما قصداً په دې پاراګراف کې د «په اساس وي» ترکیبي فعل څلور ځله تکرار کړی دی. د پاراګراف اصلي بڼه داسې ده:

«د پاراګرافونو د جملو ترتیب کله د زماني منطق په اساس وي، کله مکاني منطق ته اړتیا وي، کله د علت او معلول رابطه مهمه شي او په هنري، ادبي اثارو کې خو دا هم مهمه ده چې د راوي روحي حالت څنګه دی.»

دغه پاراګراف مې د استاد اسدالله غضنفر له یوې مقالې راخیستی دی. استاد د نورو لویو لیکوالو په څېر په خپلو لیکنو کې د فعلونو تنوع ته ډېره توجه کوي، ځکه خو یې نثر خوندور وي.

په دې بل پاراګراف کې هم وینو، چې استاد څنګه رنګ رنګ فعلونه کارولي دي: «په لوستونکي باندې حسي کلمې تر انتزاعي هغو زیات **اثر شیندي**. تر دې خبرې چې هغې بڼکلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جامې اغوستې وې، دا خبره **اغېزناکه ده** چې هغې زېړې جامې اغوستې وې، ځکه د جامو ښکلا **ذهني مفهوم دی** خو زېړوالی یې **سترګو ته درېږي.**»

استاد غضنفر په بله مقاله کې د استاد قیام الدین خادم په نثر کې همدې ځانګړنې ته اشاره کوي: «استاد خادم په خپله یوه مقاله کې چې د ملګرو ملتونو د تاسیس د لسم کال په مناسبت یې کښلې، لیکلي دي: «د ملګرو ملتو ټولنې وکولی شول چې د اروپا د جنګ د پېښېدو مخه ونیسي. په کوریا کې جګړه محدوده او په متارکه یې بدله کاندي. د هند - چین جګړه بس او ترک کړي. د یونان، ایطالیا او شرقي اروپا په اورونو اوبه واچوي، د جرمني خبره د حل خوا ته نژدې کړي. د چین او فارموسا معضله کې د وساطت او صلحې لاسونه کار کوي. د کشمیر مسله غلې ده. ایران کې نن سبا ارامي ده. مصر، سوډان لږ و ډېر په ارام شول. دا خبرې د دنیا غټې واقعې وې چې د ملګرو ملتو انجمن پکې موفق دی.» دلته وینو چې استاد د متنوع فعلونو په برکت د هغه وخت د نړۍ د بېلو بېلو ملکونو د امن و ثبات د وضعیت ترمنځ ظریف توپیرونه را ښودلي دي.»

البته د فعلونو د تنوع لپاره لیکوال څو لارې په مخ کې لري. یوه یې دا ده چې له تعصبه دې تېر شي او هغه فعلونه هم وکاروي چې له عربي، له دري او له نورو ژبو پښتو ته راغلي او عام شوي دي. بله لار یې دا ده چې د لهجې له بنده دې ځان خلاص کړي. ممکن په نورو لهجو کې د خپلې لهجې مترادفې کلمې او مترادف فعلونه ومومو. مثلاً په کندهارۍ لهجه کې «پړ» او په خوستواله لهجه کې «ګرم» سره هم معنا دي. «ګرم» بیا دغه خوبي هم لري چې د «ګرمېدل، ګرمول» په بڼه د فعل کار ورکوي، لکه په دې جملو کې: «ګرموم دې نه.»، «مه مې ګرموه.» خو «پړ» بیا صفت دی او که فعل ورنه جوړوې، بله کلمه به ورزیاتوې: «مه مې پړ کوه» یا په کونړۍ لهجه کې «ځنډ» ته «ډیل» هم وایي «ډیل مه کوه». که موږ د مختلفو لهجو لغات سره شریك کړو نو په ژبه کې به مو رنګارنګي راشي. استاد خادم په خپله مقاله کې دا کار کړی دی: «کاندي» د «کړي» ښه مترادف دی. دربیمه لار بیا له استعاري او مجازي ژبې کار اخیستنه ده. په پورته اقتباس کې استاد خادم وایي: «د یونان، ایطالیا او شرقي اروپا په اورونو اوبه واچوي.» اوبه اچول د اور د وژلو لپاره کنایه ده او اور د جنګ له پاره استعاره ده.

کله چې د عین مطلب د بیان لپاره ګڼ فعلونه ولرو، بیا د فعلونو په انتخاب کې باید داسې دقت وکړو چې ښکلا او معنا سره غاړه غړۍ شي. د جګړو د بدو عواقبو په اړه داسې جملې لیکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

شو: په تېرو جګړو کې د افغانانو کورونه ړنګ شول، دېوالونه ونړېدل، ونې ووهل شوې، کروندې له منځه لاړې، ښوونځي تخریب شول، پلونه په بمونو والوتل، په ښارونو چور ګډ شو او سرونه خاورې شول.

دلته د ورانۍ د بیان لپاره بېل بېل فعلونه غوره شوي دي، «کورونه ړنګ شول» کور د کورنۍ، کهول او خپلخانې معنا هم لري او ړنګ د تباه په معنا هم کارول کېږي نو دلته د کورونو ړنګېدل یوازې د کورونو فزیکي ورانېدلو ته اشاره نه کوي. «نړېدل» هغو شیانو سره ښه لګېږي چې لك ولاړ وي، لکه دېوال، لکه څلی، لکه مینار او لکه غرونه. دغه جمله چې وايي «ښوونځي تخریب شول» له دې بلې چې وايي «ښوونځي ړنګ شول» توپیر لري. «ړنګېدل» او «نړېدل» تصادفي ورانېدلو ته هم ویل کېږي. الوتکه بمونه غورځوي، د پیلوټ موخه مخالفان وي، خو ورسره د خلکو کورونه هم ړنګېږي. تخریبول بیا عمدي کار دی. زموږ ښوونځي په لوی لاس تخریب شوي دي نو دلته د ورانوونکو اراده په کې شامله ده. همدارنګه د پلونو الوځول قصدي کار دی، که دلته ووایو چې «پلونه ونړېدل» دا کېدای شي هغو مواردو ته هم اشاره وکړي چې د سېلابونو او زلزلو په وجه پلونه ویجاړ شوي وي.

په مسجع نثر کې د جملې په پای کې هم قافیه او ترجیحاً هم وزنه کلمې راځي. د پیر روښان د مسجع نثر دغه نمونه وګورئ: «سر سایه په نور خاته واجبه ده چې وباسي ادمیان، هر څوك چې له دغه وروسته یا وړاندې وزېږي یا ومري یا شي مسلمان، سرسایه یې واجب نه شي.»

په عربي کې فعل معمولاً د جملې په سر کې واقع کېږي خو په پښتو کې د جملې په پای کې راځي. دلته وینو چې پیر روښان د پښتو ژبې قاعده پرې ایښې ده. دا کار څو وجې درلودلی شي. د عربي ژبې تقلید به یې یوه وجه وي او بل دلیل به یې د فعلونو له تکراره تېښته وي. فعلونه هسې هم لږ دي او که د سجع په خاطر سړی مجبور شي چې د هرې جملې په پای کې هم آوازه فعلونه راوړي نو له تکراره به یې چاره نه وي. اوس خو د خدای په فضل د مسجع نثر له شره خلاص یو، خو ځینې لیکوال په عادي نثر کې هم ځان ته د رنګارنګ فعلونو د موندلو زحمت نه ورکوي او د تکراري فعلونو په څټك د لوستونکي ماغزه چیتوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. ۱۱. لیکنښې

د ټکي (.) د کارولو ځایونه

1. د بیاني جملو په پای کې

- ژانرونه له لویه سره دوه ډوله دي: تخیلي او غیر تخیلي.

2. د مخفف د توریو تر منځ

- د. ا. ا. ج. د. (د افغانستان اسلامي جمهوري دولت)
- و. ا. لینین (ولادیمیر ایلیچ لینین)

د کامې د کارولو موردونه

1. د کلمو په لست کې

- کابل، کندهار، هرات، جلال آباد، او مزار شریف د افغانستان لوی ښارونه دي.

2. د جملې په سر کې، تر «هو» او «نه» وروسته

- هو، زه ورغلی وم.

3. د زمان تر قید یا د زماني ترتیب ښودونکو کلمو وروسته، البته کله چې دا کلمې د جملې په سر کې او تر فاعل مخکې راغلې وي

- ماښام، ښاپېرۍ ډېوه بله کړه.
- په پای کې، عامرخان بېرته په فضايي بېړۍ کې سپرېږي.
- تر هر څه د مخه، زده‌کړه خواري غواړي.
- په نتیجه کې، ستونزه هماغسې پاتې شوه.

4. د مرکبو جملو په منځ کې

- ډېر خلک راغلي وو، خو هېڅوک پوه نه شول چې څه خبره ده.
- زه ولاړم، ځکه چې ستړی وم.
- کابل ته ډېر سیلانیان راځي، دا په دې چې کابل ښه مېله ځایونه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

5. کله چې د جملې مبتدا یوه فقره یا جمله وي، تر مبتدا وروسته

- په ورین تندي روغبړ کول، د ښو اخلاقو نښه ده.
- کله مو چې کېک له داشه راوایست، پرېږدئ چې سوړ شي.
- زما په نظر، لیکوالي ډېر ریاضت غواړي.
- د بېلګې په توګه، ځینې ښوونکي استنباطي پوښتنې نه کوي.
- د جنګ او نا امنۍ په وجه، ډېر خلک مهاجر شوي دي.
- له بلې خوا، هېڅوک نه پوهېږي چې هغه چېرته ولاړ او څه یې وکړل.
- لنډه به یې درته ووایم، خوښه مې نه ده.

6. د عطف له توري یا عبارتونو وروسته، کله چې د جملې په سر کې راځي

- خو بیا هم، د کتابونو خرڅلاو بد نه دی.
- نو، سړی حیران شو چې دا څه کیسه ده.

7. په جمله کې تر مثال مخکې او وروسته

- ځینې سابه، مثلاً پالک، ډېره اوسپنه لري.
- دوه ژواکي، د بېلګې په توګه چونګښه، په وچه او اوبو دواړو کې ژوند کولی شي.

8. د فقرو او جملو تر منځ کله چې پر له پسې او د لست په بڼه وي

- زه هر سهار اودس او لمونځ کوم، منډې وهم، ورزش کوم، چای څښم، او کتاب لولم.

9. کله چې عدد د جملې په سر کې راځي، تر عددونو وروسته

- لومړی، دا خبره ولسمشر نه ده کړې. دوهم، دا خبره هېڅ بدي نه لري.
- متنونه د هدف په لحاظ درې ډوله دي: یو، معلوماتي؛ دوه، تفریحي؛ درې، اقناعي.

10. د جملې په منځ کې د اضافي شرحې یا معلوماتو د بېلولو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

- مجیب الله، زما لس کلن زوی، نن یو په زړه پورې پریزنټېشن وړاندې کړ.
- نصیر احمد احمدي، چې د هېواد تکړه لیکوال دی، تر هر چا زیات ناولونه یې لیکلي دي.

11. د آدرس د برخو د بېلولو لپاره
- زما آدرس دا دی: چهلستون، ۷ ناحیه، کابل ښار، کابل، افغانستان.

12. کله چې د اوږیدونکو فاعل او مفعول ځایونه د تأکید لپاره بدل شي، تر مفعول وروسته.
- اېمل، اجمل وواهه. (دلته اېمل وهل شوی دی).

13. د مأخذ د برخو د بېلولو لپاره
- غضنفر، اسدالله، د نثر لیکلو هنر، مومند خپرندویه ټولنه، ۱۳۹۵

14. په عددونو کې د هرې طبقې (درې درې رقمه) د بېلولو لپاره
- ۱،۲۰۰،۰۰۰

د «» د کارولو موردونه

1. د مستقیم نقل قول لپاره
- اجمل وویل: «زه د هر چا په خوله نه شم کولی.»
- د اېنشتین په باور: «تخیل تر پوهې زیات مهم دی.»

2. د کتابونو، تابلوګانو، فلمونو، سندرو او نورو آثارو نومونه
- «بوډا او د لېوانو پلونه» د نصیر احمد احمدي ناول دی.
- د فرهاد دریا سندره «ژوند ښکلی دی» ښایسته پیغام لري.
- «درې احمقان» فلم باید هر ښوونکی او استاد وګوري.

3. خاص اصطلاحات، کله چې په لومړي ځل په متن کې راځي؛ هغه کلمې چې ټینګار پرې شوی وي؛ هغه عادي کلمې چې په جمله کې خاص اهمیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- اینشتین « د نسبیت تیوري» په دوو برخو کې وړاندې کړه: عمومي او خاص نسبیت.
- ستونزه دا ده چې خلک «دیني تعبیر» او «دین» سره یو شان ګڼي.
- د جملې په سر کې، تر «هو» او «نه» وروسته کامه راځي.

4. ځینې نا آشنا/ خارجي خاص نومونه کله چې په متن کې د لومړي ځل لپاره راځي او هغه خارجي نومونه چې زموږ د ژبې له کومې کلمې سره یو شان لیکل کېږي.

- «لیلي» د امریکا مشهوره لیکواله وه.
- مجیب الله «آیوا» ته تللی و.
- «آدم» په جلسه کې «سرکوزي» ته وویل ...

5. د نورو ژبو هغه نومونه، کلمې او اصطلاحات چې د پښتو خاص توري په کې وي.

- چیني زایر «هیوان څنګ» د هډې په اړه وایي ...
- «مونیښ» د جرمني مهم ښار دی.

6. د جملې په منځ کې د تورو او لیکنښو د نوم یا شکل لپاره

- په پښتو کې «و» دوه ډوله دی: معروف «واو» او مجهول «واو».
- لاندې جملې ولولئ او د هرې جملې په پای کې «.» یا «؟» کېږدئ.

سیمي کولن (؛)

1. د مسلسلو جملو د جلا کولو لپاره

- د ترغیبي متن د ارزولو لپاره باید: د لیکوال ادعا معلومه کړو؛ وګورو چې د خپلې ادعا د اثبات لپاره یې دلیلونه منطقي او واقعي دي که څنګه؛ دلیلونه او شواهد یې له معتبرو منابعو څخه اخیستي دي، که نه.

2. د سره تړلیو کلمو او عبارتونو د ډلو د بېلولو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ځینې صفتونه د نارینه نومونو له جمعې سره نه ګردانېږي خو له ښځینه نومونو سره پوره ګردانېږي، لکه: ښه هلک، ښه هلکان، ښه نجلۍ، ښې نجونې؛ سپین کتاب، سپین کتابونه، سپینه کتابچه، سپینې کتابچې؛ لوی صندوق، لوی صندوقونه، لویه کوټه، لویې کوټې.

3. په ګزارش کې د ترسره شویو کارونو د بېلولو لپاره، البته کله چې د بشپړو جملو په بڼه وي او که د عبارتونو په بڼه وي، په (،) یې بېلوو.

ما په تېره اونۍ کې دغه چارې ترسره کړې:

- له همکارانو سره مې د دوهمې ابتدایي دورې پر مفرداتو بحث وکړ؛
- د لیکلو د فعالیتونو پاتې برخه مې وژباړله؛
- د لیکنښو د کارونې سند مې برابر کړ؛ او
- د راتلونکې اونۍ لپاره مې ځان ته کاري پلان جوړ کړ.

شارحه (:)

1. په مستقیم نقل قول کې تر ویناوال وروسته

- پولیس وویل: «مجرم باید په همدې نژدې ځایونو کې پټ شوی وي.»

2. کله چې د چا نظر نېغ په نېغه بیانوو

- د فروید په باور :«د انسان شخصیت له درېو برخو څخه رغېدلی دی: اېډ، ایګو، او سوپر ایګو.»

3. د یوې موضوع د شرحې لپاره

- د ملکي تلفاتو عاملونه دا دي: د خلکو په کورونو کې د طالبانو پټېدل، پر ښارونو او بازارونو د طالبانو حملې، او په هوایي بریدونو کې نه دقت.

4. د مثالونو د بیان لپاره

- تروشې مېوې لکه: مالټه، نارنج، لیمو، کینو، او کیوي کافي انټي اوکسیډانټ لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ندائيه (!)

1. له احساسي او عاطفي کلمو نه وروسته
- وا وا! لوبه مو وګټله.
- اوه! نجلۍ ولاړه.
- اخ! بد رقم ولوېد.
- دریغه! چې وروستی عقل ړومبی وای.

2. د ندائي جملو/ فقرو په پای کې
- څه خوندوره هوا!
- څومره يخې اوبه!

3. له (؟) سره يو ځای د يوه شي پر ماهيت د شک کولو لپاره
- د پوهنتون يوه استاد؟! ويل چې دموکراسي کفري نظام دی.

4. د شعار په پای کې
- ژوندی دې وي افغانستان!
- علم به بریالی وي!

5. د مخاطب د پام را اړولو لپاره
- ګوره! داسې به يې نه وي ويلي.
- نسيمې! په ګلانو لاس مه وهه.
- پام! ها خوا ته به نه ځې.
- مه! مه کوه چې لاس به دې خوږ کړې.

سواليه (؟)

1. د سوالي جملو په پای کې
- څوک خبرې کوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ته ښه یې؟

2. له (!) سره یو ځای د یو شي پر ماهیت د شک ښودلو لپاره

- یو دیني عالم؟! وایي چې مسلمان په کورونا مرض نه اخته کېږي.

3. په چټ کې د «پوه نه شوم» په معنا یا د یوې خبرې د وضاحت غوښتلو لپاره

- هغه بله راغلې وه.
- ؟ (یعنې څوک؟)

یا

- د استاد خبره دې په زړه ده؟
- ؟ (یعنې کومه خبره؟)

4. کله چې پر یوې خبرې مطمین نه یو.

- چې په زړه کې دې څه عیب نه وي رحمانه/ ښکلي مخ ته په کتو کې ګناه نشته (رحمان بابا؟)

سلش (/)

1. د دوو شیانو تر منځ د انتخاب لپاره او همدارنګه د مترادفو کلمو تر منځ

- کله چې د چا ژوندلیک لیکو، د هغه/ هغې د ژوند مهمې پېښې بیانوو.
- ملاتړې جملې د پراګراف د اصلي مفکورې تفصیل/ جزئیات بیانوي.

2. د «او» پر ځای

- علت/ معلول، مبتدا/ خبر،

3. د «یا» او «یعنې» پر ځای

- بهیر/ لړۍ، تېر/ ماضي، ګانده/ راتلونکې

4. د «او» او «یا» تر منځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

- شاګردان به د موضوع په اړه استنباطي پوښتنو ته شفاهي او/یا لیکني ځواب وایي. (دلته کېدای شي شفاهي او لیکني دواړه وي، یا یوازې شفاهي یا لیکني).

5. کله چې د شعر یو یا څو بیتونه د متن په منځ کې لکه عادي کرښې لیکو، مسرې یې په (/) بېلوو.

- استاد پسرلی د بې ځایه تقلید په اړه وایي: نورو پسې تګ سړی خر مخی کړي/ ګرد د لارې وګوره د شپون په مخ.

غبرګ سلشونه (/ /)

1. د تورو آواز یا تلفظ ښیي

- د «غ» توری درې غږونه لري: */غَـ/، /غـِ/*، او */غـُ/*
- ښ څلور ډوله تلفظ لري: **/x/، /ç/، /š/، /ṣ/**

2. د کلمو تلفظ په کې لیکل کېږي

- مینه/mina/ ، مېنه/mena/

هایفن (-)

1. د کلمې د څپو (سېلابونو) د بېلولو لپاره

- افـ - ـغا – نسـ - ـتان

2. د کلمې د ریښې او تاړي د بېلولو لپاره

- خپل - واکي، پانګه - وال

3. د دوو ځایونو، نېټو او عددونو تر منځ د «تر» پر ځای

- د کابل – کندهار په لویه لاره کې ټرافیکي پېښې ډېرې دي.
- په مېلمستیا کې ۲۰ – ۲۵ کسان وو.
- د کار وخت: سهار ۸ – ۱۲ بجو، ماسپښین ۱ – ۴ بجو.

4. په مکالمه کې د ویناوال د نوم د نه تکرارولو په خاطر

احمد وویل: سړی دې ولیدو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

نجیب ځواب ورکړ: کوم سړی؟

- هماغه دله یادوم.

- ښه، د هغې پلار ښيې. نه، نه مې دی لیدلی.

5. په مکالمه کې د ترټرېټوب د ښودلو لپاره.

- نجلۍ وویل: کا – کا – کا – کابل ته تـ - تـ - تـ - تللی دی.

6. ځینې مفاهیم چې دوه بُعدونه لري او د یوه کُل په حیث یادېږي، بعدونه یې په(ـ) سره بېلېږي.

- د خدایي خدمتګارو تحریک یو ټولنیز – فرهنګي حرکت و.
- جګړې د افغانستان پر سیاسي – اقتصادي وضعیت ناوړې اغېزې وکړې.

7. د کامې او سیمي کولن غونډې په لست کې د کلمو او عبارتونو د بېلولو لپاره

- ښه هلک، ښه هلکان، ښه نجلۍ، ښې نجونې - سپین کتاب، سپین کتابونه، سپینه کتابچه، سپینې کتابچې - لوی صندوق، لوی صندوقونه، لویه کوټه، لویې کوټې.
- کابل – کندهار – هرات - جلال آباد - او مزار شریف د افغانستان لوی ښارونه دي.
- د بولټ په حیث، کله چې معلومات په عمودي ډول لست کېږي، لکه:

د خوشحال خټک څو آثار دا دي:

- د شعرونو دېوان
- دستارنامه
- صوات نامه
- رباعیات
- بازنامه
- حالنامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لینده ( )

1. د کلمې یا عبارت د معنا لپاره

- قیمتي کاڼي (قیمتي ډبرې) ناقانونه ایستل کېږي.

2. په لستونو کې تر عدد یا حرف وروسته

- تخیلي ژانرونه درې ډوله دي: ۱) داستاني، لکه: کیسه‌ګۍ، لنډه کیسه، ناول؛ ۲) ډراماټیک، لکه ډرامه، سریال، فلمنامه؛ ۳) شعر.
- ژوندي ساري په ټوله کې دوه ډوله دي: الف) حیوانات، ب) نباتات.
- ژوندي ساري په ټوله کې دوه ډوله دي: (الف) حیوانات، (ب) نباتات.

3. د جملې په منځ کې د اضافي معلوماتو یا معترضه جملې لپاره

- عصمت قانع (سره له دې چې ښه لیکوال دی) په فیسبوک کې هر وخت چټیات لیکي.

4. لیکنښې

- د (!) نښه په څلورو ځایونو کې کارول کېږي.

5. د مأخذ شمېره د پراګراف په پای کې په لیندیو کې راځي او د کتاب یا فصل په پای کې د هماغه شمېرې مخې ته د منبع پوره معلومات لیکل کېږي.

- البته دلته د نورو دیني جماعتونو په اړه چې د سیاسي اسلام تر چتر لاندې نه راځي، څه نه وایو، لکه: صوفیان، دیني روښانفکران او د نویو فکرونو خاوندان، غیرجهادي سلفیان، تبلیغیان او نور، ځکه چې دوی یا خو اساساً سیاست ته اهمیت نه ورکوي او یا دا چې سیاست د فرهنګي – اجتماعي مسایلو تابع ګڼي چې دا د دیني اصلاح او د ټولنې د معنوي تزکیې په لومړیتوبونو کې نه راځي (۱).

لویې لیندۍ [ ]

(c) ketabton.com: The Digital Library

1. کله چې ژباړن یا شرح لیکونکی/ حاشیه لیکونکی د بل چا د متن په منځ کې خپلې خبرې کوي، په همدې لینديو کې يې ليکي چې د اصلي ليکوال له خبرو سره ګډې نه شي.

- تضمين په دوو معناوو استعمالېږي: لومړی، د يوه شي استعمال د بل شي په ضمن (ترڅ) کې، مثلاً: په ادبياتو کې چې يو شاعر د بل شاعر يوه مصراع يا بيت د خپل شعر په ضمن کې راوړي؛ خو دا معنا زموږ له بحث سره تړاو نه لري. [زموږ په ادبياتو کې پخوا دغه دود موجود و چې يو شاعر دې د بل شاعر پر غزل مخمس وليکي او د مخمس د هر بند په پای کې د هماغه غزل يو بيت راوړي، دې کار ته په ادبياتو کې تضمين وايي. ژباړن] دوهمه معنا، د يوه شي ضمانت کول او د هغه د ساتلو يا برابرولو ژمنه. ليکوال دا کلمه په همدې معنا استعمال کړې ده.

ستوری (*)

1. کله چې د يوه ټکي د توضيح لپاره په حاشيه کې اضافي معلومات ورکول کېږي، د هماغه ټکي له پاسه * ليکل کېږي.

درې ستوري (***)

1. کله چې په ډرامه کې صحنه بدلېږي يعنې د دوو صحنو تر منځ.
2. د لنډې کيسې او ناول د برخو د بېلولو لپاره کارېږي.
3. کله چې په يوه داستان کې راوي، ليدلوری، يا زمان - مکان بدلېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريٍ ټکي (...)

1. کله چې د يوه متن يوه برخه اقتباس کوو او د همدې موضوع په اړه په هاغه متن کې تر را اخيستل شوې برخې وړاندې او/يا وروسته نورې خبرې هم وي، خو مورږ پرې اېښې وي، کله:

پوهاند سيد بهاءالدين مجروح د واضح او مبهم سوال د مطرح کولو په اړه وايي: «... د مبهم سوال مثال به داسې وي: جهان يعنې څه؟ انسان يعنې څه؟ دا دواړه سوالونه مبهم دي، ځکه چې په هر يوه کې يو مفهوم په جلا او مجرد شکل پروت دی، بل کوم مشخص مفهوم نشته چې رابطه ورسره ټينگه کړي، ځکه: «يعنې څه» يوازې د پوښتنې علامه ده او پخپله کوم مفهوم نه دی. لومړی بايد په «يعنې څه» انتقاد وشي او پوښتنه وشي چې د «يعنې څه» څخه مراد څه دی؟ فلسفي سوال هله طرح کېږي چې په مفاهيمو کې حرکت او جنبش پيدا شي ...»

2. د عفت کلام د ساتلو لپاره د ځينو ستغو کلمو يا عبارتونو پر ځای، لکه:

- دا ... سړی نه خپل پېژني نه پردی.
- دومره غوسه و چې نوکر يې د سپي تر ... وايست.

3. د يو لست د دوام لپاره، لکه:

- په قرطايسه کې دغه شيان شامل دي: قلم، کاغذ، کتابچه، پنسل، پنسل پاک، مارکر ...

4. په مکالمه کې هله چې د کرکټر خبرې د ناڅاپي پېښې په وجه ناتمامې پاتې شوې وي

- کريم وويل: عجب وختونه ...

گرز شو او کريم ځای پر ځای کېناست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مأخذ:

۱. د نثر ليکلو هنر، اسدالله غضنفر، مومند خپرندويه ټولنه، ۱۳۹۱

۲. ليکلارښود، پوهاند ډاکتر م. ا. زيار، دانش خپرندويه ټولنه، ۱۳۸۶

3. Longman Academic Writing Series, fourth edition, Alice Oshima, Ann Hogue and Jane Curtis, Pearson Education, 2014

4. Academic Writing A Handbook for International Students, Third edition, Stephen Baile, Routledge Publications, 270 Madison Avenue, New York, NY 1001, 2011

5. First Steps in Academic Writing, Second Edition, Ann Hogue, Pearson Education, 2008

6. https://pro-essay-writer.com/

7. https://www.wikihow.com/Write-a-Critical-Analysis

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library